

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2898
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1855

İKTİSADİ BÜYÜME

Yazarlar

Prof.Dr. Sami TABAN (Ünite 2, 5, 6)

Prof.Dr. Bülent GÜNSOY (Ünite 7)

Doç.Dr. Güler GÜNSOY (Ünite 3, 4)

Yrd.Doç.Dr. Zeynep ERDİNÇ (Ünite 1)

Yrd.Doç.Dr. M. Tuba AKTAŞ (Ünite 8)

Editörler

Doç.Dr. Güler GÜNSOY

Yrd.Doç.Dr. Zeynep ERDİNÇ

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2013 by Anadolu University

All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Genel Koordinatör Yardımcısı

Arş.Gör.Dr. İrem Erdem Aydın

Öğretim Tasarımcıları

Prof.Dr. Cengiz Hakan Aydın

Yrd.Doç.Dr. Evrim Genç Kumtepe

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Öğr.Gör. Nilgün Salur

Dil Yazım Danışmanları

Funda Gürbüz

Dilek Kılıbıyık

Grafikerler

Gülşah Karabulut

Ayşegül Dibeke

Kitap Koordinasyon Birimi

Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

İktisadi Büyüme

ISBN

978-975-06-1559-7

1. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 45.000 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Ocak 2013

İçindekiler

Sunuş	viii
-------------	------

İktisadi Büyüme Kavramı.....	2
İKTİSADİ BÜYÜMENİN TANIMI	3
İKTİSADİ BÜYÜMENİN ÖLÇÜLMESİ.....	5
Gayrisafi Millî Hâsıla	6
Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla'nın Hesaplanma Yöntemleri.....	7
Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla Neleri Ölçmez	8
İktisadi Büyüme Hızının Hesaplanması	8
Kısa Dönem	9
Uzun Dönem	10
Geleceğe Yönelik	11
Kişi Başına Düşen Reel GSYH	11
Satınalma Gücü Paritesine Göre GSYH	12
İnsani Gelişme İndeksi	13
İKTİSADİ BÜYÜMENİN ÖZELLİKLERİ, TÜRLERİ VE ETKİLERİ.....	14
İktisadi Büyümenin Özellikleri.....	14
İktisadi Büyüme Türleri	15
İktisadi Büyümenin Etkileri	16
SÜRDÜRÜLEBİLİR BÜYÜME	17
BÜYÜME VE KALKINMA.....	18
İktisadi Büyüme ve Kalkınma Ayrımı	18
İktisadi Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı.....	20
Özet.....	22
Kendimizi Sınayalım.....	24
Yaşamın İçinden.....	25
Okuma Parçası	25
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	26
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	26
Yararlanılan Kaynaklar.....	27

1. ÜNİTE

İktisadi Büyümenin Kaynakları, Aşamaları ve Sınırları.....	28
---	-----------

İKTİSADİ BÜYÜMENİN KAYNAKLARI	29
Büyümenin Temel Kaynakları	29
İşgücü.....	29
Fiziksel Sermaye.....	30
Doğal Kaynaklar.....	31
Teknoloji	31
Büyümenin Diğer Kaynakları	32
Girişimcilik.....	32
Beşeri Sermaye	33
Kurumsal Yapı.....	34
Hükûmet	34
İKTİSADİ BÜYÜMENİN AŞAMALARI (ROSTOW).....	35
Geleneksel Toplum Aşaması	35
Kalkışa Hazırlık Aşaması.....	36
Kalkış Aşaması.....	36

2. ÜNİTE

Olgunluk Aşaması	37
Kitle Tüketimi Aşaması	38
İKTİSADİ BÜYÜMENİN SINIRLARI	38
Nüfus Baskısı	39
Çevre Kirliliği ve Kaynakların Tükenmesi	40
Büyümenin Sınırları Tezine Karşı Görüşler	41
Özet	44
Kendimizi Sınayalım	46
Yaşamın İçinden	47
Okuma Parçası	47
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	49
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	49
Yararlanılan Kaynaklar	50

3. ÜNİTE

Geleneksel Büyüme Teorileri	52
KLASİK BÜYÜME TEORİSİ	53
Adam Smith (1723-1790)	53
Thomas R. Malthus (1776-1834)	58
David Ricardo (1772-1823)	62
Ricardo'nun Büyüme Teorisinde Temel Kavramlar ve Varsayımlar	63
Ricardo'nun Büyüme Teorisinin İşleyişi	64
KARL MARX (1818-1883)'İN BÜYÜME TEORİSİ	66
K. Marx'ın Büyüme Teorisinde Temel Kavramlar ve Varsayımlar	67
Emek Değer Teorisi	67
Artı Değer Teorisi	68
Kâr Teorisi	68
K. Marx'ın Büyüme Teorisinin İşleyişi	69
SCHUMPETER (1911-1939)'İN BÜYÜME İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	70
Yenilikler ve Büyüme	71
Girişimciler ve Büyüme	72
KEYNES (1883-1946)'İN BÜYÜME İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	73
Özet	76
Kendimizi Sınayalım	78
Yaşamın İçinden	79
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	82
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	82
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	83

4. ÜNİTE

Modern Büyüme Teorileri: Harrod Domar Büyüme Modeli	84
HARROD-DOMAR BÜYÜME MODELİ	85
HARROD BÜYÜME MODELİ	85
Harrod Büyüme Modelinin Temel Kavramları ve Varsayımları	86
Harrod Büyüme Modelinin İşleyişi	87
Gerekli (Garantili) Büyüme Hızı	87
Fiilî (Gerçekleşen) Büyüme Hızı	88
Gerekli ve Fiilî Büyüme Hızlarının Karşılaştırılması	88
Denge Durumu	88
Enflasyonist Süreç	89
Durgunluk Süreci	89

Doğal Büyüme Hızı.....	90
Büyüme Hızlarının Karşılaştırılması	90
DOMAR BÜYÜME MODELİ	91
Domar Büyüme Modelinin Temel Kavramları	91
Üretim Fonksiyonu.....	91
Tasarruf Eğilimi	91
Sermaye - Hasıla Katsayısı	92
Sermayenin (Yatırım) Verimliliği Katsayısı	92
Domar Büyüme Modelinin Varsayımları	93
Domar Büyüme Modelinin İşleyişi.....	93
Yatırımların Kapasite Artırıcı Etkisi	93
Yatırımların Gelir Artırıcı Etkisi	94
Dengeli Büyüme	95
Domar Büyüme Modelinin İşleyişinin Örneklerle Açıklanması	96
HARROD-DOMAR BÜYÜME MODELİNİN ELEŞTİRİSİ.....	98
Özet.....	100
Kendimizi Sınayalım.....	103
Yaşamın İçinden.....	104
Okuma Parçası	105
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	106
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	106
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	107

Neo-Klasik Büyüme Modeli 108

NEO-KLASİK BÜYÜME MODELİ	109
MODELİN VARSAYIMLARI	109
TEMEL MODEL.....	110
Üretim Fonksiyonu	110
Mal Talebi	111
Sermaye Birikimi	112
Durağan Durum	113
Sermaye Birikiminin Altın Kuralı.....	115
Tasarruf Oranlarındaki Artış ve Büyüme	117
Nüfus Artışı ve Büyüme.....	118
Teknolojik Gelişme ve Büyüme.....	120
YAKINSAMA HİPOTEZİ.....	123
MODELİN ELEŞTİRİSİ	124
Özet.....	126
Kendimizi Sınayalım	128
Yaşamın İçinden.....	129
Okuma Parçası	130
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	130
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	131
Yararlanılan Kaynaklar.....	132

5. ÜNİTE

İçsel Büyüme Modelleri..... 134

İÇSEL BÜYÜME MODELLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	135
İÇSEL BÜYÜME MODELLERİNİN TEMEL VARSAYIMLARI	136
İÇSEL BÜYÜME MODELLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	136
AK Modeli.....	137

6. ÜNİTE

Bilgi Üretimi ve Dışsallıklar	140
Beşeri Sermaye Modeli	141
Ar-Ge Modeli	144
Romer Modeli	145
Grossman ve Helpman Modeli	146
Aghion ve Howitt Modeli	147
Kamu Politikası Modeli	148
Özet	150
Kendimizi Sınayalım	153
Yaşamın İçinden	154
Okuma Parçası	156
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	157
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	158
Yararlanılan Kaynaklar	158

7. ÜNİTE

Küreselleşme ve İktisadi Büyüme..... 160

KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE BOYUTLARI	161
Ekonomik Küreselleşme	162
Ticaretin Küreselleşmesi	162
Finansal Küreselleşme	164
Üretimin Küreselleşmesi	165
İşgücünün Küreselleşmesi	166
Teknolojik Küreselleşme	167
Küreselleşme Dalgaları	168
İKTİSADİ BÜYÜME TEORİLERİNDE KÜRESELLEŞME VE DIŞA	
AÇIKLIK	169
İktisadi Büyümenin Dış Ticarete Etkisi	171
Faktör Arzında Artış ve Dış Ticaret	171
Teknolojide İlerleme ve Dış Ticaret	173
Büyüme Ekonomik Refahı Azaltabilir Mi?	174
Dış Ticaretin İktisadi Büyümeye Etkisi	175
Serbest Ticaretin Yararları ve Karşılaştırmalı Üstünlükler	175
Serbest Dış Ticaretin Sağlayabileceği Diğer Olumlu Etkiler	177
Serbest Dış Ticaretin Olumsuz Etkileri	178
İktisadi Kalkınma Stratejilerinde Küreselleşme ve Dışa Açıklık	179
Küreselleşme ve İktisadi Büyüme Üzerine Bazı Gözlemler	181
Özet	185
Kendimizi Sınayalım	186
Yaşamın İçinden	187
Okuma Parçası	187
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	188
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	189
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	190

8. ÜNİTE

Türkiye Ekonomisi'nde İktisadi Büyüme ve Temel Belirleyicileri 192

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE İKTİSADİ BÜYÜME VE TEMEL	
BELİRLEYİCİLERİ	193
İKTİSADİ BÜYÜMENİN ÖNEMİ	193
TÜRKİYE'DE İKTİSADİ BÜYÜMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ	195

1923-38 Dönemi	196
1939-46 Dönemi	197
1947-1960 Dönemi	197
1961-1980 Dönemi: 1980 Öncesi Planlı Dönem	198
1981-2001 Dönemi	199
2002-2007 Dönemi ve Sonrası	199
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GSYH VE KİŞİ BAŞINA MİLLÎ GELİRİN GELİŞİMİ	199
TÜRKİYE EKONOMİSİ BÜYÜME PERFORMANSININ ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRILMASI	201
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÜYÜMENİN KAYNAKLARI	203
Türkiye Ekonomisi'nde Arz Yanlı Büyümenin Kaynakları	204
Türkiye Ekonomisi'nde Talep Yanlı Büyümenin Kaynakları	206
TÜRKİYE İÇİN ORTA VADELİ BÜYÜME ÖNGÖRÜLERİ İLE UZUN VADELİ KALKINMA AMAÇ VE STRATEJİLERİ	208
Uzun Vadeli Kalkınma Amaç ve Stratejileri.....	209
Özet	211
Kendimizi Sınayalım	213
Yaşamın İçinden	214
Okuma Parçası	214
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	216
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	216
Yararlanılan Kaynaklar.....	217

Sunuş

İktisadi büyüme, en önemli iktisat politikası amaçları arasında yer alır. Nesiller boyunca artan bireysel ve toplumsal refah ancak ekonomik büyüme sayesinde gerçekleşebilmiştir. Dünya nüfusunun yedi milyara ulaştığı ve sürekli arttığı günümüzde, hemen hemen tüm ülkelerde kişi başına düşen milli gelirin, doğumda yaşam beklentisinin, kültürel ve sosyal imkanların da artmasını sağlayan güç iktisadi büyüme olgusudur. Küreselleşmenin yoğun bir şekilde yaşandığı günümüz dünya ekonomilerinde mal ve hizmet üretimi nicelik ve nitelik olarak artarken toplumsal refah da ilerlemektedir. 1980'li yıllardan itibaren dışa açık büyüme modellerinden daha ağırlıklı olarak yararlanmaya başlayan dünya ekonomilerinin bir kısmı bekledikleri büyüme artışını bulamamış, buna karşın Çin ve Hindistan gibi ülkeler uzun süreli yüksek büyüme oranlarını yakalamayı başarmıştır. Bu değişim süreci içinde yükselen büyüme oranlarına rağmen gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili problemler de artmış ve özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerle ilgili ekonomik sorunlar genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Bu bağlamda iktisadi büyümeyle ilgili konulara olan ilgi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde sürekli artmaktadır. Henüz sürdürülebilir bir büyüme sürecinin önceden belirlenmiş reçeteleri tam anlamıyla ortaya konulamamıştır. Üstelik salt büyümeyi hedefleyen ülkelerde büyümenin beklenen faydaları iktisat politikasının diğer amaçlarıyla çelişebilmektedir. Kısacası iktisadi büyüme sürecinin bilinmeyenleri varlığını halâ sürdürmektedir.

İktisadi Büyüme olgusunu odağına alan bu çalışma, bu konu ile ilgili olarak günümüze kadar süren teorik ve uygulamalı tartışma ve çalışmaları geniş bir çerçevede birleştirmekte ve sunmaktadır. İktisadi büyüme ile ilgili kavramların özlü bir şekilde işlendiği birinci ve ikinci ünitelerde iktisadi büyüme kavramı, büyüme-yi belirleyen faktörler, büyümenin aşamaları ve sınırları ile ilgili temel bilgiler sistematize edilmekte, çeşitli iktisatçılar tarafından farklı dönemlerde geliştirilmiş teorik modeller ise üçüncü ünite, geleneksel büyüme teorileri dördüncü ünite, modern büyüme teorileri: Harrod Domar büyüme modeli beşinci ünite, Neo-klasik büyüme modeli ve altıncı ünite, içsel büyüme modelleri incelenmektedir. Yedinci ve sekizinci ünitelerde ise küreselleşme ve büyüme arasındaki ilişkiler ile Türkiye'deki iktisadi büyüme ve temel belirleyicileri analiz edilmektedir.

Kitabın içeriği ve sunum şekliyle, sevgili öğrencilerimizin, bu alanda öğrenim gören diğer öğrencilerin alanla ilgili ihtiyaçlarını karşılamada ve küreselleşen dünyada ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunları ülkemiz ve diğer dünya ülkeleri çerçevesinde anlama ve değerlendirme açısından da etkili olacağını düşünüyoruz. Öncelikle bu çalışmanın ortaya çıkması için bu fırsatı bize sağlayan sayın rektörümüz Prof.Dr. Davut Aydın'a teşekkür ederiz. Ayrıca Açıköğretim, İktisat ve İşlet-

me Fakóltesi dekanlarına ve uzaktan eğitim tasarım biriminin bütün ekibine teşekkür ederiz Bu süreçte, kitabın oluşumuna büyük emekleri ve gayretleri olan başta yazarlarımız Prof.Dr. Sami Taban, Prof.Dr. Bülent Günsoy ve Yrd.Doç.Dr. M. Tuba Aktaş'a ve kitabımızın her aşamasında emeği geçen herkese teşekkürü bir borç biliriz.

Editörler olarak, İktisadi Büyüme kitabının sevgili öğrencilerimize ve konuyla ilgili herkese faydalı olmasını diliyoruz.

Editörler

Doç.Dr. Güler GÜNSOY

Yrd.Doç.Dr. Zeynep ERDİNÇ

İKTİSADİ BÜYÜME

Amaçlarımız

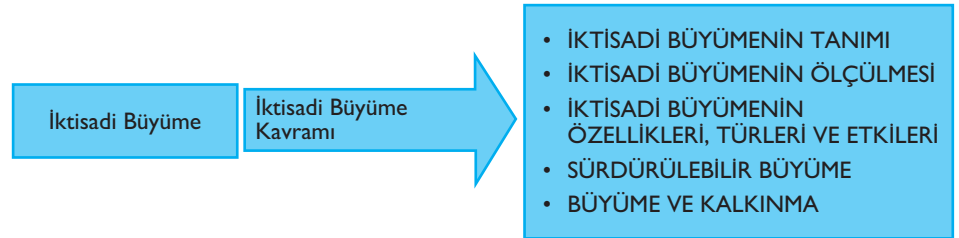
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- İktisadi büyümeyi tanımlayabilecek,
- İktisadi büyümeyi hesaplayabilecek,
- İktisadi büyümenin özelliklerini açıklayabilecek,
- İktisadi büyümenin ekonomiye etkilerini değerlendirebilecek,
- İktisadi büyümenin sürdürülebilirliğini, ekonomik kalkınmadan farkını ve gelir dağılımı ile ilişkisini açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- İktisadi Büyüme
- İktisadi Büyüme Oranı
- Ekonomik Kalkınma
- Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
- Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
- Nominal Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
- Üretim Fonksiyonu
- Üretim İmkânları Eğrisi
- Satın Alma Gücü Paritesi (SGP)
- İnsani Gelişme Endeksi (İGE)
- Gini Katsayısı

İçindekiler

İktisadi Büyüme Kavramı

İKTİSADİ BÜYÜMENİN TANIMI

İktisadi büyüme, bir ülkenin genellikle bir yıl içinde üretim kapasitesinde veya reel gayrisafi yurtiçi hasılasında görülen ve sayısal olarak ölçülebilen **reel artışlar**dır. Kişi başına gelir açısından bakıldığında büyüme, hem bir toplumdaki ekonomik faaliyetlerin ölçeğinde meydana gelen artışı hem de kişi başına gelir artışını ifade etmektedir. Bu yüzden büyüme, makroekonomik açıdan arz cephesinde belirlenir. Arz eğrisinin sağa kayması ya da üretim olanakları eğrisinin sağa kayması ile ifade edilir. Kişi başına reel gelir veya hasıлада meydana gelen artışın büyüme olarak nitelendirilebilmesi için, bu artışın geçici olmaması, yani sürekli olması gerekir. Dolayısıyla iktisadi büyüme kısa dönemli statik bir olgu değil, uzun dönemli dinamik bir olgudur. Kısa dönemde üretimin ne kadar arttığına yönelik çıkarsamalar yapılabilir fakat ekonominin nasıl bir seyir izleyeceği, gerçek yapısı ve yapısal değişimi hakkında yeterli bilgiye ulaşılamaz. Uzun dönemde ise iktisadi büyümede uzun yılları içine alan bir perspektifte meydana gelen değişiklikler esas alınmaktadır.

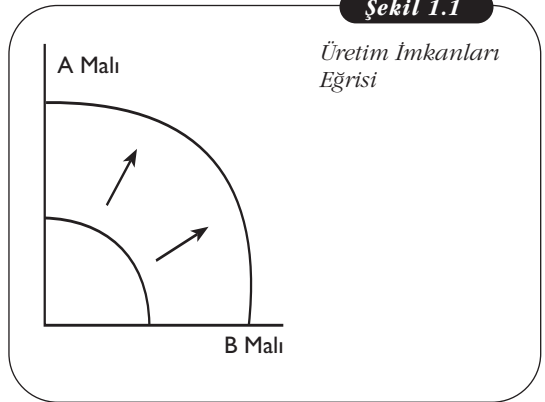
Ekonominin üretim düzeyini gösteren bir diğer kavram da üretim imkânları eğrisidir. Üretim imkânları eğrisi belirli bir zaman diliminde, veri kaynak arzı ve sabit bir teknolojiye göre çizilmekte, farklı malların etkin üretimi altında birbirlerine dönüşümünü göstermektedir. Ekonomide mevcut olan kaynaklar (üretim faktörleri) ve belirli bir teknoloji ile üretim imkânları eğrisi sınırına erişilemiyorsa kaynakların tümü etkin kullanılmıyor, dolayısıyla daha az üretim gerçekleştiriliyor sonucu çıkartılırken üretim imkânları eğrisi üzerindeki her nokta da etkin üretim bileşimlerine ulaşıldığı sonucuna ulaşılır. Üretim faktörlerinin tam ve etkin kullanılması ile üretilebilecek maksimum mal ve hizmetlerin parasal karşılığına da potansiyel GSMH denir. Bu nedenle üretim kapasitesinin tam kullanımı ile Potansiyel GSMH'ye ulaşılmaktadır.

İktisadi büyüme veya kişi başına düşen millî gelirdeki yıllık artış oranı, bir ülkedeki üretim imkânlarının ne kadar arttığını ve dolayısıyla **üretim imkânları eğrisinin** bir önceki yıla göre ne kadar sağa kaydığını ifade etmektedir. Toplumun sahip olduğu sınırlı kaynakların miktarının zaman içerisinde artması, kaynakların niteliklerinin zaman içerisinde iyileşmesi ve teknolojinin gelişmesi üretim imkânları eğrisini sağa kaydırmaktadır. Şekil 1.1'de de görüldüğü gibi üretim imkânları eğrisi sağa doğru kaymıştır.

Reel artış: Fiyat değişimlerinin etkisi giderildikten sonraki artış oranıdır.

Şekil 1.1

Üretim İmkânları Eğrisi

Üretim imkânları eğrisi:

Mevcut üretim faktörleri ve üretim teknolojisi veri iken belirli bir dönemde ekonominin maksimum düzeyde üretebileceği çeşitli çıktı(ürün) bileşimlerini gösteren eğridir.

DİKKAT

Üretim olanakları eğrisinin sağa doğru kaymasında paralellik olması zorunlu değildir. Ülkenin A malı ya da B malı üretme tercihine göre eğrinin konumu değişebilir.

Artan fırsat maliyeti: Bir malın daha fazla üretilmesi için diğer maldan artan miktarlarda vazgeçilmesinin gerekmesidir.

Tam istihdam: Bir ekonomide mevcut tüm üretim faktörlerinin tam olarak kullanılmasıdır.

Üretim faktörleri: Üretimi gerçekleştirmek için kullanılan işgücü, doğal kaynaklar, sermaye ve teknolojidir.

Üretim imkânları eğrisi ayrıca, kıtlığın sonuçlarını, ekonomideki tercihleri ve her tercihin alternatif maliyetini göstermektedir. Eğri üzerindeki her nokta etkin üretim bileşimlerini gösteren mevcut kıt kaynaklarla üretilebilecek maksimum üretim düzeyleridir. Bir kez üretim imkânları sınırı üzerinde etkin noktalara ulaşıldığında mallardan birisini biraz daha fazla üretmenin tek yolu diğerini az üretmektir. Üretim imkânları sınırı eğrisinin orijine göre iç bükey çizilmiş olması **artan fırsat maliyeti** ile ilgilidir.

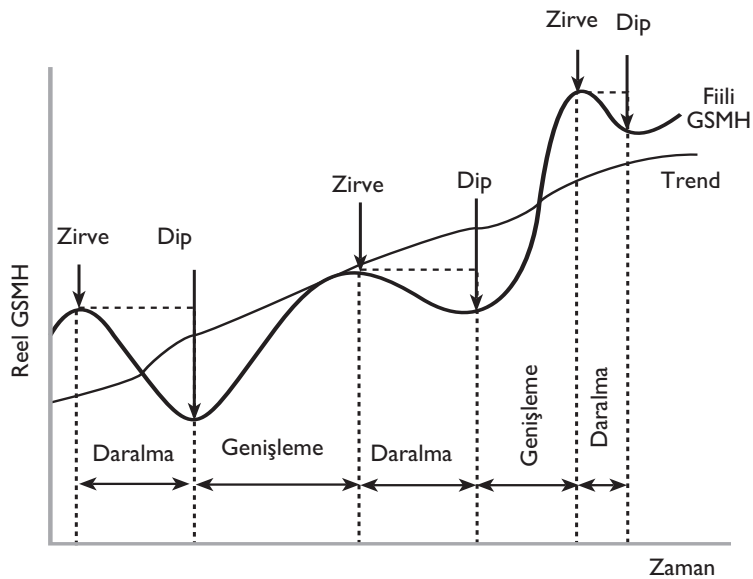
Bir ülkenin iktisadi büyümesi iki şekilde meydana gelir. Birincisi, **tam istihdamın** altında kullanılan iktisadi kaynakların daha verimli kullanılmaya başlanması yoluyla büyümenin gerçekleştirilmesi; ikincisi, tam istihdamda kullanılan kaynak miktarına yenilerinin eklenmesi yoluyla üretimin gerçekleştirilmesidir. Dolayısıyla iktisadi büyüme, ekonominin üretim potansiyeli ve verimliliği ile yakından ilişkilidir. Büyüme teorilerinin temel uğraş alanı, tam istihdamda ortaya çıkan iktisadi büyümedir. Bu anlamda iktisadi büyüme, nitelikten (yaşam standardını iyileştiren) çok nicelik (sayısal) bakımından ortaya çıkan bir değişikliği ölçmekte, yani **üretim faktörlerinden** bir veya bir kaçının artması sonucunda meydana gelen üretim artışını ifade etmektedir.

Uzun dönemde, potansiyel GSMH'nin artması ile ifade edilen büyümenin yanında kısa dönemde Keynesgil terimlerle, girdiler henüz tam ve etkin kullanılmadığında toplam talepteki artışlar sonucunda kapasite kullanım oranlarındaki değişmelerle ifade edilen üretim artışları da vardır. Bu tür üretim artışları ve azalışları kapasite kullanım oranındaki değişmelerden kaynaklanır. Cari hasılda meydana gelen kısa vadeli bu dalgalanmalar büyüme teorilerinin değil, konjonktür teorilerinin konusunu oluşturmaktadır. Reel hasıla artışlarından hangisinin büyüme, hangisinin konjonktür teorilerinin konusunu oluşturduğunu açıklamak için Şekil 1.2 oluşturulmuştur.

Şekil 1.2

Konjonktürel Dalgalanmalar ve İktisadi Büyüme

Kaynak: Yıldırım, 2012, s.22.

Yatay ekseninde zamanın, dikey ekseninde ise reel çıktı düzeyinin bulunduğu Şekil 1.2'de üretimin alışlagelen trendi çevresinde ortaya çıkan genişleme ve daralmalar konjontürel dalgalanmaları göstermektedir. Trend hasıla eğrisi potansiyel hasılayı hesaplamanın güç hatta imkânsız olması nedeniyle potansiyel hasılanın en iyi temsilcisi olarak kabul edilir ve cari hasıla eğrisinden trend alınarak türetilir. Potansiyel hasıla eğrisi, reel GSYH'nin üretim faktörlerinin tam kullanımı hâlinde beklenen gelişimini sergiler. Ancak fiili üretim potansiyel üretim ile tam çakışmayabilir. Bir ekonomik dalgalanma devresinde reel GSYH'nin ulaştığı en yüksek noktaya zirve, en düşük noktaya ise dip denir. Zirveden dibe kadar geçen dönem daralma olarak adlandırılırken ekonominin dibe vurduğu noktadan bir sonraki zirve noktasına kadar geçen dönem genişleme olarak adlandırılır.

Ekonominin reel GSYH'nin uzun dönemde büyümesi az çok istikrarlı bir seyir gösterir. Trend hasıla eğrisi, tam istihdam reel GSYH'si veya doğal reel GSYH ya da potansiyel GSYH ile temsil edilmektedir. Kısa dönemde ise üretim hacmi bu trendin etrafında dalgalanma göstermektedir. Trend üretim faktörlerinin miktar ve niteliğindeki gelişmelere bağlı iken dalgalanmalar üretim faktörlerinin istihdamındaki değişimleri yansıtır.

Genişleme döneminde istihdam düzeyi artarken daralma döneminde istihdam düzeyi düşer. Buna bağlı olarak genişlemede fiili üretim potansiyel hasılanın üstüne çıkarken daralma döneminde fiili üretim tam istihdam üretim hacminin altına düşer ki buna üretim açığı denir. Üretim açığı, ekonominin fiili hasılası ile mevcut kaynakların tam istihdam edilmesiyle üretilebilecek olan hasıla arasındaki farktır.

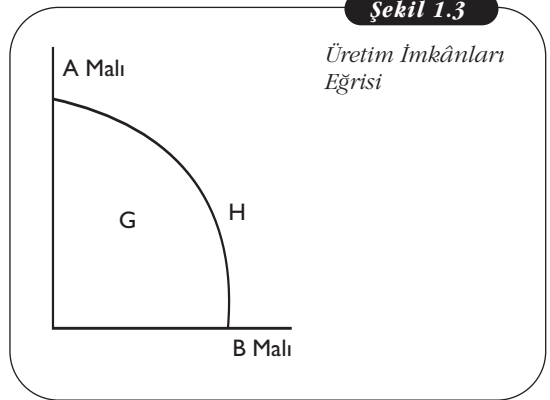
Genişleme döneminde yüksek bir büyüme hızına, düşen bir işsizlik ve yükselen bir enflasyon oranı eşlik eder. Daralma dönemindeyse aksine büyüme hızı düşerken işsizlik oranı artar ve enflasyon oranı düşer.

Diğer taraftan üretim olanakları eğrisi yardımıyla iktisadi büyüme ve konjontürel dalgalanmaların açıklanması durumunda, Şekil 1.1'de üretim imkânları eğrisinin sağa kayması iktisadi büyümeyi temsil eder.

Şekil 1.3'deki üretim imkânları eğrisinde üç farklı durum gözlenebilir. Bunlar eğri üzerindeki noktalar, eğrinin içinde ve dışındaki noktalar. Eğri üzerindeki her nokta etkin üretim bileşimlerini gösteren noktalar. Eğrinin içinde kalan G noktası üretim faktörlerinin bazı nedenlerden dolayı etkin kullanılmadığını dolayısıyla etkin üretimin sağlanamadığını, işsizlik ya da atıl kapasitenin mevcut olduğunu göstermektedir. Üretim imkânları eğrisi dışındaki H noktası gibi bir bileşimi üretmek imkânsızdır. Çünkü ekonomi bu düzeydeki bir üretimi gerçekleştirecek kaynaklara sahip değildir. Bu durumda, ekonominin eksik kapasite kullanım durumunu gösteren G noktasından kısa vadeli politikalarla kapasite kullanımı artırılıp, üretim olanakları eğrisi üzerindeki bir noktaya gelmesi süreci ekonomik dalgalanmayı temsil eder.

Şekil 1.3

Üretim İmkânları Eğrisi

İKTİSADİ BÜYÜMENİN ÖLÇÜLMESİ

Millî muhasebenin ortaya koyduğu çeşitli kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkiler, hem ekonomik olaylarla ilgili sistemli bilgi toplanmasına hem de ekonomik analizin daha açık bir şekilde ortaya konmasına hizmet etmektedir. Ayrıca

millî muhasebenin sağladığı sayısal bilgilerin amacı, ülkenin zaman içerisinde üretim gücündeki değişimleri ve buna bağlı olarak toplumun maddi unsurlara dayalı mutluluğunu ölçmek ve izlemektir.

Resim 1.1

İktisadi büyüme rakamlarının yüksek düzeylerde seyretmesi sevindirici olmakla beraber dış talep, ülke insanının barcamaları, enflasyon, işsizlik gibi faktörlere bakılarak büyüme hızının değerlendirilmesi daha sağlıklı olur.

Kaynak: Recep Taşçı, İktisadi büyüme, <http://www.elestiriyorurum.org/ekonomik-buyume/>, (Erişim Tarihi: 04.05.2012)

Gayrisafi Millî Hâsıla

Nihai mal ve hizmet: Belirli bir zaman aralığında nihai (son) kullanıcısı tarafından satın alınan bir üründür.

Gayrisafi Millî Hâsıla (GSMH), belirli bir ülkede belirli bir dönemde üretilen tüm **nihai mal ve hizmetlerin** değerinin toplamıdır. Bir firma tarafından üretilen ve diğer firmalar tarafından nihai mal veya hizmetin bir bileşeni olarak satın alınan mal ve hizmetlere ara mal veya ara hizmet denir. Eğer üretilen ara mal ve hizmetlerin değerleri nihai mal ve hizmetlerin değerlerine eklenirse bu durumda bir den fazla sayılmış olur. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ise bir ülkede belirli bir dönemde yurtiçinde üretilen nihai malların ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamıdır. Bu durumda GSYH'nin bir kısmı diğer ülke vatandaşlarınca üretilmiş olabileceği gibi, GSMH'nin bir kısmı da ülkenin diğer ülkelerde yerleşik vatandaşlarınca üretilmiş olabilir. Bu iki kavram bu anlamda sadece kapsadığı coğrafi alan bakımından farklılık gösterir.

Günümüzde ekonomik performansın asıl ölçüsü olarak GSMH değil, GSYH kullanılmaktadır. Bunun bir nedeni, uluslararası ekonomik entegrasyonun yoğunlaşması, ekonomik sınırların siyasal sınırları tanımamasıdır. Bir diğer nedeni GSYH'nin ölçümünün daha kolay olmasıdır. Zira net dış faktör gelirlerini belirlemek istatistiki açıdan güçtür. Başka bir nedeni ise ekonominin istihdam yaratma gücünü GSYH'nin daha iyi temsil ediyor olmasıdır.

$$GSYH = GSMH - \text{Net dış faktör geliri}$$

Dış âlem faktör gelirleri; işçi dövizleri, müteşebbis gelirleri, kar transferleri, dış borç faiz ödemeleri ile faiz gelirlerinden oluşur. Net dış faktör gelirleri ise ülkeye giren ve çıkan faktör gelirleri arasındaki farktır.

GSYH nominal ve reel olmak üzere iki şekilde hesaplanmaktadır.

Nominal GSYH, belirli bir yıl da üretilmiş olan nihai mal ve hizmetlerin o yılın fiyatları ile olan değeridir. Bir başka deyişle herhangi bir t döneminde üretilen tüm malların miktarları ile o dönemdeki fiyatlarının çarpımlarının toplamına eşittir.

$$Nominal\ GSYH_t = \sum_{i=1}^n P_{it} \times Q_{it}$$

Yıldan yıla üretim miktarının değişmesi ve piyasa fiyatlarının değişmesi nominal GSYH'yi değiştirecektir. Üretimde hiçbir değişiklik olmasa bile fiyatlarda meydana gelebilecek artış millî geliri belli bir oranda artırmış olacaktır.

Reel GSYH, farklı dönemlerde üretilen mal ve hizmetlerin aynı fiyatlarla değerlendirilerek, dönemler arasında fiziki üretimin değişimini ölçme imkânı verir. Bir başka deyişle aynı t dönemindeki cari üretim miktarları **baz** (temel) alınan bir yılın fiyatlarının çarpımlarının toplamına eşittir.

$$Reel\ GSYH_t = \sum_{i=1}^n P_{ib} \times Q_{it}$$

Reel GSYH hesaplanırken nominal GSYH'den fiyat değişikliklerinin arındırılması ve bu yolla hasıladaki fiyat artışlarının etkisini gidererek, gerçek veya fiziki üretimdeki dönemler arası değişimleri görmeyi sağlar.

Bir diğer deyişle, cari fiyatlarla ölçülen GSYH'yi sabit fiyatlarla ifade edilen reel değişkenlere dönüştürmede bir fiyat endeksi türü olan GSYH deflatöründen yararlanılmaktadır. **GSYH deflatörü**nden yararlanılarak Reel GSYH'nin hesaplanması;

$$Reel\ GSYH_t = \frac{Nominal\ GSYH_t}{GSYH\ Deflatörü_t}$$

Baz yılı: Baz alınan yıla genellikle 100 değeri verilir. Bundan sonra gelen yıllarda bu 100 değerine göre yüzde olarak kolaylıkla hesaplanır.

GSYH deflatörü: Nominal GSYH'nin reel GSYH'ye oranıdır. Yani bir ülke vatandaşları tarafından üretilen tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişmeyi ölçmektedir. Deflatör ise belli bir yılda geçerli olan fiyatların baz yılın fiyatlarına oranını gösterir.

Türkiye'de reel GSYH'nin hesaplanmasında uzun süre 1968, kısa bir sürede 1982 yılı fiyatları kullanılmıştır. Daha sonra yaklaşık 15 yıl boyunca Birleşmiş Milletler Ulusal Hesaplar Sistemine (SNA-68) göre hesaplanmakta olan 1987 bazlı GSYH serisi kullanılmıştır. TÜİK, Avrupa Hesaplar Sistemine (ESA-95) Uyum çerçevesinde 2008 yılında hesaplama yönteminde değişikliğe gitmiş ve 1998 yılını baz yıl almaya başlamıştır. En son 2003 yılı baz yılı olarak belirlenmiştir.

DİKKAT

Reel GSYH hayat standardının güvenilir bir göstergesi olabilir mi?

SIRA SİZDE

Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın Hesaplanma Yöntemleri

GSYH; üretim yöntemi, harcama yöntemi ve gelir yöntemi olmak üzere üç farklı yöntemle hesaplanmaktadır. Bu üç yöntemle bulunan GSYH değerlerinin tanım gereği birbirine eşit olması gerekir. Çünkü bir ekonomide yapılan harcamaların kaynağı gelirler, gelirlerin kaynağı ise üretime katılmanın karşılığı ele geçen faktör paylarıdır. Ancak veri kaynaklarının farklılığına bağlı olarak bazı farklılıklar görülebilmeye karşın, bu farklılıklar istatistiksel hata kalemiyle giderilmektedir.

Üretim Yöntemi: Bir ekonomide bir yıl içerisinde tüm firmaların ürettikleri tüm mal ve hizmetlerin miktarları ile bunların fiyatları çarpılarak hesaplanmaktadır. Aynı mal ve hizmetleri üreten birimlerden meydana gelen faaliyet kollarındaki nihai mal ve hizmet üretim değerlerinin ölçülmesi bu yöntemin esasıdır. Bunun için ekonomi tarım, sanayi ve hizmetler olarak üç ana sektöre ve bunlarda alt sektörler olarak ayrılarak her bir sektörde yaratılan katma değerler hesaplanır. Bir faaliyet kolunda üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla değerlendirilmesiyle bu faaliyet kolunun gayrisafi üretim değerine ulaşılır. Bu üretim değeri üretimde bulunabilmek için kullanılan ara mallarını da kapsar. Üretim yolu ile GSYH, toplam gayrisafi üretim değerinden bu ara malların değerinin çıkarılması ile elde edilir.

Harcama Yöntemi: Faktör sahiplerinin üretilen mal ve hizmetlere yaptıkları harcamaların toplamından oluşmaktadır. Bir ekonomide üretilen mallar, tüketim malları, yatırım malları, kamu kuruluşları tarafından satın alınan mal ve hizmetler ve ülke yerleşigi olmayanlara satılan mallar ve hizmetler şeklinde dörtlü sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Buna göre harcamalar, dört temel kalemden oluşmaktadır. Özel tüketim harcamaları, özel yatırım harcamaları, kamu cari ve yatırım harcamaları ile ihracat-ithalat fazlası.

Gelir Yöntemi: Üretim, mal ve hizmet üretmek amacıyla üretim faktörlerini bir araya getirmek suretiyle gerçekleştirildiğine göre, üretilen hâsılanın değerine, bu faktörlere emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynaklara yapılan ödemeler yoluyla da ulaşılabilir. Dolayısıyla, bu yöntemde üretime katılan faktör sahiplerinin üretime aldıkları ücretler, faizler, kârlar ve kiralardan toplanması suretiyle GSYH'ye ulaşılacaktır.

Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla Neleri Ölçmez

Ekonominin performansının değerlendirme ölçütü olan reel GSYH hesaplanırken ölçülemeyen faaliyetler de vardır.

- Piyasalara yansımayan üretim; hane halkı üretimi de denilen üretim faaliyetlerinin piyasada işlem görmemesinden dolayı reel GSYH hesaplamasında yer almamaktadır. Örneğin, ev ve el işi yapmak, yemek yapmak ve tamirat yapmak gibi.
- Nüfustaki değişimler; GSYH ile ilgili olan istatistiklere bakıldığında belirli bir dönemde veri olan üretimi paylaşacak olan nüfusun büyüklüğü dikkate alınmazsa yanıltıcı değerlendirmeler çıkabilir. Dolayısıyla **kişi başına reel GSYH** hesaplanırken nüfusun net biliniyor olması gerekir.
- **Kayıt dışı iktisadi faaliyet;** kayıt dışı faaliyetler kayıt altına alınamadığı için reel GSYH hesaplamalarına dâhil edilememektedirler. Örneğin, uyuşturucu üretimi ve dağıtımı, asgari ücretten daha düşük bir ücretle çalıştırılan yasadışı işgücü kullanılarak yapılan üretimi ve gelir vergisi ödemekten kaçınmak için nakit parayla yapılan işleri içermektedir.
- Boş zaman; boş zaman iktisadi refahımıza ve yaşam standardımıza katkı sağlayan iktisadi bir maldır. Üretim arttığı hâlde çalışma saatlerinin artmaması hatta boş zamandaki bir artışın insanların refah düzeyleri üzerinde önemli bir etkisi vardır. Aynı reel GSYH daha kısa bir zaman dilimi içerisinde üretilebiliyorsa insanların refahının arttığından söz edebiliriz. Fakat reel GSYH boş zamandaki artışı ölçemez.
- Dışsalıklar; üretilen tüm mal ve hizmetleri izlemek ve GSYH değerini hesaplamak için oldukça geliştirilmiş bir muhasebe sistemi kullanılır. Fakat üretim sürecinde dışsalıklarla karşılaşılması durumunda bunları GSYH'ye ilave edecek ya da çıkaracak her hangi bir yöntem henüz oluşturulamamıştır. Örneğin, ulusal üretim artarken çevre kirliliği de artabilir. Çevre kirliliğinin maliyeti üretim değerinden indirilemez.

Önemli olan ölçülemeyen bu türden faaliyetlerin ekonomi içindeki nispi değeridir. Bunların nispi değeri yıldan yıla değişmiyorsa GSYH hesapları, bütün eksikliklerine rağmen, özellikle zaman boyunca toplumun üretim gücünün ve maddi refahının hangi yönde geliştiğini göstermesi açısından faydalıdır.

İktisadi Büyüme Hızının Hesaplanması

Büyüme hızı, kısa dönem, uzun dönem ve geleceğe ilişkin büyüme hızı olarak hesaplanabilir.

Kişi başına reel GSYH: Bir dönemin reel GSYH'si ülke nüfusuna bölünerek kişi başına düşen reel GSYH elde edilir.

Kayıt dışı iktisadi faaliyet: Vergiler ve düzenlemelerden kaçınmak için veya üretilen mal ve hizmetlerin yasa dışı olması nedeniyle hükümetin denetiminden bilinçli olarak saklanan iktisadi faaliyetlerdir.

Kısa Dönem

Ekonominin belli bir dönemde ürettiği hasıladaki büyüme nominal veya reel terimlerle ya da hasıla düzeyindeki veya kişi başına hasıladaki artış terimleriyle ölçülebilir. Fakat ekonominin gerçek üretim gücünün hesaplanmasında, nominal değişkenler yerine reel değişkenler kullanılmaktadır. Bu yüzden büyümeyi, reel GSYH'deki artış hızı olarak tanımlayabiliriz.

Bir değişkenin herhangi iki dönem arasındaki değişme oranı, bu değişkenin iki dönemdeki değerleri arasındaki farkın, başlangıç dönemindeki değerine bölünmesi ile hesaplanır. Bir yıldan diğer bir yıla büyüme oranı ya da büyüme hızı aşağıdaki formülle hesaplanır.

$$g_t = \frac{Reel\ GSYH_t - Reel\ GSYH_{t-1}}{Reel\ GSYH_{t-1}}$$

Bulunan değeri 100 ile çarparak büyüme oranını yüzde cinsinden ifade edebiliriz. Bu oran dönemler arasında ülkenin üretim gücü hakkında bize bilgi sunar.

Yıllar	Nominal GSYH (Milyon ₺)	Reel GSYH (Milyon ₺)	Reel GSYH'deki Artış Oranı (%)
2001	240.224	68.309	-5.7
2002	350.476	72.520	6.2
2003	454.781	76.338	5.3
2004	559.033	83.486	9.4
2005	648.932	90.500	8.4
2006	758.391	96.738	6.9
2007	843.178	101.255	4.7
2008	950.534	101.922	0.7
2009	952.559	97.003	-4.8
2010	1.105.1001	105.680	8.9

Tablo 1.1
Türkiye'de Yıllara
göre Nominal ve Reel
GSYH Değişimi

Kaynak: TÜİK, *(1998
fiyatlarıyla)

Tablo 1.1'e göre 2001 yılı için reel GSYH büyüme oranı negatif bir değerde % 5,7 dolayındadır. 2002 yılı için reel GSYH artış oranı % 6,2 dir. Yani 2002 yılında ekonomideki üretim düzeyi bir önceki yılın üretim düzeyine göre artmıştır. 2003 yılına ait büyüme hızını hesaplamak için verileri formülümüzde yerine koyarsak;

$$g_{2003} = \frac{Reel\ GSYH_{2003} - Reel\ GSYH_{2002}}{Reel\ GSYH_{2002}}$$

$$g_{2003} = \frac{76.338 - 72.520}{72.520} = 0.0526$$

Bu oranın yüzdesel değeri ise yaklaşık % 5,3 olup, bu rakam, Türkiye ekonomisinin 2003 yılında 2002 yılına göre % 5,3 oranında büyüdüğünü göstermektedir. Ayrıca Tablo 1.1'e göre 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 yıllarında büyüme oranı % 9,4; % 8,4; % 6,9; % 4,7 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise reel büyüme oranı negatif % 4,8 olurken 2010 yılında tekrar pozitif bir değer olan % 8,9'luk bir büyümeye ulaşmıştır.

Kemal Yıldırım'ın Makro İktisada Giriş (Ankara: Pelikan yayınları, 2011) adlı kitabındaki 2.Bölümde (ss.26-48) Ekonomik Performansın Ölçülmesi ile ilgili daha fazla bilgi bulabilirsiniz.

Uzun Dönem

Reel GSYH'nin az da olsa her yıl belirli bir oranda büyümesi, zaman içerisinde büyümenin katlanması anlamına gelmektedir. Bunun nedeni, büyümenin kümülatif (birikimli) bir süreç olmasıdır. Ekonomi n yıl boyunca g oranında bir büyümeyi sürdürmüşse ve başlangıç yılında reel GSYH'nin yıl sonundaki değerini veren formül aşağıdaki gibi olacaktır;

$$Y_n = (1 + g)^n Y_0$$

Y_0 değerinden başlayıp, her yıl eşit ya da eşit olmayan bir büyümeyle n yıl sonunda Y_n değerine ulaşan reel GSYH'deki yıllık ortalama büyüme oranı ise şu şekilde hesaplanacaktır;

$$g = \left[\frac{Y_n}{Y_0} \right]^{1/n} - 1$$

Örneğin Tablo 1.1'de yer alan verilerden yararlanarak Türkiye'de 2001-2010 yılları arasında 10 yılı içeren dönemde ortalama yıllık büyüme hızı;

$$g = \left[\frac{105.680}{68.309} \right]^{1/10} - 1 = 0.044$$

olacaktır. Yani Türkiye ekonomisi 2001-2010 döneminde yaklaşık ortalama yıllık % 4.4 büyümüştür.

Ekonomi her yıl sabit bir oranda büyürse (g), üretimin kaç yıl (n) içinde ikiye katlanacağı, 70 sayısı büyüme hızına bölünerek ($70/g$) hesaplanabilir. Bu hesaplama yöntemine '**70 kuralı**' denilmektedir. Ancak sabit büyüme hızının % 5'den büyük olduğu durumda, üretimin iki katına çıkma süresi $n = 70/g$ formülü yerine $n = 72/g$ formülü kullanılarak daha doğru biçimde hesaplanacaktır.

Tablo 1.1'e göre 2001-2010 döneminde yaklaşık ortalama yıllık % 4.4 büyüyen Türkiye ekonomisinde, reel GSYH'nin ikiye katlanma süresi yaklaşık 16 yıldır. Genellikle ülkeler başlangıç gelir düzeylerinde hızlı bir iktisadi büyüme sergilerken büyüme teorilerinin de gösterdiği gibi, zamanla daha yavaş büyüme eğilimi sergilemektedirler. Büyüme oranının uzun dönem boyunca sürdürülememesinin zorluğu da 70 kuralını bozan bir istisnadır.

İktisadi büyüme hakkındaki başka soruları yanıtlarken de 70 kuralını kullanabiliriz. Örneğin, 2000'de ABD'de kişi başına reel GSYH Çin'in kişi başına reel GSYH'sinin 8 katı idi. Çin de son yıllarda kişi başına reel GSYH büyüme oranı yıllık % 7 idi. Bu büyüme oranı devam ettirilebilirse Çin'in kişi başına reel GSYH'sinin ABD'nin 2000'deki reel GSYH'sini yakalaması ne kadar zaman alır? 70 kuralına göre cevap 30 yıldır. Çin'in kişi başına reel GSYH'si 10 ($70/7$) yılda katlanır. Bir 10 yıl daha geçince 4 katına çıkar. Bir 10 yıl daha geçince, yani 30 yıl sonra, bugünkü seviyesinin 8 katına çıkar. Çin 30 yıl % 7 büyürse ABD'nin 2000'deki kişi başına reel GSYH düzeyine ulaşır. Şüphesiz 30 yıl sonra ABD kişi başına reel GSYH'si de artmış olacaktır. Çin hâlâ ABD'yi yakalayamamış olacaktır.

Sami Taban'ın İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller (Eskişehir: Nobel yayınları, 2011) adlı kitabındaki 1.Bölümde (ss.1-22) İktisadi büyümenin tanımı ile ilgili daha fazla bilgi bulabilirsiniz.

K İ T A P

Genellikle reel GSYH yıllar itibariyle artış eğilimi gösterir ve bu eğilim reel GSYH trendi olarak adlandırılır. Reel GSYH trend çevresinde gözlenen dalgalanmalar izlenerek ekonominin performansı üzerine yorum yapılabilir. Örneğin, reel GSYH trendindeki yukarı doğru gelişmeler, hayat standardındaki artışın bir ifadesiyken aşağı doğru bir gelişme ise işsizlik, üretim kaybı ve refah düzeyinde bir azalma olarak yorumlanabilir.

Neden bazı ülkeler daha zengin iken diğerleri daha yoksuldur?

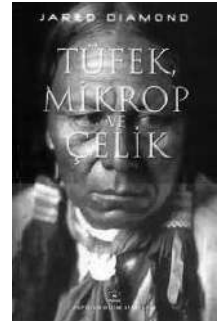
SIRA SİZDE

2

Jared Diamond'un Tüfek, Mikrop ve Çelik (Ankara: Tübitak Yayınları, 2010) adlı bu kitabın da "İnsanlar neden farklı kıtalarda farklı hızda gelişti?" sorusuna cevap aramaktadır. Kitapta, tarihin seyrinin bu hız farklılıkları ile belirlendiği ve bu farklılıkların günümüze yansımaları ele alınmaktadır. Bu oluşumun özellikle Avrupalı olmayan halklar arasındaki karşılıklı etkileşimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Kitapta, farklı coğrafyada bulunan insan toplulukları yalnızca tarihte nelerin olup bittiğini anlama çabası ile karşılaştırılmaktadır.

K İ T A P

Geleceğe Yönelik

Geleceğe yönelik büyüme hızı, kalkınma planlarında ve daha çok geleceğe yönelik tahminler yapılırken kullanılır. Bu hesaplama yönteminde büyümeyi belirleyen üç unsur bulunmaktadır.

g = büyüme hızı

k = sermaye/hasıla oranı

s = marjinal tasarruf eğilimi iken büyüme hızı;

$g = s/k$ olarak ifade edilir.

Örneğin Türkiye'de planlı dönem boyunca ortalama tasarruf oranı % 18-20, sermaye hasıla katsayısı % 3-3,5 olarak hesaplanmıştır. Buna göre, Türkiye'de $g = s/k$ için, $18/3 = \% 6$ oranında büyüme sağlanabilir.

Kişi Başına Düşen Reel GSYH

Ekonomik refahın ölçütü olarak millî muhasebe kavramlarından elde edilen kişi başına GSYH ve kişi başına millî gelir gibi kavramlar kullanılır. Ülkelerin ekonomik refah açısından amaçları kişi başına düşen gelirin sürekli arttırılmasıdır. Kişi başına düşen gelir belirlenirken de nominal değerler değil, reel değerler alınarak hesaplanmaktadır. Kişi başına değerlerin esas alınmasıyla ülkenin zaman içerisinde nüfusunun değişmesinden kaynaklanabilecek yanılgılar ortadan kalkacak ve farklı nüfus büyüklüğüne sahip ülkelerin karşılaştırılması mümkün olacaktır.

Pozitif büyümeye sahip bir ülkede, nüfus artış hızı üretimdeki artış hızından büyük olduğu bir durumda, kişi başına üretim azalacak ve bu da kişisel olarak refahın azalmasına neden olacaktır. Yani üretimdeki artış oranının artan nüfusu besleyememesi, ülkenin refahında bir artış değil, tersine bir azalışı beraberinde getirecektir. Bir ekonomideki gerçek büyüme hızını hesaplarken üretimdeki artış hızından nüfustaki değişikliklerin çıkartılması en doğru yol olacaktır. Bunun için kullanılan kavram, reel GSYH'nin ülke nüfusuna bölünmesi ile elde edilen kişi başına düşen reel GSYH kavramıdır.

Ülkelerin amacı, sadece ekonominin büyümesini sağlamak değil, aynı zamanda bireylerin kişi başına düşen maddi refah düzeylerini büyütme. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin kişi başına düşen reel GSYH'lerini yakalayabilmek için, gelişmiş ülkelerden daha yüksek bir reel GSYH artışını gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

Fakat kişi başına düşen reel GSYH, sadece bir ortalamayı ifade eder ve ortalamaların ait olduğu kitlelerin bütünü temsil etmedeki tüm sakıncalarını taşır. Dolayısıyla ekonomik refah açısından gelir dağılımı da dikkate alınmalıdır. Örneğin çok zengin küçük bir zümrenin varlığı, ortalama olarak kişi başına geliri yükseltirken toplumun geniş yoksul kitlelerinin sefaletini gizleyebilecektir. Bu durumda bir ülkede kişi başına gelir dağılımı küçük bir azınlığın lehine giderek zenginleşiyorsa o ülkede refahın arttığından bahsetmek mümkün olmayacaktır. Örneğin, petrol zengini Kuveyt'te kişi başına düşen millî gelir yüksek olmakla birlikte, millî gelirin büyük bir bölümü küçük bir azınlıkta toplanmıştır. Dolayısıyla, bu ülkedeki kişi başına düşen gelir ölçütünü refah artışını ölçmede kullanmak bizi yanlış sonuçlara götürecektir.

Satınalma Gücü Paritesine Göre GSYH

Ekonomik refahın uluslararası düzeyde karşılaştırmaları yapılırken ülkelerin belirli bir yıldaki dolar cinsinden kişi başına düşen GSYH'leri kullanılmaktadır. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkelere döviz kurunun idari kararların etkisi altında olması, resmî ve serbest piyasa kurları arasında farklılıkların yaşanması, uluslararası karşılaştırmalarda döviz kurunun güvenilirliğini azaltıcı bir etkide bulunmaktadır. Bu nedenle, ülke millî paralarının yıldan yıla dolar karşısında çoğu zaman önemli değişimlere uğraması, kişi başına düşen GSYH rakamlarının ülkeler arasında karşılaştırılmasında çok güvenilir sonuçlar vermemektedir. Ayrıca ülkeler arasında iç fiyatlar dikkate alındığında, iç fiyat seviyesi düşük olan bir ülkenin bir dolarla satın alabileceği mal ve hizmet miktarı, iç fiyat seviyesi yüksek, yani pahalı olan ülkenin sahip olduğu bir doların satın alabileceği mal ve hizmet miktarından daha yüksek olacaktır. Dolayısıyla iç fiyatlar dikkate alındığında, ucuz olan ülkelerin refahı pahalı ülkelere göre, görüldüğünden daha yüksek olabilmektedir. Ayrıca kişi başına düşen hasıla kriterine dayalı ülkeler arası refah karşılaştırmalarının anlamlı olabilmesi için, 1 doların farklı ülkelerdeki satınalma gücünün aynı olması gerekir. Bunu sağlamanın yolu ise ulusal para cinsinden kişi başına düşen GSYH'yi dolara dönüştürme işleminde cari döviz kuru yerine satınalma gücü paritesinin kullanılmasıdır.

Satınalma gücü paritesi (SGP), ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak, farklı para birimlerinin satınalma gücünü etkileyen bir değişim oranıdır. SGP, belirli bir mal ve hizmet sepetinin satın alınabilmesi için gereken ulusal para tutarlarının oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Bu oran kullanılarak farklı para birimlerine dönüştürülen harcamalar satın alınan mal ve hizmet hacmindeki farklılıkları yansıtarak, ülkeler arasında gerçek anlamda karşılaştırılabilir veriler sağlamaktadır. İki ülkede aynı tanıma sahip bir ürünün fiyat oranı şeklinde hesaplanır. Örneğin, bir kg dana etinin fiyatı Türkiye'de ₺15, ABD'de 20 dolar ise dana eti için 1 ABD dolarının Satınalma Gücü Paritesi;

$$SGP(Tür/ABD) = \frac{₺15}{20 \text{ ABD Doları}} = ₺0.75/\text{Dolar}$$

Bu değer, dana eti için ABD’de ödenecek her bir dolara karşılık Türkiye’de ₺0.75 ödeneceği anlamını taşımaktadır. Bu oran kullanılarak mevcut bir para ile ABD’de ve Türkiye’de satın alınabilecek dana eti miktarının karşılaştırması sağlanır. SGP tek bir ürün için değil, piyasada yer alan mal ve hizmetlerin genelini kapsayan GSYH ve harcama bileşenleri için de hesaplanmaktadır. Yani SGP, ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farkını gidererek reel mal ve hizmet hacminin karşılaştırılmasına yönelik yöntem arayışlarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

SGP değerlerinin hesaplanmasında temel yıl OECD tarafından belirlenmekte ve katılımcı ülkelere bildirilmektedir. Belirlenen her temel yıl için 220 madde grubu içindeki yaklaşık 4000 madde fiyatlandırılmaktadır. Fiyatlandırma çalışması yapılacak maddelerin çokluğundan dolayı, fiyatlandırma çalışmaları temel alınan yıldan 2 yıl önce OECD’nin belirlediği takvime göre başlamakta ve temel yılın sonunda tüm çalışmalar bitirilmektedir. Fiyatlandırma ve ağırlıklandırma çalışmaları sonuçlandıktan sonra SGP hesaplamalarına geçilmekte ve temel yıldan iki yıl sonra kesinleşen SGP değerleri OECD tarafından yayınlanmaktadır.

Bir ülkenin SGP’ye göre kişi başına düşen GSMH’sini bulabilmek için, öncelikle ulusal fiyatlarla hesaplanmış ülke GSMH’sini, SGP değerine böleriz. Çıkan sonuç bize, SGP cinsinden GSMH değerini verecektir. SGP’ye göre hesaplanan GSMH değerini ülke nüfusuna böldüğümüzde ise SGP’ye göre kişi başına düşen GSMH değerini hesaplamış oluruz.

Döviz kuru paranın satın alabileceği döviz (ABD doları, euro vb.) miktarını gösterir. SGP ise paranın satın alabileceği mal ve hizmetin miktarını gösterir.

DİKKAT

www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=146

İNTERNET

İnsani Gelişme İndeksi

Ülkeler arası sağlıklı refah karşılaştırması yapabilmek için bir ülkede ekonomik ölçütleri geliştirmenin yanı sıra, o ülkenin sosyal refah ölçütlerinin de geliştirilmesi gerekmektedir. Ekonomik açıdan kalkınmış birçok ülkede sosyal sorunların çözülmediğinin görülmesi; iktisadi büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişkinin daha iyi kurulması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından her yıl dünya ülkelerine ait İnsani Gelişme Raporu hazırlanmaktadır. Bu raporda ülkeler arasındaki sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak için İnsani Gelişme İndeksi (İGI) adı verilen bir indeks geliştirilmiştir. Bu indeks; insani gelişmeyi, gelirin yanı sıra eğitim ve sağlığa ilişkin göstergeleri de dikkate alarak ölçmeyi hedeflemektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programlarının yayımladığı raporlarda ülkeler arası gelişmişlik düzeyinin sadece kişi başına düşen millî gelirdeki artışla iktisadi büyümenin ölçülmesinin doğru olmadığı, millî gelir yanında diğer faktörlere de sosyal faktörler gibi bakılmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir.

İnsani Gelişme İndeksi tespit yöntemleri;

- Doğumda yaşam beklentisi
- Yetişkinler için ortalama eğitim süresi ve çocuklar için beklenen eğitim süresi
- Satınalma gücü Paritesine göre kişi başına düşen GSYH,

$$\text{İnsani Gelişme Endeksi} = \sqrt[3]{\text{Yaşam Endeksi} \times \text{Eğitim Endeksi} \times \text{GSYH Endeksi}}$$

Bu yöntemlerin her biri için maksimum ve minimum değerler belirlenir. İGI değeri, 0 ile 1 arasında değişmektedir. İndeks değerinin 1’e yaklaşması, insani gelişme performansının iyileştiğini göstermektedir. İnsani Gelişme Raporu’na göre, İGI

bağlamında ülkeler düşük, orta, yüksek ve çok yüksek insani gelişmeye sahip ülkeler olarak kategorilere ayrılır.

- İndeks Puanı 0.900 ve yukarısı: Çok yüksek düzeyde insani gelişmeye sahip olan ülkeler.
- İndeks Puanı 0.800 - 0.899: Yüksek düzeyde insani gelişmeye sahip olan ülkeler.
- İndeks Puanı 0.500 - 0.799: Orta düzeyde insani gelişmeye sahip olan ülkeler.
- İndeks Puanı 0.000 - 0.499: Düşük düzeyde insani gelişmeye sahip olan ülkeler.

1990 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından her yıl yayımlanan insani gelişme raporları, iktisadi büyüme ve üretime dayalı göstergelerden farklı olarak, insanların sağlıklı bir yaşam, gelir ve eğitim olanaklarına sahip olup olmadıklarını göstermekte ve ülkeleri de bu çerçevede karşılaştırmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi, insani gelişmenin her aşaması için tüm insanlara üç temel seçenek sunmaktadır. Bunlar; sağlıklı ve uzun bir ömür, bilgi edinmek ve makul bir yaşam standardı için gerekli kaynaklara erişebilmek. Eğer, bunlar yoksa diğer fırsatlara erişilemeyecek ve birçok olanaktan da yararlanılamayacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki insani gelişme burada bitmemektedir. Birçok insan tarafından çok değer verilen tercihler, siyasal, ekonomik ve sosyal özgürlüklerden başlayıp yaratıcı ve üretken olabilme fırsatı edinmeye, kendine saygı duymaya ve insan haklarından yararlanmaya kadar uzanmaktadır.

DİKKAT

İnsani Gelişme Raporu (2009)'na göre çok yüksek insani gelişmeye sahip olan ülke sayısı 38 iken yüksek insani gelişmeye sahip ülke sayısı 45'tir. Orta ve düşük insani gelişmeye sahip ülke sayıları ise sırasıyla 75 ve 24'tür. İnsani Gelişme Raporu (2011) yılında ülke ve bölge sayısı 187'ye ulaşmıştır.

İNTERNET

tr.wikipedia.org/wiki/İnsani_Gelişme_Endeksi'ne_göre_ülkeler_listesi

İKTİSADİ BÜYÜMENİN ÖZELLİKLERİ, TÜRLERİ VE ETKİLERİ

İktisadi Büyümenin Özellikleri

İktisadi büyümenin belirgin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz.

- İktisadi büyüme rakamla ifade edilebilen yani kantitatif bir olgudur. Yıllara göre gerek büyüme hızında gerekse GSYH, **SMH** ve MG'de meydana gelen değişimler rakamla ifade edilmektedir.
- İktisadi büyüme uzun döneme dayalı bir olgudur. Yatırımların arttırılması, üretim artışının sağlanması ve iktisadi yapının değiştirilmesi ancak uzun dönemde mümkündür.
- İktisadi büyüme nominal değil, reel (gerçek) bir artışı ifade eder. Yani, iktisadi büyümede mevcuda bir ilave söz konusudur.
- İkame yatırımlarının iktisadi büyüme ile ilgisi yoktur. Örneğin, beş katlı eski bir binanın yıkılıp yerine tekrar beş katlı bir binanın inşa edilmesi hâlinde büyümeden bahsedilemez. Burada ikame yatırımı söz konusudur. Eğer yıkılanın yerine on katlı bir bina inşa edilmiş olsa idi ilave beş kat büyüme-yi ifade edecekti.
- İktisadi büyümenin gelir dağılımını iyileştirici bir özelliği yoktur. Örneğin millî gelirin % 7 oranında büyümesi durumunda, tüm bireylerin gelirinin de fiilen aynı oranda büyümüş olduğundan bahsedilemez.

SMH: GSMH'yi oluşturan mal ve hizmetlerin üretiminde, önceki yıllarda üretilmiş sermaye malları da kullanılır. Zaman içerisinde bu sermaye mallarında aşınma ve yıpranmalar ortaya çıkar ki bunlar üretilen malların değerinin bir parçasıdır. Bu aşınma payını (amortisman) GSMH'den çıkartarak SMH'yi elde ederiz.

İktisadi Büyüme Türleri

İktisadi büyüme türlerini dokuz grupta toplamak mümkündür.

- **Spontane Büyüme:** Üretim faktörleri kendiliğinden harekete geçmekte ve belli oranda bir büyüme sağlanmaktadır. Devletin ekonomiye müdahalesi asgari düzeydedir.
- **Planlı Büyüme:** Kıt kaynakların hangi malların üretimine ne oranda tahsis edileceği bir plan dâhilinde yürütülür. Amaç her alanda etkinliğin sağlanması ve verimin artırılmasıdır. Eğer, plan uygulaması tüm sektörler için zorunlu ise otoriter planlama söz konusudur. Plan uygulaması bazı sektörler için zorunlu ise yol gösterici planlamadan bahsedebiliriz.
- **Kapalı Büyüme:** Ülkenin kendi öz kaynaklarına dayanır. Amaç, dışa olan bağımlılığın yok edilmesidir. Kapalı büyümede devlet ekonomiye her bakımdan müdahalede bulunur.
- **Açık Büyüme:** Bu tür büyümede uluslararası sermaye ve emek önemli bir yer tutmaktadır. Açık büyüme serbest piyasa ekonomisini benimsemiş olan tüm ülkelerde görülmektedir.
- **Durgun Büyüme:** Bu tür büyümede, millî gelir artış hızı ile nüfus artış hızı birbirine eşit olduğu için kişi başına gelir artış hızı sıfır olmaktadır. Yani artan nüfus artan geliri tamamen emmekte, bu nedenle ekonomi büyümekle birlikte kişi başına gelir artışı gerçekleşmemektedir.
- **Üstel Büyüme:** Hızı gittikçe artan büyümedir.
- **Biyolojik Büyüme:** Canlıların büyümesinden esinlenmiştir. Yani, büyüme önce hızlı şekilde devam etmekte, daha sonra yavaşlamaya başlamakta ve bir yerde durmaktadır. Hatta bu noktadan sonra gerileme başlamaktadır.
- **Dengeli Büyüme:** Bu tür büyümenin en önemli özelliğini sektörler arası karşılıklı bağımlılık oluşturur. Bu bağımlılık hem üretimde hem de tüketimde geçerlidir. Her üretim birimi çıktısına pazar bulmak zorundadır. Dengeli büyümede denge, yatırım malları ile tüketim malları, sanayi malları ile hammaddeler, gıda maddeleri ile giyecek malları, iç talep ile dış talep gibi konularda denge kurulmaya çalışılır. Kaynak israfının önlenmesi için bu dengeler zorunludur.
- **Dengesiz Büyüme:** Dengeli büyümenin gerçeğe uymadığı düşüncesiyle doğmuştur. Konuya ilk değinen Fransız iktisatçı F.Perroux olmuştur. Perroux, ekonomilerin genellikle eşitsizliklerin, dengesizliklerin ve hiyerarşinin içinde bulunduğunu, bu özelliklerin ortadan kaldırılmaya çalışılması yerine onlardan faydalanma yoluna gidilmesinin çok daha yararlı olacağını ifade etmiştir.

Üretim artışının ve ortaya çıkardığı sonuçların toplum refahına ne ölçüde katkı yapabildiği yönünde sorgulamalar başlamıştır. Büyüme ile birlikte toplum refahını ilgilendiren istihdam ve işsizlik, gelir dağılımı, doğal kaynakların kullanımı, demokratik hak ve özgürlüklerdeki gelişmeler ve kültürel değişim gibi konularda iyileşmelerin olup olmadığı en çok dikkat edilen konular hâline gelmiştir. Bu alanlarda yaptıkları etkilere göre iyi büyüme ve kötü büyüme ayrımları yapılmaya başlanmıştır.

Birleşmiş Milletlerin 1996 yılı İnsani Kalkınma Raporu yukarıda sorgulanan konular paralelinde kaçınılması gereken beş kötü büyüme çeşidini şu şekilde sıralamaktadır:

Metin Berber'in İktisadi Büyüme ve Kalkınma (Trabzon: Derya Kitabevi,2006) adlı kitabındaki 1.Bölümde (ss.2-9) İktisadi büyüme çeşitleri ile ilgili daha fazla bilgi bulabilirsiniz.

- **İşsiz Büyüme:** Ekonomilerde büyüme sağlanmakla birlikte, yeterli istihdam imkânının yaratılamaması nedeniyle işsizlikte artışın görülmesi hâline işsiz büyüme denir. ABD ve Avrupa'da yaşanan büyüme süreci bu duruma tipik örnektir. Son yıllarda ABD ekonomisinde büyümeyle birlikte istihdam imkânları da artış göstermiştir. Son yirmi yıllık süreçte ortalama % 3.5 - 4'lük büyüme sağlanırken işsizlik oranları % 9 dan % 4'lere düşmüştür. Buna karşılık Avrupa'nın geneli için aynı şeyler söylenemez. Örneğin Almanya ve İspanya'da işsizlik oranları yükselirken İngiltere'de aynı düzeylerde kalabilmiştir. Büyümeyle birlikte işsizlikte yaşanan artış az gelişmiş ülkelerde daha sıkça karşılaşılan genel bir durumdur.
- **Acımasız Büyüme:** Bu tür büyüme sürecinde gelir dağılımı düzeltilemediği gibi daha da adaletsiz hâle gelir. Zengin grubun gelirden aldığı pay artarken fakirlik sınırının altına itilen insan sayısı gittikçe artar. Ekonomik anlamda iyileşmenin yaşandığı Latin Amerika ülkeleri gelir dağılımında dünyada adaletsizlikte ilk sıralarda yer almaktadır. Gelir dağılımı adaletsizliği dünya geneli açısından da geçerlidir. Gelirin coğrafi dağılımına göre dünya da bazı bölgelerin hızla büyüdüğü, bazı bölgelerin ise küçüldüğü gözlenmektedir.
- **Sessiz Büyüme:** Büyüme sürecinde demokratik iyileşmenin sağlanamaması, bireysel hak ve özgürlüklerin kötüleşmesi sessiz büyüme olarak adlandırılır.
- **Köksüz Büyüme:** Büyüme sürecinde toplumun örf-âdet, gelenek ve göreneklerinin yozlaşması, diğer bir ifade ile kültürel kimlik kaybının yaşanması hâline köksüz büyüme denir. Birleşmiş Milletler verilerine göre hâlen dünya da 10.000 dolayında ayrı kültür vardır ve bunlar giderek azalmaktadır.
- **Geleceksiz Büyüme:** İktisadi büyümenin daha çok yenilenemeyen doğal kaynakların tüketilmesi pahasına gerçekleştirilmesidir. Gelecek nesillere bırakılacak doğa unsurlarının yok edilmesi, her türlü kirliliğe büyüme adına göz yumulması, çevrenin hiçe sayılması benzeri birçok kötü örnek son yıllarda çevreci ya da sürdürülebilir büyüme-kalkınma gibi yeni oluşumları gündeme taşımıştır.

Yukarı da sayılan bu endişe verici unsurları taşımayan bir büyüme tanımı içsel büyüme teorisyenleri tarafından yapılmıştır. İyi büyüme olarak takdim edilen bu yaklaşım, insan refahını, diğer bir deyişle beşeri gelişmeyi temel amaç olarak almaktadır. Bu yaklaşıma göre iyi büyüme;

- İstihdamı teşvik eden,
- Bireye kendi kaderi üzerinde karar verme ve denetleme şansı veren,
- Refah artışını adil biçimde dağıtan,
- Toplumsal iş birliği ve uyumu sağlayan,
- Beşeri gelişmenin geleceğini koruyacak özelliklere sahip olandır.

İktisadi Büyümenin Etkileri

Ekonomide ve toplumda çeşitli etkiler yaratan iktisadi büyüme;

- İlk etki GSYH'nin dağılımı üzerinde görülmektedir. Yani büyümeyle birlikte GSYH içinde tarım sektörünün payı azalırken sanayi sektörünün payı artmaya başlamaktadır.

- Gelişen sanayi sektörüne doğru bir işgücü akımı yaşanmasını sağlamakta, sanayi sektörü ise genellikle kentlerde yoğunlaştığı için kentleşme hareketi de hızlanmaktadır.
- Kentleşme hızlandıkça ve kentli nüfus arttıkça; insanların düşünce, inanç ve davranışlarında önemli değişimler olmakta, geleneksel davranışlar yerini yeni davranış biçimlerine bırakmaktadır.
- Tarımda çalışan faal nüfus oranını azaltırken sanayide çalışan faal nüfus oranını artırmakta ve faal nüfusun sektörel dağılımı üzerinde de etkili olmaktadır.
- Gelirlerin artmasını sağlamak ve artan gelirler insanların tüketim kalıplarını değiştirmektedir.
- Ekonomide yeni teknolojilerle donatılmış, bilgi ve becerisi artmış bir üretici sınıfın doğmasına da neden olmaktadır.
- Gelir dağılımı üzerinde de etkili olmaktadır. Büyümeyle birlikte yeni mesleklerin ve kalifiye elemanların geliri artarken geleneksel mesleklerde çalışanların gelirleri azalmaya başlamaktadır.
- Çalışma süreleri üzerinde de etkili olmaktadır. Bu gelişmenin altında yatan ilk neden şüphesiz verimliliğin ve üretimin artmasıdır.
- Yatırımları ve üretimi artırırken diğer yandan da çevre kirliliği, hava kirliliği, kötü ve çarpık kentleşme, gürültü gibi çeşitli sorunlara da neden olmakta ve bu sorunların yarattığı olumsuzlukların ortadan kaldırılması için yapılan harcamalar giderek artmaktadır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR BÜYÜME

Ekonomilerde önemli olan büyümeyi daha da önemlisi sürdürülebilir büyümeyi sağlayabilmektir. Sürdürülebilir büyüme, fiyat istikrarının bozulmadığı, ekonomik göstergeler ile makroekonomik dengelerin uyumlu olduğu, potansiyel büyüme seviyesine yakın büyüme oranlarının kalıcı olarak sağlandığı iktisadi büyümeyi ifade eder. Sürdürülebilir ve yüksek bir büyümeyi sağlayabilmek için gerekli unsurlar;

- Makroekonomik istikrar
 - Fiyat istikrarı
 - Sürdürülebilir kamu finansmanı
- Yapısal reformlar
 - Sosyal güvenlik reformu
 - Vergi reformu
 - İş gücü piyasasına yönelik düzenlemeler
 - Eğitim reformu
 - Enerji piyasasına yönelik düzenlemeler
 - Rekabet ortamı
- İyi yönetim
 - Siyasi istikrar
 - Hukukun üstünlüğü
 - Şeffaflık ve hesap verebilirlik
 - Mevzuat ve düzenlemelerin etkinliği
 - Devlet hizmetlerinin kalitesi
 - Yolsuzlukların önlenmesi

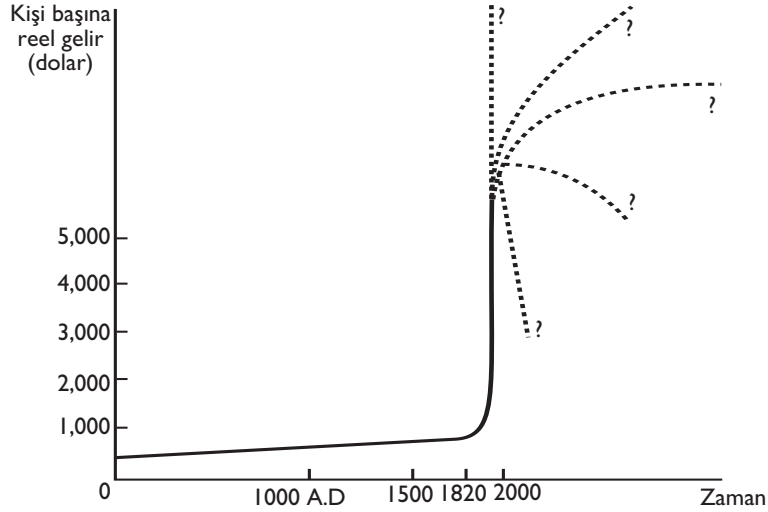
Görüldüğü gibi iktisadi büyümeyi sağlayan unsurlar geniş kapsamlıdır. Ekonomik ilişkilerin karmaşıklığı da göz önüne alındığında ileriye yönelik tahminleri ya-
kalamak güç görünmektedir. Şekil 1.4 büyümenin sürdürülebilirliği ile ilgili gele-

ceğe yönelik beklentileri ifade etmektedir. 1820'li yıllardan sonra büyük bir artış gösteren kişi başına gelirin gelecekte yavaşlayacağı mı yoksa negatife mi dönüşeceği önemli bir soruyu oluşturmaktadır.

Şekil 1.4

*Gelecekteki
Büyümenin Yönü*

Kaynak: Van den
Berg, 2001, s. 557.

2002-2007 yılları arasında Türkiye, dünyada en hızlı büyüyen ülkeler arasındadır. Bu dönemde ekonomide yaşanan birikimli GSYH büyüme hızı % 48,7 olarak gerçekleşmiş ve Türkiye, belli başlı 76 gelişmiş / gelişmekte olan ülke arasında büyüme hızı sıralamasında 7. sırada yer almıştır (Toplam 180 ülke arasında ise 32.'dir). Türkiye için gerekli olan, 2001 yılı sonrası elde edilen kazanımları kalıcı kılmak ve büyümeyi sürdürülebilir hâle getirmektir.

İNTERNET

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/ErdemBasci_Beykent.pdf

SIRA SİZDE

3

Sürdürülebilir büyümeyi sağlamanın genel koşulları nelerdir?

BÜYÜME VE KALKINMA

İktisadi Büyüme ve Kalkınma Ayrımı

İktisadi büyüme ile iktisadi **kalkınma** ve iktisadi gelişme kavramları gerek yazı gerekse konuşma dilinde çoğu kez aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak her ne kadar bu kavramlar birbirinin yerine kullanılıyorsa da farkı ayırt etmek gerekir.

Bir ülkede yaşayan insanların refah düzeylerinin artırılmasının yanında söz konusu ekonomide iktisadi ve sosyokültürel yapıyı değiştirme gayretleri varsa o zaman büyümeden değil, ekonomik kalkınmadan bahsedilecektir. Görüldüğü üzere, kalkınma nicel değişmelerin yanında nitel değişmeleri de kapsamaktadır. Ekonomik gelişmişlik bakımından belli bir seviyeye gelmiş ülkeler için sorun, üretim kapasitesinin artırılmasıdır. Bu konu, büyüme teorilerinin kapsamı alanına girmektedir. Ancak, gelişme sürecini henüz tamamlayamamış olan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için sorun, sadece gelişmiş ülkelerin millî gelir seviyesini yakalamak değil, aynı zamanda sosyoekonomik ve kültürel yapının da iyileştirilmesidir. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerin sorunlarının çözümü, kalkınma teorilerinin konusunu oluşturmaktadır.

Kalkınma: Bir toplumda ekonomik toplumsal ve siyasal alanda arzu edilen her türlü değişme ve gelişmedir.

GSMH'deki artış yaşam koşullarını iyileştirir. Yaşam koşullarını etkileyen birçok değişken vardır. Kalkınma iktisadi bunları göz ardı edemez. Bu bağlamda büyümeyi kalkınmayla eş tutmak ve bireysel gelir artışı veya yüksek kişi başına millî gelir düzeyini kalkınmışlık göstergesi kabul etmek, konuya dar bir bakış açısını yansıtmaktadır. Çünkü günümüz dünyasında sıkça görüldüğü gibi, az gelişmiş ülkelerin belirli bir büyümeyi sağlaması kalkınma sorunlarını tamamen ortadan kaldırmamakta, GSYH ve bireysel gelir artışı da tek başına yeterli bir gösterge olarak kabul edilmemektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma değil yalnızca iktisadi büyüme döngüleri yaşadıkları söylenebilir. İktisadi büyümeden farklı olarak ekonomik kalkınma beş ögeyi bir araya getirmelidir;

- Kendi kendisini sürdürebilen büyüme,
- Üretim kalıplarında yapısal değişim,
- Teknolojik ilerleme,
- Sosyal, politik ve kurumsal modernleşme,
- İnsani koşullarda geniş çaplı iyileştirmeler.

İktisadi büyüme ile iktisadi kalkınma ya da iktisadi gelişme arasındaki farkı en tutarlı şekilde ortaya koyan iktisatçı 1944 yılında Alfred Amonn (1883-1962) olmuştur. Amonn'a göre ülke ekonomisi zamanla iki yönde değişme gösterir.

- Gövdesi ile büyür ve genişler. Örneğin nüfusu artar. İşgücü çoğalır, üretim faktörlerinde artışlar olur.
- Bünye ve çatısı ile değişir. Örneğin millî hasıla içinde tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin payları değişir. İşgücünün bu sektörlerle dağılımı farklılaşır, alt yapıda çeşitli değişimler meydana gelir.

İşte ülke ekonomisinin nüfusu, işgücü, toprak ve diğer üretim faktörlerinde gerçekleşen artışlar büyüme, ekonominin bünye ve çatısında meydana gelen değişimler de kalkınmayı ifade eder. Uygulamada her iki olgu da birlikte gerçekleşir. Gerçekten de, gövdesi ile büyüyen bir varlığın çeşitli bünyesel değişimlere uğraması doğaldır.

Şekil 1.5'de ekonomik kalkınma sürecinde tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin GSMH'deki nispi paylarındaki değişiklikler gösterilmektedir. Gelişmenin ilk safhalarında tarım sektörünün GSMH'deki payı yüksek düzeylerde iken sanayi ve hizmetlerin payı oldukça düşüktür. Belli bir gelişme sürecinde her üç sektörün ekonomi içindeki ağırlığı dengeli hâle gelir. Bu safhaya değişim safhası denilmektedir. Bu safhadan sonra tarım sektörünün payı en aza inerken sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı artar ancak sanayi sektörünün payı hizmetler sektörünün altında kalır.

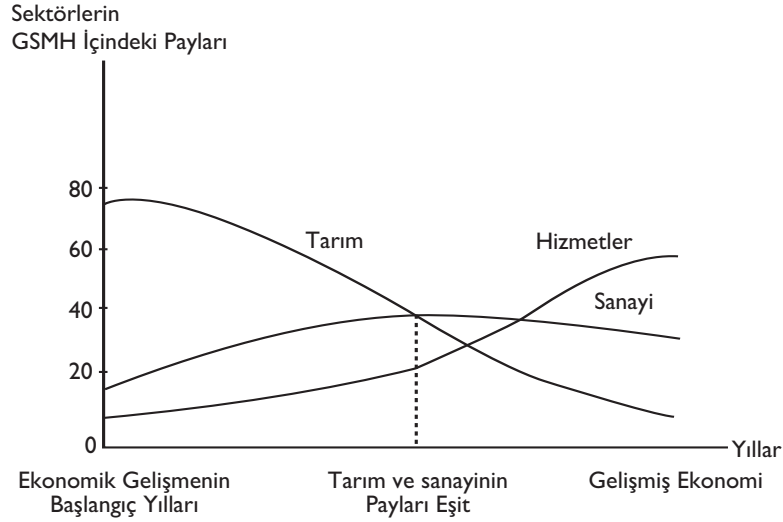
Kalkınma ile birlikte yapısal değişim sanayi sektörünün kendi içinde, dış ticaretin yapısında, tüketimin yapısında ve sosyal göstergelerde de görülür.

İktisadi büyüme ve iktisadi kalkınma kavramlarının dile getirdiği asıl önemli nokta, ekonomide işgücünün, doğal kaynakların, teknik seviyenin ve diğer faktörlerin bir yıldan diğerine kişi başına daha fazla bir reel gelir sağlayacak şekilde artma ve genişlemesidir.

Şekil 1.5

*Kalkınma Süreci
ve Temel Sektörler*

Kaynak: Berber,
2006, s.11

İktisadi büyüme ve iktisadi kalkınma arasındaki farklılıklar şu şekilde ortaya konabilir.

- Farklılıklardan biri ülkelerin zengin ya da fakir olmalarıdır. Bu ayrıma göre büyüme zengin ülkeler için geçerliyken kalkınma fakir ülkeler için geçerlidir.
- Büyüme veya kalkınmayı harekete geçirecek etkenlerin çıkış noktası birbirinden farklı olabilmektedir. Büyüme genellikle **endojen** değişkenlerin etkisiyle gerçekleşen bir süreç olarak kabul edilirken kalkınma **exojen** değişkenlerin uyardığı bir süreç olarak kabul edilir. Ayrıca bu yaklaşım, büyümenin kendiliğinden ortaya çıkan spontane bir durum olduğunu işaret ederken kalkınmanın uyarılma neticesinde olabileceğini kabul etmektedir.
- Ekonomik kalkınma makro bir değişken ve süreçtir. İktisadi büyüme ise hem makro hem de mikro özelliklere sahiptir. Bu bağlamda kalkınmanın daha geniş kapsamlı olup büyümeyi de içerdği söylenebilir.
- Büyüme, iktisat teorisi, kalkınma ise daha çok iktisat politikası kapsamında yer alır.
- İktisadi büyüme ve kalkınma arasındaki ilişkilerin farklılık boyutu dışında birbirini tamamlama ya da etkileme boyutu da vardır.

Endojen Değişken: İçsel değişken olarak ta ifade edilen, değeri modelin içerisinde belirlenip açıklanan değişkendir.

Exojen Değişken: Dışsal değişken olarak ta ifade edilen, değeri modele dışarıdan verilen değişkendir.

İktisadi Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı

Kalkınma ve büyüme arasındaki ilişki karmaşıktır. Büyüme ile birlikte kalkınmanın da sağlanacağı düşünülse de kişi başına gelir kalkınmayı sağlamak ve ölçmek için iyi bir gösterge değildir. GSMH ile kalkınma ilişkisi artan gelirin nasıl dağıldığı ve kullanıldığı ile de ilgilidir.

Gelir dağılımının ölçüsü olarak kullanılan Lorenz Eğrisi, gelir dağılımındaki eşitsizliği grafiksel olarak göstermede kullanılır. Eğrinin dikey ekseninde hane halklarının elde ettikleri gelirin birikimli yüzde payları, yatay ekseninde ise hane halkları nüfusunun birikimli yüzde payları yer alır.

Şekil 1.6'da OB doğrusu üzerindeki her noktada nüfus yüzdesi ile buna karşılık gelen gelir yüzdesi birbirine eşittir. Millî gelirin bütün kişilere eşit bir şekilde dağıldığı, yani hane halklarının nüfus içindeki yüzde paylarının gelirden aldıkları yüzde paylara eşit olduğu noktalardan oluşan (OB) doğrusu "Mutlak Eşitlik Eğrisi"

olarak adlandırılır. OAB eğrisi ise millî gelirin en yüksek düzeyde eşitsiz olarak dağıldığını gösterir. Bu iki eğri arasında yer alan diğer tüm eğriler Lorenz eğrisi olarak adlandırılır ve diğer gelir bölüşüm olasılıklarını gösterirler. Bu eğriler mutlak eşitlik eğrisine yakın ise millî gelirin dağılımında eşitsizlik az bu eğriden OAB eğrisine doğru uzaklaştıkça eşitsizlik fazladır.

Gelir dağılımında eşitsizliğin olması durumunda, nüfusun en az gelire sahip % 20'si toplam gelirin % 20'sinden daha azını alırken nüfusun en yüksek gelirli % 20'si toplam gelirin % 20'den daha fazlasını alacaktır. Bu yüzden fiili gelir bölüşümünü gösteren Lorenz eğrisi daima mutlak eşitlik eğrisinin altında yer alır.

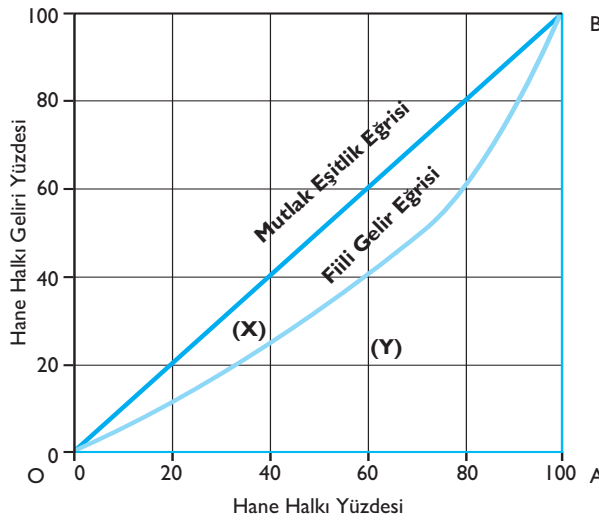

DİKKAT

Şekil 1.6

Lorenz Eğrisi

Kaynak: Aktan, 2002; 20.

Lorenz eğrisi **Gini Katsayısı**nın hesaplanmasında da kullanılmaktadır. OB doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan koyu renkli alanın (X) OAB üçgeni içinde kalan alana (Y) oranlanması ile gini katsayısı bulunur.

$$\text{Gini Katsayısı} = X / (X + Y)$$

Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değişmektedir. 0 değeri tam eşitliği, 1 değeri tam eşitsizliği göstermektedir. Gini katsayısının 0,20'nin altında olması düşük eşitsizliği; 0,20 - 0,50 arasında olması orta düzeyde eşitsizliği; 0,50'nin üzerinde olması ise yüksek eşitsizliği ifade eder.

Tablo 1.2'de görüldüğü gibi, 2001-2010 yılları arasında sabit fiyatlarla GSYH ortalama % 4,9 civarında büyürken gelir dağılımında adaleti ifade eden gini katsayısı 0.44'ten, 0.41'e düşmüştür. Dolayısıyla, millî gelirin büyüklüğü, gelir dağılımını kısmen olumlu etkilerken, adil gelir dağılımı sorununu ortadan kaldırmada yeterli değildir.

Gini katsayısı: Gelir dağılımı adaletini ölçmede kullanılan bir ölçüdür ve 0 ile 1 arasında değer alır. Gini katsayısının, sıfıra yaklaşması gelir dağılımının daha adil olduğu, bire yaklaşması ise gelir dağılımının adaletsiz olduğu anlamına gelmektedir.

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Büyüme Hızı (%)	-5.7	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.7	0.7	-4.8	9.2	8.5
Gini Katsayısı		0.44	0.40	0.40	0.38	0.428	0.406	0.405	0.415	0.402	

Tablo 1.2

Büyüme ve Gini Katsayısı (2001-2010)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler, 1929-2010, s.654; TÜİK, Türkiye İstatistik Yılı, 2011, s. 345,363-364.

Özet

İktisadi büyümeyi tanımlamak

Bir ülkenin genellikle bir yıl içinde üretim kapasitesinde veya reel gayrisafi yurtiçi hasılasında görülen ve sayısal olarak ölçülebilen reel artışlardır. İktisadi büyüme iki şekilde meydana gelir. Birincisi, tam istihdam altında kullanılan iktisadi kaynakların daha verimli kullanılmaya başlanması yoluyla büyümenin gerçekleştirilmesi; ikincisi, tam istihdamda kullanılan kaynak miktarına yenilerin eklenmesi yoluyla üretimin gerçekleştirilmesidir. İktisadi büyüme, ekonominin üretim potansiyeli ve verimliliği ile yakından ilişkilidir. Büyüme teorilerinin temel uğraş alanı, tam istihdamda ortaya çıkan iktisadi büyümedir. Bu anlamda iktisadi büyüme, nitelikten çok nicelik bakımından ortaya çıkan bir değişikliği ölçmekte, yani üretim faktörlerinden bir veya bir kaçının artması sonucunda meydana gelen üretim artışını ifade etmektedir.

İktisadi büyümede veya kişi başına düşen millî gelirdeki yıllık artış oranı, bir ülkedeki üretim imkânlarının ne kadar arttığını ve dolayısıyla üretim imkânları eğrisinin bir önceki yıla göre ne kadar sağa kaydığını ifade etmektedir.

İktisadi büyümeyi hesaplamak

İktisadi büyümeyi ölçerken GSMH, kişi başına düşen reel GSYH, Satınalma Gücü Paritesi ve İnsani Gelişim İndeksinden yararlanabiliriz. Gayrisafi Millî Hasıla (GSMH), belirli bir ülkede belirli bir dönemde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin değerinin toplamıdır. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ise bir ülkede belirli bir dönemde yurtiçinde üretilen nihai malların ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamıdır. Ekonomik performansın asıl ölçüsü olarak GSMH değil, GSYH kullanılmaktadır. Bunun nedeni, uluslararası ekonomik entegrasyonun yoğunlaşması, ekonomik sınırların siyasal sınırları tanımaması ve GSYH'nin ölçümünün daha kolay olmasıdır. GSYH üretim, harcama ve gelir olmak üzere üç farklı yöntemle hesaplanmaktadır. Her üç yöntemde de hesaplanan GSYH rakamları aynı değerleri verecektir. Ancak veri kaynaklarının farklılığına bağlı olarak bazı farklılıklar görülebilmeye karşın, bu farklılıklar istatistiksel hata kalemiyle giderilmektedir.

GSYH, nominal ve reel olmak üzere iki farklı şekilde ölçülmektedir.

Fakat gerçek üretim gücünün hesaplanmasında, nominal değişkenler yerine reel değişkenler kullanılmaktadır. Bu yüzden büyümeyi, reel GSYH'deki artış hızı olarak tanımlayabiliriz. Büyüme oranı, büyüme hızı ya da bir değişkenin herhangi iki dönem arasındaki değişme oranı, bu değişkenin iki dönemdeki değerleri arasındaki farkın, başlangıç dönemindeki değerine bölünmesi ile hesaplanır.

Ülkelerin ekonomik refah açısından amaçları kişi başına düşen gelirin sürekli artırılmasıdır. Kişi başına değerlerin esas alınmasıyla ülkenin zaman içerisinde nüfusunun değişmesinden kaynaklanabilecek yanlışlar ortadan kalkacak ve farklı nüfus büyüklüğüne sahip ülkelerin karşılaştırması mümkün olacaktır.

Satınalma gücü paritesi (SGP), ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak, farklı para birimlerinin satınalma gücünü etkileyen bir değişim oranıdır. İnsani Gelişim İndeksi de insani gelişmeyi, gelirin yanı sıra eğitim ve sağlığa ilişkin göstergeleri de dikkate alarak ülkeler arası gelişmişlik düzeyini ölçmeyi hedeflemektedir.

İktisadi büyümenin özelliklerini açıklamak

İktisadi büyümenin belirgin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz. İktisadi büyüme rakamla ifade edilebilen yani kantitatif bir olgudur. İktisadi büyüme uzun döneme dayalıdır. Yatırımların arttırılması, üretim artışının sağlanması ve iktisadi yapının değiştirilmesi ancak uzun dönem de mümkündür. Ayrıca nominal değil, reel bir artışı ifade eder. İkame yatırımlarının iktisadi büyüme ile ilgisi yoktur.

İktisadi büyüme türlerini dokuz grupta görebiliriz. Bunlar; spontane büyüme, planlı büyüme, kapalı büyüme, açık büyüme, durgun büyüme, üstel büyüme, biyolojik büyüme, dengeli büyüme ve dengesiz büyümedir.

İktisadi büyümenin etkilerini değerlendirmek

İktisadi büyüme, ekonomik ve sosyal etkilere sahiptir ve ilk etkisini GSYH'nin dağılımı üzerinde göstermektedir. Yani tarım sektörünün payı azalırken sanayi sektörünün payı artmakta bu durum, faal nüfusun sektörel dağılımı üzerinde etkili olurken işgücü akımı da sanayi sektörüne doğru yönelmekte, dolayısıyla kentleşme hareketi de hızlanmaktadır. İktisadi büyümeyle ortaya çıkan gelir artışı insanların tüketim kalıplarını değiştirmekte ekonomide yeni teknolojilerle donatılmış, bilgi ve becerisi artmış bir üretici sınıfın doğmasına bu da verimliliğin ve üretimin artmasına neden olmaktadır. Yatırımları ve üretimi artırırken diğer yandan da çevre kirliliği, hava kirliliği, kötü ve çarpık kentleşme, gürültü gibi çeşitli sorunlara da neden olmakta ve bu sorunların yarattığı olumsuzlukların ortadan kaldırılması için yapılan harcamalar giderek artmaktadır.

İktisadi büyümenin sürdürülebilirliğini, iktisadi büyümenin kalkınma ile farkını açıklamak

Ekonomilerin en önemli hedefi büyümeyi daha da önemlisi sürdürülebilir büyümeyi sağlayabilmektir. Sürdürülebilir büyüme, fiyat istikrarının bozulmadığı, ekonomik göstergeler ile makro-ekonomik dengelerin uyumlu olduğu, potansiyel büyüme seviyesine yakın büyüme oranlarının kalıcı olarak sağlandığı iktisadi büyümeyi ifade eder.

İktisadi büyüme ile iktisadi kalkınma ya da iktisadi gelişme arasındaki farkı en tutarlı şekilde ortaya koyan iktisatçı 1944 yılında Alfred Amonn (1883-1962) olmuştur. Amonn'a göre ülke ekonomisi zamanla iki yönde değişme gösterir. Bir taraftan gövdesi ile genişler. Örneğin nüfus, işgücü artar, üretim faktörlerinde artışlar olur. Bu durum büyümeyi ifade eder. Diğer taraftan bünye ve çatısı ile değişir. Örneğin GSMH içinde tarım, sanayi, hizmet sektörlerinin paylarında değişiklikler olur, istihdamın sektörler arasındaki dağılımı farklılaşır. Bu gelişme ise kalkınmayı ifade eder. Uygulamada her iki olgu da birlikte gerçekleşir. Gerçekten de gövdesi ile büyüyen bir varlığın çeşitli bünyesel değişimlere uğraması doğaldır. İktisadi büyümeden farklı olarak ekonomik kalkınma beş ögeyi bir araya getirmelidir; Kendi kendisini sürdürebilen büyüme, Üretim kalıplarında yapısal değişim, teknolojik ilerleme, sosyal, politik ve kurumsal modernleşme, insani koşullarda geniş çaplı iyileştirmelerdir.

Kendimizi Sınayalım

1. Bir ülkenin genellikle bir yıl içinde üretim kapasitesinde veya reel gayrisafi yurtiçi hasılasında görülen ve sayısal olarak ölçülebilen reel artışlar aşağıdakilerden hangisi ile ifade edilir?

- Satınalma gücü paritesi
- İnsani gelişme indeksi
- İktisadi büyüme
- Kalkınma
- Kayıt dışı iktisadi faaliyet

2. Belirli bir zaman diliminde, veri kaynak arzı ve sabit bir teknolojiye göre çizilip, farklı malların etkin üretimi altında birbirlerine dönüşümünü gösteren eğri aşağıdakilerden hangisidir?

- Üretim imkânları
- Üretim faktörleri
- Net dış faktör gelirleri
- Reel GSYH
- Nominal GSYH

3. Dış âlem faktör gelirleri aşağıdakilerden hangisini **içermez**?

- İşçi dövizleri
- Müteşebbis gelirleri
- Kar transferleri
- Dış borç faiz ödemeleri
- İç borç faiz ödemeleri

4. Hasıladaki fiyat artışlarının etkisini gidererek, gerçek ve ya fiziki üretimdeki dönemler arası değişimleri görmeyi sağlayan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

- Nominal GSMH
- Reel GSMH
- İnsani Gelişme İndeksi
- Net dış faktör gelirleri
- Satınalma gücü paritesi

5. Bir ekonomide bir yıl içerisinde tüm firmaların ürettikleri tüm mal ve hizmetlerin miktarları ile bunların fiyatları çarpılarak hesaplanan GSYH yöntemi aşağıdakilerden hangisidir?

- Üretim yöntemi
- Gelir yöntemi
- Harcama yöntemi
- Tüketim yöntemi
- Yatırım yöntemi

6. Aşağıdakilerden hangisi GSYH hesaplamasında **kullanılamaz**?

- Firmaların ürettikleri mal ve hizmetler
- Üretilen mal ve hizmetlere yapılan harcamalar
- Üretim faktörlerine yapılan ödemeler
- Üretilen hasılanın değeri
- Kayıt dışı iktisadi faaliyetler

7. Pozitif büyümeye sahip bir ülkede, aşağıdaki gelişmelerden hangisi kişi başına üretimin ve kişisel baz da refahın azalmasına neden olacaktır?

- Nüfus artış hızının üretimdeki artış hızından büyük olması
- Nüfus artış hızının üretimdeki artış hızından küçük olması
- Nüfus artış hızının üretimdeki artış hızına eşit olması
- Nüfus artış hızının değişmemesi
- Üretim artış hızının değişmemesi

8. Aşağıdakilerden hangisi gelirin yanı sıra eğitim ve sağlığa ilişkin göstergeleri de dikkate alarak ölçmeyi hedeflemektedir?

- Satınalma gücü paritesi
- Reel GSYH
- Nominal GSYH
- İnsani Gelişme İndeksi
- Kişi başına göre GSMH

9. Aşağıdakilerden hangisi iktisadi büyümenin belirgin özelliklerinden biri **değildir**?

- İktisadi büyüme rakamla ifade edilebilen yani kantitatif bir olgudur.
- İktisadi büyüme uzun döneme dayalı bir olgudur.
- İktisadi büyümenin gelir dağılımını iyileştirici bir özelliği vardır.
- İktisadi büyüme nominal değil reel bir artışı ifade eder.
- İkame yatırımlarının iktisadi büyüme ile ilgisi yoktur.

10. Aşağıdakilerden hangisi iktisadi büyümeden farklı olarak ekonomik kalkınmanın gerekli öğelerinden biri **değildir**?

- Kendi kendisini sürdürebilen büyüme
- Sosyal, politik ve kurumsal modernleşme,
- Teknolojik ilerleme,
- Üretim kalıplarında sabitlik,
- İnsani koşullarda geniş çaplı iyileştirmeler,

Yaşamın İçinden

Hepsi Gayrisafi

...GSMH ve GSYH kavramları hem kısa dönemdeki dalgalanmaları hem de uzun dönemdeki büyümeyi incelemekte önemli yararlar sağlamaktadır. Fakat GSYH'nin bazı şeyleri gözden kaçırdığı söylenebilir. ... Harvard'da kalkınma iktisatçısı olan (Amartya) Sen, sağlığın hayat standardının önemli bir parçası olduğunu iddia etmektedir. Sen, 1990'da Birleşmiş Milletler'in İnsani Gelişim Endeksi (IGE) oluşturma çabalarına da yardımcı oldu. İGE, ulusal zenginliği daha iyi görmek için sağlık ve eğitim verilerini kişi başına GSYH ile birleştirmektedir. Örneğin, ABD kişi başına GSYH sıralamasında 2.sırada iken İEG sıralamasında 12. sıradadır. Columbia'da profesör ve Dünya Bankası eski baş iktisatçısı olan (Joseph) Stiglitz ise doğal kaynakların tükenmesini de hesaba katan bir 'yeşil net millî hâsıla' önermektedir.Ayrıca, denklemde mutluluğun da içerilmesini önerenler oldukça fazladır. Bu alternatif ölçütlerin de önemli bir handikapı var: GSYH'ye benzer sıklık, güvenilirlik ve tarafsızlıkta olmaları zor. ...

Kaynak: Time, 21 Nisan 2008

Okuma Parçası

Bazı Büyüme Mucizeleri ve Felaketleri

İkinci dünya savaşından beri Japonya ve Hong Kong gibi ekonomilerin hızlı iktisadi dönüşüm sürecini nasıl anlarız? ABD'deki % 1.4 büyüme oranıyla kıyaslandığında, bu ekonomilerde reel gelirler aşağı yukarı yıllık % 5 büyümüştür. Hızlı büyümeyle bağlantılı olan bu dönüşüm, mucizeden başka bir şey değildir.

Büyüme mucizesini, bir ülkenin dünya gelir dağılımı içindeki hareketinin bir yansıması olarak anlamaktayız. ABD'ye göre çok düşük göreceli durgun durum (denge) gelirlerine sahip Hong Kong ve Japonya ekonomilerini göreceli olarak daha yüksek değerlere doğru kaydıran bazı olaylar yaşanmıştır. Bu ekonomiler, düşük durgun durumdan yüksekteki bir durgun duruma (dengeye) geçmek için ABD'den daha hızlı büyümüş olmalıydılar. Geçiş süreci dinamiğinin temel ilkesine göre, kendi durumunun çok altında bulunan bir ekonomi, daha hızlı büyüyecektir. En sonunda, yeni durağan duruma geçişin tamamlanacağını ve Hong Kong ile Japonya'daki ekonomik büyümenin, dünya teknolojik gelişme olanaklarının belirlediği bir oranda veri olan büyüme oranına döneceğini bekleriz. Bütün büyüme mucizelerinin sona ereceği olgusu, bu tür ülkeleri daha az mucizevi hale getirmemektedir. Bugün için adeta likidite tuzağına benzer bir olgu yaşayan Japon ekonomisi, birkaç on yıllık dönemde Japon ekonomisi göreceli yoksul ve savaş yorgunu bir ekonomiden, dünyanın öncü ekonomilerinden biri konumuna geçmiştir.

Arjantin ise bir büyüme felaketi yaşamıştır. 19.yüzyılın sonlarında Arjantin en gelişmiş batı ülkeleri kadar zengin bir ülke iken günümüzde işçi başına geliri ABD işçilerinin neredeyse yarısına düşmüştür. Bazı iktisatçılar bu düşüşün önemli bir kısmını Juan Peron dönemi de dâhil, felaket olarak nitelendirilen politika reformlarına bağlamaktadır.

Bu dönüşüm nasıl oluşmaktadır? Eğer alt yapı farklılıkları, ülkelerarası gelir farklılıklarının temel belirleyicisi ise, bir ekonomideki alt yapının değişimi gelirin değişmesine yol açabilir. Bir ekonomide kaynakları daha verimli faaliyetlere yönlendiren köklü reformlar, yatırımları, beceri birikimini, teknoloji transferini ve bu yatırımların etkin kullanımını teşvik edebilir. Bu tür reformlar, bir ekonominin uzun dönem durağan durumunu değiştirerek geçiş süreci dinamiği ilkesini devreye sokar ve büyüme mucizesini yaratır.

Kaynak: İlker Parasız, Ekonomik Büyüme Teorileri, 2003

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin tanımı” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin tanımı” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “Gayrisafi Millî Hasıla” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız yanlış ise “Gayrisafi Millî Hasıla” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Gayrisafi Millî Hasıla’nın Hesaplanma Yöntemleri” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise “Gayrisafi Millî Hasıla Neleri Ölçmez” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise “Kişi Başına Düşen Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
8. d Yanıtınız yanlış ise “İnsani Gelişme İndeksi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Özel-likleri” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise “Büyüme ve Kalkınma” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Reel GSYH hane halkı üretimini, kayıt dışı ekonomiyi, sağlık ve ortalama ömrü, boş vakti, çevre kalitesini, siyasal özgürlüğü ve sosyal adaleti dışladığı için yaşam standardının mükemmel bir ölçüsü değildir.

Sıra Sizde 2

Zengin ülkelerdeki büyümenin temel mekanizması kolaylıkla anlaşılmaktadır. Ancak, fakir ülkelerdeki büyüme hakkında daha az bilgimiz vardır. Bu ülkelerin gelişmiş ülkelerin teknolojilerini uygulamalarını önleyen, böylece teknolojik açığı hızlı bir şekilde kapatmayı engelleyen nedir? Bu sorunun cevabı, mülkiyet haklarının yeterince korunamaması, politik istikrarsızlıklar, yeterli sayıda ve yetenekte girişimcilerin olmayışı, finansal piyasaların gelişmemişliği ve ortalama eğitim düzeyinin düşüklüğü gibi nedenleri içermektedir. Ancak bu faktörlerin her birinin rolünü kesin olarak belirlemek oldukça zordur.

Son 20 yılda hızla büyümüş olan Asya Kaplanları (Hongkong, Tayvan, Singapur ve Güney Kore) ya da daha ya-

kın zamanlarda hızlı bir büyüme trendi yakalayan Çin, Endonezya, Malezya ve Tayland gibi ülkelere bakılması büyümenin sırlarını ortaya çıkarmanın en iyi yolu olarak görülebilir. Bu ülkelerde büyüme hem fiziksel hem de beşeri sermayenin hızlı birikimi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerin hepsinde hem ihracat hem de ithalatta hızlı bir artış olmuş, yani ülkelerin dışa açıklık derecesi büyümüştür. Ancak bu iki faktörün ötesinde, önemli farklılıklar da göze çarpmaktadır. Hongkong gibi bazı ülkeler serbest piyasa ve sınırlı devlet müdahalesine bağlı kalarak gelişmişlerdir. Buna karşılık Kore ve Singapur gibi bir kısım ülkeler de devlet müdahalesine ve belirli endüstrilerin gelişmesini teşvik eden sanayi politikalarına bağlı kalmışlardır.

Büyüme hızını uzun dönemde istikrarlı bir şekilde sürdürebilen ülkeler diğerlerine göre daha fazla zenginleşebilmektedirler. Ülkelerin belirli bir kısa dönemde % 9-10 gibi hızlı bir büyümeden ziyade, uzun dönemde % 4-3 gibi bir büyüme hızını istikrarlı bir şekilde sürdürmesi tercih edilir.

Sıra Sizde 3

İktisadi büyüme üretim imkânlarının sürdürülebilir bir genişlemesidir ve belirli bir dönemde reel GSYH’deki artışla ölçülür. Eğer hızlı ekonomik büyüme bir süre devam ettirilebilirse fakir bir ulus zengin bir ulus hâline gelebilir. Örneğin, Hong Kong, Güney Kore, Tayvan gibi. Diğer taraftan, yavaş bir iktisadi büyüme veya büyümenin olmaması ya da var olan büyümenin sürdürülememesi bir ulusu sefaletle mahkûm edebilir. Örneğin Sierra Leone, Somali, Zambia gibi.

Sürdürülebilir büyümenin gerekli koşulları şunlara bağlıdır: Sermaye birikimi, Kaynakların devlet ve piyasalar arasındaki stratejik bir denge çerçevesinde verimli şekilde kullanılması, Teknolojik ilerleme ve en önemlisi de sosyal olarak kabul edilebilir bir gelir paylaşımının sağlanmasıdır. Ayrıca makroekonomik istikrar, yapısal reformlar ve iyi bir yönetim şekli de gereklidir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aktan, Ç.C. ve V.D. Yasar, (2002), “Gelir Dağılımında Adalet(sız)lığı ve Gelir Esit(sız)lığı: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Coskun Can Aktan (ed.), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Acar.Y.(2002). **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını.
- Berber.M.(2006). **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Trabzon: Derya Kitapevi.
- Gürak,H.(2006). **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ankara: Ekin Kitapevi.
- Kibritçioğlu,A.(1998). “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”. **AÜSBF Dergisi**, 53/1-4: 207-230.
- Mızrak.N.Y.(1997). “Yeni Büyüme Teorileri Çerçevesinde İyi bir iktisadi Büyüme Tanımı Nasıl Yapılabilir? Niçin ve Kimin İçin Büyüme? Türkiye Açısından Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma”, **İktisat, İşletme ve Finans**.
- Parasız.İ.(2003). **Büyüme Teorileri**, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Parkın,M.(2008). **Parkın İktisat**, Çev. Demir, S ve Güneş, S. Ankara: Akademi Yayıncılık.
- Taban,S.(2011). **İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller**, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Ülgener.S.(1962). **Millî Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Ünsal.E.M.(2007). **İktisadi Büyüme**, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Van Den Berg, H. (2001). **Economic Growth and Development: An Analysis of Our Greatest Economic Achievements and Our Most Exciting Challenges**, McGraw-Hill Companies, New York, 2001.
- Yaşın.D.(2010).Türkiye’de Büyüme, Gelir Dağılımı ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi (1987-2009): Büyüme, Daha Adil Gelir Dağılımını Getirdi Mi? İşsizliği Azalttı mı? www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/dilek_yasin.pdf
- Yeldan,E.(2010). **İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri**, Ankara: Elif Yayınevi.
- Yıldırım,K.(2010). **Makro Ekonomi**, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım,K.(2011). **Makro İktisada Giriş**, Ankara: Pelikan Yayınevi.
- TUİK, İstatistik Göstergeler, 1929-2010, s.654; TUİK, Türkiye İstatistik Yıllığı, 2011, s. 345,363-364.

2

Amaçlarımız

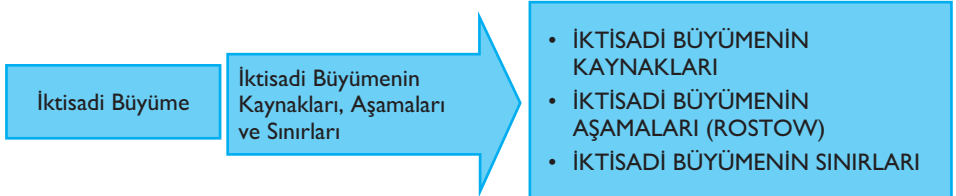
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- İktisadi büyümenin kaynaklarını ve her bir kaynağın büyümedeki rolünü açıklayabilecek,
- Rostow'a göre, iktisadi büyümenin aşamalarının neler olduğunu ve her bir aşamanın ekonomik özelliklerini açıklayabilecek,
- İktisadi büyümeyi sınırlandıran faktörlerin neler olduğunu ve bu faktörlerin büyümeyi nasıl olumsuz etkilediğini açıklayabilecek,
- İktisadi büyümenin sınırları tezine karşı ileri sürülen görüşleri açıklayabilecek,
- Çevresel Kuznets eğrisi hipotezini tanımlayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Büyümenin Temel Kaynakları
- İktisadi Büyümenin Aşamaları
- Büyümenin Sınırları
- Sürdürülebilir Kalkınma
- Nüfus Baskısı
- Küresel Isınma
- Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi
- Yenilenebilir Kaynak
- Çevresel Bozulma

İçindekiler

İktisadi Büyümenin Kaynakları, Aşamaları ve Sınırları

İKTİSADİ BÜYÜMENİN KAYNAKLARI

Bir ekonominin uzun dönemde iktisadi büyümesini belirleyen birçok faktör mevcuttur. Bu faktörleri, temel kaynaklar ve diğer kaynaklar olmak üzere iki kategoride incelemek mümkündür. Büyümenin temel kaynaklarını, işgücü, fiziksel sermaye, doğal kaynaklar ve teknoloji olarak sıralayabiliriz. Bu faktörler yanında bir ülkedeki girişimcilik, beşeri sermaye, kurumsal yapı, hükümet, coğrafya ve kültür gibi birçok faktörde büyümeye katkı sağlayan diğer kaynakları oluşturur. Bu kısımda iktisadi büyümenin temel kaynakları yanında diğer kaynaklardan girişimcilik, hükümet, beşeri sermaye ve kurumsal yapıya yer verilmektedir.

Büyümenin Temel Kaynakları

İşgücü

İktisadi büyüme, işgücü miktarına ve işgücünün kalitesine bağlı olarak belirlenir. Bir ülkedeki işgücü arzı, çalışabilir yaştaki nüfusun büyüklüğüne bağlıdır. Nüfus hem nicelik hem de nitelik olarak ekonomi üzerinde dönüştürücü etkilere sahip olduğu gibi, bir geri besleme ile ekonomideki dönüşümler de nüfus yapısını etkilemektedir. Nüfus, üretim (arz), bölüşüm ve tüketim (talep) sürecinin tümünde hem bu işlemleri gerçekleştiren asli hem de bunun sonucunda söz konusu işlemlerden etkilenen tali bir unsurdur. Diğer bir ifadeyle, bir yandan ekonomik faaliyetin öznesi konumunda olan nüfus, bir başka bakış açıdan bu sürecin nesnesi konumunda bulunmaktadır. Talep yönünden nüfus artışı pazar genişlemesi anlamına gelirken arz yönünden ise mal ve hizmet üretimi için gerekli olan işgücü girdisini ifade etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, nüfus artışını tek boyutlu bir olay olarak düşünmemek gerekir çünkü bir yandan tüketimi artırırken diğer yandan üretim fonksiyonundaki işgücünü artırmaktadır. Eğer üretim fonksiyonundaki diğer üretim faktörleri yeteri kadar bol veya işgücü ile istenilen ölçüde ikamesi söz konusu ise işgücü artışı üretim artışına yol açacaktır. Daha teknik bir ifadeyle, nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan işgücü artışı, emeğin marjinal verimliliğini, ortalama verimlilikten daha hızlı artırdığı sürece; yani azalan verimler kanunu işlemeye başlayınca kadar ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyecektir.

Ancak azalan verimler yasasının işlemeye başladığı andan itibaren meydana gelecek işgücü artışı, üretim artışına yol açmayacak ve dolayısıyla iktisadi büyümeyi olumsuz etkileyecektir.

Azalan verimler kanunu, diğer üretim faktörleri miktarı sabitken bir üretim faktörünün üretimde kullanılan miktarının artırılması durumunda her ilave birimin sağladığı ürün miktarının azaldığı durumu ifade eder.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genel olarak gözlenen durum, bu ülkelerde gelişmiş ülkelere göre yüksek oranda bir nüfus artışının yaşanması ve buna paralel olarak işgücü verimliliğinin düşük seyretmesidir. Bu durumda, bu ülkelerde işgücü verimliliğinin yükseltilmesi diğer üretim faktörlerinin miktarının artırılmasına bağlı olacaktır. Bir üretim faktörü olan doğal kaynakların istenildiği ölçüde artırılmamasından dolayı, az gelişmiş ülkelerdeki işgücü verimliliğinin artırılmasının, ancak sermaye- işgücü oranının artırılmasıyla mümkün olabileceğini söyleyebiliriz.

Fiziksel Sermaye

Üretimin artmasına büyük katkısı olan aletler, makineler, sanayi gereçleri, fabrika ve donanım; fiziki sermayenin değişik biçimlerini oluştururlar. Sermaye birikimi, mevcut gelirin bir kısmının tasarruf edilip yatırıma dönüştürülmesiyle gelecekteki üretim ve geliri artırmak amacıyla gerçekleştirilir. Mal ve hizmetlerin üretimi, sermaye ve işgücünün bir araya getirilmesini gerektirmektedir. Bir ülkede fazla sayıda işgücüne karşılık, yetersiz düzeyde fiziki sermaye mevcutsa işgücünün çok fazla üretken olmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Bu nedenle sermaye, büyüme arzusunda olan bir ekonominin en kritik kaynağını oluşturmaktadır.

Dünyada bazı ülkelerin ekonomik anlamda geri kalmalarının en büyük nedenini sermaye birikimindeki yetersizlik oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik yapıyı dönüştürerek gelişmiş ülkeler seviyesine çıkabilmek için, çok fazla miktarda sermaye birikimine ihtiyaç duymaktadırlar. Çünkü bu ülkeler “fakirliğin kısır döngüsü” adı verilen bir süreç yaşamaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, gelişmekte olan ülkelerdeki düşük gelir, düşük tasarrufa, düşük tasarruf da düşük yatırıma neden olmakta ve bu durum ülkenin mevcut sermaye birikimine olan katkıyı düşürmektedir. Dolayısıyla bu süreç düşük gelir elde edilmesi ile sonuçlanmakta ve süreç yeniden işlemektedir.

Sermaye birikimindeki yetersizlik, yeni yatırımların yapılmasıyla giderilebilir. Bu ise kaynakların yeni yatırımlara ayrılmasını gerektirmektedir. Yani tüketimin azaltılarak daha çok kaynağın yatırıma yönlendirilmesi gerekmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde özel tüketim harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı yaklaşık % 75 iken bu oran gelişmiş ülkeler için yaklaşık olarak % 55'tir. Bunun nedeni, gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen gelirin düşük olmasından dolayı, tüketicilerin gelirlerinin büyük bir kısmını temel ihtiyaçların karşılanmasında kullanmak zorunda kalmalarıdır. Buna bağlı olarak kamu ve yatırım harcamaları gelişmekte olan ülkelerde daha düşük olmakta ve sermaye birikimi yavaş artmaktadır. Dolayısıyla iktisadi kalkınma sürecinde gelişmekte olan ülkeler, belirli bir tüketim seviyesine ulaşma ile yeni yatırımlar yapmak suretiyle sermaye birikimini artırarak iktisadi kalkınmayı gerçekleştirme ikilemi ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Yakın zamanlarda iktisatçılar sermaye ve yatırım kavramlarına daha farklı anlam vermeye başlamışlardır. Örneğin yol, su, elektrik, kanalizasyon, iletişim vs. gibi alanlara yapılan yatırımlar tamamlayıcı mallar olarak bilinmektedir. Bu tür yatırımlar sosyal sabit sermaye yatırımları olarak da tanımlanır. Örneğin bir çiftçi tarafından yeni bir traktöre yapılan yatırım onun toplam sebze üretimini artırabilir ancak bu fazladan ürünü yerel ticari pazarlara taşıyacak ulaştırma olanakları yoksa çiftçinin yatırımı ulusal gıda üretimini artırıcı sonuç doğurmayacaktır.

Benzer şekilde, insan kaynaklarına yapılan ve işgücünün niteliğini artıran yatırımlar, beşeri sermaye yatırımları olarak adlandırılır.

Beşeri sermaye, bir ülkenin sahip olduğu çalışabilir nitelikteki eğitilmiş işgücü miktarı olarak tanımlanır.

Bu durum, işgücü miktarındaki artış sonucunda meydana gelecek üretim artışı- na eşdeğer oranda, belki de daha fazla bir üretim artışı sağlayabilecektir. Okulda verilen eğitim, mesleki yetiştirme programları, yetişkinlere yönelik kurslar ve diğer çeşit resmi olmayan eğitim yatırımları, insan becerilerini ve kaynaklarını geliştirmede; binalara, donanım, kitaplara, kişisel bilgisayarlar, bilim malzemesine ya da mesleki araçlara yapılan yatırımlar doğrudan yatırımlar kadar etkili olabilir. Öğretmenlerin kendi alanlarında uzmanlaşmaları, ekonomideki iyi ders kitapları kadar, işgücünde verimlilik, liderlik ve kalitede büyük bir farklılık oluşturur. Bu nedenle, insan kaynaklarına yapılan yatırım kaliteyi ve mevcut diğer kaynakların verimliliğini artırıcı etkide bulunur.

Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar, doğada bulunan ve insan gereksinimlerini karşılayacak bir şekilde kullanılabilen veya kullanılmaya hazır olan varlıkların bütünüdür. Diğer bir ifadeyle, insandan başka doğada bulunan tüm varlıklar doğal kaynaklar olarak adlandırılmaktadır. Bunlar; toprak, su, madenler, orman ve hayvan varlıklarıdır. Doğal kaynaklar, yaşıyor-yaşamıyor, yenilenebilir-yenilenemez olmak üzere çeşitli ayrımlara tabi tutulmaktadır. Yaşıyor doğal kaynaklara hayvanlar ve ormanlar örnek verilirken, fosil yakıtlar ve mineraller yaşamıyor doğal kaynaklara örnek oluştururken petrol yatakları, doğal gaz, kömür, nikel, demir ve diğer madenler ise yenilenemez kaynakları oluşturan diğer örneklerdir.

Bir ekonomide doğal kaynakların bol olması ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilir ancak doğal kaynaklar tek başına büyümeyi gerçekleştiremez. Örneğin, Arjantin ve Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelere bazıları oldukça zengin doğal kaynaklara sahip olmalarına karşın, bu kaynakların mal ve hizmet üretiminde kullanılması konusunda çok fazla başarılı olamamışlardır.

Petrol piyasasında fiyatların yüksek olduğu 1973-1982 dönemlerinde bile petrol ihracatçısı ülkelerin çoğunun gelirlerini sürdürülebilir bir büyüme sürecine dönüştüremediklerini görmekteyiz. Dahası, Bolivya, Şili, Zambiya ve Zaire gibi ülkelere bakıldığında, petrol dışı maden ihracatçısı ülkelerin de doğal kaynakların satışından elde ettikleri geliri kendi ekonomik büyümelerini sağlayacak şekilde kullanmadıklarını görmekteyiz. Ayrıca, Şili ve Bolivya madencilikte ileri seviyede bulunmalarına rağmen, ekonomik gelişmişlik bakımından çok az mesafe kat eden ülkeler olmuşlardır. Buna karşılık Japonya oldukça sınırlı doğal kaynağa sahip olmasına rağmen, son elli yılda çok büyük bir iktisadi büyüme performansı sergilemiştir. Japon tecrübesi, zengin doğal kaynaklara sahip olmanın iktisadi büyüme için zorunlu bir koşul olmadığını açık bir şekilde göstermektedir. Dolayısıyla, nispi olarak daha zengin doğal kaynaklara sahip ülkelerin daha az doğal kaynağa sahip ülkelere göre daha büyük iktisadi büyüme oranlarına sahip olacağını öne süren 1950 ve 1960'ların geleneksel görüşleri burada geçerliliğini yitirmektedir.

Teknoloji

İktisadi büyümenin temel dinamiklerinden birini ve belki de en önemlisini teknoloji oluşturmaktadır. Teknoloji, bir mal veya hizmetin üretimi için gerekli bilgi, organizasyon ve tekniklerin bütünü olarak tanımlanabilir. Teknolojik gelişme, i) daha büyük miktarlarda çıktının elde edilmesine veya ii) belli bir kaynaktan daha üstün kaliteli mal veya hizmetin üretilmesine olanak sağlayan çeşitli bilgilerin ortaya çıkması şeklinde de tanımlanabilir. Teknolojik gelişmenin çeşitli niteliklerinden belki de en önemli olanını ikincisi oluşturmaktadır.

Schumpeter'e göre, teknik yenilikler ekonomide birkaç yıl içinde sona erecek bir canlanma yaratırlar. Arkadan duraklama ve bunalım gelir. Bu nedenle, eski dengeyi bozmada ve yenisini kurmada yenilikler ana faktördür.

İktisatçılar, teknolojik gelişmeyi sanayi devrimiyle birlikte yeni buluşların hız kazanması üzerine incelemeye almışlar ve iktisadi büyüme üzerine etkisine dikkat çekmişlerdir. İktisat kuramında teknolojik gelişmenin içselleştirilmesine yönelik çabaların çıkış noktası Schumpeter olmuştur. Yenilikler ve bunların kalkınma süreçlerine etkisi konusu, Schumpeter'le birlikte ekonomik kalkınma kuramları içinde çok önemli bir yere sahip hâle gelmiştir.

Marx ve Schumpeter, yeniliklerin kapitalist ekonomide rekabetçi üstünlüğün başında yer aldığını ifade etmişler ve teknolojik gelişmenin kalkınma süreçlerine olan etkisini ele alan öncüler olmuştur.

1980'li yıllara kadar olan dönemde büyüme literatürüne neo-klasik büyüme kuramı hakim olmuştur. Bu modelde iktisadi büyümeyi belirleyen temel unsur, dışsal olarak belirlenen teknolojik gelişmeler ve nüfus artış hızıdır. Daha sonraki yıllarda, Yeni klasik iktisatçılardan Romer ve Lucas'ın öncülüğünde içsel (yeni) büyüme modelleri geliştirilmiştir. Bu modellerde neo-klasiklerin öngördüğünün aksine, teknoloji dışsal değil içsel bir değişken olarak ele alınmıştır.

Sanayileşmiş ülkelerdeki teknolojik gelişmeler, uzun dönemde iktisadi büyümenin en önemli belirleyicilerinden biridir. Teknolojinin gelişimi ile verimlilik arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Diğer bir deyişle, ileri teknoloji çoğu zaman verimlilik artışı anlamına gelmektedir. Ekonomik yaklaşımlarda, istihdamın verimliliğe bağlı olarak arttığı; verimlilik artışlarının ise büyük ölçüde teknolojik değişimlerden kaynaklandığı kabul edilmektedir.

Teknolojik değişim, ülkedeki bilimsel çalışmalarla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, nüfusun eğitim düzeyinin yükseltilmesi, teknolojik yenilik yaratma potansiyelini artıracaktır. Sanayileşmiş ülkelerin daha iyi eğitilmiş nüfusa sahip olmalarından dolayı, bu ülkelerin teknolojik yeniliklerin yaratılmasında ve geliştirilmesinde gelişmekte olan ülkelere göre önemli bir üstünlüğe sahip olduklarını söyleyebiliriz. Diğer taraftan, gelişmiş ülkeler içerisinde en zengin olanları, milli gelirlerinin yaklaşık % 2-3'ünü araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine ayırmaktadırlar. Ar-Ge faaliyetlerine ayrılan bu miktar, bugünkü koşullarda gelişmekte olan ülkelere karşılayamayacakları bir yatırım anlamına gelmektedir. Ar-Ge faaliyetlerine ayrılan pay ne kadar yüksek ise ülkenin teknolojik bakımından ilerlemesi bir o kadar yüksek olacaktır.

Büyümenin Diğer Kaynakları

Girişimcilik

Buraya kadar incelediğimiz üretim faktörlerinin tamamının varlığı iktisadi büyümeyi otomatik olarak gerçekleştiremez. Ekonomide bu faktörleri en iyi şekilde bir araya getirebilecek ve üretim sürecine sokabilecek girişimcilerin bulunması gerekmektedir.

Girişimciler yeni ürünler, yeni hizmetler, teknolojik süreçler ve yeni üretim yöntemleri geliştirmeleri ve uygulamaları nedeniyle, bir ekonominin sağlıklı ve dinamik bir yapıya bürünmesinde önemli işleve sahiptirler. Buna karşın, konuyla ilgilenen birçok bilim adamı, girişimciliğin en kıt faktör olduğunu düşünürler.

Girişimciliği bir tür yaratıcılık faaliyeti olarak kabul ettiğimizde, girişimciliği isteyen herkese öğretmek kolay olmayacaktır. Bununla birlikte okullarda işletmecilik, girişimcilik, uluslararası ticaret, finansal analiz ve pazarlama gibi çeşitli alanlarda öğretilen bilgiler girişimcilik becerilerini desteklemede ve geliştirmede yardımcı olurlar. Girişimcilik ruhunun ortaya çıkması için kanalları açık hâle getirmek

Girişimci, üretim faktörlerini bir araya getiren, mal ve hizmet üretimini gösterme çabasında bulunan kişi olarak tanımlanır.

önemlidir. Örneğin, girişimcilerin önündeki bürokratik engeller ne kadar azaltılıp onlara ne kadar destek verilirse üretim ve ticaret faaliyetlerinde de bir o derece artış görülecektir. Girişimcilere verilecek destek yalnızca finansal olmamalı, özellikle ülke girişimcilerinin yurtdışı yatırımlarında ve yaptıkları ihracatta onlara bilgi sağlama ve onların hakkını savunma gibi desteklerde çok önemlidir. Ayrıca bazı sosyolojik faktörlerinde girişimciliğin ortaya çıkmasında önemli rolü vardır. Bazı toplumlarda ticaret ve sanayi düşük statülü iş olarak kabul edilir ve eğitilmiş bir kişiye uygun görülmezken dünyanın en gelişmiş ülkelerinde bu işler en saygın bir faaliyet olarak kabul edilir.

Beşeri Sermaye

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda bilim ve teknolojiye hızlı ilerlemeler sayesinde dünyada bilgi birikiminin artması, yeni buluşların ortaya çıkmasını kolaylaştırırken elli yıl öncesinde hayal bile edilemeyen alanlara girilmesini sağlamıştır. İçinde bulunduğumuz ve bilgi çağı olarak adlandırılan yüzyılda ise insan faktörü çok daha öne çıkmış ve şimdiye kadar bilhassa az gelişmiş ülkeler tarafından önemli göz ardı edilen beşeri sermaye, yeni üretim yapısı ve yeni mesleklerle çok daha önemli bir konuma gelmiştir. Bu nedenle az gelişmişlik kısır döngüsünü kırmak isteyen her ülke için beşeri sermayeye yatırım yapmak zorunlu hale gelmiştir.

Bir ülkenin beşeri sermaye yönünden zenginliği, işgücünün verimliliğini artıracak eğitim düzeyi, yetenek, sağlık, beslenme gibi faktörlere bağlıdır. Daha iyi eğitilen, beslenen, sağlıklı ve yetenekli işgücünün daha verimli olmasının yanında geniş bir sermaye birikimi oluşturacaktır. Dolayısıyla eğitim ve sağlık beşeri sermayenin nitelik olarak gelişiminde rol oynayan başlıca iki önemli faktördür.

Genel olarak eğitimin, üretim sürecini iki yoldan etkilediği kabul edilmektedir. Bunların ilki, örgün ve yaygın eğitimden oluşan formel eğitim, ikincisi ise hizmet öncesi, hizmet içi ve işbaşı eğitimi kapsayan işyerinde eğitimidir.

Doktorluk, öğretmenlik, özel makinelerin kullanımı gibi özel eğitim ve beceri gerektiren mesleklerin kazanılmasında eğitim hemen hemen tek çıkar yoldur. Okuma yazma ve matematiksel işlemleri yapabilen işçilerin talimatları okuyabilmeleri, not alabilmeleri ve küçük hesapları yapabilmeleri nedeniyle, bunları yapamayan işçilere göre verimlilikleri çok daha yüksek olabilmektedir. Basit gibi görülen bu yetenekler birçok ülkede ilköğretim düzeyinde verilmekte ve çalışanların verimliliğinde tahmin edilenin üstünde fayda sağlamaktadır. Dolayısıyla, her düzeyde eğitim fırsatlarının genişletilmesi ve işgücünün artan bilgi ve yeteneklerle donatılması, onun üretkenliğini artıran ve iktisadi büyümeyi sağlayan unsurlar olmaktadır. Ayrıca, Eğitim imkânlarının genişletilmesi, işgücünün yalnızca kendi verimliliğini artırmakla kalmaz, ayrıca birlikte çalıştığı kişilerin verimliliklerine de olumlu yansiyarak toplam verimliliği artırır. Ayrıca, işgücü niteliğini geliştirmek için bilimsel araştırma tekniklerinin geliştirilmesi ve öğretilmesi işletmelerde verimlilik artışına yol açmaktadır. Bu durum teknoloji geliştirmeye yönelik yatırımların getiri oranını, hem de yeni ürün ve teknolojilerin benimsenmesini ve kullanımını kolaylaştırmasıyla ekonomik büyümeyi olumlu etkileyebilmektedir.

Eğitim gibi sağlıkta beşeri sermayeyi etkileyen önemli bir faktördür. Toplumda hastalıkların sıkça görülmesi ve yetersiz beslenme çalışan kişilerin verimliliklerini büyük ölçüde zayıflatmaktadır. Bu nedenlerle zayıflayarak güçsüz kalan kişilerin, hem fiziksel hem de zihinsel olarak işe yeterince adapte olamadıkları, hâlsiz, uyuşuk, kayıtsız ve dikkatsiz oldukları gözlenmektedir. Ayrıca, kişilerin hastalık ve iş göremezlik durumları da saat başına ücretlerde önemli bir azalmaya neden olmak-

ta ve bu durum işgücünün verimliliğini düşürerek, iktisadi büyüme sürecini sekteye uğratabilmektedir. Buna karşılık, daha sağlıklı kişiler fiziksel ve zihinsel olarak daha enerjik ve güçlüdürler. Bu nedenle bu kişilerin verimlilikleri daha fazladır ve ekonomik büyümeye önemli katkı sağlarlar.

SIRA SİZDE

Bir ülkenin beşeri sermaye yönünden zengin olup olmadığını anlamak için, o ülkenin eğitim ve sağlık yönünden hangi göstergelerine bakmanın yeterli olacağını düşünürsünüz?

Kurumsal Yapı

Kurum, bireyler veya insan toplulukları arasındaki davranışsal ilişkileri düzenleyen kurallar dizisi olarak tanımlanır. Bu çerçevede, bir ülkenin kültürü, sosyal ve dinsel davranışları, özel ve kamusal gelenekleri, siyasal ortamı, ulusal ve uluslararası gelenekleri ve bunlar arasında yürütülen ilişkiler ağı bir ülkenin kurumsal yapısını oluşturur. Kurumsal yapı ülkeden ülkeye farklılaşabilmekte ve aynı ülkede zamanla değişebilmektedirler. Ancak bu değişim bugünden yarına gerçekleşen devrimci özellikte değil, etkileri zamanla içinde ortaya çıkan evrimci bir nitelikte olmaktadır. Kurumlar bir toplumun doğal ve beşeri kaynaklarının etkin kullanımını hızlandırabilecekleri gibi bozabilirler de. Orta Çağ sonrası dünyada Batı ekonomilerin ekonomik büyümeleri büyük oranda yeni kurumların gelişmesine bağlı olmuştur.

Mülkiyet haklarının tanımlanması ve teminat altına alınması, kurumların en önemli özelliğidir. Bir başka deyişle kurumlar, bireylerin yürüttükleri faaliyet sonuçlarından yararlanma (gelir elde etme) haklarını tanımlarlar ve kişilere çeşitli teşvikler sağlarlar. Buna karşılık, mülkiyet haklarının tanımlanmadığı gibi güvence altına alınmadığı toplumlarda, hiçbir birey fiziksel veya beşeri sermaye yatırımına girişmeyecek, iş bölümü ve uzmanlaşma ortaya çıkmayacaktır. Dolayısıyla da kurumsal yapısı itibarıyla iyi bir noktaya gelmiş gelişmiş ülkeler, kurumsal yapısı kötü olanlara göre daha hızlı bir iktisadi büyüme performansı göstereceklerdir.

SIRA SİZDE

İyi kurumsal yapıya sahip ülkelerin diğerlerine göre daha iyi bir büyüme performansı gerçekleştirdiklerine ilişkin dünyadan somut örnekler verebilir misiniz?

Hükümet

Makroekonomik istikrarın sağlanması yanında siyasal istikrarın sağlanması konusunda hükümete önemli görevler düşer. Türkiye ve gelişmekte olan birçok ülke örneğinde görüldüğü gibi, aşırı enflasyon, ekonomik durgunluk ve kriz gibi ekonomik rahatsızlıklar girişimcilerin yatırım kararlarını olumsuz etkilemektedir. Bir ekonomide yaşanan siyasal istikrarsızlık durumu da ekonominin büyümesine zarar veren bir diğer faktördür. Gerek hükümet istikrarsızlıkları gerekse iç ve dış güvenlik sorunlarından kaynaklanan durumlarda, girişimciler ve tasarruf sahipleri kaynaklarını yatırım yapmak için kullanmak istemeyeceklerdir.

Hükümetlerin bir ülkedeki en önemli görevi siyasal ve yasal çerçeveyi oluşturmaktır. Bu çerçeve, ekonomik olarak daha verimli bir şekilde çalışmayı, tasarrufu, yatırımı ve yararlı bilgi ve beceriler kazanmayı teşvik edecek şekilde oluşturulabilir. Bu bağlamda, sözleşmelerin güvenliği ve güçlendirilmesi, kanun ve düzen, güvenli bir para, yerleşme hakkı gibi temel haklar ve iyi tanımlanmış mülkiyet hakkı gibi çok sayıda alanda bir çerçeve oluşturulabilir.

Hükümetlerin altyapı sağlamak gibi rolleri de vardır. Örneğin ulaşım ve haberleşme ağları modern küresel ekonomide büyüme için yaşamsal bir öneme sahiptir. Yollar, köprüler ve limanlar gibi kolaylıkların büyük bir kısmı genellikle doğ-

rudan hükümetler tarafından sağlanmaktadır. Telekomünikasyon, demiryolu ve hava hizmetleri gibi bir kısım hizmetler özel firmalar tarafından gerçekleştirilse de hükümetin düzenleme ve rekabet politikası, bu alanlarda büyümeyi engelleyen monopollerin ortaya çıkmasını engeller.

Hükümetin bir diğer rolü, beşeri sermayenin artırılması için eğitim ve sağlık alanında yapacağı yatırımlardır. Bu alanlarda yapılan yatırımlar özel sektör için pek karlı olmadığı için, bu tür yatırımlarda devletin varlığı kendini gösterir. Diğer olası hükümet politikaları içerisinde, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, tasarruf, yatırım ve sermaye kazanımlarından uygun vergi alınması, Ar-Ge teşvikleri ve çeşitli fon yardımları gösterilebilir.

Son olarak büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiden dolayı, hükümetin önemli bir rolü ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk içindeki insanlar verimli bir işgücü için gerekli becerileri geliştiremeyecekler ve hükümetçe sağlanmış olan teşviklere cevap veremeyeceklerdir. Dolayısıyla yoksulluk, büyümenin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Diğer taraftan, ekonomik büyümenin yoksulluğu tamamen ortadan kaldırdığı söylenemez. Bu yüzden hem büyümeyi gerçekleştirebilmek hem de yoksulluk sorununu çözebilmek amacıyla, yoksulluğun ortadan kaldırılmasında hükümete önemli görevler düşmektedir.

Büyümenin diğer kaynakları arasında yer alan ve bu bölümde ele alınmayan bir ülkenin coğrafyasının ve kültürünün büyümeye nasıl etkileyeceğini düşünürsünüz?

SIRA SİZDE

3

İKTİSADİ BÜYÜMENİN AŞAMALARI (ROSTOW)

19. yüzyıl boyunca Batı ülkeleri hızlı bir sanayileşme süreciyle birlikte başarılı bir büyüme süreci yaşamışlardır. Walt W. Rostow 1960 yılında yazdığı “İktisadi Büyümenin Aşamaları” adlı kitabında batı ülkelerinin yaşadıkları deneyimlere bakarak en sanayileşmiş ülkenin gelişmişlik düzeyine ulaşmak için, belli aşamalardan geçeceğini ileri sürmüştür. Bu aşamalar sırasıyla şöyledir:

- Geleneksel Toplum Aşaması
- Kalkışa Hazırlık Aşaması
- Kalkış Aşaması
- Olgunluk Aşaması
- Kitle Tüketim Aşaması

Rostow'un iktisadi büyüme aşamaları kuramı, sadece günümüz az gelişmiş toplumlarının değil, her toplumun tarihsel süreç içinde göstereceği gelişmeyi açıklama amacı taşır.

DİKKAT

Geleneksel Toplum Aşaması

Bu aşamada tarımın ekonomide önemli bir ağırlığı vardır. Kaynakların büyük bir kısmı tarıma ayrılır ve çalışan nüfusun % 75 veya daha fazlası tarım sektöründe çalışır. Toprakların büyük bir bölümü küçük bir azınlıkta toplanmıştır. İş bölümü çok sınırlıdır. Tarım sektörü hava koşullarının etkisinde olduğu için, üretimde büyük dalgalanmalar olmakta ve bu durum ekonominin bütününe etkilemektedir. Kurumsal altyapı istenilen seviyede değildir. Tüm bu koşulların doğal bir sonucu olarak ekonomi, düşük gelir düzeyinde olup durgun bir görünüm arz eder. Kişi başına gelir düzeyinin tavan olması, geleneksel toplumun temel özelliğidir. Düşük gelir nedeniyle hemen hemen hiç tasarruf yapılamamaktadır. Tasarruf yapan kesimler ise bunu sosyal verimliliği çok düşük alanlara kaydırarak ekonominin durgun yapısının sürüp gitmesine neden olmaktadır.

Geleneksel toplumların gelişmesi, modern bilimin, tekniğin ve modern bilim zihniyetinin olmayışı yüzünden daima sınırlı kalır. Sosyal organizasyonlarda aile ve klan bağları çok büyük önem taşır. İktisadi, sosyal ve siyasal düzeni kendine yeter düzeyde sürdüren bir toplum söz konusudur. Geleneksel toplumda şu veya bu şekilde bir siyasal yönetim her zaman olmuştur. Ancak genellikle toprağa sahip olanlar veya kontrol edenlerin etkisinde kalmış ve bu yüzden iktidar, merkezîyetini kaybetmiştir.

Geçmişteki Çin Hanedanlıkları, Orta Doğu Uygarlıkları, Akdeniz ve Orta Çağ medeniyetleri, geleneksel toplum döneminin örneklerini oluşturur.

Kalkışa Hazırlık Aşaması

Bu aşama feodalizm ve kalkış (take-off) arasındaki aşamayı içerir. İktisadi büyüme ve kalkınmaya başlayabilmek için gerekli ön koşulların hazırlandığı dönemdir. İngiltere başta olmak üzere Batı Avrupa ülkeleri kalkışa hazırlık dönemini 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın başlarında tamamlamışlardır.

Sermaye birikiminin hızlanması, altyapının oluşturulmaya başlaması, teknik yeniliklerin artması ve bu yeniliklerin uygulamaya konması, tarımda ve sanayide verimin yükselmesi, tarım önemini kaybederken sanayi sektörünün gelişmeye başlaması, bu aşamanın başlıca ekonomik özellikleridir. Bu aşamada iktisadi büyümeyi garanti altına alacak şekilde yatırımlar ulusal gelirin en az % 10'una yükselir. Ayrıca sermayeyi harekete geçirmek için bankalar ve diğer kurumlar kurulur, iç ve dış ticaret genişler.

Kalkışa hazırlık aşamasında pek çok iktisadi ve sosyal değişimler görülmekle beraber asıl değişme siyasal bünyede ortaya çıkmaktadır. Eski mahalli çıkarlara, sömürgeci güçlere veya her ikisine birden karşı olan ve milliyetçi ruha sahip bir merkezi ulusal devletin kurulması bu aşamanın en önemli yönüdür. Bu aşamada ayrıca belli ölçüde eğitim artar, özel ve devlet sektöründe yeni girişimci tipleri ortaya çıkar.

Fakat bütün bunlar, sınırlı bir ilerlemeye yol açabilir. Birçok sömürgeci ve yarı sömürgeci güçlerin ekonomik amaçlarına göre yönetilen eski toplumlar, geliştirdikleri modern iktisadi faaliyetlerinin yanı sıra hala eski durumlarını korumaktadırlar. Kalkışa hazırlık aşamasının uzunluğu yerel beceriye, enerji ve kaynakların modernleşmeyi getirme ve eski düzeni değiştirme hızına ve bu bağlamda siyasal iktidarın oynayacağı role bağlıdır.

Kalkış Aşaması

Bu aşama kalkınma sürecinin süreklilik göstermeye başladığı dönemdir. Kalkınma aşamasında bir önceki aşamada kurulmasına başlanılan modern teknolojik ve kurumsal yapı uygulamaya dönüşür.

Bu aşamada kişi başına gelirin yeterince artırılması için, tasarruflar ve yatırımlar ulusal gelirin % 5'inden % 10'un üzerine veya daha fazlasına çıkar. Bu aşamada öncü büyüme sektörlerinin kurulması önemlidir. Ayrıca bu aşamada yeni sanayi kolları hızlı bir şekilde gelişir ve bunların meydana getirdiği hasılanın büyük bir kısmı yeniden yatırıma aktarılır. Yeni girişimciler sınıfı ortaya çıkar ve özel sektör git-tikçe büyür. İktisadi faaliyetlerde daha evvel kullanılmayan doğal kaynaklar ve üretim yöntemleri kullanılmasına başlanır. Bu dönemde ayrıca tarımda teknolojik gelişmeler ve yeni üretim yöntemleri gelişir.

Rostow'a göre kalkışın başarılı olabilmesi için, ekonomide kendini besleyen bir sürecin ortaya çıkması gerekir. Rostow, bu aşamada üç temel koşulun gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir:

- Yatırımlar ulusal gelirin % 5'ler, % 10'lar ve hatta daha yüksek seviyeye çıkarılması,
- Yüksek bir hızla gelişen bir yada birkaç temel imalat sanayinin kurulması ve
- Modern sektördeki gelişme eğilimlerine uygun ve kalkışın ekonomik girişimlerin dışında yaratabileceği dışsal tasarrufları etkin bir biçimde kullanacak ve gelişmeye süreklilik kazandıracak siyasal, sosyal ve kurumsal bir yapının var olması ya da hızla kurulması.

Rostow, birçok ülke için kalkış tarihlerini tahmin etmiştir. Bu tarihler Tablo 2.1'de gösterilmektedir.

Ülkeler	Kalkış Tarihi	Ülkeler	Kalkış Tarihi
İngiltere	1783-1802	Rusya	1890-1914
Fransa	1830-1860	Kanada	1896-1914
Belçika	1833-1860	Arjantin	1935-
Amerika	1843-1860	Türkiye	1937-
Almanya	1850-1873	Hindistan	1952-
İsveç	1868-1890	Çin	1952-
Japonya	1878-1900		

Tablo 2.1
Bazı Ülkelere Ait
Kalkış Aşamasında
Yaklaşık Tarihler

Kaynak: Rostow
(1966)'dan aktaran;
Tüylüoğlu ve Çeştepe
(2008), s. 65.

Rostow, Tablo 2.1'den görüldüğü gibi Türkiye için yaklaşık kalkış tarihini 1937 olarak saptamıştır. Gelişmiş ülkelerin Türkiye'ye göre kalkış aşamasını neredeyse yaklaşık 100 yıl öncesinden gerçekleştirmiş olmaları, Türkiye'nin bugünkü gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi vermektedir.

DİKKAT

Olgunluk Aşaması

Kalkış döneminin sona ermesinden 40 yıl sonra olgunluk aşamasına ulaşılır. Rostow bu aşamayı toplumun kaynaklarının büyük bir bölümünün modern teknolojilerin yer aldığı alanlarda etkin bir şekilde kullanıldığı dönem olarak tanımlar. Bu aşamada ulusal gelirin % 10-20'si kadarı devamlı bir şekilde yatırımlara gider. Kişi başına düşen gelir artar, yeni öncü sektörler eskilerinin yerini alır ve yeni sanayi kolları yükselirken eskileri önemi kaybeder. Uluslararası ticaret önemli hâle gelir. Daha önce ithal edilen mallar üretilir, yeni ithal ihtiyaçlar artar ve bu ihtiyaçları karşılamak için ihracat artar. Ayrıca bu aşamada ekonominin alanı daha geniş sanayi alanlarını içerecek şekilde genişler. Örneğin demir, kömür ve ağır makine sanayinden makine ve aletlere, kimyasal ve elektrikli teçhizata doğru bir yer değiştirme görülür. İngiltere, Amerika, Almanya, Fransa ve 1929 yılından sonra olgunluğa doğru ikinci bir hamle yapan Rusya gibi ülkelerde bu durum yaşanmıştır. İsveç'te ise 1890 yılından sonra aynı rolü keresteden selüloz ve kâğıt sanayisine, maden cevherinden yüksek kaliteli çeliğe ve madeni ürünlere geçiş oynamıştır.

Bu aşamada ekonomi herhangi bir şeyi değil, arzu edileni üretecek girişim ve kabiliyete ulaşır. Bu dönemde, işgücünün dağılımında iyileşme, kent nüfusu büyümesi, beyaz yakalı işçilerin oranında bir artış, sanayideki liderliğin girişimcilikten yöneticiliğe kayması gibi, toplumsal yapıdaki değişimler sanayi yapısındaki değişimlere eşlik eder.

Tablo 2.2 seçilmiş bazı ülkeler için olgunluk tarihlerini göstermektedir.

Tablo 2.2
Bazı Ülkeler İçin
Olgunluk
Aşamasının Tarihleri

Kaynak: Rostow
(1966)'dan aktaran;
Berber (2006), s.
317.

İngiltere	1850	İsveç	1930
Amerika	1900	Japonya	1940
Almanya	1910	Rusya	1950
Fransa	1910	Kanada	1950

Kitle Tüketimi Aşaması

Kitlesel tüketim aşaması, her ulusun olgunluk aşamasından sonra ulaştığı aşamadır. Bu aşamada toplum artık modern teknolojinin gelişmesini bir hedef olarak almaktan vazgeçmiştir. Bu aşamaya ulaşan toplumlarda dayanıklı tüketim malları üreten sektörler ile hizmetler sektörü gittikçe gelişen ekonominin başlıca sektörleri durumuna gelmişlerdir. Dikiş makinesi, bisiklet, çeşitli elektrikli alet ve makineler ve otomobil gibi malların üretim ve tüketiminde büyük artışlar görülür. Artan gelirler bu tür mallara olan talebi artırdığı için, bunların üretimi hızlanırken alışılmış yiyecek ve giyecek mallarına olan talep nispi olarak azalmaya başlar. İşgücünün gerek toplamda gerekse kentsel nüfustaki payında büyük artışlar gerçekleşir. Çalışanlar içinde vasıflı işgücünün payı artar.

Kitle tüketim aşamasında dış kuvvet ve nüfuz kazanmak için kaynakların önemli bir kısmı askeri ve diplomatik alana harcanır. Ayrıca bu aşamadaki devlet refah devleti olarak tanımlanır. Bu bağlamda, artan oranlı vergiler yoluyla gelirin yeniden dağıtımı da dahil olmak üzere, devletin elindeki güçler serbest piyasa düzeyinde sağlanamayan beşeri ve sosyal hedeflere ulaşmak için kullanılır.

Amerikan toplumu bu aşamaya 1913 yılında Henry Ford'un seri otomobil üretimine başlamasıyla girmiştir. Batı Avrupa ve Japonya ise bu döneme 1950'lerde girmişlerdir.

Rostow'un kuramı, modern Batı ülkelerini izleyerek kalkınma ve büyümenin mümkün olduğunu ileri sürer. Ancak gelişmiş ülkelerin deneyimlerinin az gelişmiş ülkelerin bugünkü deneyiminden farklı olduğu, hatta koşulların az gelişmiş ülkeler aleyhine daha ağır olduğu görüşü ileri sürülerek bu kuram çeşitli açılardan eleştirilere konu olmuştur.

SIRA SİZDE

Rostow'un büyüme aşamaları kuramına göre, Türkiye'yi bugünkü ekonomik gelişmişlik düzeyi ile hangi aşama veya aşamaların özelliklerini taşıdığını düşünürsünüz.

İKTİSADİ BÜYÜMENİN SINIRLARI

Dünya ülkeleri bugün daha yüksek yaşam standartlarına ulaşmak için, önü alınamaz bir büyüme yarışının içerisindeyler. Büyüme sürecini yaşayan ülkeler acaba dünyada bulunan doğal kaynakları tamamen tüketmeden ve küresel düzeyde çevreye zarar vermeden iktisadi büyümeyi sonsuz bir şekilde sürdürebilecekler midir? Yoksa kıt kaynakların sınırlı dünyasında iktisadi büyüme eninde sonunda bir sınıra dayanacak mıdır? sorularına bu kısımda yanıt aramaya çalışacağız.

Roma Kulübü'nün 1972 yılında "Büyüme'nin Sınırları" başlıklı raporunda nüfus artışı ve ekonomik gelişme azalmadıkça, doğal kaynaklar, içilebilir su ve temiz hava ihtiyacını dünyanın sağlayamayacağı ileri sürülmüştür. Rapor, büyümenin doğal çevre üzerinde yol açtığı tahribata dikkatlerin çekilmesi açısından ciddi bir uyarı niteliği taşımaktadır. Rapor çevre sorunlarına karşı ortak bir platformda hareket edilmesi konusunda bir uzlaşının göstergesi olmuştur. Bu rapordan sonra 1978 yılında "Dönüm Noktasındaki İnsanlık" adlı ikinci rapor hazırlanmıştır. Bu raporda,

sanayileşmenin gelişmiş ülkelerde durdurularak gelişmekte olan ülkelere hızlandırılması öngörülmüştür. “Amerika Birleşik Devletler Başkanına Küresel 2000 Raporu”nda ise nüfus ve kişi başına düşen tüketimin artmasının 2000’li yıllarda ciddi kaynak kıtlığına yol açacağı savunulmuştur. Ayrıca sera gazı ya da küresel nükleer riskler gibi düşük olasılıklı ama aşırı tehlike arz eden olaylara karşı dünyanın daha savunmasız hale geleceği ileri sürülmüştür. Bu ve benzer çalışmalarla, büyümenin sınırları tartışması, özellikle nüfus artışı ve doğal kaynaklar konusundaki karamsar düşünce ve önerilerden dolayı, neo-Malthus’cu bir yapıya bürünmüştür. Bu bağlamda geliştirilen birçok çalışmada, büyümenin yalnızca uzun dönemde değil, yakın gelecekte bile birtakım sınırlılıklara sahip olabileceği düşünülerek, kıyamet senaryoları üretilmektedir. Söz konusu sorunlar, daha geniş çerçevede aşağıda ele alınmaktadır.

Nüfus Baskısı

Sanayi Devrimi’nden günümüze dünya nüfusu giderek artmıştır. Bu artış dünyadaki ölüm oranındaki azalma ve doğum oranındaki artış sonucunda gerçekleşmiştir. Ölüm oranlarının azalması tıptaki ilerlemeler ve gıda üretiminde meydana gelen artışlardan kaynaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ölüm oranlarının hızla düşmeye devam etmesiyle dünyada nüfus patlaması gerçekleşmiştir. Buna karşılık aynı dönemde gelişmiş ülkelerde doğum oranlarında azalma görülmesi, nüfus artışını yavaşlatmıştır. Gelişmekte olan ülkelere ise doğum oranlarının yüksek olmasına bağlı olarak nüfus artışı düşmemiştir.

Günümüzde gelişmiş ülkelerde doğum kontrolünün yol açtığı düşük doğum oranı ve sağlıklı yaşama ortamında nüfusun yaşlanması sonucunda düşük oranlı bir nüfus artışı söz konusu iken azgelişmiş ülkelere ölüm oranlarının sürekli azaldığı ve yüksek doğum oranının yol açtığı hızlı bir nüfus artışı vardır. Bugün dünya nüfusu 7 milyarı aşmıştır. 2050 yılında bu sayının 10,5 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Dünya nüfusundaki artış dünya kaynaklarına olan talebi de yoğunlaştırmaktadır. Bunun yanında ekonomik kalkınmanın giderek daha fazla ülkeye yayılması yaşam standartlarını yükseltmekte ve insanların daha fazla gelire ulaşmaları daha fazla kaynak tüketimine neden olmaktadır. Bu yüzden dünyada sadece daha fazla insanın varlığı değil, aynı zamanda bu insanların daha fazla tüketimde bulunmaları da kaynaklar üzerinde ikinci bir baskı oluşturmaktadır.

Nüfus baskısı kirlilik ile mücadele konusunda da kendini göstermektedir. Kirlilik, dünya kaynaklarının tükenmesinin söz konusu olmadığı bir durumda bile, insan yaşamını tek başına tehdit edebilmektedir. 1800’lü yıllarda dünyada 1 milyar civarındaki nüfus tarafından oluşturulan kirlenme, görel olarak çok büyük bir sorun ortaya çıkarmamıştır. Bununla birlikte, günümüzde 7 milyarı aşan insanın aynı dünyada ve aynı kaynaklardan yararlanarak yaşamayı sürdürmek istemesi, kirlilik sorununun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yani nüfusun fazla olması, atık oluşumunun ve insan sağlığına yönelik tehditlerin de fazla olması anlamına gelmektedir. Dahası nüfus artışının yüksek olması çevrenin kendini yenileme özelliğini tehdit etmektedir. Nüfus baskısı ile ortaya çıkan sigara dumanı, lağım suyu, kimyasal atık, hidrokarbon emisyonları, nükleer yakıt ve çok sayıda diğer kirleticiler dünyanın doğal yenileyici sürecini bozan faktörler olarak sıralanabilir.

Nüfus artışı, yoksulluk ve çevresel bozulma arasında nasıl bir kısır döngü olayının gerçekleşebileceğini düşünürsünüz?

SIRA SİZDE

5

Sürdürülebilir Kalkınma, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın, bugünkü kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir.

Çevre Kirliliği ve Kaynakların Tükenmesi

Çevre ile ekonomik faaliyet arasındaki ilişki, 18. yüzyıldan itibaren iktisatçıların ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu ilişki çerçevesinde tarımsal ürünler ve tarım arazileri bakımından iktisadi büyümenin sınırları olması gerektiğini ilk savunanlar klasik iktisatçılardan Malthus ve Ricardo olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan kalkınma girişimleri birçok ülkeyi ekonomik bakımdan gelişmiş-gelişmemiş statüsüne sokarken aynı zamanda dünya içinde tehdit oluşturacak birçok çevresel sorun üretmiştir. Başlangıçta kalkınma adına mazur görülen bu sorunlar yerel olmaktan çıkıp giderek bölgesel ve daha sonra da küresel hâle gelmiş ve bu durum kalkınma ve doğa arasında denge arayışlarını da beraberinde getirmiştir. “Sürdürülebilir Kalkınma” olgusu bu arayışların bir ürünü olarak karşımıza çıkmış ve ilk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun raporunda dile getirilmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler sürdürülebilir kalkınmayı yoksulluğun azaltılması, pazara erişimin kolaylaştırılması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi gibi daha çok sosyal kalkınma içerikli bir gündeme oturtmaya çalışmaktadırlar. Gelişmiş ülkeler ise konuyu daha çok çevrenin korunması ve temiz bir çevre içinde refahın sürdürülebilirliği sorunu olarak görmektedirler.

DİKKAT

Sürdürülebilir kalkınma, düşük veya yüksek gelir artışından ziyade etkin büyümeyi ifade eder. Bu nedenle kaynakların verimli kullanılması önem kazanmaktadır.

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan bütün ülkeler küresel iklim değişikliğinin yol açtığı durumların tehdidi altındadırlar. Küresel ısınma sonucu deniz seviyesinin yükselmesi, verimli toprakların erozyona uğraması, aşırı yağışların, fırtınaların daha sık görülmesi, nüfusunun çoğu kırsal kesimde yaşayan gelişmekte olan ülkeleri gelişmiş ülkelere daha fazla etkilemektedir.

DİKKAT

Küresel ısınma, atmosfere salınan sera gazlarındaki yoğunluk artışından kaynaklanmaktadır. Bu gazlar içinde en önemli etkiyi yaratan karbondioksit emisyonları ise iktisadi büyümenin temel gereklerinden olan enerji ihtiyacını karşılamak üzere fosil yakıtların yakılması sonucunda açığa çıkmaktadır.

Küresel ısınmada insan faktörünün etkili olması, bunu önlemenin de insanların elinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, küresel ısınmasının olumsuz etkilerinin küresel anlaşmalar yoluyla azaltılması amaçlanmış ve “Birleşmiş Milletler” gibi uluslararası örgütler bu konuda çaba göstermeye başlamışlardır. Bu çabaların ilki, 1992 yılında Rio de Janeiro’da gerçekleştirilen Dünya Zirvesi sırasında kabul edilen “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi” (UNFCCC) olmuştur. 1994 yılında yürürlüğe giren bu sözleşmenin ardından 1997 yılında daha bağlayıcı hükümler içeren “Kyoto Protokolü” imzaya açılmıştır. Kyoto Protokolünde, “atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun, iklimte tehlikeli etki yapmayacak seviyelerde denge kalmasını sağlamak” amaçlanmıştır. Anlaşma 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye için yürürlük tarihi ise 26 Ağustos 2009’dur.

SIRA SİZDE

6

Türkiye’de karbondioksit emisyonu üretiminde hangi sektörün en çok rolü bulunmaktadır? Karbondioksit emisyonunun Türkiye için bir risk taşıyacağını düşünmüyorsunuz?

Küresel ısınmanın yaratacağı bir diğer olumsuzluk, kuraklık neticesinde su kaynaklarının tükenerek olmasıdır. Yakın gelecekte su krizinin yaşanabileceği ve temiz su ihtiyacının artacağı beklenmektedir.

Diğer taraftan, hızlı iktisadi büyüme sürecinde yatırımlar dünyanın ekolojik dengesi gözetilmeden gerçekleştirilmekte; gıda ve su güvenliği gözetilmemekte, sınırlı miktarda fosil yakıtlara alternatif ve yenilenebilir kaynak arayışları yeterince desteklenmemektedir. Yenilenebilir kaynaklar üzerinde yer alan talep ve oluşan baskılar, yenilenme hızını aşarak doğal geri dönüşüm döngüsünü de tahrip etmektedir. Sonuç olarak hızlı ekonomik büyüme, serbest mal olarak kabul edilen doğanın sorumsuzca sömürülmesi gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Böylece iktisadi büyüme bir yandan toplumun refahını artırırken diğer yandan insanın fiziki çevresini oluşturan doğanın tahribine ve kirlenmesine neden olarak büyümenin amacı olan refahı azaltıcı etkilere neden olmaktadır.

Yenilenebilir Kaynak, doğada belli sınırlar içinde kendi kendini yenileyebilen ve dolayısıyla tüketilmesi mümkün olmayan toprak, su, hava ve orman gibi kaynaklardır.

Büyümenin Sınırları Tezine Karşı Görüşler

Büyümenin sınırları olduğu tezi, birçok iktisatçının farklı görüşleriyle çürütülmeye çalışılmaktadır. İlk olarak sabit teknoloji ve sabit kaynaklar varsayımı çerçevesinde büyümenin mutlak sınırı ile ilgili bir takım ilişkiler kurmak doğru değildir. Buna göre, kaynaklar değişirken teknoloji de sürekli değişmektedir. Teknolojik değişim sonucunda kullanılan yenilikler, bütün girdilerin veya kaynakların birim hasıla başına daha az kullanılmasına neden olmaktadır. Bu yüzden teknolojiyi problemin bir parçası olarak değil, çözümü olarak görmek daha doğrudur. Burada problem, çok sayıda insanın mevcut teknolojiler ile üretim ve tüketim düzeylerini sürdürmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak gözden kaçırılmayacak bir husus, teknolojik gelişmelerin birçok engel ve sorunun aşılmasına katkı sağlamasıyla birlikte, başarıların otomatik bir şekilde anında gerçekleştirilememesidir. Yani teknolojiye kaynaklık eden bilgi, keşif ve buluşların yapılması ile bunların problemleri çözmek için pratiğe dökülmesi arasında bir gecikmenin ortaya çıkabilmesidir.

Teknolojik gelişmelerin etkilerini tarımsal üretimde görmek mümkündür. Örneğin 40 yıl önce, dünyanın şimdiki 7 milyarı aşan insan nüfusunu besleyecek gıda üretebileceğini çok az insan düşünebilirdi. Oysa 1990'lı ve 2000'li yıllarda gelişen dünya, yiyecek kıtlığının aksine daha çok yiyecek bolluğu ile mücadele etmiştir. Avrupa, ABD ve Kanada'da modern teknoloji ile donatılmış çiftliklerde işgücünün sadece % 3'ü ile dünya piyasalarının tüketeceğinden daha fazla yiyecek üretilmektedir. Temel problem, desteklenen tarımsal üretimin daha fazla nasıl üretileceği değil, nasıl azaltılacağı olmuştur. Benzer şekilde dünya nüfusunun gelecekte 10 milyar olacağı düşünülse bile, aynı sorunun benzer nedenlerle yine rahatlıkla aşılabileceği görülmektedir. Ancak küresel olarak herkes için yeterli gıda üretiliyor olması, birçok problemin ortaya çıkmayacağı anlamına gelmez. Özellikle az gelişmiş ülkelerde tarımsal ekonomiler kuraklık, çeşitli doğal olaylar, savaşlar, çatışmalar ve diğer felaketlerden zarar görmektedir. Böyle bir durumda problemin çözümü daha fazla gıda üretmek değil, üretim ve dağıtımın önündeki engelleri kaldırmak olmalıdır.

Büyümenin sınırları yaklaşımında ikinci problem, kıtlıkla mücadelede piyasa ve diğer sosyal mekanizmaların ihmal edilmesidir. Dünyada 1970'li yıllarda meydana gelen petrol krizinde sadece bilimsel çalışmalarda değil aynı zamanda medyada da enerji krizi ve dünya petrol arzının tükeneceği vurgulanmıştır. Bugün için bilinen

petrol rezervlerinin daha fazla olduğu ve bugünün enerji durumunun 30-40 yıl öncesine göre tahmin edilenden daha iyi durumdadır. Ayrıca, enerji kaynaklarının gelecekte tükenebileceği sorunu da bugünden rahatlıkla çözülebilecek bir meseledir. Hızlı ve gelişen teknolojiyle, (örneğin güneş enerjisi gibi) ucuz ve kirliletmeyen bir enerji kaynağı üretilmiş olabilecektir. Diğer yandan, petrol arzından kaynaklanan bir kıtlığın ortaya çıkması ihtimali, petrol fiyatlarını yeterince yükselmesine neden olabilecek ve bu durum alternatif enerji kaynakları ile ilgili olarak büyük miktarda Ar-Ge harcamalarının yapılması için güçlü teşvikleri ortaya çıkarmış olacaktır. Bu durumda tüketicilerin piyasaya karşı tepkilerinin yanında, üreticiler de Latin Amerika, Çin ve Kuzey denizinde yeni veya farklı kaynak arayışları içinde olabileceklerdir.

Büyümenin sınırları ile ilişkin üçüncü problem, büyümenin şimdikinden çok daha karamsar bir tabloyla karşılaşılacağına varsayılmasıdır. Örneğin daha fazla dumanlı fabrikalar, daha çok kirlileten otomobiller, daha çok ayaküstü (fast-food) tarzı lokantaların ortaya çıkacak olmasıdır. Oysa dumanlı fabrikaların yerini gelecekte daha az kirlileten dumansız fabrikalar alabilir. İktisadi büyüme daha yeni, daha iyi, daha temiz, yüksek kaliteli ve daha etkin mal ve hizmet üretilmesine dayalı olabilir. Örneğin bugünden çok daha ileri bir düzeyde çevreye duyarlı ürünlerin üretilmesi ve bunların dünya genelinde yaygınlaştırılması sağlanabilir.

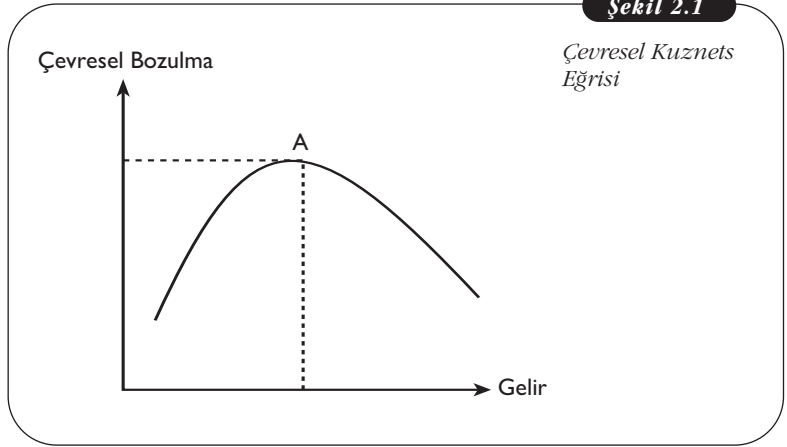
Buna bağlı olarak dördüncü problem, büyüme ile artan refah ve verimliliğin, toplumun çevreyi koruma önlemleri alma kapasitesinin genişletildiğinin göz ardı edilmesidir. Kaynakların aşırı tüketiminin ve sera gazları oluşumunun çevresel tahribat sürecini hızlandırdığı fikri “Çevresel Kuznets Eğrisi” (ÇKE) adı verilen bir hipotezle çürütölmeye çalışılmıştır.

ÇKE hipotezine göre, gelirdeki artışla önce artan sonra azalan çevresel bozulma, ters U-biçimli bir eğri oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, ekonomik büyümenin çevre kalitesi üzerinde 3 farklı etkisinin bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu etkiler; “ölçek etkisi”, “teknik etki” ve “bileşim etkisi”dir. Üretim artışı, üretim sürecinde daha çok girdinin, yani daha çok doğal kaynağın kullanımını gerektirir. Aynı zamanda daha fazla üretim, yan ürün olarak daha fazla atık ve emisyonun ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu durum çevresel kalitenin bozulmasına yol açmaktadır. O halde ekonomik büyümenin çevre üzerinde oluşturduğu negatif etki, ölçek etkisidir. Buna karşılık, iktisadi büyüme bileşim etkisi kanalıyla çevre üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır. Bileşim etkisi, gelir arttıkça ekonomik yapının değişmesini ve daha az kirlilik üreten faaliyetlerin ağırlığının artmasını ifade eder. Örneğin, enerji yoğun sanayiden hizmetlerin ve bilgiye dayalı teknolojinin yoğun olduğu sanayiye geçilmesi, çevresel bozulmayı azaltmaktadır. Zenginleşen bir ülke Ar-Ge faaliyetlerine daha çok kaynak ayırmasıyla, ekonomik büyümeyle birlikte teknolojik gelişim de sağlanacak ve kirlili teknolojiler yerini daha temiz, daha yeni teknolojilere bırakacaktır. Bu da ekonomik büyümenin neden olduğu teknik etkidir.

Şekil 2.1’den göröldüğü gibi ÇKE ilişkisine göre, düşük gelir düzeyi aşamasında “ölçek etkisi” baskın olacak ancak A noktasının gösterildiği gelir düzeyinden sonra ise çevresel bozulma azalmaya başlayacaktır.

Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi, bir ülke zenginleştikçe çevresel bozulmanın artacağını, ancak belli bir gelir düzeyine ulaşıldıktan sonra gelirdeki artışın çevre kalitesine olumlu katkıda bulunacağını ifade eder.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, büyüme taraftarları ileri sürdükleri çeşitli nedenlerle büyümeden vazgeçilemeyeceğini ileri sürmektedirler. Bununla birlikte, çevresel kalitenin piyasalarda alınıp satılan bir mal olmadığı, kamu malı özelliği ve dışsallıklar nedeniyle fiyat sisteminin etkin olarak işlemediği ve bu yüzden de piyasa süreçleriyle optimal bir düzeyi elde etmenin mümkün olmadığını savunurlar. Bu nedenle, problemlerin çözülmesi için çeşitli önlemlerin alınması ve sosyal maliyetlerin zarar verenlere ödettilmesini önermektedirler. Ayrıca, yerel veya ulusal yönetimlerin küresel düzeyde ortaya çıkan problemleri etkin bir şekilde ele almamalarından ve küresel çevresel problemlerle mücadele etmek için uluslararası mekanizmaların kurulmamasından doğacak problemler, iktisadi büyüme ile birlikte daha da kötüleşebilir.

Türkiye, çevresel bozulmayı önlemek amacıyla hangi çevre politikalarını yürütmektedir?.

SIRA SİZDE

7

Özet

İktisadi büyümenin kaynaklarını ve her bir kaynağın büyümedeki rolünü açıklamak

İktisadi büyümenin temel kaynakları, işgücü, fiziksel sermaye, doğal kaynaklar ve teknoloji olarak sıralanır. Bu faktörler yanında girişimcilik, hükümet, beşeri sermaye, coğrafya, kültür ve kurumsal yapı gibi birçok faktörde büyümeye katkı sağlayan diğer kaynakları oluşturur. İşgücü artışı, azalan verimler kanunu ortaya çıkana kadar ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilerken, azalan verimler yasasının işlemeye başladığı andan itibaren meydana gelecek işgücü artışı ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Fiziksel sermaye, mevcut gelirin bir kısmının tasarruf edilip yatırıma dönüştürülmesiyle ekonomik büyümeye katkı sağlar. İktisadi büyümede doğal kaynakların da iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkileri söz konusudur. Bol doğal kaynağa sahip ülkeler büyüme konusunda avantajlı konumda olmalarına karşın, doğal kaynakların tek başına büyümeyi sağlayacağı garanti değildir. Teknolojik gelişme, iktisadi büyümenin en önemli belirleyici faktörlerinden birisidir. Teknoloji özellikle verimlilik artışı yoluyla ekonomik büyümeye katkı sağlar. İktisadi büyümenin diğer kaynaklarından olan girişimcilik, yeni ürünlerin, yeni hizmetlerin, teknolojik süreçlerin ve yeni üretim yöntemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması yoluyla iktisadi büyümeyi olumlu etkileme gücüne sahiptir. Bir ülkedeki siyasal ve yasal çerçevenin oluşturulması hükümetlerin görevidir. Bu çerçevenin ekonomideki verimliliği artıracak tarzda kullanılması ekonomik büyümeye katkı açısından çok önemlidir. Eğitim ve sağlık beşeri sermayenin iki önemli unsurudur. Bir toplumda bireyler ne kadar eğitilmiş ve sağlıklı ise, bireylerden oluşan böyle bir ekonomide verimlilikte yüksek olacaktır. Beşeri sermaye artışı yoluyla verimlilik artışının sağlanmış olması, iktisadi büyüme artışını beraberinde getirecektir. Kurumsal yapı, iktisadi büyümenin diğer bir kaynağını oluşturur. Mülkiyet haklarının tanımlanması ve teminat altına alınması kurumların en önemli özelliğidir. Mülkiyet haklarının tanımlandığı ve güven-

ce altına alındığı toplumlarda, daha fazla fiziksel veya beşeri sermaye, işbölümü ve uzmanlaşma ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, kurumsal yapı itibarıyla iyi bir noktada bulunan gelişmiş ülkeler, kurumsal yapısı kötü olanlara göre daha hızlı bir iktisadi büyüme performansı göstereceklerdir.

Rostow'a göre, iktisadi büyümenin aşamalarının neler olduğunu ve her bir aşamanın ekonomik özelliklerini açıklamak

Rostow'a göre, iktisadi büyümenin aşamalarını, geleneksel toplum, kalkışa hazırlık, kalkış, olgunluk ve kitle tüketim aşamaları oluşturur. Geleneksel toplum aşamasında, tarım ekonomide önemli bir ağırlığa sahiptir. Kaynakların büyük bir kısmı tasarrufa ayrılırken, çalışan nüfusun % 75 gibi önemli bir kısmı tarım sektöründe çalışır. Kalkışa hazırlık aşamasında ise ekonomide sermaye birikimi hızlanmış ve altyapı oluşturulmaya başlanmıştır. Ayrıca bu aşamada teknik yenilikler artmakta ve bu yenilikler uygulamaya konulmaktadır. Tarımda ve sanayide verimliliğin artması ve sanayi sektörünün gelişmeye başlaması, bu aşamanın diğer ekonomik özellikleridir. Kalkınma aşaması, kalkınma sürecinin süreklilik göstermeye başladığı dönemdir. Bu aşamada tasarruflar ve yatırımlar gelirin % 5'inden % 10'un üzerine veya daha fazlasına çıkar. Bu aşamada öncü büyüme sektörlerinin kurulması önemlidir. Siyasal, sosyal ve kurumsal bir yapının varlığı yine bu aşamanın özelliğidir. Olgunluk aşamasında toplumun sahip olduğu kaynakların büyük bir bölümü modern teknolojiye ayrılır. Uluslararası ticaretin önemli hale geldiği bu aşamada, ekonominin alanı daha geniş sanayi alanlarını içerecek şekilde genişler. Kitle tüketim aşamasında ise, dayanıklı tüketim malları üreten sektörler ile hizmetler sektörleri ekonominin başlıca sektörleri durumuna gelmişlerdir. İşgücünün gerek toplamda gerekse kentsel nüfus payında büyük artışların olduğu bu aşamada, çalışanlar içinde vasıflı işgücünün payı yüksektir.

İktisadi büyümeyi sınırlandıran faktörlerin neler olduğunu ve bu faktörlerin büyümeyi nasıl olumsuz etkilediğini açıklamak

Nüfus baskısı, çevre kirliliği ve kaynakların tükenmesi iktisadi büyümeyi sınırlandıran faktörlerdir. Dünyada artan nüfus, kaynak talebini kısıtlaması yoluyla iktisadi büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Geçmişle karşılaştırıldığında bugünün dünya ülkeleri daha hızlı büyüme performansı sergileme çabası içerisindeyler. Bu süreçte yatırımlar dünyanın ekolojik dengesi gözetilmeden gerçekleştirilmektedir. Yani bu durum doğanın sorumsuzca sömürülmesine neden olmaktadır. İktisadi büyüme bir taraftan toplum refahını olumlu etkilerken, diğer taraftan büyüme ile birlikte doğanın tahrip edilmesi ve kirlilik iktisadi büyümeyi zayıflatan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çevresel Kuznets eğrisi hipotezini tanımlamak

Bir ülkenin zenginleştikçe çevresel bozulmanın artacağını, ancak belli bir gelir düzeyine ulaştıktan sonra gelirdeki artışın çevre kalitesine olumlu katkıda bulunacağını ifade eden hipoteze Çevresel Kuznets eğrisi hipotezi denir.

İktisadi büyümenin sınırları tezine karşı ileri sürülen görüşleri açıklamak

Büyümenin sınırlarına tezine karşı ileri sürülen görüşleri birkaç noktada toplayabiliriz. Birinci olarak, kaynaklar değişirken teknoloji de sürekli değişmektedir. Bugün 7 milyarı aşan dünya nüfusunu beslemek teknolojik gelişmelerle mümkün görünmektedir. İkinci olarak bugünün enerji kaynakları ve petrol rezervleri tahmin edilen den daha iyi durumdadır. Ayrıca muhtemelen hızlı ve gelişen teknolojiyle ucuz ve kirliliğe yol açmayacak bir enerji kaynağı üretilmiş olacaktır. Üçüncü olarak, gelecekte daha yeni, daha iyi, daha temiz ve yüksek kaliteli şartlarda mal ve hizmet üretimi sağlanabilir. Yani, bugünden çok daha ileri düzeyde çevreye duyarlı ürünlerin üretilmesi mümkün olabilir. Son olarak iktisadi büyüme ile artan refah ve verimlilik sonucu toplum, çevreyi koruma önlemlerini alma kapasitesini genişletecektir. Gelir arttıkça ekonomik yapı değişecek ve daha az kirlilik üreten faaliyet alanları ağırlık kazanacaktır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi iktisadi büyümenin temel kaynaklarından biri **değildir**?

- a. İşgücü
- b. Fiziksel sermaye
- c. Beşeri sermaye
- d. Doğal kaynaklar
- e. Teknoloji

2. Aşağıdakilerden hangisi iktisadi büyümeyi belirleyen temel kaynaktır?

- a. Coğrafya
- b. Kültür
- c. Teknoloji
- d. Kurumsal yapı
- e. Girişimcilik

3. Aşağıdakilerden hangisi az gelişmiş ülkelerde yaşanan hızlı nüfusu artışının bir sonucu **değildir**?

- a. İşgücü verimliliğinin azalması
- b. Sermaye miktarındaki artış
- c. Talep artışı
- d. İşgücü miktarındaki artış
- e. Sermaye-işgücü oranının azalması

4. Hangi yatırım türü sosyal sabit sermaye yatırımları içerisinde **değerlendirilemez**?

- a. Ulaştırma
- b. Kanalizasyon
- c. İletişim
- d. Elektrik
- e. Konut

5. Aşağıdakilerden hangisi yenilenemez doğal kaynaklardan biri **değildir**?

- a. Orman
- b. Doğalgaz
- c. Madenler
- d. Petrol yatakları
- e. Kömür

6. Aşağıdakilerden hangisi genel olarak hükümetlerden beklenen bir görev **değildir**?

- a. Yoksulluğun azaltılması
- b. Mülkiyet haklarının korunması
- c. Mal ve hizmet üretimi
- d. Altyapı yatırımları
- e. Beşeri sermaye yatırımları

7. Aşağıdaki hangisi Rostow'a göre iktisadi büyümenin aşamalarından biri **değildir**?

- a. Geleneksel toplum aşaması
- b. Kalkış aşaması
- c. Olgunluk aşaması
- d. Kitle üretim aşaması
- e. Kalkışa hazırlık aşaması

8. Rostow'un iktisadi büyüme aşamaları kuramına göre, aşağıdakilerden hangisi kalkışa hazırlık aşamasının bir özelliği **değildir**?

- a. Tarım ve sanayide verimin yükselmesi
- b. Teknik yeniliklerin artması
- c. Kurumsal yapının hızla gelişmesi
- d. Altyapının oluşturulmaya başlanması
- e. Yatırımların artması

9. İktisadi büyümenin çevre üzerinde yarattığı negatif etkiye ne ad verilir?

- a. Ölçek etkisi
- b. Teknik etki
- c. Bileşim etkisi
- d. Dışsallık
- e. Çevresel bozulma

10. Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın, bugünkü kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine literatürde ne ad verilir?

- a. İyi kalkınma
- b. Sürdürülebilir kalkınma
- c. Etkin kalkınma
- d. Çevreci kalkınma
- e. Sınırsız kalkınma

Yaşamın İçinden

“

Hammadde Tüketimini Ekonomik Büyümeden Ayırtmak

Birleşmiş Milletler'in tahminlerine göre 2050 yılına kadar global nüfus 2,3 milyar daha artarak 9,3 milyar kişiye ulaşacak. Bu artışın çoğu gelişmekte olan ülkelerle yükselen piyasalarda gerçekleşecek. Peki böylesine büyük bir nüfus artışıyla, gezegenimizdeki kaynakların kapasitesini zorlamadan nasıl başa çıkılabilir?

Geçmiş deneyimler gösteriyor ki artan nüfusla birlikte gelen refah artışına daima doğal kaynaklar ve enerji tüketiminde artış eşlik etmiştir. Oysa insanoglu şu anda doğal kaynakları tüketme seviyesi, dünyanın sunduklarının 20% kadar üzerinde(!)

Birleşmiş Milletler, Çevre Programı (UNEP) 2010 raporunda, şayet iktisadi büyüme kaynakları bugünkü hızıyla tükenmeye devam ederse 2050 yılı itibarıyla insanoglunun şimdiki seviyenin neredeyse üç katı kadar yani 140 milyar ton mineral, maden ve fosil yakıt tüketeceği doğrultusunda uyarıyor. İşte bu yüzden dünyamızın bugün yüzleştiği en önemli sorun, kaynak kullanımının ekonomik büyümeden nasıl ayrıştırılabileceği ve genel olarak kaynak kullanımının nasıl azaltılabileceğinde yatıyor.

Her ortamda bu "kaynak- tüketim- ekonomi" konusunu açmışımdır. Sonuca ulaşmak ise her seferinde kolay olmuştur. Sonuç şu: **"7 milyar dünya nüfusunun yarısından fazlası yeryüzünü öldürmek için yaşıyor."** Evet, maalesef öyle!

Önümüzdeki yıllarda petrole olan talep önü alınamaz olarak kalmaya devam edecek. Kimse sudan ya da güneşten medet ummasın! Kaldı ki Çin'in petrol tüketimi 2009/15 yılları arasında 70% artarak bu ülkeyi global petrol tüketiminden 42% pay alır bir hâle getirecek.

Her ne kadar global kaynak kullanımı artmaya devam ediyor olsa da, iktisadi büyüme ve GSYH artışıyla kaynak kullanımı arasındaki doğrudan ilişki azalmaya başlamış durumda. Bu ekonominin, Avrupa Komisyonu'nun belirlediği seviyeden daha az çevresel etki bırakarak büyüyebileceği anlamına geliyor.

Bu ayrışma aslında başlıca daha yüksek kaynak etkinliğinin yani GSYH ile yurtiçi hammadde tüketimi arasındaki ilişkinin azalmasının bir sonucu. Yani Avrupa Komisyonu, 2000/07 yılları arasında AB'nin kaynak üretkenliği, bir kilogram (hammadde) başına 1,21 Euro'dan 1,31 Euro'ya yükseldiğini rapor ediyor. Singapur 2005 yılında bir kilogramlık hammadde tüketimi karşılığında

0,87 Euro'luk bir ekonomik çıktı üretirken, Kore sadece 0,65 Euro üretebilmiş ve bu rakam Çin, Hindistan, Malezya ile Endonezya'da çok daha alt seviyelere inerek 0,29 Euro/Kg altında gerçekleşmiş. Bu ölçüm yöntemine göre, AB kaynak etkinliği bakımından Çin'den 4,5 kat daha verimli çalışıyor.

AB hâlâ 2020 yılına kadar kendi kaynak kullanımını ekonomik büyümeden ayırtmış olacağını öngörüyor. Bunun nedeni ne biliyor musunuz? **Nüfus.**

Kaynak: Mert Kuyumcu, "Hammadde Tüketimini Ekonomik Büyümeden Ayırtmak", **Gündem**, <http://mertkuyumcu.blogspot.com/2012/01/hammadde-tuketimini-ekonomik-buyumeden.html>

Okuma Parçası

Büyümenin Sınırları ve Sürdürülebilirlik

Son yıllarda özellikle Çin ve Hindistan başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin hızlı büyümesi ve bunun sonucu buralarda yaşayan insanların tüketim miktarlarını arttırmalarının dünyanın kısıtlı kaynakları üzerine etkileri konusundaki tartışmalar sürekli gündemde.

Büyümenin Sınırları

Dünyada büyümenin sınırları konusunda yapılan çalışmalar arasında sürdürülebilirlik açısından konuya yaklaşan Roma Kulübü olarak adlandırılan grubun yaptığı ve sonuçlarının "Büyümenin Sınırları" (Limits to Growth) adlı kitapta yayınladığı çalışma aradan 35 sene sonra fazla geçmesine rağmen hala tartışma yaratıyor. Bu çalışma dünyanın beş değişken kullanarak kurulan bir sistem dinamiği modeline dayalı. Bu değişkenler nüfus, sanayileşme, kirlilik, gıda üretimi ve kaynakların tüketimi. Birbirlerini etkileyen bu değişkenlerin ne şekilde arttığına bağlı olarak sürdürülebilir büyümenin ne şekilde mümkün olup olmadığı incelenmiş. Örnek olarak nüfusun belli bir hızda artması gıda üretiminin de artması ile desteklenebilir. Öte yandan nüfus arttığında kaynak tüketimi de artmakta. Sanayileşmenin artması büyümeyi desteklerken kaynakların daha hızlı tüketimi ve kirliliğin artmasına sebep olmakta.

Bu model basit olarak bu değişkenlerin birbirleri ile etkileşiminin sürdürülebilir büyümenin önünde bir engel

”

olabileceği ve gerekli önlemler alınmazsa değişkenlerin bazılarının hızlı artışı sonucu istenmeyen sonuçların oluşacağını öngörüyor.

Son yıllarda sürekli konuştuğumuz iklim değişikliği, tarım üretimi ve nüfus artışı büyümenin sınırlarına daha da yaklaşmış olabileceğimizi gösteriyor. Çin ve Hindistan'ın kaynakları daha hızlı tüketeceğinden çekinen gelişmiş ülkelerin tutumu sürdürülebilirlik için sorumluluğun kimde olduğu sorusunu tekrar gündeme getiriyor.

Tüketim Endeksi ve 32

Jared Diamond'ın geçtiğimiz aylarda yazdığı ve gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların gelişmekte olan ülkelere yaşayan insanlara göre çok daha fazla tüketmekte olduğu mesajını veren yazısı bu tartışmalara farklı bir bakış açısı getirmekte.

Diamond insanların petrol, metal gibi kısıtlı kaynakları ne hızla tükettiklerini ve sera gazları, plastik gibi atıkları ne hızla ürettiklerini tüm ülkeler için sıralamış. Buna göre gelişmiş ülkelerde kişi başı tüketimin gelişmekte olan ülkelere göre 32 kat daha yüksek olduğunu belirlemiş.

Dünya nüfusuna bakıldığında gelişmiş ülkelerde yaşayan bir milyar insanın kişi başı tüketim endeksinin 32 olmasına rağmen geri kalan 5.5 milyar insanın kişi başı tüketim endeksinin 32'nin çok altında ve 1'e yakın olduğu görülüyor.

Toplam tüketimin nüfus ile kişi başı tüketimin çarpımı olduğunu göz önüne alırsak sürdürülebilirlik konusunda sorumluluğun sadece son yıllarda tüketim hızlarını artıran gelişmekte olan ülkelerde değil tüm ülkelerde olduğu sonucu da ortaya çıkıyor.

Gene Diamond'ın verdiği örnekle nüfusu 30 milyon ve kişi başı tüketim endeksi 1 olan Kenya'nın toplam tüketimi nüfusu 300 milyon olan ve kişi başı tüketim endeksi 32 olan ABD'nin sadece 320'de biri.

Şu an kişi başı tüketim endeksi 3 olan Çin'in 1.3 milyar nüfusu ile tüketimini arttırması kısıtlı kaynakların şu an olduğu seviyeden çok daha hızlı tüketilmesine sebep olacak. Öte yandan kişi başı tüketim endeksi Çin ve Hindistan'ın 11 katı olan gelişmiş ülkelerin buradaki tüketimin artmasının etkilerini tartışmadan önce kendi ülkelerindeki tüketimin ne şekilde düşürülebileceğini tartışmaları ve bu yönde adımlar atmaları sürdürülebilirlik açısından daha etkili olacak.

Tata Nano ve Biyoyakıt Devrimi

Örnek olarak Hindistan'da 1 Lakh Rupî'ye yaklaşık 2500 dolara satılacak Tata Nano bazıları tarafından gelişmekte olan ülkelerde şu an araba alamayacak durumda olan yüz milyonlarca kişinin motosikletten arabaya geçmesine olanak vereceğinden dolayı petrol talebini arttıracak ve atmosfere yayılacak sera etkisi yaratan gazlar ile iklim değişikliğine sebep olabileceği için eleştirilmekte. Aslında Tata Nano'nun tüm dünyada biyo yakıtların kullanımında bir devrim yaratması bekleniyor. Küresel araba sahipliğinin artmasına paralel olarak yakıt talebindeki artışın zaten yükselmekte olan petrol fiyatlarını daha da arttırması durumunda ucuz yakıt arayışı biyo yakıtlara olan talebi de arttırabilir. Başka bir deyişle 2500 dolarlık arabanın yakıt ihtiyacının en ucuz karşılanma yolu da biyo yakıt. İşin ilginç tarafı Tata Nano'ya ilgi gösterecek ülkelerin bir çoğu petrol ihtiyaçlarını biyo yakıtlardan sağlayabilecek kaynaklara sahip. Örneğin Mozambik'in tüm petrol ithalatını karşılayacak biyo yakıt üretimi için tarıma uygun topraklarının sadece % 1'ni kullanması yeterli.

Büyümenin sınırlarının öngördüğü gibi kaynak tüketiminin ve kirliliğin hızla arttığı bir ortamda sürdürülebilirlikten bahsetmek çok kolay değil. Geleceği düşündüğümüzde tüketimin sınırsız artmasını teşvik eden bir anlayışın gelişmiş ülkelere tüm dünya geneline yayılmasının sürdürülemez olduğu açık. Sürdürülebilirlik için başta gelişmiş ülkeler olmak tüm ülkelerin üstlerine düşeni yapmaları şart.

Kaynak: Capital Online / 01 Mart 2008.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Kaynakları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Kaynakları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Kaynakları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
4. e Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Kaynakları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Kaynakları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Kaynakları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Aşamaları (Rostow)” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Aşamaları (Rostow)” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Sınırları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Sınırları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Eğitim açısından okur-yazarlık oranı, eğitim harcamaları, okullaşma oranı; sağlık açısından ise sağlık harcamaları, ortalama ömür, hastane ve doktor sayısı gibi göstergelere bakılarak bir ülkenin beşeri sermaye yönünden ne kadar zengin olduğu anlaşılabilir.

Sıra Sizde 2

Geçmişte iyi kurumsal yapıya sahip ülkelerin iyi büyüme gerçekleştirdikleri, kötü kurumsal yapıya sahip ülkelerin ise kötü bir büyüme deneyimine sahip olduklarına ilişkin ülke örnekleri, Kuzey Kore-Güney Kore ve Doğu Almanya-Batı Almanya örnekleri verilebilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonrası dönemde Kore'nin ikiye bölünmesiyle Sosyalist sistemi benimsemiş Kuzey Kore ile Kapitalist sistemi benimsemiş Güney Kore ortaya çıkmıştır. 1998 yılında iyi kurumsal yapıya sahip Güney Kore'de kişi başına düşen milli gelir Kuzey Kore'nin 10 katı olmuştur. Yine İkinci Dünya Savaşı sonrası piyasa eklenli üretim yapan Batı Avrupa'nın ekonomik gelişmişlik düzeyi zayıf kurumsal yapıya sahip Doğu Avrupa'ya göre daha iyi olmuştur.

Sıra Sizde 3

Coğrafyanın bir ülkenin ekonomik büyümesini etkilemesi genel olarak iklim yoluyla gerçekleşir. İklimin her şeyden önce tarımsal verimlilik üzerinde bir etkisi vardır. Ilıman bölgelerde üretilen ürün miktarı tropikal bölgelerde üretilen ürün miktarından daha fazladır. İklimin ayrıca sağlık ve insan davranışı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Örneğin, tropik bölgede sıtma ve sarıhumma gibi hastalıklara uygun ortamın olması, bu bölgede yaşayan insanların daha sık hastalanmalarına ve dolayısıyla da verimliliklerinin düşmesine yol açar. Ayrıca, tropik iklim insanın ağır-tembel bir yapıya sahip olması, verimlilik düşüşünün bir diğer sonucu olarak görülmektedir. Bir ülkenin coğrafyası iklim dışında ekonomik büyümeyi doğal kaynaklar yönüyle de etkileyebilir. Coğrafya gibi kültür de büyümeyi çeşitli yollarla etkiler. Yeni fikirlere açık bir kültüre sahip ülkeler, başka ülkelerde gerçekleştirilen teknolojik gelişmeleri kolayca benimserler ve dolayısıyla da teknolojik açıdan daha fazla gelişme sağlarlar. Bu nedenle, yeni fikirlere açık bir kültüre sahip olan ülkelerde kişi başına düşen milli gelir, yeni fikirlere kapalı kültüre sahip olan ülkelerdeki kişi başına düşen milli gelirden daha yüksek olacaktır. Ayrıca, çalışkanlığın ön planda tutulduğu ve tasarrufun teşvik edildiği kültüre sahip olan ülkelerde, sermaye birikimi ve teknolojinin gelişimi daha hızlı olacak ve bu durum kişi başına düşen milli geliri artıracaktır.

Sıra Sizde 4

Türkiye mevcut ekonomik özellikleri bakımından çoğunlukla olgunluk ve kitle tüketim aşamalarının bazı özelliklerini taşımaktadır. Türkiye'de son yıllarda kişi başına düşen gelirin artması, yeni sanayi kollarının gelişmesi, uluslararası ticaretin önemli hale gelmesi ve ekonomide sanayinin alanının genişlemesi durumları, olgunluk aşamasının özelliklerini içerir. Türkiye ayrıca kitlesel tüketim aşamalarının bazı özelliklerine de sahiptir. Hizmetler sektörünün tüm sektörler içindeki payı en yüksek orandadır. Dayanıklı tüketim malları üreten sektörlerin payı artmaktadır. Ayrıca sivil istihdamın ve nitelikli işgücünün payında artış söz konusudur. Devletin beşeri ve sosyal hedeflere ulaşmak için yaptığı harcamalarda artmaktadır.

Sıra Sizde 5

Nüfus artışı, yoksulluk ve çevresel bozulma birbiriyle yakın ilişkilidir. Örneğin nüfusu artması, toprak talebini artıracak ve bu durum toprağın verimliliğini azaltabilir. Bu süreçte ormanların da azalmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkan sonuç, çevresel bozulma, azalan toprak ve ürün verimliliğindeki düşüştür. Bu durum da kişi başına düşen gelirin azalmasına ve yoksulluğun artmasına neden olur. Yoksulluğun artışı da daha fazla toprak tahribatına ve dolayısıyla da kısır döngünün oluşmasına yol açacaktır.

Sıra Sizde 6

Enerji sektörünün rolü bulunmaktadır. Türkiye’de karbondioksit emisyonu hâlen düşük seviyede olsa da artma eğilimindedir. Bu yüzden uzun dönemde karbondioksit emisyonu sorun olma potansiyeli taşımaktadır.

Sıra Sizde 7

Türkiye’de 1979-1983 dönemini içeren Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde çevre politikaları önleyici ve onarımcı niteliktedir. 1983 yılında çevrenin sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda “Çevre Kanunu” çıkarılmıştır. 1995 yılında DPT koordinatörlüğünde, Çevre Bakanlığı’nın teknik desteği ve Dünya Bankası’nın mali desteğiyle “Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP)” hazırlanmıştır. Bu planda; yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, çevre bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi, çevre yönetiminin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir nitelikte bir ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme sağlanması hedeflenmiştir. UÇEP’in Türkiye’de sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi adına sağlam bir temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, Y. (1990). **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 191, Bursa.
- Aksu, C. (2011). **Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre**, Güney Ege Kalkınma Ajansı, http://www.geka.org.tr/yukleme/Surdurulebilir_Kalk%C4%B1nma_ve_Cevre.pdf
- Aslan, F. (2010). **İktisadi Büyümenin Ekolojik Sınırları ve Kalkınmanın Sürdürülebilirliği**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Berber, M. (2006). **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Ertek, T. (2004). **Makroekonomiye Giriş**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Han, E. (2006). “Azgelişmişliği Açıklayan Yaklaşımlar”, (Ed: E. Kutlu), **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1575, Eskişehir.
- Han, E. ve A.A. Kaya. (2002). **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, Etam A.Ş. Matbaa, Eskişehir.
- Kaya, A.A. (2006). “Sürdürülebilir Kalkınma ve Yoksulluk”, (Ed: E. Kutlu), **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1575, Eskişehir.
- Kaya, A.A. (2008). “Uygun Teknoloji Seçimi ve Kalkınma”, (Ed: S. Taban ve M. Kar), **Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Kaypak, Ş. (2011). “Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 13(20), 19-33.
- Küçükkalay, M. ve K. Türkcan. (2008). “Nüfus ve Kalkınma”, (Ed: S. Taban ve M. Kar), **Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Mazi, F. ve M. Tan. (2009). “Nüfus Artışı, Kaynak Tüketimi ve Çevre”, **Mevzuat Dergisi**, 12(136), 1-11.
- Mihçı, H. (2005). “Kurumsal Yapı ve Kalkınma”, (Ed: M. Kar ve S. Taban), **İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ. (1991). **Modern Büyüme Teorileri**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Taban, S. (2011). **İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Tüylüoğlu, Ş. (2007). “Ekonomik Büyüme ve Uluslararası Refah Düzeyi”, (Ed: Ö. Faruk Çolak), **İktisada Giriş**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Ünsal, E. (2007). **İktisadi Büyüme**, İmaj Yayınevi, Ankara.

3

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Klasik büyüme teorisini açıklayabilecek,
- 👁️ Karl Marx'ın büyüme teorisini açıklayabilecek,
- 👁️ Schumpeter'in büyüme ile ilgili görüşlerini açıklayabilecek,
- 👁️ Keynes'in büyüme ile ilgili görüşlerini açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- İş Bölümü ve Uzmanlaşma
- Kâr Oranı
- Yaratıcı Yıkım
- Yenilikler
- Azalan Kâr Oranı Yasası
- Artı Değer
- Durağan Durum
- Nüfus Kanunu

İçindekiler

Geleneksel Büyüme Teorileri

KLASİK BÜYÜME TEORİSİ

İktisadi büyüme ile ilgili olarak yapılan analizler ve ortaya konulan teoriler tarihi olarak makro iktisat ekollerine dayalıdır. Her makro iktisat ekolünün ise makro ekonomik politikalarına göre şekillenen bir büyüme görüşü ve teorisi vardır. Klasik iktisat görüşünün temellerini Fizyokratların görüşleri, sanayileşme ve teknolojik gelişme oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Fizyokratların görüşleri özellikle klasik iktisadın ortaya çıkmasında ve oluşmasında öncülük etmiştir. Daha sonra ise liberal ekonomi düşüncesinin yaygınlaşması ile birlikte fizyokratların görüşleri ve toprağın ve tarımsal üretimin ekonomik değer yaratma ve üretim açısından önemini kaybetmiştir. Sanayileşme ile başlayan değişim ve görünmez el fiyatın önemi, devlet ve kurumların işlevleri, rekabet, mülkiyet gibi piyasa ekonomilerinin önemini vurgulayan klasik iktisat teorisi 18. yüzyılda önemli olmaya başlamıştır. Bu bağlamda klasik iktisat teorisi büyüme iktisadı olarak da kabul edilen ve iktisadi büyüme konusunda da öncü teoridir. Klasik büyüme teorisini oluşturan görüşler ise özellikle Adam Smith (1723-1790), Thomas Malthus (1776-1834) ve David Ricardo (1772-1823)'nin görüşlerine dayalı teorilerdir (Ünsal, 2007; 39-40-48; Berber, 2006; 57; Taban, 2011; 27-28-31; Tezel, 2000;121-148; Hiç, 1992; 25-27).

Adam Smith (1723-1790)

Adam Smith, iktisat biliminin babası olarak bilinen ve iktisadi büyüme konusunu analiz eden ilk iktisatçılardandır. 1776 yılında yazmış olduğu **Milletlerin Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme** adlı eseri bilimsel iktisat kitabı olarak çok önemli bir eser olarak kabul edilmektedir. Smith, büyüme konusundaki görüşlerini ve ortaya koyduğu teorilerini ise Milletlerin Zenginliği eserine dayalı olarak açıklamıştır. Smith ekonomik büyümeyi açıklarken kullandığı en önemli faktörler, sermaye birikimi, iş bölümü ve uzmanlaşmadır. Uluslararası ticaret, nüfus artışı, kurumlar ve görünmez el fiyat ile ilgili görüşleri ise büyümeyi açıklayan diğer faktörlerdir. Ayrıca, büyümenin kurumsal unsurlarına yönelik düşüncesinde ise özellikle iktisadi liberalizmi savunmuştur. Kişisel çıkarın önemli olduğu bir piyasada görünmez el olan fiyatın toplumun çıkarlarını en üst noktaya çıkarabildiği için hükümetlerin piyasaya müdahale etmemelerini vurgulamıştır. Bu bağlamda Smith'e göre hükümetler, ancak iki görevi yapmakla sorumludurlar. Birincisi savunma, adalet, eğitim işlerini yürütmek. İkinci ise pazarı genişleten ve iş bölümü, uzmanlaşmayı destekleyen köprüler, yollar, limanlar, su kanalları gibi altyapı yatırımlarını inşa etmektir. Smith'in büyümenin kurumsal unsurları konusunda üzerinde

İş bölümü; aynı firmada bir malın farklı kısımlarının işçiler tarafından üretilmesi ve farklı malların farklı firmalar tarafından üretilmesidir.

durduğu diğer önemli konu ise dış ticarettir. Smith'e göre, dış ticaret pazarı büyüterek, iş bölümünü artırarak büyümeyi artırmaktadır. Bu etki nedeniyle, hükümetler ülkenin ucuzla ürettiği mallar konusunda ihtisaslaşarak bir üstünlük elde edebilecek serbest dış ticaret politikalarını benimsemelidirler. Mal ve hizmet üretmenin ve zenginliğin yollarını araştıran Smith, iktisadi büyümenin üretim faktörleri içinde, topraktan çok sermaye birikimi, işgücü verimliliği ve iş bölümü ile gerçekleşeceğini vurgulamaktadır. Smith iş bölümünü, aynı firmada bir malın farklı kısımlarının işçiler tarafından üretilmesi ve farklı malların farklı firmalar tarafından üretilmesi şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda iş bölümü sadece işçilerin verimliliğini artıran bir süreç olmayıp firma içi ve firmalar arası iş bölümü şeklinde kapsamı oldukça geniştir (Ünsal, 2007; 39-40-48; Berber, 2006; 57; Taban, 2011; 27-28-31).

SIRA SİZDE

Smith'e göre iktisadi büyümeyi açıklarken kullandığı en önemli faktörler nelerdir?

A. Smith'in iş bölümünün, emeğin verimliliği üzerindeki etkisine ilişkin toplu iş-gözetimi çok önemlidir.

A. Smith, Milletlerin Zenginliği kitabında işbölümünü toplu iş-gözetimiyle aşağıdaki ifadelerle açıklamaktadır.

“Ancak emeğin uygulanmasındaki akıl, ehliyet ve beceri bir yandan da verimli biçimde uygulanan emekle verimsiz emeğin birbirine oranı, bunu belirleyecektir. Emeğin üretim gücündeki ilerleme, iş bölümünün derecesine bağlıdır. Buna örnek olarak toplu iş-gözetimi tek kişi tarafından yapılmak yerine gerekli işlemler ayrıştırılır ve her bir işlem işçinin uzmanlaşması sağlanırsa, üretimin nasıl katlanacağını gösterir. Yani, işbölümü, emeğin üretim gücünü yükseltiyor, verimini artırıyordu. Daba sonrakı tanıma göre, işbölümü “artan getiri” sağlamaktaydı. Bu ayrıştırma ve uzmanlaşma emek verimini yükseltme, tarımdan çok imalatla daha geniş olduğu için de zengin ülkeler daha çok imalatla ilerlemiş oluyorlardı” (Smith, 2006; xvii-xviii). “İşbölümü ile ayrı bir zanaat haline gelen bu iş için yetişmemiş; (icadına, belki aynı işbölümünün sebep olduğu) o işten kullanılan aletlerin nasıl kullanıldığını bilmeyen bir işgücü, son kertesine dek çalışmakla, günde belki bir iğneyi güç yapar; yirmi iğneyi ise hiç yapamaz. Ama şimdiki yapılış şekliyle bu iş, başlı başına bir zanaat olduktan sonra, çoğu yine ayrı bir iş olan, bir sürü kollara ayrılmıştır. İşçinin biri teli gerer; bir başkası bunu düzeltir; bir üçüncüsü keser; bir dördüncüsü ucunu sivirtir, bir beşincisi baş geçebilmesi için tepesini ezer. Başı yapmak için iki üç ayrı işlemi gerektirir. Başı tepeye takmak ayrı bir iştir. İğneleri kağıda sıralamak bile, başlı başına bir zanaattır. Önem taşıyan iğne yapma işi, böylece aşağı yukarı on sekiz ayrı işleme bölünmüştür. Kimi fabrikalarda, bütün bunları başka başka işçiler yapar. Ötekilerde ise aynı işçi bunların kimi zaman ikisini üçünü birden yapar. Ben yalnız on işçi çalıştırdığı için, bir kısım işçilerin bu işlemlerden ikisini üçünü birden yaptıkları, bu tür küçük bir fabrika gördüm. Pek yoksul ve bu yüzden gerekli aletler bakımından kötü donatılmış olmasına karşın, işçiler sıkı çalışınca, aralarında günde on iki libre kadar iğne yapabiliyordu. Her librede, dört binden çok, orta boy iğne bulunmaktaydı. Demek, bu on kişi bir arada günde kırk sekiz bini aşkın iğne yapabilmekte idi. Şu halde, kırk sekiz binin onda birini yapan her adam, günde dört bin sekiz yüz iğne yapıyor sayılabilir. Oysa birbirine bağlı olmadan, ayrı ayrı çalışsalar, bu belirli iş için yetişmemiş bulunsalardı, bunlardan her biri, günde teker teker, kuşkusuz yirmi iğne, belki bir tek iğne bile yapamayacaktı. Yani, yaptıkları çeşitli işlemlerin elverişli bölümü ve birleşimi sonucunda şimdi başardıklarının iki yüz kırkta birini muhakkak, dört bin sekiz yüzde birini, ihtimal ki beceremeyeceklerdi” (Smith, 2006; 5-6).

İş bölümü ile emeğin verimliliğinin artmasına ve işçi başına üretim miktarının artmasına bağlı olarak ortaya çıkan üretim artışında üç ayrı neden vardır. Birincisi, her işçinin sadece tek bir iş ve üretim üstünde uğraşması ve yoğunlaşması nedeniyle el becerisinin ve yatkınlığının artmasına neden olur. A. Smith, Milletlerin Zenginliği kitabında çivi örneğiyle bu durumu açıklamaktadır.

“Çekiç kullanmaya alışık olmakla birlikte çivi yapma alışkanlığı bulunmayan bas-bayağı bir demirci, bir vesile ile çivi yapmayı denemek zorunda kalsa, eminim ki günde 200-300 tane fazlasını yapamayacaktır. Yaptıkları da pek bir şeye benzemez. Çivi yapmaya alışık olmakla birlikte, belli başlı ya da biricik zanaatı çivicilik olmayan bir demircinin, var gücüyle çalıştığında, günde sekiz yüz yabut bin çividen çoğunu yapabildiği olmaz. Ben, çivi yapmaktan başka hiçbir zanaatla uğraşmamış, yaşı yirmiden aşağı delikanlılar gördüm. Sıkı çalıştılar mı, bunların her biri, günde iki bin üç yüzden çok çivi çıkarabiliyorlardı” (Smith, 2006; 9-10).

İş bölümü ile emeğin verimliliğinin artmasına ve işçi başına üretim miktarının artmasına bağlı olarak ortaya çıkan üretim artışında ikinci neden ise işçinin çalıştığı işten başka bir işe geçtiğinde kaybettiği zamanını tasarruf ederek elde ettiği fayda üretimi olumlu etkilemektedir. A. Smith’in Milletlerin Zenginliği kitabında bu durumu açıklayan ifadeler şunlardır:

“Bir çeşit işten bir ötekine geçerken, yitirilen vaktin tasarrufu ile elde edilen fayda, ilk başta sanacağımızdan çok büyüktür. Bir çeşit işten, bir başka yerde, büsbütün ayrı aletlerle yapılan bir ötekine çabucak geçmek olanaksızdır. Küçük bir çiftliği ekip biçmekte olan kırdaki bir dokumacı, tezgahından tarlasına, tarlasından tezgahına giderken, vaktinin epeycesini yitirir gerektir. Her iki zanaat aynı işlikte yürütülebildiğinde, zaman kaybı kuşkusuz pek daha az olur. Ama ne de olsa, buradakinin bile bayağı batırı sayılır. Bir kimse bir işten ötekine atlarken, biraz ağır alıp sallanır. İşin yenisine koyulurken, iyiden iyiye kendini verdiği olmaz. Bilinen deyimle, başında kavak yeli eser. Güzel güzel çalışacak yerde, bir süre ipe un serer. Böylece el yatkınlığı bakımından olan yetersizliğin yanı sıra, yalnızca bu etkeni başarabileceği iş miktarını her zaman oldukça azaltır” (Smith, 2006; 10).

İş bölümü ile emeğin verimliliğinin artmasına ve işçi başına üretim miktarının artmasına bağlı olarak ortaya çıkan üretim artışında son neden ise işçinin işi daha kolaylaştırıp kısaltarak, verimini artıracak makineleri ve çeşitli aletleri geliştirmesi sonucunda teknolojik ilerlemeye de katkıda bulunmalarıdır. Bu bağlamda iş bölümü, teknolojik ilerlemeye katkıda bulunurken aynı zamanda da işçinin verimliliğinin de artmasına neden olmaktadır. A. Smith’in Milletlerin Zenginliği kitabında bu durumu açıklayan ifadeler şunlardır:

“İnsanların, bir amaca ulaşmasını daha zahmetsiz, daha kestirme yollarını bulup çıkarmalar, bütün dikkatleri o bir tek hedefe yöneltildiğinde, zihinleri bir sürü değişik şeyler arasında dağıldığı sırada olduğundan daha çok ihtimal içindedir. İşbölümünden ötürü, her adamın olanca dikkati doğal olarak bir tek pek basit maksada çevrilmiş bulunur. Bundan dolayı, işin her ayrı kolunda çalıştırılanların birinin ya da ötekinin, kendine ait görevi yerine getirmek için az zamanda daha kolay, daha kısa yöntemler bulması doğal olarak beklenebilir; yeter ki işin niteliği böyle bir gelişmeye elverişli olsun. Pek inceden inceye bölümlere ayrılmış olan sanayide kullanılan makinelerin çoğu, aslında sıra işçilerinin türetmesidir. Her biri çok basit bir işlem üzerinde çalıştırıldığından, o eylemi başarmak için, bunlar daha kolay, daha çabuk yöntemler bulmaya doğal olarak kafalarını vermişlerdir” (Smith, 2006; 11).

Smith'e göre toplumların zenginleşmesinin kökeninde iş bölümü, iş bölümünün kökeninde mübadele etme eğilimi, mübadele etme eğiliminin nedeni ise bireysel çıkarıdır.

Smith, Milletlerin Zenginliği kitabında iş bölümü ve zenginlik ilişkisini şu cümlelerle ifade etmektedir:

“İyi yönetilen bir toplulukta balkın en aşağı tabakalarına dek yayılan geniş kapsamlı zenginliği oluşturan, işbölümü dolayısıyla türlü zanaat ürünlerinin hepsinin fazlasıyla çoğalmasındır” (Smith, 2006; 12).

Smith, Milletlerin Zenginliği kitabında iş bölümünün doğmasına neden olan mübadele etme eğilimini ise şu cümlelerle vurgulamaktadır:

“İşbölümü kökeninde, bunun oluşturduğu herkese ulaşan zenginliği önceden görüp, amaç edinen bir insan kafasından doğmuş değildir. İşbölümü, öyle geniş bir fayda gözetmeyen, insan tabiatındaki belirli bir eğilimin, yani alıp vermek bir şeyi bir başka şeyle tarmpa ve değiş etmek eğiliminin pek yavaş, tedrici, fakat kaçınılmazı imkansız bir sonucudur” (Smith, 2006; 14).

Smith, Milletlerin Zenginliği kitabında mübadele etme eğiliminin nedeninin kişisel çıkar olduğunu ise şu cümlelerle vurgulamaktadır:

“Bir başkasına herhangi bir alışveriş önerisinde bulunanın yapmak istediği, budur; “Gereksindiğimi bana verin, siz de benden şu gereksindiğinizi alın.” Buna benzer her önerinin anlamı budur. Gereksindiğimiz bu lütufların en çoğunu böyle elde ederiz. Yemeğimizi, kasabın, biracının ya da fırıncının iyilikseverliğinden değil, kendi çıkarlarını kollamalarından bekleriz. Onların iyilikseverliğine değil, bencilliğine sesleniriz” (Smith, 2006; 16).

İş bölümünün özellikle verimlilik, üretim ve büyüme üzerindeki etkiler çok önemlidir. Fakat iş bölümünü sınırlayan ise piyasanın boyutudur. Bir başka deyişle piyasa-pazar ölçeği büyüdükçe iş bölümü artmakta, piyasa-pazar ölçeği küçüldükçe iş bölümü azalmaktadır. Ayrıca piyasanın büyüklüğünü ve iş bölümünü artıran faktörler olarak ise ulaştırma ve ulaştırma araçları ile değişimin para ile yapılmasıdır. Smith'in özellikle piyasa büyüklüğü ile ilgili düşüncesi firmalar için de geçerlidir. Fakat firmalar için iş bölümünün faydalı olabilmesi için üç koşulun olması gerekmektedir. Birincisi, iş bölümü ile birlikte firmanın ürettiği çok miktardaki malları için bu mallara yönelik yeterli talebin olması ikincisi, işbölümü sonucunda üretilen çok sayıdaki mal miktarına talep olacak bir piyasa ölçeğinin olması ve sonuncusu ise işbölümü nedeniyle firmanın üretmeyi bıraktığı mallarını piyasadan satın alabilmesidir (Ünsal, 2007; 43-44; Taban, 2011: 29).

A. Smith'e göre, işbölümünü sınırlayan sizce nedir?

Smith, Milletlerin Zenginliği kitabında işbölümünün sınırlarının piyasa büyüklüğü olduğunu şu cümlelerle açıklamaktadır:

“İşbölümüne yol açan, değiş etme gücü olduğuna göre, bu bölünüşün alanı, her zaman için, değiş etme gücü ile yabut başka deyişle, piyasanın genişliği ile sınırlanmak gerektir. Pazar çok küçük olursa, kendi tüketiminden artan emek ürünü fazlasının hepsini elde etmek isteyeceği başkalarının benzeri ürün fazlası ile değiş edemeyeceği için, kimse kendini, büsbütün tek bir işe vermeye özenmez” (Smith, 2006; 19).

Smith'e göre işbölümü sermaye birikimini de etkileyen bir faktördür. İşçinin işbölümü sayesinde artan uzmanlaşması sonucunda sermaye birikimindeki artış verimlilik artışına neden olarak hasılanın büyümesine ve piyasanın genişlemesine neden olmaktadır. Piyasanın büyüklüğü işbölümünü belirleyen bir faktör olması nedeniyle piyasanın genişlemesi ve hasılanın artışı ise yeniden işbölümünü uzmanlaşmayı ve üretkenliği artıracaktır. Bu durum ise daha iyi makinelerin yapılmasını ve teknolojinin ilerlemesine katkı sağlarken aynı zamanda ise uluslararası ticaret de önemli olmaya başlayacaktır. Bu bağlamda üretim sadece tüketime yönelik mallardan oluşmadığı için hasıla ve büyümedeki yüksek artış, daha fazla sermaye birikiminin oluşmasına da neden olurken büyüme ve zenginliği ortaya çıkaran döngü bu şekilde devam edecektir. Bu bağlamda Smith'in büyüme teorisinde, sermaye birikimi, işbölümü, uzmanlaşma ve uluslararası ticaret çok önemli faktörlerdir. Sermaye birikimi, hasıla artışı, piyasa genişliği işbölümü ve uzmanlaşmayı da etkileyerek zenginliğin sürekli artışına neden olurken ayrıca, ücretlerin artışı da etkileyen bir faktördür. Hasılanın ve zenginliğin bir döngü çerçevesinde sürekli artması ücretlerin yükselmesine neden olmaktadır (Ünsal, 2007; 45; Berber, 2006; 59-60; Taban, 2011; 29-30).

Smith, Milletlerin Zenginliği kitabında ücretlerin yükselmesi ile sürekli zenginlik artışı arasındaki ilişkiyi şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Emek ücretlerinin yükselmesine meydan veren, ulusal zenginliğin falan zamandaki büyüklüğü değil, sürekli artışıdır. Bunun sonucu olarak, emek ücretleri, en zengin ülkelerde değil, en çok gelişme göstren yabut en çabuk zenginleşmekte olan ülkelerde yüksektir" (Smith, 2006; 76).

Smith'e göre, ücretlerin yükselmesi, emeğin ödüllendirilmesi olup, işçilerin daha çok ve verimli çalışmasını sağlayarak, ayrıca onların daha sağlıklı ve daha iyi beslenmesini de sağlayarak, nüfus artışını ve dolayısıyla işgücü arzını da olumlu yönde etkileyecektir. Fakat ücretler sürekli bu şekilde artmayacaktır. Nüfus ve işgücü arzının artması etkisiyle ücretler düşecektir. Ayrıca sermaye birikiminin artması sonucunda işçinin verimliliğinin artmasıyla işçiye olan talep azaldığı için, ücretlerin düşmesi ve nüfus artışı da azalacaktır. Aslında Smith'in ücretle ilgili bu düşünceleri etkin ücretler teorisi olarak bilinmektedir (Ünsal, 2007; 45-46; Taban, 2011; 30).

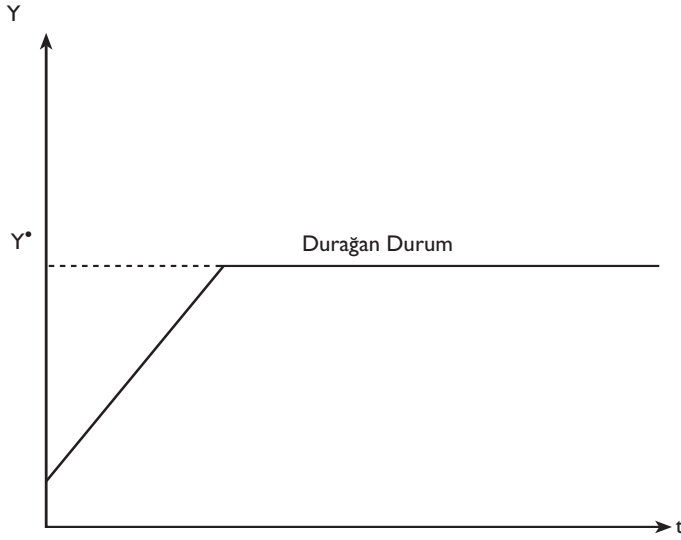
Smith, ücretlerle ve etkileri ile ilgili düşüncelerini Milletlerin Zenginliği kitabında şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

"Emeğin bolca ödüllendirilmesi, soy sop üremesini kamçılacağı gibi balk tabakasının çalışmasını da artırır. Emek ücretleri, çalışmanın körükleyicisidir. İnsanın bütün öteki iyi buyları gibi, bu da gösterilen teşvik oranında mükemmelleşir. Bol beslenme, işçinin beden gücünü çoğaltır. Durumunu düzeltip, ömrünü belki rahat rahat, bolluk içinde sona erdiririm diye beslediği tatlı ümit, onu bu gücü son kertesine dek zorlamaya şevklendirir. Nitekim işçilerin hamarat, çalışkan ve eli çabuk olanlarını, icretlerin düşük olduğu yerde değil, hep yüksek olduğu yerde görürüz" (Smith, 2006; 89).

A. Smith, doğal kaynakları ve toprağı üretim aşamasında doğada hazır olarak bulunan önemli bir üretim faktörü olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, ekonomik büyümede ülkelerin sahip oldukları toprağın doğal kaynakların ve iklimin sınırları önemlidir. Sermaye birikimi ise doğal kaynaklar ve toprağa göre az olduğu

Şekil 3.1

Adam Smith'in Büyüme Teorisi

Kaynak: Ünsal, 2007; 17; Taban, 2011; 32.

Tam Zenginlik Aşaması, büyümenin ulaşabileceği en üst sınır olup büyüme ve zenginliğin değişmediği bir durağan durum düzeyidir. Sermaye, işbölümü ve uzmanlaşma sonucunda sürekli hasıla artışı sonucu kendi kendini besleyen büyüme, doğal kaynaklar ve iklimin sınırları ölçüsünde gerçekleşip sınırsız bir olgu olmayıp tam zenginlik aşamasında durur.

için, sermaye birikimi artışı durur, kâr oranları ve ücretler düşerek büyüme durur. Böylece, büyüme ve zenginliğin değişmediği bir durağan duruma ulaşılarak ekonomide bir durgunluk yaşanacaktır.

A. Smith'in tam zenginlik aşamasını gösteren büyümenin durağan durum aşaması Şekil 3.1'de gösterilmektedir. Şekil 3.1'de yatay ekseninde ise hasıla yer almaktadır. Sermaye, işbölümü ve uzmanlaşma sonucu üretim ve hasıla artışı Y* hasıla düzeyinde sona ermiş ve ekonomi Y* noktası itibarıyla büyümenin durduğu durağan durum başka bir ifadeyle ise tam zenginlik aşamasına ulaşmıştır.

Thomas R. Malthus (1776-1834)

Malthus'un 1798 yılında yayımlanan **Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Deneme** başlıklı eserinde büyüme ile ilgili düşünceleri ile nüfus ve hasıla artışları arasındaki ilişkiler üzerinedir. Malthus'a göre, nüfus artış hızı kontrol altına alınmaz ve kendi hâline bırakıldığında geometrik hızla 1, 2, 4, 8, 16 şeklinde artmaya devam ederken gıda maddelerinin üretim artışı ise aritmetik bir hızla; 1, 2, 3, 4, 5 şeklinde artacağı için bu iki artış arasındaki fark giderek uyumsuzlaşarak, büyümektedir. Bir başka deyişle tarımsal yapı (toprak faktörünün verimi) ile nüfus yapısı arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Malthus bir dönemi yirmibeş yıl kabul ederek nüfus artışı ile yiyecek maddelerinin üretim artışı arasındaki ilişkiyi aşağıdaki gibi açıklamıştır (Savaş, 1997; 342; Hamitoğulları, 1985; 123; Deliktaş, 2001; 92; Ünsal, 2007; 51):

Yıl	1	25	50	75	100	125	150	175	200	225
Nüfus	1	2	4	8	16	32	64	128	256	512
Yiyecek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

için başlangıçta kâr oranları yüksektir. Bu durum ise sermaye birikimini artırır, sermaye birikimi ise işgücü talebini ve dolayısıyla ücretleri yükseltir. Fakat sermaye birikimi, sermayenin azalan verimlerinden dolayı kâr oranlarını düşürmeye başlar. Bu bağlamda sermaye artışı, nüfus artışına paralel optimal bir şekilde gerçekleştikçe zenginliğin en üst aşamasına ulaşılacaktır. Bu bağlamda Smith'e göre, sermaye, işbölümü ve uzmanlaşma sonucunda sürekli hasıla artışı sonucu kendi kendini besleyen büyüme, doğal kaynaklar ve iklimin sınırları ölçüsünde gerçekleşip sınırsız bir olgu olmayıp tam zenginlik aşamasında durur. Tam zenginlik aşaması büyümenin en üst sınırı olup, büyümenin ulaşabileceği en üst sınırdır. Bu aşamada artık ekonomiler en üst zenginlik aşamasına ulaştıkları

Nüfus artış hızı yukarıdaki gibi geoemetrik bir dizi hâlinde artmaya devam ederse 225 yılda 512 kat artarken yiyecek üretimi artışı ancak aynı dönemde 10 kat artmış olacaktır.

Malthus'un nüfus artış hızındaki yükselmenin nedeni olarak özellikle gelişmiş ülkelerde 19. yüzyıl boyunca ölüm oranlarındaki düşüşün doğum oranlarındaki düşüşten daha fazla olması olarak sayılırken bu neden Malthus'un nüfus artışı ile ilgili düşüncelerini de destekler niteliktedir (Hiç, 1988; 14).

Bu bağlamda Malthus'un teorisi iki önemli faktörle açıklanmaktadır. Birincisi, üretim faktörleri içinde önemli yere sahip olan toprağın arzı sabittir. Bu nedenle tarımsal kesimde azalan verimler kanunu işlemektedir. Artan nüfusu besleyecek toprak ve tarımsal üretim yeterli olamayacaktır. İkincisi ise nüfus artış hızı üzerinde gelirin pozitif etkisi olmaktadır.

Malthus'un teorisi sizce hangi faktörlerle açıklanmaktadır?

Bir başka deyişle gelir arttıkça, yaşam standartındaki iyileşmeler, sağlık ve beslenme ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması nedeniyle doğum oranları ve nüfus artışı bu durumdan olumlu yönde etkilenecektir.

Böylece Malthus'a göre, teknolojinin ve üretim yapılabilecek uygun toprağın olmadığı durumlarda, nüfus kendi kendini dengeleyerek negatif bir geri beslemeye sahip olacaktır. Başka bir ifadeyle, nüfus artışı ile birlikte toprak/nüfus oranı çerçevesinde nüfus artış hızı yükseldikçe, toprağın arzını ve verimliliğini artırmak çok kolay olmadığı için ve üstelik azalan verimler kanunun da işlemesi sonucunda, toprak / nüfus oranı ve ücretler düşecektir. Bu sonuç, teknoloji olmadığı süreçte nüfus kendisini dengelemektedir. Ücretlerde artış olsa dahi nüfus artışından dolayı ve toprak başına düşen nüfus arttıkça ücretler en az geçim ücreti düzeyine inecektir. En az geçim ücreti (doğal ücret), emek piyasasında hiçbir müdahale olmaması hâlinde, kendiliğinden belirleneceği varsayılan ve işçinin kendisinin ve ailesinin her türlü fizyolojik ihtiyaçlarını sağlayabilecek ve çoğalıp azalmadan nesillerinin devamını sağlayabilecek ücrettir. Diğer yandan ulaşılabilir kaynaklarda bir artış olsa bile uzun dönemde kişi başına düşen gelir değişmeden kalacaktır. Çünkü teknoloji ve toprak daha iyi ve daha fazla olduğunda, zenginliği daha az olan daha fazla nüfusa neden olacaktır. Malthus'un özellikle en az geçim ücreti olarak nitelendirdiği ücretler günümüzde sürekli tartışılan ve gündemde olan "asgari geçimlik ücretler teorisi"ni ön plana çıkarmıştır (Galor ve Weil, 1996; 150'den aktaran, Deliktaş, 2001; 93; Tezel, 2000; 152; Ünsal, 2007; 60; Taban, 2011; 39).

Malthus'un toplam üretim fonksiyonunda reel hasıla (Y), toprak ve emek kullanılarak elde edilir. Toprağın miktarı sabit olduğu için reel hasıla miktarı ancak emeğe dolaylı olarak da nüfusa bağlı olarak değişmektedir.

$$Y = f(N)$$

Malthus'a göre, toplam üretim fonksiyonunda üretimin emek girdisine göre azalan verimlere tabi olması nedeniyle, toprağın miktarı ve teknoloji veri iken nüfus belirli bir oranda arttığı zaman, çıktıyı aynı oranda arttırmayıp daha az oranda arttırmaktadır. Bu durumda kişi başına çıktı da azalmaktadır. Şekil 3.2'de bahsedilen bu durum görülmektedir. Yatay eksen nüfus, dikey eksen ise çıktı yer almaktadır. $Y = f(N)$ eğrisi ise teknoloji ve toprak veri iken belli bir miktardaki nüfusla üretilebilecek maksimumu çıktı miktarını gösteren toplam üretim fonksiyonudur. Toplam üretim fonksiyonu eğrisi nüfus miktarına bağlı olarak sürekli yatıklaşmaktadır. Bunun nedeni, nüfus arttıkça, kişi başına çıktının azalmasıdır.

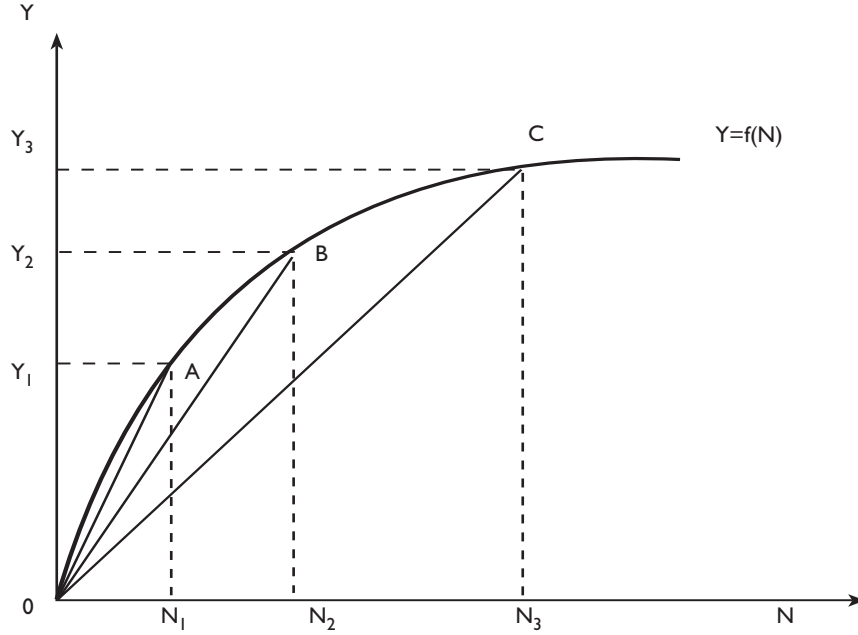
En Az Geçim Ücreti, doğal ücret olarak da ifade edilen ve emek piyasasında hiçbir müdahale olmadığına kendiliğinden belirleneceği varsayılan ve işçinin kendisinin ve ailesinin her türlü fizyolojik ihtiyaçlarını sağlayabilecek ve çoğalıp azalmadan nesillerinin devamını sağlayabilecek ücrettir.

Şekil 3.2’de nüfus N_1 , N_2 , N_3 şeklinde gösterilmektedir. Y_1 , Y_2 , Y_3 ise çıktı ya da reel hasılayı göstermektedir. Nüfus N_1 ’de kişi başına çıktı $y_1 = Y_1/N_1$, nüfus N_2 ’de kişi başına çıktı $y_2 = Y_2/N_2$ ve nüfus N_3 ’de ise $y_3 = Y_3/N_3$ kadardır ve OA, OB, OC eğrilerinin eğimlerine eşittirler. OC eğrisinin eğiminin OB eğrisinin eğiminden küçük olmasının nedeni ise nüfus iki kat arttığı zaman kişi başına çıktının azalmasıdır.

Şekil 3.2

Toplam Üretim
Fonksiyonu

Kaynak: Ünsal,
2007; 53; Taban,
2011; 33.

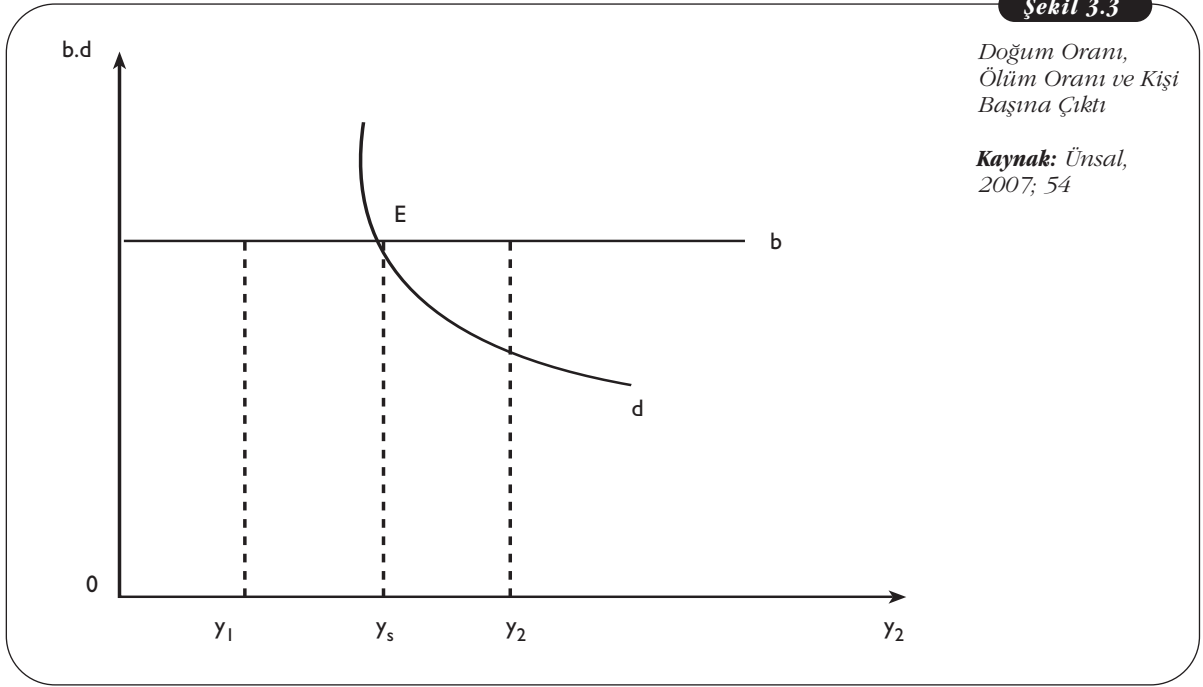
Malthus’a göre, nüfus artış hızını (p), doğum oranı (b) ve ölüm oranı (d) arasındaki fark belirlemektedir. Özellikle bu oranlar arasında doğum oranı ortalama yaşam standartını gösteren, kişi başına çıktı miktarından bağımsız olarak belirlenirken ölüm oranı ise kişi başına çıktının negatif bir fonksiyonu olduğu için kişi başına çıktı arttığı zaman ölüm oranı artar. Kişi başına çıktığı azaldığı zaman ise beslenme ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalar azaldığı için ölüm oranı artmaktadır.

Şekil 3.3’de doğum oranı, ölüm oranı ve kişi başına çıktı arasındaki ilişkiler görülmektedir. Dikey ekseninde, doğum ve ölüm oranları (b, d), yatay ekseninde ise kişi başına çıktı (y), yer almaktadır. Doğum oranının (b) yatay eksene paralel olması, doğum oranının kişi başına çıktıdan bağımsız olduğunu göstermektedir. Ölüm oranının (d) ise aşağıya doğru negatif eğimlidir. Çünkü kişi başına çıktı arttığı zaman ölüm oranı düşer, kişi başına çıktı azaldığı zaman ise ölüm oranı yükselmektedir. Şekil 3.3’de E noktası ile gösterilen doğum oranı (b) eğrisi ile ölüm oranı (d) eğrisinin kesiştiği y_s kişi başına çıktı düzeyinde ise doğum oranı ile ölüm oranı birbirine eşit ($b=d$) olmaktadır. Bu bağlamda, nüfus artış hızı E noktasında y_s kişi başına çıktı düzeyinde, nüfus artış hızı da sıfır olup $p=b-d=0$, $b=d$, $y=y_s$ değişmez. Bunun yanında, nüfus artış hızını sıfır kılan y_s düzeyinden daha küçük olan y_1 kişi başına çıktı düzeyinde ise doğum oranı (b), ölüm oranından (d) küçük olduğu ($b < d$) için nüfus artış hızı negatif olup $p=b-d < 0$, $b < d$, $y=y_1 < y_s$ nüfus azalmaktadır. Kişi başına çıktı düzeyi y_s ’den daha büyük olan y_2 kişi başına çıktı düzeyinde ise doğum oranı (b), ölüm oranından (d) büyük olduğu ($b > d$) için, nüfus artış hızı pozitif olup, $p=b-d > 0$, $b > d$, $y=y_2 > y_s$ nüfus artmaktadır.

Şekil 3.3

Doğum Oranı,
Ölüm Oranı ve Kişi
Başına Çıktı

Kaynak: Ünsal,
2007; 54

Malthus'un, büyüme teorisinde, sağlıktaki iyileşmeler, gelir dağılımındaki iyileşmeler, teknolojik gelişmelerle ilgili politikaların büyüme üzerindeki etkilerine yönelik düşünceleri de çok önemlidir. Sağlık alanındaki iyileşmeler ölüm oranlarını düşürerek kişi başına çıktıyı azaltmaktadır. Malthus'a göre bu durumda sağlıklı ilgili her tür iyileşmenin yapılması, hastalıkları tedavi eden ilaçların bulunması, sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasının pek bir anlamı yoktur. Malthus'a göre, gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik hükûmetlerin uyguladıkları politikalar, ölüm oranını azaltarak, kişi başına çıktıyı azaltmaktadır. Hükûmetlerin gelir eşitsizliğini azaltmak için işçilere varlıklı toprak sahiplerinden kaynak aktarılması, daha çok insanın daha yoksul yaşamasına neden olmaktadır. İşçilere yapılan gelir transferleri aracılığıyla onların daha iyi beslenme ve sağlık koşullarından daha iyi şekilde yararlanmaları sonucunda ölüm oranları düştüğü için nüfus artacak ve kişi başına çıktı azalacaktır. Bu bağlamda Malthus'a göre, hükûmetlerin gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik politikaların önemli bir sonucu yoktur. Bu düşünceyle Malthus, İngiltere'de yaşadığı dönemde yoksulluğu azaltmak amacıyla uygulamaya konulan Yoksulluk Kanunu'na karşı çıkmıştır.

Malthus'un, büyüme teorisinde, teknolojik gelişmelerle ilgili politikaların büyüme üzerindeki etkilerine yönelik düşünceleri de çok önemlidir. Teknolojik gelişmelerin kişi başına çıktı üzerinde bir etkisi yoktur. Çünkü, uzun dönemde teknolojik gelişmeyle birlikte artan üretim ve hasıla artışı ile nüfusun da aynı oranda artması sonucunda kişi başına çıktıda ve yaşam standartında bir değişiklik olmayacaktır (Ünsal, 2007; 58-59; Taban, 2011; 38).

Günümüzde, dünya nüfusu geçmişteki artışlara göre daha fazla oranlarda artmaktadır. Dünya nüfusu 18. yüzyıla kadar daha yavaş artmıştır. Her 1200 yılda bir kat artmıştır. Son yüzyıllarda ise her 35 yılda bir kat artacak yüksekliğe ulaşmıştır. Bu artışın büyük çoğunluğu ise gelişmekte olan ülkelerde olmaktadır. Dünya genelindeki bu artışın toplumların hayat standartını ve refahını olumsuz etkileyerek önemli problemlerin artmasına da neden olmaktadır. Malthus'un özellikle nüfusla

ilgili düşünceleri, gelişmekte olan ülkelerin bazılarında doğrulanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler içinde yer alan daha yoksul ve kapalı toplumlarda ve bölgelerde, hasıla ve gelirlerin çok düşük olması ve ücretlerin asgari ücretin de altında gerçekleşmesi gibi nedenlerden dolayı, nüfus artışları olumsuz etkilenecek kırılmalar olmaktadır. Yoksul ülkelerde ise kişi başına düşen gelirdeki artışla birlikte artan refah, toplumdaki sosyal statü, gelenekler ve zihniyeti değiştiremiyorsa nüfus artışı kaçınılmaz olmaktadır. Bu düşüncelere dayalı olarak bazı yazarlar ve araştırmacılar tarafından Neo- Malthusgil Teoriler olarak bilinen teoriler geliştirilmiştir. Fakat gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunda ise Malthus'un özellikle, nüfus-gelir- büyüme süreci teorisi gerçeklerle pek uyumlu değildir. Bu açıklamalarla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde, birçok önemli ekonomik, teknolojik ve sosyal değişimler olmakla beraber, gelecekte, hızlı nüfus artışı ve bunun yaratmış olduğu sorunlar her zaman olacaktır (Berber, 2006; 70; Deliktaş, 2001; 92-93).

Malthus büyüme teorisi, ABD'nin ve Avrupa'nın 1820'li yıllar sonrası büyüme deneyimleri açısından değerlendirildiğinde ise gerçek yaşamın işleyişini ve düzeyini açıklamaktan uzaktır. Bunun nedeni ise büyüme teorisinde, sermaye birikiminin ve teknolojik gelişmenin etkilerinin ihmal edilmiş ya da doğru analiz edilmiş olmasıdır (Ünsal, 2007; 59).

David Ricardo (1772-1823)

David Ricardo'nun "**Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Prensipleri**" adlı eserinde temel iktisadi düşünceleri ile birlikte, büyüme konusunda da görüşlerine yer vermiştir. Özellikle büyüme teorisinde, azalan verimler ve fonksiyonel gelir dağılımı, (gelirin emek sahipleri ve sermaye sahipleri, toprak sahipleri arasındaki dağılımı), kâr, rant ve ücretler üzerinde yoğunlaşmıştır. Ricardo'nun teorisi 19.yüzyıl başlarında İngiltere'nin ekonomik ve sosyal problemlerine dayalı olarak geliştirilmiştir. 19. yüzyıl başlarında İngiltere'de tarım sektöründe verimlilik düşüktür, ücretler en az geçim ücreti (doğal ücret) düzeyindedir. Nüfus artışının yüksekliği nedeniyle, buğday fiyatları yükselmişti. Bu durumda, toprak sahiplerinin rant gelirleri artmış ve gelir dağılımında rant geliri elde edenlerin payları da yükselmiştir. Artan buğday ihtiyacı nedeniyle buğday ithalatı yapmak zorunlu hâle gelmiştir. Fakat ithalatı gerçekleştirebilmek için ise ihracatı, sanayi mallarının fiyatlarını düşürerek arttırmak gerekiyordu. Fakat İngiltere'de üretim maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle fiyatlar düşmüyordu. Fiyatlar düşürülemediğinden dolayı İngiltere'de "Corn Laws" (Tahıl Yasası) olarak anılan bir uygulama başlatılmıştır. Bu yasa, yerli buğday üreticilerini korumak için yüksek gümrük tarifeleriyle buğday ithalatını önlemeye yöneliktir. Üstelik Ricardo'ya göre, sanayi kesiminde verimlilik artışları da sürekli olmayacaktır. Tarım sektöründe ise artan maliyetler nedeniyle ücret ve kârlar düşecektir. Özellikle kâr elde etme güdüsü yeni yatırımların yapılmasında çok önemli bir unsurdur. Kâr güdüsü ve kâr oranlarındaki sorunlar büyümenin durmasına neden olacağı inanışı da yaygın olan görüştür. Bu durumda, Ricardo'ya göre, tarım ve sanayi kesiminde bu uygulamalar İngiltere'de bir süre sonra ekonomik büyümenin sona ermesine ve ekonomik durgunluğun yaşanmasına neden olmaktadır (Berber, 2006; 60-61; Ünsal, 2007; 60; Taban, 2011; 39).

Ricardo'nun Büyüme Teorisi'ni anlayabilmek için öncelikle kullandığı temel kavramlar ve varsayımlar ile modelin işleyişini açıklamak gerekmektedir (Hiç, 1988; 4-5; Berber, 2006; 61-62; Ünsal, 2007; 60-61; Taban, 2011; 39-40).

Ricardo'nun Büyüme Teorisinde Temel Kavramlar ve Varsayımlar

Tarım kesiminde, teknik ilerleme hızı çok düşüktür. Ayrıca toprağın kıt olması ve daha düşük nitelikli toprakların da kullanılması nedeniyle tarımda azalan verimler yasası geçerlidir. Sanayi kesiminde artan verim ve teknik ilerleme, tarım kesimindeki azalan verimi telafi edemediği için, toplam hasılda azalan verimler yasası geçerli olmaktadır.

Ekonomi sürekli olarak, tam rekabet ve tam istihdam koşullarında işlemektedir.

Sanayi kesiminde, teknik ilerleme hızı yüksektir. Teknik ilerleme hızının yüksekliği nedeniyle emek için artan verimler yasası geçerlidir. Bu düşünce aslında A. Smith'in büyüme teorisinde ileri sürdüğü düşüncedir.

Üretim fonksiyonunda, üretim, üretim faktörleri olarak sermaye, emek ve toprağın kullanılması ile elde edilir.

Ücretler, kısa dönemde emek arzı ve emek talebine göre belirlenmektedir. Uzun dönemde is, ücretler, asgari bir ücret düzeyinde sabit kalma yönündedir. Nedeni ise Malthus'un nüfus kanununa göre, ücretler artarsa nüfus artacağı için uzun dönemde ücretler en az geçim ücreti düzeyine düşecektir. Özetlemek gerekirse, nüfus reel ücretin bir fonksiyonudur.

Sermaye emek sahiplerine ödenmek için ayrılan ücret fonundan oluşmaktadır.

Marjinal hasıladan emek sahiplerine ödenen asgari ücretler ayrıldıktan sonra kalan kısım karları oluşturmaktadır.

Ricardo'ya göre ise gelirin toplam üretim faktörleri arasında dağılımında üç farklı gelir grubu yer almaktadır: Birincisi, üretime katılan emek sahipleri, ikincisi, sermayedar veya girişimci ve sonuncusu ise toprak sahipleridir.

Emek sahipleri çalışmaları karşılığında aldıkları ücretler karşılığında varlıklarını sürdürmektedirler. Emegın fiyatı ücret, piyasa fiyatı (ücret) ve doğal fiyat (ücret) olmak üzere iki ayrı şekildedir. Piyasa ücret haddi, emek arz ve talebi tarafından belirlenen ve emek sahibine ödenen ücrettir. Doğal ücret haddi ise piyasaya emek sahibinin nesillerinin devamını sağlayacak, çoğalmalarını ve azalmalarına imkân vermeyecek ücrettir. Doğal ücret haddi ve piyasa ücret haddi kısa dönemde birbirinden farklı olsa bile uzun dönemde, piyasa ücret haddi, doğal ücret haddine yaklaşıp birbirlerine eşitlenmektedirler. Çünkü bu sonucun çıkmasına etkili olan güç, klasik iktisadi düşüncede etkili olan Malthus'un Nüfus Kanunu'dur. Piyasa ücret haddi doğal ücret haddinden fazla olduğunda, Nüfus Kanunu'na göre, nüfus artışı başlar ve emek arzının artmasıyla birlikte piyasa ücret haddi düşerek doğal ücret haddi seviyesine ulaşır. Bu durumun ters olduğunda ise piyasa ücret haddi, doğal ücret haddinin altında olduğunda, ücret düşüklüğü nedeniyle nüfus ve emek arzı azalır, piyasa ücret haddi yükselerek, doğal ücret haddi seviyesine ulaşır.

Ricardo'ya göre, toprak sahiplerinin elde ettiği rant gelirini belirleyen azalan verimlerdir. Bir ülkenin toprakları aynı kalitede olmayıp farklı verimliliğe sahiptirler. Bu nedenle nüfus arttıkça düşük verimli topraklar da kullanılmaya başlayacaktır. Verimliliklerine göre en az verimli topraklar ise marjinal topraklar olarak nitelendirilmektedir. Tam rekabet koşullarının geçerli olduğu piyasalarda, ürünler satıldıkça, fiyatlar marjinal topraklar olarak nitelendirilen en verimsiz toprakların üretim maliyetlerini karşılayacak şekilde belirlenmektedir. Bu durumda Ricardo'ya göre, daha verimli topraklarda daha düşük maliyetle üretim yapılacağından dolayı, bu topraklara sahip olan toprak sahipleri oldukça yüksek rant geliri elde etmektedirler. Bu rant gelirine Diferansiyel Toprak Rantı ya da Ricardogil Rant denilmektedir. Bu bağlamda Ricardo'ya göre, rant geliri, doğanın cimrilüğinden doğmaktadır ve verimli topraklara sahip olanların elde ettikleri rant geliri hak edilen bir gelir değildir.

Ricardo'ya göre verimli topraklara sahip olanlar düşük maliyetlere üretim yaptıkları için yüksek rant geliri elde ederler. Bu rant geliri **Diferansiyel Rant Geliridir.**

Sermayedar veya girişimci, kâr geliri elde etmektedir. Yatırım yaparak sermaye birikiminde bulunarak karını artırmaya çalışmaktadır. Girişimcinin kârı arttıkça ise sermayelerine ekleyerek daha çok emek istihdam etmeyi ve daha çok üretim yapmaya çalışarak kârını hep artırmaya devam etmektedir. Ricardo'ya göre girişimcinin bu özellikleri ve çabaları nedeniyle, büyümeye olan katkıları çok önemli olmaktadır (Hiç, 1988; 2-6; Berber, 2006; 61-62; Ünsal, 2007; 61-64; Taban, 2011; 39-40).

SIRA SİZDE

Ricardo'ya göre, toprak sahiplerinin elde ettiği rant gelirini belirleyen nedir? Diferansiyal toprak rantı sizce nasıl açıklanabilir?

Ricardo'nun Büyüme Teorisinin İşleyişi

Ricardo'ya göre, uzun dönemde üretim faktörlerinin gelirden aldıkları payların değişimine göre ekonomik büyüme ve durgunluk olmak üzere iki önemli süreç yaşanmaktadır. Hasılanın değişmediği büyümenin durduğu bu durgunluk dönemine ise durağan durum denilmektedir.

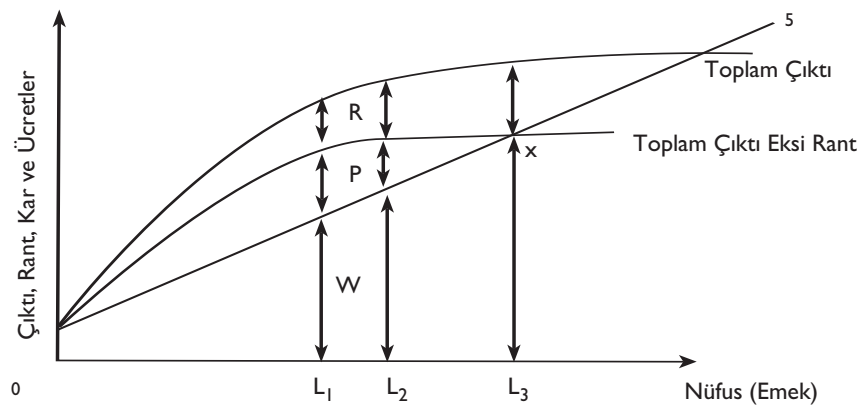
A. Smith'de olduğu gibi başlangıçta kâr oranları yüksek olduğu için tasarruf ve sermaye birikimi de yüksek olmaktadır. Böylece üretim, artış yönünde de teşvik edilmiş olmaktadır. Üretim artışı ise emeğe olan talebi artırarak kısa dönemde ücretleri en az geçim ücreti seviyesinin üstünde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Ücret hadlerindeki bu artış, Malthus'un nüfus kanununa göre, nüfusun artmasına tarım ürünlerine olan talebin artmasına neden olmaktadır. Bu talep artışı ise üretimi teşvik ederek ekonomik büyüme süreci devam etmektedir.

Ücret hadlerinin en az geçim ücreti seviyesinin üstünde gerçekleşmesi ise artan nüfusun gıda talebini de artırmaktadır. Bu durumda, ülkedeki verimsiz topraklar üretim amacıyla kullanılmaktadır. Böylece toprakların verimlerinin farklılığından dolayı artan maliyetler nedeniyle toprak sahiplerine ödenen rantlar artmaktadır. Diğer yandan emek ve sermayede azalan verimler kanunu geçerli olduğu için uzun dönemde kârlar azalmaya başlamaktadır. Kârların azalması büyümenin motoru olan yatırımları durdurarak ekonomide durgunluk süreci başlamaktadır. Öte yandan artan nüfus ücretlerin en az geçim ücreti seviyesine düşmesine neden olmaktadır. Durgunluk sürecinde artık sadece yenileme yatırımları yapılacak, ücretler en az geçim ücreti seviyesinde kalacak nüfus da azalma eğilimine girecektir. Ricardo, sermaye miktarındaki artış ve teknolojik ilerleme olmadığı zaman büyümenin zaman içinde durağan duruma dönüşeceğini vurgulamaktadır.

Şekil 3.4

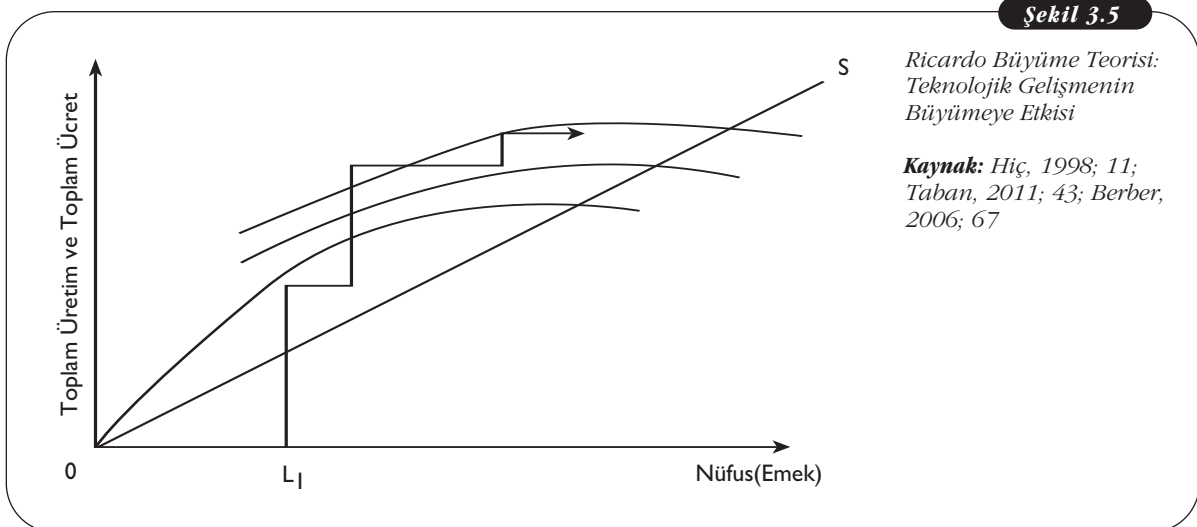
Ricardo Büyüme Teorisi: Durağan Durum

Kaynak: Ünsal, 2007; 65; Taban, 2011; 41

Şekil 3.4'te büyüme ve durgunluk süreçlerinin nasıl gerçekleştiği görülmektedir. Dikey ekseninde toplam çıktı, rant kâr ve ücretler yer almaktadır. Yatay ekseninde ise nüfus (emek) yer almaktadır. Tarım kesiminde azalan verimler geçerli olduğu için toplam çıktı aşağıya yatay eksene doğru eğilmiştir. Emek miktarı arttıkça, her ilave emeğin üretime katkısının azaldığını göstermektedir. Şekil 3.4'te toplam çıktı eksi rant eğrisi ise toplam çıktı eğrisine göre daha eğiktir. İki eğri arasında kalan alan (toplam çıktı ile toplam çıktı eksi rant eğrileri) R ile gösterilen rant olup buğday üretimi arttıkça rantın arttığını göstermektedir. Toplam çıktı eksi rant eğrisinin altında kalan (P) ve (W) ise kâr ve ücret olmaktadır. Yani toplam çıktı eksi rant eğrisi ücret (W) ve kâr (P) toplamını göstermektedir. Şekil 3.4'te OS doğrusu ise en az geçim ücreti olan doğal ücret oranını göstermektedir. Eğimi ise toplam ücretlerdeki artışı vermektedir. Bu artışlar doğal ücret oranına eşit olup işgücündeki artışa bağlı olarak değişmeyip toplam ücret olarak artmaktadır. Yani ilave her emeğin neden olduğu toplam ücretlerdeki artışı göstermektedir.

Şekil 3.4'te emek L_1 olduğunda toplam ücretler W , toplam kâr P ve toplam rant ise R kadardır. Ricardo'ya göre girişimcinin kârı arttıkça, sermayelerine ekleyerek daha çok emek istihdam etmeyi ve daha çok üretim yapmaya çalışarak kârını hep arttırmayı istemektedir. Bu nedenle, yüksek kârlar, ücret fonunu ve reel ücretlerin artmasına neden olmaktadır. Ücretlerdeki artış ise nüfus artışına neden olarak, emek artışı L_2 'ye kadar yükselecektir. Fakat reel ücretlerin doğal ücretin üstüne çıkması ile birlikte nüfus artışı gerçekleşeceği için reel ücretler tekrar doğal ücret düzeyine inecektir. Bu bağlamda, ücretin payı artarken rantın payı da artacaktır, diğer yandan, girişimcinin kârı ise eski kâr seviyesine göre daha az olacaktır. Bu durum kârlar azalsa dahi negatif olmadığı sürece L_3 emek miktarına kadar devam edecektir. L_3 emek miktarında ise karlar azalıp sıfırlanacaktır. L_3 emek miktarında OS doğrusu ile toplam çıktı eksi rant eğrisinin kesiştiği X noktasında kârlar sıfırdır. Toplam çıktı rant ve ücret ödemelerinin toplamına eşit olup (Toplam Çıktı = Toplam Rant + Toplam Ücret) toplam kâr sıfırdır. Bundan sonra girişimci için artık sermayelerine ekleyecek kârı kalmamıştır, daha fazla emek istihdam ederek daha fazla üretim yapma durumları kalmamıştır. Emek sahiplerinin de ücretleri doğal ücret düzeyinde kalırken büyümenin durduğu emeğin ve çıktının değişmediği, rantların yüksek olduğu bir durağan durum yaşanmaya başlamıştır.

Ricardo piyasa ekonomileri için sermaye miktarında artış olmadığında ve teknolojik gelişme olmadığı zaman büyümenin zaman içinde durağan duruma dönüşeceğini ileri sürmüştür. Ricardo, ekonomide sermaye birikimi gerçekleşse ve teknolojik gelişmede bir iyileşme olsa dahi, ekonomik büyümeyi bir süreliğine olumlu etkileyip tekrar ekonomik durgunluğun gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Şekil 3.5'de Ricardo'ya göre, teknolojik gelişmenin büyümeye etkisi görülmektedir. Teknolojik gelişme, toplam çıktıyı sürekli yukarı kaydırmaktadır. Fakat sermayede azalan verimler yasasının geçerli olması ve teknolojik gelişme hızının düşük olması nedeniyle, ekonomi şüphesiz bir durgunluk düzeyine erişecektir. Toplam çıktı eğrisinin yukarı kayması ile OS toplam ücret doğrusu ile kesişmesi ise belirli bir emek miktarında mutlaka olacaktır. Bu kesişen noktada artık, nüfus ve emek miktarı değişmeyecek ve sermaye artışı da duracaktır.

Klasik büyüme teorileri sistematik olarak büyüme ile ilgili ilk teorilerdir. Gündemde olduğu zamanlarda eleştirilmiş olmalarına rağmen genel kabul görmüş teorilerdir. Fakat bu dönemden sonraki yıllarda ortaya çıkan gelişmeler ve günümüzün gerçekleri dikkate alındığında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişme deneyim ve tecrübelerini ne kadar açıklamaktadır? Klasik büyüme teorisi, temel varsayımları nedeniyle günümüzdeki gelişmiş ülkelerin özellikle sanayileşme döneminden sonraki gelişme süreçlerini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Azalan verimler kanunu, teknolojik gelişme hızının düşüklüğü ve Malthus'un Nüfus Kanunu Klasik Teorinin temel varsayımları fiilen gerçekleşmemiştir. Günümüzün gelişmiş ülkelerinde 19. yüzyıldaki gelişme süreçlerinde, nüfusta, toplam hasılda ve kişi başına hasılda aynı zamanda artışlar yaşanmıştır. Diğer yandan Klasik büyüme teorisinde teknolojik gelişme hızının düşüklüğü nedeniyle azalan verimler yasasının geçerli olduğu varsayımı gerçekleşmemiş, Ricardo'nun düşüncelerinin aksine, teknolojik gelişme hızı tahmin edilenden çok daha fazla artmıştır. Ayrıca Klasik büyüme teorisinin işleminde çok önemli olan Malthus'un nüfus-ücret ilişkisi de gerçekleşmemiştir. Avrupa'da Sanayi Devrimi sonrası nüfus artmıştır, fakat bu artış Malthus'un ifade ettiği gibi nüfus-ücret ilişkisinden dolayı değil, ölüm ve doğum oranlarında görülen azalma nedeniyle. Özellikle ölüm oranlarındaki azalma doğum oranlarının üstünde gerçekleştiği için, nüfus artışı gerçekleşmiştir. Klasik büyüme teorisinin günümüzdeki gelişmekte olan ülkelerin gelişme deneyimlerini ise açıklamakta yetersiz kalmıştır. Gelişmekte olan ülkeler farklı gelir, sanayileşme, nüfus ve kentleşme özelliklerine sahip olmalarından dolayı, Klasik teorinin temel varsayımlarına dayalı bir gelişme süreci görülmemiştir. Özellikle Malthus'un Nüfus Kanunu teorideki kadar işleme de tamamıyla da ret edilmeyip bazı gelişmekte olan ülke ve bölgelerde gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler içinde yer alan daha yoksul ve kapalı ekonomilerde ve bölgelerde ise gelirin düşüklüğü ve ücretlerin en az geçim ücreti düzeyinin bile altında gerçekleşmesi nedeniyle, nüfus artışları kırılarak Malthus'un nüfus-ücret ilişkisi gerçekleşmiştir.

Diğer yandan yoksul ülke ve bölgelerde gelir artışı olup da bireylerin zihniyet yapıları ve sosyokültürel yapılarında bir değişme olmuyorsa nüfus artışı gözlemlenmektedir.

KARL MARX (1818-1883)'IN BÜYÜME TEORİSİ

Karl Marx'ın büyüme konusundaki görüşleri Ricardo'nun büyüme ile ilgili görüşlerinden farklıdır. Marx'ın iktisat teorisi ile ilgili düşüncelerinin şekillenmesinde yaşadığı dönemin özellikleri, gerçekleri ile liberal sisteme karşı hakim olan

düşünceleri etkili olmuştur. Sanayi Devrimi'nin yaşandığı İngiltere'de Sanayi Devrimi sonrasında mevcut sistem olan kapitalist sistemin sorunları ve özellikle sık yaşanan krizler ve işçilerin yaşadıkları sefalet Marx'ın benimsediği sosyalist sistemin oluşumunda etkili olmuştur. Marx kapitalizmin dinamik bir yapısı olduğunu ve işleyişinde kapitalist sistemin kendi yapısı içerisinde kapitalistlerin rekabeti, teknik ilerleme ve sermaye birikiminin etkili olduğunu belirtmektedir. Fakat sürekli yeni tekniklerin uygulanması ve sermaye yatırımları uzun dönemde kârların düşmesine de neden olacaktır. Kâr oranlarını sürekli artırmaya yönelik çabalar ise sermayenin kapitalistin elinde merkezileşmesine ve işsizliğe, işçinin sömürülerek sefalete sürüklenmelerine neden olacaktır. Bu bağlamda Marx'a göre, kapitalizmin bu dinamik yapısı ve işleyiş konjonktür dalgalanmalarının ve krizlerin sıklıkla yaşanmasına neden olacaktır. Bu süreç ise kaçınılmaz olarak kapitalist sınıfın güçlenmesine, devletin ise bu duruma müdahale etmemesine neden olacaktır. Marx'a göre ancak kapitalist sistemin sona ermesi ve sosyalist sistemin uygulanması sonucunda devletin işçi sınıfının eline geçmesiyle kapitalist sistemdeki sorunlar da tamamen giderilmiş olacaktır. Bu bağlamda Marx'ın iktisadi teorileri sosyalizm ya da planlı ekonomilerin teorileri üzerine değil tam tersi kapitalist ekonomik sistemi anlamaya ve anlatmaya yöneliktir. Karl Marx'ın önemli eseri Das Capital (Kapital)'dir. Toplam üç cilt ve 2500 sayfadan oluşan Kapital'in birinci cildi 1867 yılında Marx hayattayken ikinci ve üçüncü cildi ise Marx'ın ölümünden sonra Engels tarafından 1894 yılında yayımlanmıştır (Hiç, 1988; 19-45; Tezel, 2000; 167-187; Berber, 2006; 75-97; Taban, 2011; 44-50; Alkin, 1992; 46-50).

K. Marx'ın Büyüme Teorisinde Temel Kavramlar ve Varsayımlar

Marksist teoride temel olarak ileri sürülen düşünce, kapitalistlerin elde ettikleri kârların kaynağının çalışan işçilerin fazla çalışmaları ve karşılığında ödenen düşük ücretlerdir. İşçilerin çalışma saatlerinin karşılığında çalışma saatlerinden daha az ücret ödenmeleri, yani işçilerin bedava çalışmaları ve fazla çalışma sonucunda ortaya çıkan değer ise kapitalistin kârını oluşturmaktadır. Marx'ın bu düşüncelerini Emek Değer Teorisi, Artı Değer Teorisi ve Kâr Teorisi şeklinde üç ana başlıkta açıklanmakta ve bu çerçevede teorinin işleyiş de analiz edilmektedir (Hiç, 1988; 19-45; Tezel, 2000; 167-187; Berber, 2006; 75-97; Taban, 2011; 44-50; Alkin, 1992; 46-50).

Emek Değer Teorisi

Marx'ın teorisinde emek, üretilen malların değerini belirlemektedir. Çünkü üretim sürecinde en temel üretim faktörü emektir. Sermaye faktörü de emek gücü tarafından üretilmiş mallardır. Bu bağlamda emek sadece, bir malın üretimi için harcanan zaman olmayıp zihinsel, fiziksel, entelektüel yeteneklerin bütünü de ifade etmektedir. Bu bağlamda malların mübadele değerinde insan emeğinin bir kısmından oluştuğuna göre; demircinin, ayakkabıcının, mühendisin, bankacının bir mal ya da hizmetin üretimi için harcadıkları emek farklıdır. Malların değerleri de bir malı üretmek için harcanan emek miktarı ile ölçülür. Marx'a göre, malların fiyatları da harcanan emeğe ya da kullanılan üretim tekniğine göre belirlenecektir. Değişim ve mübadele değeri fiyat ile ölçüldüğüne göre, bu oluşan fiyatın altında gerçekte gizli değeri belirleyen emektir. Belirli bir fiyattan alınıp satılan mallarda, dolaylı olarak emek el değiştirmektedir.

Emek Değer Teorisi, bir malın değeri emek miktarı ile belirlenir ve emek gücü ise sadece bir malın üretimi için harcanan zaman olmayıp zihinsel, fiziksel, entelektüel yeteneklerin bütünü de ifade etmektedir.

Yedek Sanayi Ordusu Marx'a göre iş arayanların oluşturduğu istihdam edilmeyen emek arzı yedek sanayi ordusudur.

Artı Değer Teorisi

Artı değer, kapitalist sistemde kapitalist üreticinin, işçileri aldıkları ücret karşılığında çalıştıkları emek saatinden daha fazla çalıştırmaları sonucunda elde edilir. Üretici, işçiyi kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılayacak ve yeniden üretime katkıda bulunabilecek ücretin karşılığı olan emek zamanından daha fazla çalıştırmaktadır. Fakat işçiye ödediği ücret ise çalıştırdığı emek zamanından daha azdır. Fazladan çalışılan emek zamanı, yani işçinin yarattığı artı değer kapitalist üreticinin üretim artışı için gerekli sermaye birikimini oluşturmaktadır. Bu durum, kapitalist ekonomik sistemin işleyişini ve eksikliğini ortaya koyan bir süreçtir. Kapitalist üretici artı değeri arttırmak için sürekli işçilerin çalışma saatlerini uzun tutmaktadır ya da işçinin artı değeri arttıracak verimliliğini arttırmaya çalışmaktadır. İşçiler ise bu sistem içerisinde üreticinin isteklerini uygulamak zorunda kalmaktadır. Çünkü çalışmak istemediği veya çalışmadığı takdirde kendisinin yerine kolaylıkla işe alınabilecek yedek sanayi ordusu olarak nitelendirilen bir emek arzı (iş arayanlar) vardır. Marx'a göre, herhangi bir dönemde emek talebini aşan bir emek arzı ve istihdam edilemeyen yedek sanayi ordusu vardır. Yedek sanayi ordusu kapitalist için artı değerini desteklerken aynı zamanda ücret oranının, yükselmesini de engellemektedir.

Kâr Teorisi

Karl Marx'a göre, bazı temel kavramlar ve ilişkiler aracılığıyla kâr teorisi açıklanmaktadır. Sermaye sabit ve değişken sermaye olarak iki ana grupta toplanmaktadır. Sabit sermaye (c) üretimde kullanılan fiziki araç gereç, alet ve hammaddeleden oluşmaktadır. Değişken sermaye (v) ise üretim sürecinde kullanılan işçilere ödenen toplam ücretlerden oluşmaktadır. Toplam sermaye ise sabit ve değişken sermayenin toplamından oluşmaktadır. Kâr teorisinde kullanılan diğer kavramlar ise artı değer, artı değer oranı, kâr oranı sermayenin organik bileşimi, malın değeri, fiyat olarak sıralanmaktadır.

Artı Değer (s); üretim sürecinde kapitalist üreticinin ürettiği ürünün satışı sonucunda gayrisafi hasılatından sabit sermaye ve değişken sermaye masrafları çıktıktan sonra artı kalan toplam değerdir.

$$s = \text{gayrisafi hasılat} - (c + v) \text{ olarak hesaplanır.}$$

Artı Değer Oranı (a); kapitalist üreticinin işgücünden elde ettiği artı değer (s) ile işçilere ödenen değişken sermaye (v) arasındaki orandır.

$$a = s / v \text{ olarak hesaplanır.}$$

Kâr Oranı (k); üretim sonunda elde edilen kâr ile üretim yapmak için gerekli her türlü fiziki üretim alet ve araçlarına (sabit sermaye) yapılan ödemeler ve işgücüne yapılan ücret ödemeleri (değişken sermaye) arasındaki ilişkidir. Kapitalist ekonomide toplam kâr oranı, toplam artı değer toplam sermayeye oranıdır.

$$k = s / c + v \text{ olarak hesaplanır.}$$

Malın Değeri, Fiyatı; ürünün fiyatı ya da değeri, sabit sermaye(c) değişken sermaye (v) ile kapitalist üreticinin elde ettiği kârın toplanmasıyla bulunur.

$P = c + v + k = c + v + s$ hesaplanır. Bu eşitliğin geçerli olabilmesi için kapitalist üreticinin elde ettiği kâr (k) ile ücretlilerin yaratmış olduğu artı değer birbirine eşit olması gerekmektedir. Bu eşitlik makroekonomik anlamda geçerlidir.

Sermayenin Organik Bileşimi (b); sabit sermayenin değişken sermayeye oranı olan sermayenin organik bileşimi, kapitalist üreticinin makineleşme derecesini göstermektedir.

$b = c / v$ olarak hesaplanır.

Üretim aşamasında artı değer yaratan faktör değişken sermayedir. Fakat kapitalist üreticinin artı değer yaratabilmesi için değişken sermaye ile birlikte sabit sermayeyi de kullanmak zorundadır. Artı değer kapitalist üreticinin elinde kalan bir fazlalık olmakla birlikte üreticinin esas olarak önemsendiği üretim sonundaki elde ettiği kârdır. Bu durumda kâr oranı hesaplamasından yola çıkılarak tekrar analiz edilirse, bazı ilişkiler yeniden belirlenebilir.

$k = s / c + v$ kâr oranı eşitliğinde pay ve paydayı v ile bölersek aşağıdaki kâr oranı eşitliğine ulaşılır;

$$k = \frac{s / v}{1 + (c / v)} \text{ bu formülden aşağıdaki sonuçlar çıkmaktadır:}$$

Ekonominin bütünü açısından düşünüldüğünde ortalama kâr, artı değer oranı ile sermayenin organik bileşimine bağlıdır.

Artı değer oranı ile kâr oranı arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Bir başka deyişle, sermayenin organik bileşimi (c / v) veri iken, artı değer oranı (s / v) ne kadar yüksek ise kâr oranı da o kadar yüksek olur.

Sermayenin organik bileşimi ile kâr oranı arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir başka deyişle, artı değer oranı veri iken sermayenin organik bileşimi ne kadar artarsa kâr oranı da o kadar düşmektedir.

Karl Marx'a göre Artı Değer nedir?

K. Marx'ın Büyüme Teorisinin İşleyişi

Marx'ın teorisinde, bazı temel kavramlar ve ulaştığı sonuçlar açısından klasik büyüme teorisiyle ortak noktalar bulunmaktadır. Fakat özellikle Ricardo'nun düşünceleri ve varsayıları nedeniyle önemli farklılıklar bulunmaktadır. Marx'ın teorisinde azalan verimler yasası yer almaz, bu nedenle kâr ile rant arasında bir ayrım yapmamaktadır. Ücret oranını belirleyen, Malthus'un nüfus kanunu olmayıp, yedek sanayi ordusu olarak nitelendiren iş arayanlardır. Bir başka deyişle, sanayi merkezlerindeki işsiz topluluklardır. Sermaye konusunda ise Marx'ın Ricardo'dan farklılaşan görüşleri vardır. Marx'a göre, kapitalist üreticinin sermaye birikiminde bulunması bir tercih olmayıp kapitalist üreticiler arasındaki rekabettir. Büyük ölçekte üretimde bulunan firmaların sayısının artması, firma etkinliğinin de aynı oranda olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle üreticiler, rekabet ortamında varlıklarını sürdürmek istiyorlarsa kârlarını yeniden artıracak yatırımlar yaparak büyüme yolunu tercih edeceklerdir. Ayrıca kapitalist üreticiler rekabet ortamında güçlü olabilmek için emeğin verimini arttırmaktadır. Fakat bütün kapitalist üreticiler de aynı politikayı izlemeye başladıklarında sermayenin organik bileşiminin yükselmesine neden olmaktadır. Daha fazla sermaye kullanımı ise karların azalmasına neden olacaktır. Marx, bu süreç sonunda kâr oranlarının azalmasını, azalan kâr oranı yasası olarak ifade etmektedir.

Kâr oranlarının azalması ve kapitalist üreticilerin rekabeti, sermayenin belirli üreticilerin elinde toplanmasına neden olmaktadır. Bu süreç ise küçük kapitalist üreticilerin iflasına neden olurken kendi iş yerlerinde veya güçlü kapitalist üreticilerin ya-

nında ücret karşılığında çalışan işçi olarak çalışmak zorunda kalacaklardır. Ayrıca, sermayedar olamayan üreticiler ve küçük el ve ev sanatlarına sahip olanlar ve orta sınıf ise piyasadan kayboldukça, yedek sanayi ordusu, yani iş arayanların sayısı gittikçe artacaktır. Rekabetten dolayı kapitalistlerin sermayenin organik bileşimini büyütmesi ile işçiler daha çok sermaye ile donatılacak ve işçilerin verimliliğinin artması ile emeğe olan talep azalacaktır. Bu bağlamda, bu süreçle birlikte kapitalist üretici toplam kârını arttırmanın da yöntemini keşfetmiş olacaktır. Fakat kapitalistin kârı arttırma süreci ise üretim dışında kalan işsiz kitlenin artmasına neden olurken ücretler de düşmeye başlayacaktır. Marx'a göre, sermayenin kapitalist üreticinin elinde toplanması ve rekabet zamanla tekelleri kapitalizm hâline dönüşecektir. Aynı zamanda üretim sürecinde emeğin azalması ve işsizliğin artması, uzun dönemde talep yetersizliği nedeniyle ekonomik bunalımlar başlayarak kapitalist sistemin çökmesine neden olacaktır.

K. Marx'ın kapitalist ekonomilerin büyümesi konusundaki görüşleri günümüzdeki gelişmiş ekonomilerin gelişimini açıklamaktan uzaktır. Gelişmiş ülkelerde özellikle çeşitli ekonomik ve sosyal politikalar ve uyguladıkları reformlar ile işçi ücretleri düşmemiş hatta ekonomilerin bütünü düşünüldüğünde bu ekonomilerin refahları artmıştır. Teknolojik ilerlemeler ile bu ekonomilerde kârların azalması yerine aksine artmasına neden olurken diğer yandan verimlilik artışları nedeniyle ücret artışları da olumlu yönde gelişme göstermiştir. Marx'ın ileri sürdüğü, sermayenin kapitalist üreticinin elinde toplanması ve rekabetin ortadan kalkarak tekelleşme eğilimlerinin artması düşüncesi günümüz gelişmiş ekonomilerinde biraz farklılaşarak doğrulanmıştır. Tekelleşme eğilimi, kapitalist üreticiler arasındaki tekelleri rekabet olup birçok üreticiden oluşan ve günümüzde de benimsenen piyasa şeklidir. Fakat Marx'ın ifade ettiği gibi büyük üreticilerin yanında daha küçük üreticilerin piyasadan elenmesi gerçekleşmemiştir. Aksine küçük üreticiler ve firmalar da oligopol ve monopolcü rekabet piyasaları şeklinde varlıklarını sürdürüp gelişmişler ve bu piyasalar kapitalist ekonomilerde sıklıkla görülen piyasa şekilleridir. Bu bağlamda günümüz sanayileşmiş ülkelerinde kapitalist piyasa ekonomisi yerleşmiş olup, zaman zaman krizler ve durgunluk yaşansa da kapitalist sistemin gereği olan konjontürel dalgalanmalar olarak değerlendirilmektedir. Bugünün sanayileşmiş Batı ülkelerinde kapitalist piyasa ekonomileri ve refah devleti artık net bir şekilde kabul görmüş olup, bu gerçeği tersine döndürüp, sosyalist bir ekonomik düzenin uygulanması şimdilik pek olası gözükmemektedir.

SCHUMPETER (1911-1939)'İN BÜYÜME İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Joseph Schumpeter (1911-1939), Karl Marx'ın görüşlerinden büyük ölçüde etkilenecek Marx gibi tarihçi bir yöntem kullanarak kapitalizmi tarihi bir olay olarak ele almıştır. Fakat Schumpeter, Marx'dan farklı olarak kapitalist sistemin yıkılmayıp başarı ile işleyeceğini ve sistemin yarattığı hasıla artışının işçilerin ücretini artırarak işçi refahının da artacağını düşünmektedir. Schumpeter'e göre, kapitalist sistemin sona ermesi ancak kapitalist sistemin yaratmış olduğu refah artışı yani başarısı olacaktır. Refahı artmış olan işçiler ve bu sistem içindeki entellektüel sınıf kapitalist sisteme karşı ve kapitalist sermayedarlara karşı bir davranış içinde olacaklardır. Bu atmosfer içinde kapitalist sistemi benimseyenler ve taraf olanlar azalacak ve kapitalist sistem ihtilal olmadan sona erecektir. Bu süreçte ise kapitalist sistem yerini sosyalist sisteme bırakacaktır.

Joseph Schumpeter'in büyüme konusundaki görüşleri iki kavramla açıklanmaktadır. Birincisi, yenilikler kavramı, ikincisi ise girişimciler kavramıdır (Hiç, 1988; 51-60; Ünsal, 2007; 71-75; Taban, 2011; 51-55).

Yenilikler ve Büyüme

Schumpeter'e göre yenilikler ve girişimciler kapitalist sistemin işlemlerini, gelişimini sağlayan ve ekonomik dalgalanmalara neden olan faktörlerdir. Yenilikler, teknik ilerleme veya yeni kaynakların bulunması olarak tanımlanmaktadır. Özellikle, teknik yenilikler, uzun dönemde bir ekonomik sistemde bir denge durumundan diğer denge durumuna geçişte ve sistemin gelişmesinde çok önemlidir. Teknik yenilikler, aynı zamanda canlanma, yavaşlama ve bunalım şeklinde ortaya çıkan ve sonuçları birkaç yıl içinde sona eren ekonomik dalgalanmalar da yaratmaktadır. Bu dalgalanma süreçlerinde ise her zaman yeni bir denge durumuna ulaşılmaktadır. Schumpeter yenilikler kavramını üretim fonksiyonu açısından da farklı bir tanımlama getirerek açıklamaktadır. Üretim fonksiyonu bilindiği üzere, üretimde kullanılan üretim faktörlerinin miktarları ile üretim miktarı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Schumpeter'e göre ise üretim faktörlerinin miktarlarını değiştirmeden, üretim faktörlerinden farklı yeni bir bileşim yapılarak, yeni bir üretim fonksiyonu oluşturuluyorsa yenilik söz konusudur. Bu bağlamda Schumpeter beş farklı türde yenilikten bahsetmektedir:

1. Yeni bir malın veya bilinen bir malın farklı türünün ve kalitesinin piyasaya sunulması,
2. Üretimde yeni bir üretim tekniğinin kullanılması (emek ve sermaye faktöründe tasarruf sağlayan yeni bir teknik). Bu yeni tekniğin yeni keşfedilmiş olması önemli değil, önemli olan ekonomik faaliyetlerde ve üretimde ilk defa kullanılıyor olmasıdır.
3. Yeni bir piyasanın bulunması ve keşfi,
4. Yeni bir hammadde veya yarı mamul kaynağının keşfi,
5. Endüstrinin yeniden organizasyonu; tam rekabetçi bir endüstrinin tekelleşmesi, tröstlerin kurulması veya monopollerin gücünün azalarak tam rekabetçi bir endüstriye dönüşmesi gibi.

Schumpeter'e göre, yeniliğin bir endüstride girişimci tarafından başarılı bir şekilde uygulanması, endüstrideki diğer girişimcilerin de yeniliği taklit ederek girişimciyi izlemeleri endüstride yatırım yapılmasına öncülük etmektedir. Schumpeter, yeniliği başlatan girişimcinin diğer girişimcileri etkileyerek yaratmış olduğu kârlılık ve yatırım artışlarına neden olan bu duruma yeniliklerin kümelenmesi (clustering of innovations) olarak nitelendirmektedir. Schumpeter'e göre, yeniliklerin uyardığı yatırımlar da artacağı için bir endüstrideki bir yenilik diğer endüstrileri de etkileyecektir. Bu durumda farklı endüstrilerde yeniliklerin ortaya çıkması ve bu endüstrilerde yeniliklerin ve yatırımların da kümelenmesi söz konusu olacaktır.

Schumpeter'e göre, kapitalizmin dinamik yapısı ve sürekli değişim içinde olmasını sağlayan asıl güç yeniliklerdir. Bir başka deyişle kapitalizmin durağan olmasının ve sürekli bir değişim içinde olmasının nedenleri, yeni malların üretilmesi, yeni üretim tekniklerinin keşfi, yeni piyasa ve pazarların keşfi, yeni hammadde veya yarı mamul kaynaklarının keşfi ve endüstrilerin yeniden organizasyonudur. Diğer yandan Schumpeter'e göre, kapitalizmin sürekli değişimini, girişimcinin psikolojik ve iktisadi güdülerle bir yeniliği, örneğin bir bilgisayarın iktisadi hayata kazandırmasıyla başlamaktadır. Girişimcinin yeniliği uygulamasıyla birlikte ise yenilik konusu olan malın üretiminde monopolcü konumunda olup kâr elde ederler. Fakat bir süre sonra diğer girişimciler de aynı amaçlarla aynı alanlarda piyasaya girerek başka yenilikler yaparak monopolcü konumuna gelmektedirler. Bu şekilde bu süreç içerisinde eski malların ve endüstrilerin yerlerini yeni mallar ve endüstriler yer almaktadır. Kapitalist sistem ise bu süreç içinde sürekli değişmektedir.

Schumpeter 1942 yılında yayımladığı Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi adlı kitabında bu sürece **Yaratıcı Yıkım** (creative destruction) olarak ifade etmektedir. Schumpeter yaratıcı yıkım kavramını, yeniliklerin yapılmasıyla eski malların ve endüstrilerin yıkılıp yeni mallar ve endüstrilerin eskilerin yerlerini alması olarak ifade etmektedir.

SIRA SİZDE

6

Schumpeter'e göre, kapitalizmin dinamik yapısı ve sürekli değişim içinde olmasını sağlayan asıl güç nedir?

Yaratıcı Yıkım Etkisi, Girişimciler yenilik yaparak yenilik konusu olan malın üretiminde monopolcü konumunda kâr elde ederler. Diğer girişimciler de aynı amaçla piyasaya girip başka yenilikler yaptıkça, eski malların ve endüstrilerin yerine, yeni malların ve endüstrilerin yer alması yaratıcı yıkım etkisidir.

Böylece Schumpeter, kapitalizmin ve ekonominin durağan olmayıp sürekli değişmesini ve dinamik yapısını yaratıcı yıkımlar sayesinde olduğunu ifade etmektedir. Schumpeter, kapitalizmin sürekli değişen yapısı ile ilgili analizlerinde rekabet ve monopol konusunda da farklı bir teorik çerçeve oluşturmuştur. Yenilikler sayesinde monopolün büyüme ve kalkınma konusunda önemli rolleri olduğunu vurgulayarak büyümenin tam tekabetçi bir çerçevede incelenemeyeceğini, yenilikler, teknolojik rekabet ve teknolojik ilerlemeleri kapsayan bir boyutta büyümeyi analiz etmek gerekliliğini vurgulamıştır. Teknolojik rekabetin de yeniliklerin ortaya çıkmasında kârların artmasında, büyüme ve toplumsal refahın da artmasında çok önemli olmaktadır. Bu bağlamda Schumpeter'e göre; iktisadi büyümeyi, yenilikler, yaratıcı yıkım, teknolojik rekabet gibi faktörler ve süreçler olmadan düşünmek doğru değildir.

Girişimciler ve Büyüme

Girişimci, Üretim faktörlerini bir araya getirerek, mal ve hizmet üretimi gerçekleştiren ve yenilikleri uygulamak için yatırım riski alan kişidir.

Schumpeter'in iktisadi büyümeyi açıklarken üzerinde durduğu ikinci kavram ise girişimci kavramıdır. Schumpeter, kapitalist sistemin sürekli değişimini sağlayan ve kapitalizmi dinamikleştiren ve yenilikleri uygulayan kişiler girişimciler (entrepreneurs) olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda kapitalist sistemin dinamik yapısını oluşturanlar, risk alamayan iş adamları değil, girişimcilerdir. Girişimciler iş adamlarından farklı kişilerdir. Girişimciler, yenilikleri uygulayan ve bu amaçla yatırımları yapan ve yatırım riskini de üstlenen kişilerdir. Kapitalistler idareciler ve mucitler girişimcilerden farklı işler yapmaktadır fakat bir girişimci, aynı zamanda bir mucit, mucit kapitalist veya mucit kapitalist idareci olma olasılıkları da mümkündür. Girişimci bu farklı görevleri tesadüfen yapıyor olabilir ve kendi görevinin gereği olarak yapmazlar. Kapitalistler, firmaya sermaye sağlayanlardır. Girişimcinin ise mutlak sermaye sahibi olması gerekmez. Girişimciler sermayeleri olmadığında yatırımlar için gerekli olan sermaye ihtiyacını tasarrufları yada banka kredileri aracılığıyla elde edebilirler. İdareciler ise firmanın ve üretimin günlük ve düzenli faaliyetlerini yürüten kişilerdir. Mucitler ise yenilikleri yaratan oluşturan kişilerdir. Mucitler, kapitalistler ve idareciler, yenilikleri uygulayan karar verici kişiler değillerdir.

Schumpeter'e göre, girişimcinin yenilikleri uygulamaya yönelten en önemli nedeni sadece kâr elde etme isteği değildir. Psikolojik güdüler de yeniliği uygulamada çok önemli bir faktör olmaktadır. Girişimcilerde mücadele etme hırsı, kendisini başkalarından üstün görme arzusu, fethetme arzuları vardır. Ayrıca öncelikle kendilerine özgü bir krallık kurmak ve bu krallıklarını da hanedanlık hâline dönüştürme arzusu içindedirler. Schumpeter'e göre, girişimcinin son olarak ruhunda ise yaratma arzusu ve zevki, yaptığı işi başarmış görme arzusu, bir başka deyişle, kendisinin zekâsını ve dehasını deneme arzusu yatmaktadır.

Schumpeter girişimcilerin yenilikleri uygulama işlevlerini yerine getirme konusunda iki unsura ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir. Bunlardan ilki, yeniliklerin

var olabilmesi için ön koşul olan icatların teknik bilginin varlığı, ikincisi ise yenilikleri uygulama işlevlerini yerine getirebilmeleri için ihtiyaç duyulan kredilerdir. Toplumlarda her zaman kullanılmamış olan icatların ve teknik bilgi stokları vardır. Bu nedenle Schumpeter'e göre, icatlar ve teknik bilgiler yeniliklerin yapılması konusunda sınırlayıcı bir unsur olmamaktadır. Schumpeter'e göre, yeniliklerin uygulanması konusunda üretim faktörlerinin var olan kullanım biçimlerinden yeni kullanılacak biçimlerine dönüştürmek gerekmektedir. Bu dönüşümün olabilmesi için girişimcilerin gerekli parasal güce ve kredi imkânlarına üretim yapılmadan önce sahip olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda krediler, özellikle girişimcilere üretim faktörlerinin kullanılan alanlarından çekilerek, ekonominin yeni üretim alanlarına aktarma imkânı vermektedir. Bu durum gerçekleşmezse girişimcilerin yenilikleri uygulamaları da zorlaşacaktır.

Girişimciler iş adamlarından, idarecilerden, mucitlerden, idarecilerden farklı kişilerdir.

Schumpeter'e göre, iktisadi büyüme konusundaki görüşleri ve yaptığı analizi, girişimci ve teknolojik gelişmenin ayrı faktörler olarak değerlendirilmediğini, iki faktörün aslında aynı olduğunu, girişimcinin teknolojik gelişmeyi ortaya çıkarma konusunda etkili olduğunu içermektedir. Bu durum ise kapitalist bir ekonomide, yeniliklerin ve teknolojik gelişmenin büyümenin dışsal bir değişkeni olmayıp içsel bir değişkeni olduğunu ortaya koymaktadır. Schumpeter'in ekonomik büyüme konusunda girişimcilerin gerçekleştirdiği teknolojik yeniliklerin önemini vurgulayan görüşleri ve analizi kapitalist sistemde büyümenin içsel bir değişkeni olduğu anlamına gelmektedir.

Schumpeter'e göre, girişimcinin yenilikleri uygulamaya yönelten en önemli nedenler nelerdir?

SIRA SİZDE

KEYNES (1883-1946)'İN BÜYÜME İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Birinci Dünya Savaşı sonrası ve 1929 yılında başlayan büyük dünya bunalımı Klasik İktisat Teorisi'nin de ileri sürdüğü ve savunduğu temel görüşleri ve teorilerini sarsan bir dünya bunalımı olmuştur. Klasik İktisat Teorisi'ne önemli eleştirilerde bulunan iktisatçı ise Johnard Maynard Keynes (1883-1946)'dir. Keynes 1936 yılında **Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi** adlı eserinde klasik iktisatçıların savunduğu gibi piyasa mekanizmasının otomatik olarak tam istihdamı sağlama konusunda başarılı olamadıklarını ileri sürmüştür. Keynes eserinde Keynesyen Devrim olarak nitelendirilen bu tezinde yatırımların öncelikle toplam talep üzerinde etkilerini incelemiş, yatırımların sermaye birikimi üzerindeki etkilerini tümüyle ihmal etmiştir. Keynes'in büyüme konusundaki analizleri ise bu anlamda kısa dönemli statik bir analizdir. Keynes, içinde bulunduğu dönem 1929 Dünya Bunalımı ve sorunları nedeniyle, durgunluk içinde bulunan bir ekonominin durgunluktan kurtulup büyümeye başlayabilmesi için ilk ivmeyi nereden ve nasıl alacağı konusunu analiz etmiştir. Büyüme hâlinde olan bir ekonominin sorunları ise ikinci planda kalmaktadır. Bu bağlamda Keynes'in büyüme konusundaki görüşleri ve analizleri statik analizdir (Hiç, 1988; 61-70; Berber, 2006; 102-108; Taban, 2011; 55-59; Alkin, 1992; 53-66).

Keynes, klasik iktisatçıları eleştirerek işsizliğin nedenlerini talep yetersizliği olduğunu Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi adlı eserinde açıklamıştır. Keynes, kısa dönemde arzı arttırmanın sorun olmadığı bir ortamda talebi belirleyen arz koşulları değil, aslında talep koşulları olduğunu ileri sürmüştür. Bu durumda, talep yetersizliği yani, yetersiz bir talep hacmi kadar düşük bir arz ve düşük bir istihdam yaratacaktır. Bütün dünya ülkelerinin etkilendiği 1929 Dünya Bunalımı böyle bir nedenden dolayı olmuştur. Bu bağlamda Keynes'e göre, ekonomilerdeki gelir ve

1929 Dünya Bunalımı, 1929'da ABD'de başlayan ve 1930'lu yıllar boyunca devam eden ekonomik buhrandır. 1929 Dünya Bunalımı en çok Sanayileşmiş ülkeleri, özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa'yı etkilemiştir. Fakat dünyanın geri kalanında da (özellikle sanayileşmiş ülkelerde) yıkıcı etkiler yaratmıştır.

istihdamı belirleyen faktörler arzla ilgili faktörler olmayıp talep ile ilgili faktörler olmaktadır. Bir ekonomide efektif talep tüketim ve yatırım harcamalarının toplamı kadar olup millî gelirin belirlenmesinde esas unsur olmaktadır. Tüketim ve yatırım harcamaları efektif talebi belirlerken bu farklı harcama kalemlerini belirleyen unsurlar ise birbirinden farklıdır. Tüketim talebini belirleyen millî gelir ve tüketim eğilimleri olurken yatırım talebini ise faiz oranı ve sermayenin marjinal verimliliği belirlemektedir. Tüketim talebini ve yatırım talebini belirleyen unsurların farklılığı ise ekonomilerin her zaman otomatik olarak tam istihdamda olamayacağını göstermektedir. Efektif talep unsurları olarak tüketim harcamaları çoğunlukla kararlı ve istikrarlı olurken yatırım harcamaları çoğunlukla istikrarsızlık unsuru olup noksan istihdamın da nedenini oluşturmaktadır. Keynes'in toplam talep ve istihdamla ilgili analizleri büyüme konusunda ilginin artmasında etkili olmuştur.

Keynes'in teorisinin ortaya çıkmasında 1929 Dünya Bunalımı çok etkili olduğu için, ilgilendiği ve üzerinde önemle vurguladığı konular ise toplam talepteki değişmelerin yarattığı etkiler üzerinedir. Özellikle toplam talebin gelir düzeyi ve istihdam hacmi üzerindeki yaratmış olduğu etkileri detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Bu bağlamda Keynes'e göre ekonomilerin durgunluktan çıkabilmeleri için yapmaları gereken toplam talebin artırılabilmesidir. Toplam talepteki artış stokları eritecek, yatırımlar tekrar teşvik edilecek ve artan yatırımlar ise büyümeyi hızlandırarak, eksik istihdamdan tam istihdama geçiş süreci başlayacaktır. Bu bağlamda Keynes yatırımların özellikle kapasite artırıcı etkisi üzerinde durarak, yapılan yatırımların geliri ne ölçüde arttıracağı ile ilgilenmiştir. Keynes bu analizi yaparken gerçekte uzun dönemde büyümeyi analiz etmeyi amaçlamamış, kısa dönemde eksik istihdam dengesinden tam istihdam dengesine nasıl ulaşılacağını açıklamayı amaçlamıştır. Keynes'in bu analizi, aslında veri teknoloji ve veri işgücüyle konjonktürel dalgalanmaları açıklamaktadır.

Keynes, özellikle gelişmiş ekonomilerin, uzun dönemde durgunlukla karşılaşmaları kaçınılmaz olacağını ifade etmektedir. Keynes'in durgunluk tezi ile ilgili görüşlerinde etkili olan unsurlar ise şunlardır: Öncelikle nüfus artışı, teknik ilerleme ve yeni üretim yöntemleri ve alanlarında ilerleme ihtimali gelişmiş ekonomileri olumlu etkileyip bir süre sonra etkileri azalıp uzun dönemde bu ekonomilerde durgunluk yaşanacaktır. Çalışma yaşındaki nüfusun artışı ve sermaye artışı ile birlikte, uzun dönemde tam istihdamı sağlayacak olan reel gelir düzeyinin yükselmesi beklenen sonuçtur. Nüfusun artışı ve tasarruf oranlarındaki oluşacak bir azalma yatırım ve tasarruf arasında bir dengesizliğe neden olacaktır. Yeni dönemde ise yatırımların marjinal etkinliği düşeceği için tam istihdamı sağlamak için ise faiz oranlarının düşürülmesi gerekeceği için bu ortamda tam istihdamın sağlanması zorlaşacaktır. Teknik ilerlemelerde görülen iyileşmeler sermayeden tasarruf sağlamaktadır. Fakat sermaye, yatırım talebini düşürdüğü için ekonomide görülen teknik ilerleme tam istihdamın sağlanmasını güçleştirecektir. Keynes'e göre, gelişmiş ekonomilerin uzun dönemde durgunluğa ulaşmasında etkili olan diğer bir unsur ise Avrupa sanayinde yeni üretim alanlarının azalacak olmasıdır. Bu gelişme ise Avrupa ekonomilerinde tam istihdamı güçleştirecektir. Keynes'in bu analizleri ve öngörülerini 1970 ve 1980'li yıllardan günümüze kadar gelişmiş ekonomiler ve hatta dünya ekonomilerinde benimsenen liberalizm ve dışa açıklık, üretim alanlarını oldukça genişlettiği ve zenginleştirdiği için gerçekleşmemiştir.

Keynes'in durgunluk tezi ile ilgili görüşlerinde ve yaptığı analizlerde Avrupa ekonomilerinin içinde bulundukları şartlar etkili olmuştur. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde içinde bulunulan şartlar ve özellikle 1929-1934 Dünya Bunalımı'nın gerçek-

leştirdiği dönemlerdeki şartlar durgunluk tezini değerlendirme ve anlam açısından çok önemli dönemlerdir. Avrupa'da özellikle 20 yüzyılın başlarından beri sermayeden tasarruf sağlayan teknik ilerlemeler gerçekleşmiş, nüfus artış hızı düşmüş ve üretim alanları ise azalmıştır. Bu yaşananlar ve ortam Keynes'in durgunluk tezinde çok etkili olan gelişmelerdir. Günümüzde ise teknik ilerleme oldukça hızlanmış, emek yoğun üretimler yerine sermaye yoğun üretimler kullanılmaya başlanmış ve Keynes'in bahsettiği bütün gelişmeleri ortadan kaldıran değişimler, akımlar ve olaylar gerçekleşmiştir.

Keynes'in durgunluk tezi eleştirilirken öncelikle tarihi olay ve gelişmelerin nasıl olacağı konusunda doğru tahminlerde bulunamamak değil, aslında durgunluk tezi analiz edilirken yatırım talebiyle ilgili analitik bir hatanın yapılmış olması çok önemlidir. Keynes'in analizinde yatırımlar otonom olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla yatırım fonksiyonu ise faiz oranına bağlıdır. Fakat gerçekte ise yatırımlar faizden çok gelir ya da üretim düzeyi artışına bağlıdır. Keynes'in durgunluk tezinde, yatırımların gelir artışı ile ilişkisi bir başka deyişle, hızlandıran ilkesi bütünüyle göz ardı edilmiştir. Bir dönemden diğer döneme gelirdeki meydana gelen artışlar tüketim harcamalarını genişletecektir. Tüketim harcamalarındaki genişleme ise girişimcilerin yatırım yapma isteklerini uyarak yatırım harcamalarının hızlanmasına neden olacaktır. Bu bağlamda özetle, gelir artışının yatırımları genişletme etkisine hızlandıran etkisi denilmektedir. Hızlandıran ilkesinin büyüklüğünü belirleyen katsayıya yani, marjinal yatırım eğilimine ise hızlandıran katsayısı denilmektedir. Bu durumda hızlandıran ilkesi çerçevesinde durgunluk tezine bakıldığında, yatırım talebinin yoğunluğu ile ilgili olarak karar verilirken bahsedilen dönemde, Avrupa ekonomilerinin gelirlerinin gözle görülür bir şekilde artmış olmasının, yatırım talebi üzerinde yaratacağı olumlu etkilerin de kesinlikle hesap edilmesi gerekmektedir (Hiç, 1988; 61-70; Berber, 2006; 102-108; Taban, 2011; 55-59; Alkin, 1992; 53-66).

Keynes'e göre ekonomik büyümeyi belirleyen nedir?

SIRA SİZDE

8

Özet

Klasik büyüme teorisini açıklamak

Klasik İktisat Teorisi büyüme iktisadı olarak da kabul edilen ve iktisadi büyüme konusunda da öncü teoridir. Klasik büyüme teorisini oluşturan görüşler ise özellikle Adam Smith (1723-1790), Thomas Malthus (1776-1834) ve David Ricardo (1772-1823)'nin görüşlerine dayalı teorilerdir. Smith, ekonomik büyümeyi açıklarken kullandığı en önemli faktörler, sermaye birikimi, iş bölümü ve uzmanlaşmadır. Uluslararası ticaret, nüfus artışı, kurumlar ve görünmez el fiyat ile ilgili görüşleri ise büyümeyi açıklayan diğer faktörlerdir. Smith'e göre, iktisadi büyüme sınırsız bir olgu olmayıp ekonomiler tam zenginlik aşamasına ulaştıktan sonra büyüme durur ve hasılanın değişmediği durağan durum başlamaktadır. Büyümenin kurumsal unsurlarına yönelik düşüncesinde ise özellikle iktisadi liberalizmi savunan bir düşündürdür. Klasik İktisat Teorisi'nde etkisi büyük olan Malthus ise nüfus, ücretler (en az geçim ücreti) ve büyüme ile ilgili analizler yapmıştır. Malthus'a göre, nüfus geometrik olarak artarken, gıda maddelerinin üretimi ise aritmetik olarak artmaktadır. Bu durum ise gelecekte bu şekilde artan nüfusun beslenememesi ve insan refahının tehlikeye girmesi sorununu ortaya çıkaracaktır. Malthus'un nüfus kanunu olarak adlandırılan kanunu ise nüfus artışı ve ücretler (gelir) arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Malthus'a göre gelir arttıkça, yaşam standartındaki iyileşmeler, sağlık ve beslenme ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması nedeniyle doğum oranları ve nüfus artışı bu durumdan olumlu yönde etkilenecektir. Ücretler en az geçim ücreti üzerinde gerçekleşse dahi uzun dönemde, gelir artışı nüfus artışını olumlu yönde etkilemesinden dolayı ücretler tekrar en az geçim ücreti seviyesine düşecektir. Ayrıca toprağın arzının sabit olması ve azalan verimler yassının geçerli olması nedeniyle toprak / nüfus oranı ve ücretler düşecektir. Bu sonuç, teknoloji olmadığı sürece nüfus kendisini dengeleyecektir. Ricardo'nun görüşleri ise azalan verimler ve fonksiyonel gelir dağılımı, gelirin emek sahipleri ve sermaye sahipleri, toprak sahipleri arasındaki dağılımı, kâr, rant ve ücretler üzerinedir. Ricardo'ya göre, uzun dönemde üretim faktörlerinin gelir-

den aldıkları payların değişimine göre ekonomik büyüme ve durgunluk olmak üzere iki önemli süreç yaşanmaktadır. Hasılanın değişmediği büyümenin durduğu bu durgunluk dönemine ise durağan durum denilmektedir. Durgunluk döneminde ise emek sahiplerinin ücretleri doğal ücret düzeyinde kalırken büyümenin durduğu emeğin ve çıktının değişmediği, rantların yüksek olduğu bir durağan durum yaşanmaya başlamaktadır.

Karl Marx'ın büyüme teorisini açıklamak

Karl Marx, sosyalist büyüme teorisinin savunucularındandır. Emek değer, artı değer ve kâr oranı kavramları ile iktisadi görüşlerini açıklamaktadır. Emek değer teorisine göre, malların değerleri kullanılan emek miktarı belirlemektedir. Fakat emek gücü ise sadece o malı üretmek için harcanan zaman olmayıp bireyin sahip olduğu toplam zihinsel fiziksel yetenek ve becerilerini de kapsamaktadır. Emeğin fazladan çalıştığı saatler ise kapitalistin sermaye birikiminin ve kârlılığının artmasına neden olan artı değerdir. Kâr oranı ise toplam artı değer in toplam sermayeye oranı şeklinde tanımlanmaktadır. Kâr oranı zaman içinde azalmaktadır. Nedeni ise sermayenin organik bileşimiyle ters orantılı olduğu için, sermayenin organik bileşimi arttıkça, kâr oranı düşmektedir. Marx'a göre artı değer oranı ise, kar oranı arttıkça artmaktadır. Kapitalist üreticiler güçlü olabilmek için emeğin verimini arttırmaktadırlar. Fakat bütün kapitalist üreticiler de aynı politikayı izlemeye başladıklarında sermayenin organik bileşiminin yükselmeye neden olmaktadır. Daha fazla sermaye kullanımı ise kârların azalmasına neden olmaktadır. Marx, bu süreç sonunda kâr oranlarının azalmasına azalan kâr oranı yasası olarak ifade etmektedir. Kâr oranlarının azalması ve kapitalist üreticilerin rekabeti, sermayenin belirli üreticilerin elinde toplanmasına neden olmaktadır. Sermayenin organik bileşiminin artması ise kârların düşmesine neden olmaktadır. Bu durum ise küçük ölçekli işletmelerin iflaslarına neden olacak ve yedek sanayi ordusu olarak nitelendirilen işçilerin sayısı artacaktır. Diğer yandan sermayenin organik bileşiminin artması sonucunda kapitalist, emeği daha fazla sermaye ile donatarak işçilerin verimlili-

ğinin artması ile emeğe olan talep azalacaktır. Kapitalist toplam kârını bu şekilde arttırmaktadır. Fakat bu süreç işsiz kitlenin artmasına neden olurken ücretler de düşmeye başlamaktadır. Üretim sürecinde emeğin azalması ve işsizliğin artması, iflasların artması uzun dönemde ekonomik bunalımlar başlayarak kapitalist sistemin çökmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Schumpeter'in büyüme ile ilgili görüşlerini açıklamak

Schumpeter'in büyüme ile ilgili görüşlerinin temelinde ve bu konu ile ilgili analizlerinde yenilik ve girişimciler kavramı çok önemlidir. Yenilikler, teknik ilerleme veya yeni kaynakların bulunması olarak tanımlanmaktadır. Özellikle teknik yenilikler, uzun dönemde bir ekonomik sistemde bir denge durumundan diğer denge durumuna geçişte ve sistemin gelişmesinde çok önemlidir. Yenilikler ve girişimciler kapitalist sistemin gelişimini sağlayan ve ekonomik dalgalanmalara neden olan faktörlerdir. Schumpeter'e göre, yeni bir malın veya bilinen bir malın farklı türünün ve kalitesinin piyasaya sunulması, üretimde yeni bir üretim tekniğinin kullanılması, yeni bir piyasanın bulunması ve keşfi, yeni bir hammadde veya yarı mamul kaynağının keşfi, endüstrinin yeniden organizasyonu yeniliktir. Diğer yandan girişimci yenilik yaparak kârını arttırmaya çalıştıkça, diğer girişimciler de aynı şeyi yaptıkları için başka yeniliklerin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu duruma Schumpeter yeniliklerin kümelenmesi olarak nitelendirmektedir. Diğer yandan girişimcinin, yeniliği uygulamasıyla birlikte yenilik konusu olan malın üretiminde monopolcü konumunda olması kârlarında artmasına neden olmaktadır. Fakat bir süre sonra diğer girişimciler de aynı amaçlarla aynı alanlarda piyasaya girerek başka yenilikler yaparak monopolcü konumuna gelmektedirler. Bu şekilde bu süreç içerisinde eski malların ve endüstrilerin yerlerini yeni mallar ve endüstriler yer almaktadır. Schumpeter bu duruma yaratıcı yıkım olarak nitelendirmektedir. Schumpeter, kapitalizmin ve ekonominin durağan olmayıp sürekli değişmesi ve dinamik yapısını yaratıcı yıkımlar sayesinde olduğunu ifade etmektedir. Schumpeter, kapitalist sistemin sürekli değişimini sağlayan ve kapitalizmi dinamikleştiren ve yenilikleri uygulayan kişileri girişimciler

olarak adlandırmaktadır. Schumpeter, girişimcilerin yenilikleri uygulama konusunda iki unsura ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir. Bunlardan ilki, yeniliklerin ön koşul olan icatların teknik bilginin varlığı, ikincisi ise yenilikleri uygulama işlevlerini yerine getirebilmeleri için ihtiyaç duyulan kredilerdir. Schumpeter'in büyüme konusundaki görüşlerinde, girişimci ve teknolojik gelişmenin ayrı faktörler olarak değerlendirilmediğini, aslında aynı olduklarını, girişimcinin teknolojik gelişmeyi ortaya çıkarma konusunda etkili olduğu yönündedir. Bu ise kapitalist bir ekonomide, yeniliklerin ve teknolojik gelişmenin büyümenin dışsal bir değişkeni olmayıp içsel bir değişkeni olduğunu ortaya koymaktadır. Schumpeter'in ekonomik büyüme konusunda girişimcilerin gerçekleştirdiği teknolojik yeniliklerin önemini vurgulayan görüşleri ve analizi kapitalist sistemde büyümenin içsel bir değişkeni olduğu anlamına gelmektedir.

Keynes'in büyüme ile ilgili görüşlerini açıklamak

Keynes içinde bulunduğu dönem 1929 Dünya Bunalımı ve sorunları nedeniyle, durgunluk içinde bulunan bir ekonominin durgunluktan kurtulup büyümeye başlayabilmesi için ilk ivmeyi nereden ve nasıl alacağı konusunu analiz etmiştir. Büyüme hâlinde olan bir ekonominin sorunları ise ikinci planda kalmaktadır. Bu bağlamda Keynes'in büyüme konusundaki görüşleri ve analizleri statik analizdir. Keynes'e göre ekonomik büyümede tüketim ve yatırım harcamalarından oluşan efektif talep çok önemli olmaktadır. Klasik iktisatçıları da eleştirerek işsizliğin nedenlerini de talep yetersizliği olarak değerlendirmektedir. Toplam talepteki artış stokları eritecek, yatırımlar tekrar teşvik edilecek ve artan yatırımlar ise büyümeyi hızlandırarak, eksik istihdamdan tam istihdama geçiş süreci başlayacaktır. Bu bağlamda Keynes, yatırımların özellikle kapasite artırıcı etkisi üzerinde durarak, yapılan yatırımların geliri ne ölçüde arttıracağı ile ilgilenmiştir. Keynes bu analizi yaparken gerçekte uzun dönemde büyümeyi analiz etmeyi amaçlamamış, kısa dönemde, eksik istihdam dengesinden tam istihdam dengesine nasıl ulaşılabileceğini açıklamayı amaçlamıştır. Keynes'in bu analizi, aslında veri teknoloji ve veri işgücüyü konjonktürel dalgalanmaları açıklamaktır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi A.Smith'in iktisadi büyüme-yi açıklarken kullandığı en önemli faktörlerdir?

- a. İşbölümü ve uzmanlaşma
- b. Görünmez el fiyat
- c. Uluslararası ticaret
- d. Kurumlar
- e. Liberalleşme

2. Aşağıdakilerden hangisi A. Smith' e göre, işbölümünün doğmasına neden olan faktördür?

- a. Piyasa boyutu
- b. Mübadele etme eğilimi
- c. Para
- d. Kişisel çıkar
- e. Üretim artışı

3. Aşağıdakilerden hangisi Malthus'a göre, nüfus artış hızı üzerinde gelirin nasıl bir etkisi olmaktadır?

- a. Artarak artan etki
- b. Azalarak artan etki
- c. Pozitif etkisi
- d. Etkisi yoktur
- e. Negatif etkisi

4. Aşağıdakilerden hangisi Ricardo'ya göre rant gelirini ortaya çıkarmaktadır?

- a. Toprak sahiplerinin elde ettiği rant gelirini belirleyen iklim koşullarıdır
- b. Toprak sahiplerinin elde ettiği rant gelirini belirleyen teknolojik ilerlemelerdir
- c. Toprak sahiplerinin elde ettiği rant gelirini belirleyen artan verimlerdir
- d. Toprak sahiplerinin elde ettiği rant gelirini belirleyen azalan verimlerdir
- e. Toprak sahiplerinin elde ettiği rant gelirini belirleyen sermaye birikimidir

5. Aşağıdakilerin hangisi Karl Marx'a göre kar teorisinin açıklanmasında kullanılan kavramlardan **değildir**?

- a. Emek değer teorisi
- b. Artı değer oranı
- c. Kar oranı
- d. Sermayenin organik bileşimi
- e. Malın değeri

6. Aşağıdakilerden hangisi Schumpeter'in iktisadi büyüme-yi açıklarken önem verdiği faktörlerden **değildir**?

- a. Yaratıcı yıkım
- b. Yenilikler
- c. Teknolojik rekabet
- d. Girişimcilik
- e. Sermaye

7. Schumpeter'in "girişimcinin yenilik yaparak karını arttırmaya çalıştıkça, diğer girişimcilerin de aynı şeyi yaparak, yeniliklerin oluşmasının sağlanması" düşüncesi aşağıdakilerden hangisi ile ifade edilir?

- a. Yenilik
- b. Yaratıcı yıkım
- c. Yeniliklerin kümelenmesi
- d. Rekabet
- e. Girişimcilik

8. Keynes'e göre ekonomilerdeki gelir ve istihdamı belirleyen faktörler aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Piyasa ile ilgili faktörler
- b. Arzla ilgili faktörler
- c. Talep ile ilgili faktörler
- d. İstihdam ile ilgili faktörler
- e. İşgücü ile ilgili faktörler

9. Aşağıdakilerden hangisi Keynes'in durgunluk tezi ile ilgili görüşlerinde ve yaptığı analizlerde etkili olmuştur?

- a. Birinci Dünya Savaşı
- b. Küreselleşme
- c. Liberalizm
- d. Avrupa ekonomilerinin içinde bulundukları şartlar
- e. Nüfustaki artışlar

10. Schumpeter'e göre yenilikleri uygulayan ve bu amaçla yatırımlar yapan ve yatırım riskini de üstlenen kişiler kimlerdir?

- a. Mucitler
- b. Girişimciler
- c. İdareciler
- d. Sermayedar
- e. Devlet

Yaşamın İçinden

Kapitalizm ve üç büyük krizi

Kapitalizmin çıkışı ve gelişimi

1800'lere gelinceye kadar egemen olan ekonomik sistem merkantilizmdi. Buna karşın o dönemde dünyada uygulanan sistemin merkantilizm olduğu biçiminde bir genelleme yapmamız o kadar da kolay değil. Çünkü dünyanın çeşitli köşelerinde bugün anladığımız anlamdakine benzer biçimde örgütlenememiş çok sayıda kabile ve topluluğun ekonomi modeli de kumanda sistemiydi. Bu tür kabile ve topluluklar bugün de var ama sayıları artık oldukça azalmış durumda. O nedenle bugün bugünkü küresel sistemin kapitalist sistem olduğunu söylememiz daha kolay. Kapitalizmin ortaya çıkışı aslında 15. yüzyılda gelişen merkantilizmle başladı. Merkantilizm ticari kapitalizmin bir ifadesidir. Ne var ki tam anlamıyla bir piyasa ekonomisiyle desteklenmemiş olması kapitalizmin bütün kurumlarıyla yerleşmiş bir sistem olarak ortaya çıkmasına engel oluyordu. 17 ve 18. yüzyıllarda merkantilizmle birlikte fizyokrasi akımı gelişmeye başladı. Bu akım da tarımsal kapitalizmin ifadesidir. Yani kapitalizm genel anlamdan farklı olarak sanayi devriminden çok önce tohumları atılmış ve gelişmiş bir sistemdir. Ne var ki kapitalizmin asıl çıkışı ve yükselişi yaklaşık 200 yıl kadar önce sanayi devrimiyle birlikte oldu. Sanayi devrimi Avrupa'da yeni buluşların ve buhar gücüyle çalışan makinelerin üretime uygulanmasıyla ortaya çıktı ve bu gelişmeler Avrupa'daki sermaye birikiminin artmasına yol açtı. Sermaye

birikiminin artması kapitalizm denilen sistemi yaratırken bir yandan da yeni buluşların ve sanayiye uygulanmasının artmasına yardımcı oldu. Sanayi devrimi sonrasında sanayi kapitalizmi gelişmeye başladı. Böylece kapitalizm ticaret ve tarımdan sonra sanayi alanında da yaygınlaştı. Kitlesele fabrika üretiminin yolunu açan sanayi devrimine kadar üretim bireysel olanaklarla ve ağırlıklı olarak el emeğine dayalı araçlarla atölyelerde yapıyordu. Atölyelerin bazıları küçük bazıları büyüktü ama hiçbir fabrika düzeyinde değildi. Dönemin ekonomik modeli ise dışa kapalı, korumacı ve müdahaleci merkantilist modeldi. Sanayi devrimiyle birlikte önce atölyeler sonra da merkantilist sistem dağılıp gitti. Atölye sahiplerinin bir bölümü yeni dönemin sanayicisi olmayı başardıysa da bir bölümü onların fabrikalarında işçi oldu.

Aşağıdaki tablo kapitalizmin dünya gelirine ve kişi başına düşen gelire yaptığı katkıyı gösteriyor. Tablodaki veriler 1990 uluslararası Geary-Khamis dolarıyla hesaplanmıştır (Geary-Khamis doları, 1990 yılında ABD dolarının ABD'deki satınalma gücü esas alınarak hesaplanmış hipotetik bir ölçü birimidir. İki kavrama dayanmaktadır: Satınalma gücü paritesi ve malların uluslararası ortalama fiyatları.)

Tablo: Sanayileşmiş ülkelerin GSYH gelişimleri (1850 - 2006) (Milyar USD)

Kaynak: Angus Maddison <http://www.ggdc.net/maddison/>

(Yıllar)	1850	1873	1914	1919	1929	1932	1950	2006
GSYH								
Fransa	58.0	72.8	134.2	108.8	194.2	165.7	220.5	1,442.2
Almanya	48.2	79.9	202.2	156.6	262.3	220.9	265.4	1,647.8
İtalya	33.0	43.3	95.4	106.0	125.2	122.1	165.0	1,151.1
İngiltere	63.3	108.3	226.9	226.6	251.4	238.5	347.9	1,394.8
Kanada	3.3	7.3	32.6	34.4	52.2	39.6	102.2	814.8
ABD	42.6	112.4	477.6	599.1	843.3	615.7	1,455.9	9,266.4
Kişi Başına GSYH								
Fransa	1,597	1,922	3,236	2,811	4,710	3,959	5,186	22,786
Almanya	1,428	1,999	3,059	2,586	4,051	3,362	3,881	19,993
İtalya	1,350	1,524	2,543	2,845	3,093	2,948	3,502	19,802
İngiltere	2,330	3,365	4,927	4,870	5,503	5,148	6,939	23,013
Kanada	1,330	1,842	4,025	4,019	5,065	3,671	7,291	24,951
ABD	1,806	2,604	4,799	5,680	6,899	4,908	9,561	31,049

Tablo bize, günümüzün en önemli sanayi ülkelerindeki verilere dayanarak, sanayi devrimi ve onunla birlikte ege-men olan kapitalist sistemin dünyanın ekonomik geliş-mesine yaptığı katkıyı göstermektedir. 1850 yılını kabaca sanayi devriminin başlangıcı olarak alırsak Milattan itiba-ren 1850 yıldaki gelişmenin sonraki 160 yılda katlanarak arttığını ve özellikle de son 60 yılda çok daha fazla hız-landığını ortaya koymaktadır. İlk 1500 yılda yalnızca 4 - 5 kat artmış bulunan kişi başına gelir sanayi devrimi ile kapitalizm işbirliğinin gerçekleştiğini varsaydığımız 1850 yılından bu yana (yani 160 yılda) 10 - 15 kat artmış görü-nüyor. Özetle sanayi devrimi ve kapitalizm işbirliğinin dünya ekonomik gelişmesini son derecede hızlandırdığı-nı söylememiz mümkündür diye düşünüyorum. (Bu hız-lı gelişimin çevre koşullarını ve sosyal yaşamı bozucu et-kileri bu makalenin konusunu oluşturmamaktadır. Ama bu gerçeklerin de teslim edilmesi gerekir.)

Kapitalizmin üç büyük krizi

Her ne kadar kapitalizmin bir ekonomik sistem olarak ortaya çıkışını 150 - 200 yıl kadar geriye taşıyıp sanayi devriminin çıkışına bağlasak da bir dünya sistemi haline gelişini özellikle son 100 - 125 yıla sığdırmamız müm-kündür. Böyle bir geçmişe baktığımızda sistemin yaşadığı irili ufaklı krizler arasında üç tanesi dikkati çekiyor. İlk kriz "Uzun Depresyon" adıyla anılan ve 1873'de başlayıp 1896'ya kadar uzanan, hatta birçok yorumcuya göre Bi-rinci Dünya Savaşına neden olacak kadar uzun süren krizdir. 1873 yılının 9 Mayıs'ında Viyana Borsası'nın çö-küşüyle başlayan panik kısa sürede bir sistem krizine dönüştü. Ekonomi tarihi yorumcularının önemli bir bölü-mü krizin çıkış nedeninin temelinde Fransız Prusya sa-vasının ertesinde Fransa'nın Almanya'ya ödemek zorun-da kaldığı büyük savaş tazminatının rol oynadığını öne sürüyor. Bazı yorumcular krizin ABD'yi de etkilemesini İç savaştan sonra ABD'nin izlediği altına bağlı sıkı para politikası olduğunu iddia ediyorlar. Monetaristler krizin kökeninde o dönemde paranın değerini belirleyen altın miktarında yaşanan kıtlık olduğu görüşünü savunuyor-lar. Bu görüşlerin hepsinde doğruluk payı olduğunu ka-bul etmek belki de en mantıklı yaklaşım. Nedeni ne olur-sa olsun kapitalizmin yaşadığı ilk ciddi kriz budur.

Uzun Depresyon 1914 yılında çıkan Birinci Dünya Sa-vası'na kadar sürmüştür. Savaşın çıkış nedenleri arasın-da Fransa'ya yüklenen savaş tazminatının önemli bir yer tuttuğu dikkatten kaçmamalıdır.

İkinci kriz "Büyük Bunalım" ya da "Büyük Depresyon" adıyla anılan ve 1929 yılında başlayıp 1935'e kadar sü-ren krizdir. Birinci dünya savaşına girilirken ülkelerin

çoğu altın standardı denilen bir para sistemine sahipti. Kâğıt para, altın karşılığı olarak basılıyor ve dolayısıyla döviz kuru da altın kuru üzerinden oluşuyordu. Dünya savaşı çıktıktan sonra paraya şiddetle ihtiyaç duyan Av-rupa ülkeleri altın standardını terk ederek karşılıksız para basmaya başladılar. Karşılıksız para basımı enflas-yona neden oldu. Avrupa ülkelerinin paralarının karşı-lıksız kalması ve enflasyonun hızlanması yatırımcıların paralarını ve altınlarını, altın karşılığı para basmayı sür-düren ABD'nin bankalarına yollamalarına ve bu gelişim de New York'un dünya finans merkezi unvanını Lon-dra'nın elinden almasına neden oldu. Bu dönemde dün-yadaki altın servetinin aşağı yukarı % 40'ı ABD'de top-lanmıştı. ABD'de biriken bu büyük servet müthiş bir ekonomik sıçramaya yol açtı. Değerler şişmeye, balon-lar oluşmaya başladı. Borsada değerler astronomik hız-larla yükseldi. Herkes varını yoğunlu bu alanlara yatır-maya başladı. Hükümetler altın girişini özendirmek için altın standardını sürdürdüler ve deflasyonist politikalar izlediler. Bu politikalar sonucunda fiyatların düşüşü ne-deniyle ekonomik faaliyetler gerilemeye başladı. Bu gelişimin devamı sonucunda 1929 yılının Ekim ayında ABD borsasında aşağıya doğru gidiş başladı. 24 Ekim 1929'da ekonomi tarihine Kara Perşembe olarak geçen seanslarda borsa tam anlamıyla çöktü. Bir gün içinde borsada 4 milyar doların üzerinde kayıp yaşandı. Kriz-de 4000 dolayında banka battı. Çöküş, kısa sürede dün-yaya yayıldı ve büyük dünya krizi adı verilen ve yakla-şık on yıl süren bir krize dönüştü. Kriz ABD'de Avrupa ülkelerinden daha kısa sürdü. ABD'nin GSYH'sı 1929'da 315 milyar dolar iken 1933'de 216 milyar dolara düş-müş, işsizlik oranı 1929'da % 3.2 iken 1933'de % 25'e yükselmiştir. Aynı dönemde fiyatlar % 25 düşüş göster-miştir (deflasyon.) Büyük Bunalımın birçok nedeni var. Bunların en önemlileri şöyle sıralanabilir: (1) ABD'de üretimin sayılı holdingin elinde toplanmış olması ciddi sorunlar yaratmıştır. Bunlardan birkaç tanesinin bunalı-ma girmesi genel bir krize yol açabilecek ortamı yarata-cak durumdaydı. (2) Bankalarla ilgili bugünkü gibi kap-samlı kurallar, denetim mekanizmaları ve mevduat si-gortası sistemi mevcut değildi. (3) Ekonomi politikası bugün klasik ekonomi politikası olarak adlandırılan ve ekonomiye devlet müdahalesi yapılmaması esasına da-yanan yöntemle yürütülüyor, ekonomideki bozulmaya karşı altın standardına ve para basmamaya dayalı po-litika sürdürülüyordu. Adeta Adam Smith'in görünmez elinin gelip ekonomiyi kurtarması bekleniyordu.

1929 Dünya ekonomik krizi, kapitalist sistemin karşılaştığı en büyük krizdir. Milyonlarca insan işini kaybetmiş, ülkelerin milli gelirleri gerilemiş, ekonomiler küçülmüş, karşılıklı ticaret büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Pek çok ülke altın ve döviz rezervlerini koruyabilmek için ithalat kısıtlamalarına ve paralarını devalüe etmeye yönelmişlerdir. Bazı ülkeler yabancı para ile işlem yapılmasını yasaklamışlardır. Sonuçta uluslararası ticaret hızla daralmış, istihdam ve yaşam standartları düşmeye başlamıştır. Dünya ekonomisinin bu büyük bunalımdan çıkışı büyük ölçüde İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes'in formüle ettiği devlet müdahaleleri yoluyla olmuştur. Keynes 1936 yılında yayımladığı Genel Teori (İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi) adlı kitabında, sonradan Keynesyen ekonomi ya da karma ekonomi adıyla anılacak olan devlet müdahalelerinin formülünü ortaya koymuştur. Deflasyonist bir gelişmeden depresyona geçen kapitalist dünya ülkeleri ekonomiye devlet müdahalesi yapmak suretiyle ekonomilerini canlandırmıştır. Canlanmanın ilk sonuçlarının alınmaya başlandığı sıralarda II. Dünya Savaşı çıkmıştır. Savaşın çıkışı büyük ölçüde Almanya'nın ekonomik bunalımdan gördüğü zararın nedenlerine dayalıdır. Savaşın sonlarına doğru dünya kapitalizminin karşılaşacağı bu tür bunalımları daha kolay atlatabilmek için uluslararası bir işbirliğine gitmenin ve bunu kurumsallaştırmanın gerekli olduğu anlaşılmıştır. Üçüncü büyük kriz içinde yaşadığımız "Küresel Kriz"dir. Her ne kadar ilk aşamada finans sözcüğü işin içine katılmış olsa da sonrasında geline noktada konu finans krizi olmaktan çıkmış bir ekonomik krize dönüşmüştür. Bu krizin çıkışı büyük ölçüde emlak fiyatlarının mortgage kredileriyle şişirilmesine ve çoğunluğu bu tür değerlere dayalı kâğıtların satılmasına dayanmaktadır. Dünyadaki birçok ülke birçok değişik önleme başvurusu olsa da kriz halen devam etmektedir.

Üretim sistemi değişiyor düzenleyici sistem ayak uyduramıyor

Ekonomik sistem büyük ölçekli dönüşümlerin içine girdiğinde bir süre sonra krize neden olmaktadır. 1873 tarihli Uzun Depresyon, merkantilizmden sanayi kapitalizmine geçişin sancıları sonucunda çıkmıştır. Ticaret kapitalizminden sanayi kapitalizmine geçiş kuralları ve denetimiyle birlikte uygulanması gereken büyük bir dönüşümdür. Ne var ki uygulama böyle olmamış, kuralları ve denetim hep çok gecikmeli olarak gelmiş, gelene kadar da kriz yaratan ortam gelişmiştir. Sanayi kapitalizminin yarattığı aşırı üretimin denizaşırı ülkelere

pazarlanmasıyla sorun aşılabilmektedir. Lenin bu aşamayı emperyalizm olarak adlandırıyor. 1929 tarihli Büyük Depresyon, ticaretin bütün dünyada serbestleştiği ve finansal kapitalizme geçiş aşamasının yaşandığı bir dönemde çıkmıştır. Ekonomik sistemde yine büyük bir dönüşüm yaşanmaya başlamış, uygulama, yine kuralları ve denetimi beklemeksizin ilerlemiş ve sonuçta kriz yaratmıştır. 2008 Küresel Krizi ise kapitalizmin küreselleşmesinin ardından çıkmıştır. Bu kez yaşanan büyük dönüşüm sermaye hareketlerinin serbest kalması ve bütün dünyanın tek bir oyun alanına dönmesi aşamasında ortaya çıkmıştır. Kuralları ve denetim yine bu yeni dönüşüme ayak uyduramamış ve başıboş kalan sistem yine kriz yaratmıştır. Bundan sonraki dönemlerde bu tür krizlerle karşılaşmanın tek yolu bu tür büyük dönüşümlerde kuralları ve denetimi bu dönüşüme uygun biçimde dizayn etmekten geçiyor. Şimdilerde birçok kurum bu kuralları ve denetim üzerinde çalışıyor. Ne var ki olan olmuş kriz çıkmış bulunuyor. Yani bu kez de dönüşümün gerektirdiği yeni kuralları ve denetim düzeltmeleri arkadan gelecek. Çıkarabileceğimiz ortak sonuç bundan ibarettir. Ne yazık ki benzer teşhisler ve tedaviler geçerli değil. Çünkü kapitalist sistem her girdiği krizden önce önemli bir değişimden geçmiş bulunuyor. Kuş gribi ve domuz gribinden hareketle bir analiz yapmak mümkündür. İkisinin de adında grip olmasına karşın hem semptomları hem de tedavileri farklı. Yani kuş gribi için kullanılan tedavi yöntemi domuz gribinde yarar sağlayamayabiliyor. Bunlar da kriz olmakla birlikte hepsi de farklı semptomlar gösteriyor ve dolayısıyla farklı tedaviler gerektiriyor. Yapılacak en akıllıca şey dönüşümün yönünü belirleyip ona göre kural ve denetim değişikliğine gitmek ve önleyici tedbirleri baştan almak.

Kaynaklar:

1. Michel Beaud, Kapitalizmin Tarihi, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003
2. Mahfi Eğilmez, Üç Kriz Bir Sonuç, CNBCe Business Dergisi, İstanbul, Temmuz 2009.
3. Mahfi Eğilmez, Küresel Finans Krizi, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.
4. E.K.Hunt, İktisadi Düşünce Tarihi, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

Kaynak: Mahfi Eğilmez, **KendimeYazılar**, 23.03.2012.
<http://www.mahfiegilmez.com/2012/03/kapitalizm-ve-uc-buyuk->

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız yanlış ise “Klasik Büyüme Teorisi içerisinde Adam Smith” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız yanlış ise “Klasik Büyüme Teorisi içerisinde Adam Smith” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise “Klasik Büyüme Teorisi içerisinde Thomas R. Malthus” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise “Klasik Büyüme Teorisi içerisinde David Ricardo” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Karl Marx’ın Büyüme Teorisi içerisinde K. Marx’ın Büyüme Teorisinde Temel Kavramlar ve Varsayımlar” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise “Schumpeter’in Büyüme İle İlgili Görüşleri” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise “Schumpeter’in Büyüme İle İlgili Görüşleri İçerisinde Yenilikler ve Büyüme” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “Keynes’in Büyüme İle İlgili Görüşleri” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
9. d Yanıtınız yanlış ise “Keynes’in Büyüme İle İlgili Görüşleri” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “Schumpeter’in Büyüme İle İlgili Görüşleri İçerisinde Girişimciler ve Büyüme” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Smith, iktisadi büyümeyi açıklarken kullandığı en önemli faktörler; sermaye birikimi, iş bölümü ve uzmanlaşmadır. Uluslararası ticaret, nüfus artışı, kurumlar ve görünmez el fiyat ile ilgili görüşleri ise büyümeyi açıklayan diğer faktörlerdir. Ayrıca, büyümenin kurumsal unsurlarına yönelik düşüncesinde ise özellikle iktisadi liberalizmi savunmuştur.

Sıra Sizde 2

Smith’e göre, iş bölümünün özellikle verimlilik, üretim ve büyüme üzerindeki etkileri çok önemlidir. Fakat iş bölümünün sınırlayan ise piyasanın boyutudur. Bir başka deyişle piyasa-pazar ölçeği büyüdükçe iş bölümü artmakta, piyasa-pazar ölçeği küçüldükçe iş bölümü azalmaktadır.

Sıra Sizde 3

Malthus’un teorisi iki önemli faktörle açıklanmaktadır. Birincisi, üretim faktörleri içinde önemli yere sahip olan toprağın arzı sabittir. Bu nedenle tarımsal kesimde azalan verimler kanunu işlemektedir. Artan nüfusu besleyecek toprak ve tarımsal üretim yeterli olamayacaktır. İkincisi ise nüfus artış hızı üzerinde gelirin pozitif etkisi olmaktadır. Gelir arttıkça, yaşam standartındaki iyileşmeler, sağlık ve beslenme ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması nedeniyle doğum oranları ve nüfus artışı bu durumdan olumlu yönde etkilenecektir.

Sıra Sizde 4

Ricardo’ya göre, toprak sahiplerinin elde ettiği rant gelirini belirleyen azalan verimlerdir. Nüfus arttıkça düşük en az verimli topraklar da kullanılmaya başlanmaktadır. Bu durumda Ricardo’ya göre, daha verimli topraklarda daha düşük maliyetle üretim yapılacağından dolayı, bu topraklara sahip olan toprak sahipleri oldukça yüksek rant geliri elde etmektedirler. Bu rant geliri Diferansiyel Toprak Rantı ya da Ricardo’ya göre, Ricardo’ya göre, doğanın cimriliğinden doğmaktadır ve verimli topraklara sahip olanların elde ettikleri rant geliri hak edilen bir gelir değildir.

Sıra Sizde 5

Kapitalist sistemde artı değer, kapitalistin, işçileri daha fazla çalıştırıp çalışmaları karşılığında daha az ödemede bulunmaları sonucunda elde edilir. Kapitalist işçiyi kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılayacak ve yeniden üretime katkıda bulunabilecek ücretin karşılığı olan emek zamanından daha fazla çalıştırmaktadır. Fakat işçiye ödediği ücret ise çalıştırdığı emek zamanından daha azdır. Fazladan çalışılan emek zamanı, yani işçinin yarattığı artı değer kapitalist üreticinin üretim artışı için gerekli sermaye birikimini oluşturmaktadır.

Sıra Sizde 6

Schumpeter’e göre, kapitalizmin sürekli değişim içinde olmasını sağlayan kapitalizmi dinamikleştiren asıl güç yeniliklerdir. Kapitalizmin durağan olmamasının ve sürekli bir değişim içinde olmasının nedenleri, yeni malların üretilmesi, yeni üretim tekniklerinin keşfi, yeni piyasa ve pazarların keşfi, yeni hammadde veya yarı mamul kaynaklarının keşfi ve endüstrilerin yeniden organizasyonu gibi yenilik türleridir.

Sıra Sizde 7

Schumpeter'e göre, girişimcilerin yenilikleri uygulama işlevlerini yerine getirme konusunda iki unsura ihtiyaçları vardır. Birincisi, yeniliklerin yapılabilmesi için ön koşul olan icatların teknik bilginin varlığı, ikincisi ise yenilikleri uygulayabilmek için gerekli kredilerdir. Schumpeter'e göre, icatlar ve teknik bilgiler yeniliklerin yapılması konusunda sınırlayıcı bir unsur olmamaktadır. Çünkü her zaman toplumlarda kullanılmamış olan icatları ve teknik bilgi stokları vardır. Schumpeter'e göre, yeniliklerin uygulanması için üretim faktörlerinin mevcut kullanım şekillerinden yeni biçimlerine dönüştürmek gerekmektedir. Bu dönüşümün olabilmesi için girişimcilerin gerekli parasal güce ve kredi imkânlarına üretim yapılmadan önce sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle krediler özellikle girişimcilere üretim faktörlerinin kullanılan alanlarından çekilerek, ekonominin yeni üretim alanlarına aktarma imkânı veren çok önemli araçlardır.

Sıra Sizde 8

Keynes'e göre, ekonomilerdeki gelir ve istihdamı belirleyen faktörler arzla ilgili faktörler olmayıp talep ile ilgili faktörler olmaktadır. Bir ekonomide efektif talep, tüketim ve yatırım harcamalarının toplamı kadar olup millî gelirin belirlenmesinde esas unsur olmaktadır. Bu nedenle ekonomik büyümeyi belirleyen, tüketim ve yatırım harcamalarından oluşan efektif talep olmaktadır. Tüketim ve yatırım harcamaları efektif talebi belirlerken bu farklı harcama kalemlerini belirleyen unsurlar ise birbirinden farklıdır. Tüketim talebini ve yatırım talebini belirleyen unsurların farklılığı ise ekonomilerin her zaman otomatik olarak tam istihdamda olamayacağını göstermektedir. Efektif talep unsurları olarak tüketim harcamaları çoğunlukla kararlı ve istikrarlı olurken yatırım harcamaları çoğunlukla istikrarsızlık unsuru olup noksan istihdamın da nedenini oluşturmaktadır. Keynes'in toplam talep ve istihdamla ilgili analizleri büyümeyi açıklama konusunda çok önemli unsurlar olmaktadır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Acar Yalçın (2002). **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, Vipaş Yayınları, Bursa.
- Alkin Erdoğan (1987). **Gelir ve Büyüme Teorisi**, Gür-Ay Matbaası, İstanbul.
- Alkin Erdoğan (1992). **Gelir ve Büyüme Teorisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Adelman I. (1961). **Theories of Economic Growth**, Norton. New York.
- Berber Metin (2006). **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, Trabzon.

- Bulutay Tuncer (1972). **İktisadi Büyüme Modelleri Üzerine Açıklamalar ve Eleştirmeler**, S. B. F Yayınları, No. 341, Ankara.
- Divitçioğlu Sencer (1968). **Das Kapital Üstüne Çeşitlemeler**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, No. 1314, İstanbul.
- Deliktaş Ertuğrul (2001). "Malthusgil Yaklaşımdan Modern Büyümeye", **Ege Akademik Bakış**, İktisadi ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı. 1(1), (92-114).
- Hamitoğulları Beşir (1985). **Çağdaş İktisadi Sistemler ve Oluşum ve Değişim Aşamaları ile Strüktürel ve Doktrinal Bir Yaklaşım**, Savaş Kitap ve Yayınevi, Ankara.
- Gürak Hasan (2006). **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Jones C. I. (1998). **Introduction to Economic Growth**, New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Hiç Mükerrerem (1988), **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, Menteş Kitabevi, İstanbul.
- Kaynak Muhteşem (2007). **Kalkınma İktisadi**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kaya Ayten A. (1988). **Büyüme Teorileri Ders Notları**, Eskişehir.
- Han E. ve Kaya A. A. (2011). **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Ed: Erol Kutlu, Anadolu Üniversitesi Yayını No:1575, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:831, Eskişehir.
- Kazgan Gülten (1989). **İktisadi Düşünce**, Remzi Kitabevi, İstanbul. Macmillan, London.
- Keynes J. M. (1936). **The General Theory of Employment, Interest and Money**, Macmillan, London.
- Köse A. H. (1992). **Büyüme ve Verimlilik**, Ankara Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara.
- Parasız İlker (2008). **Ekonomik Büyüme Teorileri**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Smith Adam (2006). **Milletlerin Zenginliği**, (Çev: Hal-dun Derin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Smith Adam (2007). **Ulusların Zenginliği**, (Çev. Metin Saltoğlu), Palme Yayıncılık, Ankara.
- Savaş Vural (1997). **İktisadın Tarihi**, Liberel Düşünce Topluluğu, İstanbul.
- Taban Sami (2011). **İktisadi Büyüme-Kavram ve Modeller**, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Tezel Yahya Sezai (2000). **İktisadi Büyüme**, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Ünsal Erdal M. (2007). **İktisadi Büyüme**, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Ünsal Erdal M. (2007). **Makro İktisat**, İmaj Yayınevi, Ankara.

4

Amaçlarımız

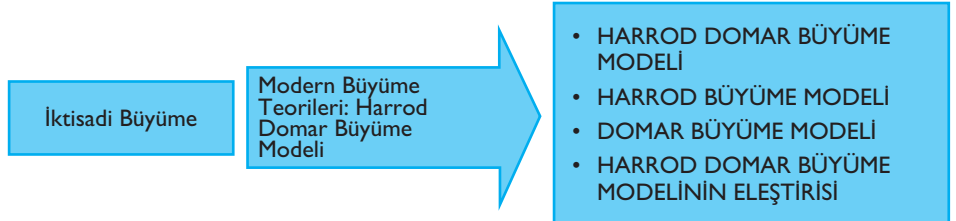
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁 Harrod büyüme modelinin temel kavramlarını ve varsayımlarını açıklayabilecek,
- 👁 Harrod büyüme modelinin işleyişini açıklayabilecek,
- 👁 Domar büyüme modelinin temel kavramlarını ve varsayımlarını açıklayabilecek,
- 👁 Domar büyüme modelinin işleyişini açıklayabilecek,
- 👁 Harrod domar büyüme modelinin eleştirisini yapabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Doğal Büyüme Hızı
- Gerekli Büyüme Hızı
- Sermayenin Marjinal Verimliliği
- Sermaye Hasıla Katsayısı
- Bıçak Sırtı Denge
- Fiilî Büyüme Hızı

İçindekiler

Modern Büyüme Teorileri: Harrod Domar Büyüme Modeli

HARROD-DOMAR BÜYÜME MODELİ

Keynes, 1936 yılında yayımlanan **Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi** adlı eserinde piyasa mekanizmasının otomatik olarak tam istihdamı sağlama konusunda başarılı olamadığını ileri sürmüştür. Keynes eserinde yatırım harcamalarının öncelikle toplam talep üzerinde etkilerini incelemiş, yatırım harcamalarının üretim kapasitesi üzerindeki etkilerini tümüyle ihmal etmiştir. Keynes'in büyüme konusundaki analizleri ise bu anlamda kısa dönemli statik bir analizdir. Keynes'in kısa dönemli statik analizini uzun dönemli olarak genişleten ve dinamik büyüme sorunlarıyla ilgilenen iktisatçılar ise Harrod ve Domar'dır. Roy F. Harrod 1937 yılında Bay Keynes ve Geleneksel Teori isimli makalesi ile Keynes'in teorisini eleştirmiş ve 1939 yılında Dinamik Teori Üzerine Bir Deneme başlıklı makalesinin hazırlanmasında da bu eleştiriler etkili olmuştur. Harrod bu makalesinde yatırım harcamalarının toplam talep üzerine etkileri yanında aynı zamanda, üretim kapasitesi üzerinde etkisi olduğunu da hesaba katmak suretiyle büyüyen bir ekonomide piyasa sisteminin tam istihdamı otomatik olarak sağlamasının mümkün olup olmadığını araştırmıştır. Fakat Harrod, bu araştırmaları yaparken üzerinde durduğu en önemli konu ise büyüyen dinamik bir ekonomide tezin geçerli olup olmadığının araştırılmasıdır. Harrod'un modeline çok benzeyen diğer bir model ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikalı iktisatçı Evsey D. Domar tarafından 1946, 1947 yılları arasında geliştirilmiştir. Harrod ve Domar'ın büyüme modeline olan katkılarında çok benzeyen analizler yapmaları nedeniyle iki model genellikle Harrod-Domar büyüme modeli olarak adlandırılmaktadır (Ünsal, 2007; 83-84; Hiç, 1988; 71-72; Taban, 2011; 65).

HARROD BÜYÜME MODELİ

Harrod'un büyüme modeli Domar'ın büyüme modeline çok benzemektedir. Harrod büyüme modelinde de temel unsur yatırımlardır. Fakat Harrod, büyüme sürecinde yatırım artışı ile üretim artışı arasındaki ilişkiyi Domar büyüme modelinden farklı bir şekilde analiz etmiştir. Domar'a göre kalkınmanın temel problemi, artan üretim kapasitesinin tamamını kullanabilecek yatırım artışının ne kadar olmasını belirlemek iken Harrod'a göre kalkınmanın temel problemi, gelirin mevcut tasarrufları eritmeye yetecek bir yatırım artışına imkân verecek bir düzeye çıkıp çıkamayacağıdır. Bu bağlamda her iki modelde analizlerde kullanılan araçlar farklıdır. Domar modelinde çarpan mekanizması/katsayısı önemli bir araç olup kullanılmışken Harrod modelinde hızlandırıcı prensibi/katsayısı önemli bir araç olup kullanılmıştır (Savaş, 1974; 322; Berber, 2006; 124).

Çarpan mekanizması, Harcamalardaki bir değişikliğin GSMH üzerinde yaratacağı etkileri ortaya koyan bir mekanizmadır.

Harrod Büyüme Modelinin Temel Kavramları ve Varsayımları

Harrod büyüme modelinde temel iki kavramdan bahsedilmektedir. Birincisi tasarruflar ikincisi ise yatırımlardır. Tasarruflar ve yatırımlar modelde aynı zamanda dengenin sağlanmasında kullanılan en önemli kavramlardır. Bu bağlamda, Harrod büyüme modelinin temel kavramlarını ve varsayımlarını açıklayalım (Hiç, 1988; 86; Tezel, 2000; 190; Berber, 2006; 125; Taban, 2011; 65).

Harrod büyüme modelinde tasarruflar, ekonomide dengenin sağlanması için önemli bir değişken olup millî gelirin artan bir fonksiyonu olarak varsayılmaktadır. Özellikle tam istihdam dengesinin sürdürülebilmesi için yatırım, sermayenin marjinal verimliliği ve hızlandıran, tasarruf eğilimine uymak durumundadırlar (Peterson, 1994; 516'dan aktaran Berber, 2006; 125).

Tasarruf fonksiyonu $S=sxY$ olarak ifade edilmektedir.

S , tasarrufu s , marjinal tasarruf eğilimini, Y ise, millî geliri ifade etmektedir.

Harrod büyüme modelinde tasarruflar planlanan yani ex-ante olarak ifade edilen, dönem başı tasarruf olup (S_p) şeklinde gösterilmektedir. Fakat Harrod'a göre yapılan dönem başı tasarruf planları gerçekleşeceği için dönem sonu gerçekleşen fiilî tasarruflar ise (S_g) olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda, planlanan tasarruflar dönem sonu gerçekleştiği için ise planlanan tasarruflar (S_p), fiilî gerçekleşen tasarruflara (S_g) eşit olup ($S_p=S_g$) şeklinde gösterilmektedir. Ayrıca dönem sonunda gerçekleşen yatırımlar (I_g) ise fiilî gerçekleşen tasarruflara eşit olduğu için ($I_g=S_g$) olarak gösterilmektedir. Burada önemli olan konu, tasarruf yapanlar ile yatırım yapan kişiler aynı kişiler olmayıp farklı kişilerdir. Bu nedenle dönem başı olarak planlanan tasarruf ve planlanan yatırımlar birbirine eşit olamaz, eşit olması da beklenemez.

Bu konuda durulması gereken ikinci önemli konu ise ekonomide dengeden, planlanan tasarruf ve yatırımların büyüklüklerine göre sapmalar oluşmaktadır. Dönem başı planlanan yatırım, planlanan tasarruftan büyük ise $I_p>S_p$ (veya $I_p>I_g$) yani fiilî (gerçekleşen) yatırım planlanan yatırımdan az ise ekonomide üretim, yatırım eksikliği olup gereği kadar yatırım yapılmamış olur. Ekonomide bu durumda bir talep fazlası ortaya çıkar ve stoklar azalmaya başlar.

Bu durumun tersi durum olan bir dengesizlik yaşanır ve dönem başı planlanan yatırım planlanan tasarruftan küçük ise, ($I_p<S_p$) (veya $I_p<I_g$) yani, fiilî (gerçekleşen) yatırım, planlanan yatırımdan büyük ise ekonomide, yatırım (üretim) fazlalığı olup gereğinden fazla yatırım yapılmış olur. Ekonomide bu durumda bir arz fazlası ortaya çıkar ve istenmeyen bir şekilde stoklar artar.

Harrod büyüme modelinde kullanılan diğer önemli kavram ise hızlandıran katsayıdır. Hızlandıran katsayısı aslında planlanan yatırımların belirlenmesinde kullanılmaktadır. Harrod'a göre belirli bir üretim artışı isteniyorsa bu üretim artışını gerçekleştirebilmek için gerekli olan sermaye artışını (planlanan yatırım) belirlemek gerekmektedir. Planlanan yatırım düzeyinin belirlenmesinde ise hızlandıran katsayısı etkili olmaktadır. Hızlandıran katsayısı, sermaye miktarında meydana gelen değişimin (ΔK), üretimde meydana gelen değişmeye (ΔY) oranı şeklinde ifade edilmektedir ($\Delta K / \Delta Y$). Bir başka deyişle bir birim üretim artışı sağlamak için gerekli sermaye artışını ifade etmektedir, yani, yatırımın üretim (gelir) değişimlerine olan duyarlılığını ölçmektedir. Bu bağlamda hızlandıran uyarılmış yatırımlarla ilişkilidir ve Harrod büyüme modelinde de gelir düzeylerinde önceki dönemlere göre ortaya çıkan değişimler karşısında girişimcilerin yatırım konusunda nasıl dav-

Yatırım, belirli bir dönemde sermaye stokuna yapılan net ilaveler olup sermaye stokunda artışlara neden olmaktadır. Yatırım gelirdeki artışlara bağlı olmaktadır. Gelir düzeyi değişmeden kalıyorsa, bu gelir düzeyi de mevcut sermaye stoku ile sağlanabiliyorsa yeni yatırıma ihtiyaç yoktur. Fakat üretim(gelir) artışı için ise sermaye artışına (yatırım) ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın belirlenmesinde ise hızlandıran katsayısı çok önemli olmaktadır.

ranacakları ile ilgilenilir. Girişimcilerin geçmiş dönemde gelir artışlarından beklenen memnuniyeti sağlamaları hâlinde gelecek dönemlerde ise aynı büyüme hızını sağlayabilmek için gerekli yatırımları ve gerekli davranış şeklini gösterecekleri varsayılmaktadır.

Bu durumda, I_p planlanan yatırım, k hızlandırıcı katsayısı olmak üzere aşağıdaki formül yazılabilir

$$I_p = k (Y_t - Y_{t-1})$$

Planlanan yatırım kararları gelirin mutlak seviyesine değil, gelirdeki artışlara bağlı olarak belirlenmektedir. Harrod modelinde hızlandırıcı katsayısı basitlik sağlamak amacıyla sabit varsayılmaktadır. Yani, yatırım denkleminde k , hızlandırıcı katsayısı mutlak gelir seviyesi ne olursa olsun sabit varsayılmaktadır. Bu katsayı aslında, farklı gelir düzeylerinde değişik değerler alabilir. Yüksek gelir düzeylerinde hızlandırıcı katsayısı yüksek olabilir. Özellikle düşük gelir düzeylerinde ise ekonomide, atıl kapasitenin mevcut bulunacağı kabul edilirse hızlandırıcı katsayısı düşük olabilir (Hiç, 1988; 889).

Harrod büyüme modelinde kullanılan temel kavramlar nelerdir?

SIRA SİZDE

Harrod Büyüme Modelinin İşleyişi

Harrod büyüme modelinde birbirinden farklılaşan üç büyüme hızını gösteren eşitlikler kullanılmıştır. Harrod modelinde bu eşitliklerin temsil ettiği büyüme hızlarının karşılaştırılmasıyla dengeli büyüme hızı belirlenmiştir. Bu şekilde modelde denge süreci geniş kapsamlı olarak analiz edilirken ayrıca, uzun dönemde canlanma ve durgunluğa girişin şartları da daha iyi analiz edilmeye çalışılmıştır. Modelde kullanılan büyüme hızları şunlardır (Savaş, 1974; 323-324; Ünsal, 2007; 88-92; Berber, 2006; 127; Taban, 2011; 67) :

- Gerekli (Garantili) Büyüme Hızı
- Fiilî (Gerçekleşen) Büyüme Hızı
- Doğal Büyüme Hızı

Gerekli (Garantili) Büyüme Hızı

Harrod büyüme modelinde gerekli büyüme hızı, garantili büyüme hızı, olarak da adlandırılmaktadır. Eğer gerekli büyüme hızı gerçekleşirse kapasite fazlalığı ve atıl kapasite gibi durumlar oluşmaz, girişimcilerin birikmiş mal stokları oluşmaz ve üretilen malların tamamı satılmış olur. Girişimciler bu durumdan memnundurlar ve bir sonraki dönemde aynı oranda üretim artışını da planlarlar. Gerekli büyüme hızı planlanan tasarruf ve planlanan yatırım eşitliğini sağlayan büyüme hızı demektir. Gerekli büyüme (G_w) olarak gösterilerek aşağıdaki formülle ifade edilmektedir.

$S_p = I_p$ eşitliğinden,

$$s Y_t = k (Y_t - Y_{t-1})$$

Planlanan tasarruf ve planlanan yatırım eşitliğinden gerekli büyüme hızı;

$$G_w = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_t} = \frac{s}{k}$$

formülü ile ifade edilmiştir. Formülde G_w gerekli büyüme hızını, s marjinal tasarruf eğilimini göstermektedir ve Domar büyüme modelinde marjinal tasarruf eğilimi olarak ifade edilen (α) ile aynıdır. Bu nedenle $s = S/Y = \Delta S/\Delta Y$ şeklinde yazılabilir.

Formülde k ise sermaye hasıla katsayısını ya da hızlandırıcı katsayısını (net yatırım eğilimini) göstermektedir. Gerekli büyüme hızını gerçekleştirebilmek için gerekli sermaye miktarını gösteren katsayıdır. Fakat burada gerekli olan yani ihtiyaç duyulan sermaye ile anlatılmak istenen, üretim artışını (ΔY) gerçekleştirebilmek için gerekli olan ek sermaye (ΔK), bir başka ifadeyle yeni yatırımdır. Çünkü mevcut üretim düzeyi mevcut, var olan sermaye ile sürdürülmektedir, üretim artışı için ise yeni ek sermayeye (yeni yatırıma) ihtiyaç vardır.

Harrod modelinde sermaye hasıla katsayısı olarak ifade edilen ($k = \Delta K/\Delta Y$), Domar büyüme modelinde, sermayenin verimliliği katsayısı olarak (σ), sermaye kasıla katsayısının tersi olarak ($\sigma = Y/K = \Delta Y/\Delta K$) kullanılmıştır. Harrod modeli ile Domar modeli karşılaştırıldığında ($\alpha = s$) ve ($k = 1/\sigma$) olduğundan her iki modelin de aslında küçük farklılık ve detaylarla aynı olduğu anlaşılmaktadır.

Fiilî (Gerçekleşen) Büyüme Hızı

Harrod büyüme modelinde fiilî ya da gerçekleşen büyüme hızı, toplam üretimin dönem sonundaki artışını temsil eden büyüme hızıdır. Bu büyüme hızı dönem sonundaki gerçekleşen üretim artışını gösterdiği için ex-post (dönem sonu) bir kavramdır. Fiilî büyüme hızı;

$$G = \frac{s}{k}$$

formülü ile ifade edilmektedir. Formülde G , fiilî büyüme hızını, s dönem sonu gerçekleşen tasarrufu, k dönem sonunda ortaya çıkan veya gerçekleşen sermaye ihtiyacı veya hızlandırıcı, bir başka deyişle dönem sonu sermaye stokundaki fiilî artışın (ΔK), üretimdeki fiilî artışa (ΔY) oranını göstermektedir.

Bu bağlamda fiilî büyüme hızını hesaplamada kullanılan hızlandırıcı katsayısı ile gerekli büyüme hızını hesaplamada kullanılan hızlandırıcı katsayısı anlam olarak birbirinden farklılaşmaktadır.

Harrod büyüme modelinde öncelikle gerekli büyüme hızı ile fiilî (gerçekleşen) büyüme hızı arasındaki karşılaştırmalara dayalı ortaya çıkan üç durumu analiz edelim, sonra ise doğal büyüme hızını açıklayalım (Savaş, 1974; 324-329; Yeldan, 2010; 103-105; Berber, 2006; 129-135; Taban, 2011; 68-72).

Gerekli ve Fiilî Büyüme Hızlarının Karşılaştırılması

Denge Durumu

Harrod büyüme modelinde gerekli ve fiilî büyüme hızlarının birbirine eşit olduğu ($G = G_w$) durum, ekonominin denge durumunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle dönem başında planlanan büyüme hızının dönem sonunda gerçekleşmiş olması demektir ve istenen ideal sonuç olup Harrod büyüme modelinde de bahsedilen dengeli büyüme koşulu ise aslında bu durumdur. Harrod büyüme modelinde denge durumunda aynı zamanda, dönem başında planlanan tasarruf ve yatırım planlarının da gerçekleştirildiği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, ekonomide üretil-

miş olan bütün mallar dönem sonunda satılmış olup üretim planları da gerçekleşmiş, istenmeyen bir mal stok birikmesi de oluşmamıştır. Öte yandan, denge durumu, tüketiciler ve özellikle üreticiler için de istenen ve memnuniyet verici bir durum olmaktadır. Ekonomide denge durumunun sağlanmış olması, hızlı bir gelişme sürecine girilmesi demektir. Diğer yandan da üreticiler için ise gelecek dönemlerde bu dönemde sağladıkları üretim artışını planlamaları ve gerçekleştirmeleri demektir.

Enflasyonist Süreç

Harrod büyüme modelinde fiili büyüme hızının gerekli büyüme hızından büyük olması ($G > G_w$) ekonomide enflasyonist bir sürecin ortaya çıktığı bir durumu göstermektedir. Bu durumda, dönem sonunda gerçekleştirilen büyüme hızının, dönem başında planlanan büyüme hızını aşması söz konusudur. Aynı zamanda dönem başı planlanmış yatırımların veya planlanmış sermaye ihtiyacının, dönem sonunda gerçekleşen yatırımlardan veya sermaye birikiminden fazla olması demektir.

Özetle planlanan bir büyüme hızından daha fazla bir büyüme hızının gerçekleştirilmiş olması ile planlanan yatırım ve sermaye birikiminden daha fazla bir yatırım ve sermaye ihtiyacı olmasından dolayı sermaye hızla erimiş hatta üretim için yetmemiş ve daha çok yatırımlara talep olmuştur. Daha fazla yatırım ise daha fazla sermaye gerektirdiğinden dolayı bir sermaye yetersizliği ortaya çıkmaktadır. Sermaye yetersizliği üretimin talebe cevap verecek oranda artırılmamasına neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak toplam talebin toplam arzdan fazla olmasına neden olacak ve ekonomide üretim ve istihdam seviyesi yükselecektir. Ayrıca, ekonomi üreticilerin planladığından daha hızlı bir ekonomik gelişme sürecine girecektir.

Bu süreçte olan ekonomilerde ise sürekli bir sermaye yetersizliği olacağı için, sermaye yetersizliğine çözüm bulmak için üreticilerin de sermayeyi artırmak için yaptıkları her türlü girişimleri ise sermaye sıkıntısını daha da artıracaktır.

Üreticilerin yatırımları artırmayı planlamaları, planlanan ve gerekli sermayeyi daha da artıracaktır. Bu bağlamda Harrod büyüme modeline göre, ekonomi bir nedenle dengeden uzaklaştığı zaman gelecekteki her dönem için dengesizlik kümülatif olarak daha da artacaktır. Harrod modelinde, bu dengesizlik kavramını vurgulamak için ise dengenin **bıçak sırtı denge ya da kararsız denge** (her an dengeden uzaklaşabilen) olduğunu belirtmektedir.

Durgunluk Süreci

Harrod büyüme modelinde gerekli büyüme hızının fiili büyüme hızından daha büyük olması ($G_w > G$), ekonomide durgunluğu ortaya çıktığı bir durumu göstermektedir. Bu durumda, dönem başında hedeflenen büyüme hızına, dönem sonunda gerçekleştirilmemiş demektir. Aynı zamanda dönem başında planlanmış olan yatırımlardan daha fazla dönem sonunda gerçekleşen (fiili) yatırımın, yapılmış olması, ihtiyaçtan fazla kullanılmayan sermaye birikimi nedeniyle aşırı kapasitenin ortaya çıkmasına neden olmuş ve üretim talepten daha fazla artarak bir dengesizlik durumu ortaya çıkmıştır. Bu sefer arz ile talep arasındaki uyumsuzluk arz lehine bozulmuştur. Aşırı kapasitenin olması ve arzın artması sonucunda stok birikimlerinin artmış olması ise ekonomiyi durgunluğa itecektir. Satılmamış hâlde mal stokları elinde kalan üreticiler ise gelecek dönemlerde kötümser bir hava içinde yatırım yapma konusunda daha dikkatli davranarak, yatırımlarını azaltma davranışı içinde olacaklardır. Tüketicilerin yatırım konusundaki bu davranışları ise talebin azalmasına neden olacak, işsizlik ve eksik kapasite kullanımı ile birlikte dengeden uzaklaşma diğer dönemler boyunca da devam edecektir.

Bıçak sırtı denge, Harrod modelinde ekonominin kararlı ve dengeli büyümesi için, toplam arz ve toplam talebi devamlı olarak birbirine eşit kılacak bir büyüme hızını tutturmak gerekmektedir. Ekonomide sermaye ve işgücü piyasalarında tam istihdamı sağlayacak ve dengeli büyümenin koşulu ekonomideki fiili büyüme hızı ile gerekli büyüme hızlarının aynı değeri taşıması gerekmektedir. Oysa ki normal olarak bu eşitlikteki sermaye hasıla katsayısı, tasarruf eğilimi, nüfus artış hızı ve teknolojik gelişmeler ise birbirinden bağımsız olarak belirlenmektedir. Bu nedenle, böyle bir dengenin fiilen gerçekleşmesi olasılığı oldukça düşüktür. Bu olasılık gerçekleşmiş olsa dahi, dengeden en ufak bir sapma ekonomiyi hızla dengesizliğe götürmektedir. Sistemdeki değişkenlerle ekonomiyi yeniden dengeye taşıyacak yapısal bir nitelik bulunmadığı için Harrod büyüme modelinde denge çoğu zaman "bıçak sırtında (her an bozulabilecek)" bir denge olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla Harrod büyüme modelinde durağan durum büyüme (kararlı ve dengeli büyüme) ($G = G_w$) mümkün olmakla beraber istikrarlı bir denge değildir. Bir ekonomide durağan durum büyüme olsa bile aslında bu denge bıçak sırtı dengedir.

Doğal büyüme hızı, nüfus artışı ve teknolojik gelişmenin müsaade ettiği büyüme hızı olup aynı zamanda emeğin tam kullanımını, emek piyasasında tam istihdamı sağlayan büyüme hızıdır.

Sizce Harrod büyüme modelinde dengeli büyüme hızı nasıl belirlenmektedir?

Doğal Büyüme Hızı

Harrod büyüme modelinde analiz edilen ve diğer büyüme hızlarından biraz farklılaşan büyüme hızı ise doğal büyüme hızıdır. Doğal büyüme hızı olarak ifade edilen büyüme hızındaki doğal kavramı, yanlış anlamalara neden olabilmektedir. Çünkü doğal büyüme hızındaki doğal kavramı, kendiliğinden ortaya çıkan bir gelişme değildir. Tersine, artan nüfusun tamamının istihdam edilmesine yetecek bir ekonomik gelişme olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda doğal büyüme hızı, nüfus artışı ve teknolojik gelişmenin müsaade ettiği büyüme hızı olarak kabul edilmektedir. Bir başka ifadeyle maksimum büyüme hızı olarak ya da tam istihdam büyüme hızı olarak da ifade edilebilir. Bir dönemdeki üretim artışının ulaşabileceği maksimum büyüklük işgücü, sermaye, doğal kaynak artışı ve teknolojik gelişme gibi faktörler tarafından belirlenmektedir. Bu faktörler arasında nüfus ve teknolojik gelişme ön plana çıkmaktadır. Çünkü Harrod büyüme modelinde temel hedef, artan işgücünün tam istihdamını sağlayacak bir büyüme hızının belirlenmesidir. Artan işgücünün tamamının istihdamını sağlayacak doğal büyüme hızı, nüfus artışı ile işgücünün verimindeki artışın toplamına eşittir. Bu bağlamda Doğal büyüme hızı;

$G_n = n + tk$ formülü ile ifade edilmektedir.

G_n : doğal büyüme hızı, n : nüfus artışı, tk : teknolojik gelişmelerdir.

Doğal büyüme hızı işgücünün tam istihdamını hedeflediğinden dolayı, tam istihdam büyüme hızı olarak da bilinmektedir. Nüfusun %1 arttığı ve teknolojik gelişmenin %2 arttığı bir ekonomide doğal büyüme hızı, maksimumu %3 olabilir.

Büyüme Hızlarının Karşılaştırılması

Harrod büyüme modelinde ekonominin denge süreci üç büyüme hızı karşılaştırılarak daha geniş kapsamlı bir analiz yapılmıştır. Böylece, üç denge sürecinin karşılaştırılmasıyla uzun dönemde canlanma ve durgunluğa giriş koşulları da daha iyi ve kapsamlı olarak analiz edilmiştir.

Gerekli büyüme hızı (G_w) ile doğal büyüme hızı (G_n)'nın birbirine eşit olması için geçerli bir neden bulunmamaktadır. İki büyüme hızı da birbirinden farklı olabilir. Tesadüfi olarak iki büyüme hızının eşitliği olmakla birlikte normal ve doğru olan durum aslında doğal büyüme hızı ve gerekli büyüme hızının birbirinden farklı olmasıdır. Modelde tasarruf alışkanlıklarına (s) ve sermaye hasıla katsayısına bağlı olan gerekli büyüme hızının (G_w), işgücünün büyüme hızı tarafından belirlenen doğal büyüme hızına eşit olması pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü modelde tasarruf eğilimi (s), sermaye hasıla katsayısı (k) ve nüfusu belirleyen unsurlar dışsal olup birbirinden bağımsız olarak belirlenip sabit varsayılmıştır. Bir başka ifadeyle Harrod büyüme modelinde durağan durum (kararlı ve dengeli büyüme) büyüme, fiilî büyüme ve gerekli büyüme hızlarının birbirine eşit olması durumunda mümkündür. Fakat tam istihdamda durağan durum büyümede fiilî, gerekli ve doğal büyüme hızlarının birbirine eşit olması ($G=G_w=G_n$) pek mümkün değildir. Diğer taraftan, Harrod büyüme modeline göre fiilî büyüme hızı (G), kısa dönemler dışında hiçbir zaman doğal büyüme hızından (G_n) fazla olamaz. Nedeni ise belli bir verimlilik seviyesinde mevcut kullanılan işgücü arzının üretimin ve

büyüme hızının ulaşabileceği maksimum sınırı belirlemesidir. Ayrıca, emeğin tam kullanılması için tam istihdamın sağlanması için, üretimin doğal büyüme hızına eşit bir hızla büyümesi, yani fiili büyüme hızının doğal büyüme hızına eşit olması gerekmektedir (Savaş, 1974; 328; Ünsal,2007; 91-92; Berber,2006; 134-135; Taban,2011; 71-72).

DOMAR BÜYÜME MODELİ

Domar büyüme modelinde Keynes'in kısa dönemli statik analizini uzun dönemli olarak genişletmeye yönelik olarak yatırımların geniş kapsamlı olarak ekonomi üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Bu bağlamda Domar yatırımların ekonomi üzerinde birbirinden farklı iki yönde etkisinin olduğunu ileri sürmüştür. Birinci etki, yatırım harcamaları ekonominin arz yönünü ilgilendiren üretim kapasitesini artırıcı etkisi, ikinci etki ise yatırım harcamalarının ekonominin talep yönünü ilgilendiren gelir artırıcı etkisidir. Bu bağlamda yatırımların ikili etkisi vardır ve Domar büyüme modeline göre, dengeli büyüme ise yatırımların üretim kapasitesi artırıcı etkisi ile geliri (talebi) artırıcı etkisinin birbirine eşitlenmesi ile gerçekleşmektedir. Domar büyüme modelinin bu çerçevede, temel kavramları ve varsayımları ile modelin işleyişi ve dengeli büyüme oranı incelenecektir (Tezel, 2000; 189-211; Ünsal, 2007; 83-102; Parasız, 2008; 89-96; Hiç, 1988; 71-85; Berber, 2007; 109-123; Taban, 2011; 73-79).

Domar büyüme modelinde yatırım harcamalarının ekonomi üzerindeki etkisi nasıl olmaktadır?

SIRA SİZDE

Domar Büyüme Modelinin Temel Kavramları

Domar büyüme modeli temel dört kavram ile analiz edilmektedir. Bu kavramlar aşağıda açıklanmaktadır.

Üretim Fonksiyonu

Üretim fonksiyonu, genel olarak makroekonomik analizlerde kullanılmaktadır ve belirli bir üretim teknolojisinde belirli bir miktar çıktının belirli girdilerle üretilmesini gösteren $Y = F(K, L)$ şeklinde bir fonksiyondur. Domar'ın büyüme modelinde, sabit oranlı bir üretim fonksiyonu kullanılmaktadır. Sadece bir malın üretiminde kullanılan sermaye (K) ve emek (L) girdileri arasında ikame yoktur ve sermaye emek girdileri birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Bir birim mal üretmek için gerekli olan sermaye ve gerekli olan emek miktarları bellidir ve sermaye- emek birleşim oranı (K/L) sabittir ve birbirinin yerine ikame edilemez.

Tasarruf Eğilimi

Domar büyüme modelinde tasarruflar millî gelirin oransal bir fonksiyonudur. Gelirden tüketim harcamaları çıkıldıktan sonra kalan kısım S'dir. $S = \alpha \cdot Y$, S tasarrufları, α , tasarruf eğilimini, Y ise milli geliri göstermektedir. Tasarruf eğilimi bilindiği gibi ortalama tasarruf eğilimi S/Y ve marjinal tasarruf eğilimi $\Delta S/\Delta Y$ olarak ikiye ayrılmaktadır.

Modelde ortalama ve marjinal tasarruf eğilimleri birbirine eşit ($\Delta S/\Delta Y = S/Y$) kabul edilmektedir ve uzun dönemde α tasarruf eğilimi ise sabit varsayılmıştır. Ayrıca Domar büyüme modelinde sermayeyi oluşturan tasarruflardır. Gelirin tasarrufa ayrılan kısmının tamamı yatırıma ($S=I$) dönüşmektedir. ($S=I$) eşitliği ise ekonomide millî gelirin sürekli dengede olduğunu göstermektedir.

Sabit oranlı üretim

fonksiyonu, Domar büyüme modelinde kullanılan üretim fonksiyonu, sabit oranlı bir üretim fonksiyonudur. Sadece bir malın üretiminde kullanılan, sermaye ve emek girdileri arasında ikame hiç yoktur ve sermaye ve emek girdileri birbirini tamamlayan niteliktedir. Malın, sermaye ve emek girdilerinin sabit bir oranda kullanılması suretiyle üretildiği anlamına gelen bu varsayım, bir birim mal üretmek için K, kadar sermaye girdisi ve L, kadar emek girdisi kullanılması gerektiğini gösterir.

Sermaye - Hasıla Katsayısı

Domar büyüme modelinde sermaye hasıla katsayısı, sermaye katsayısı olarak da nitelendirilmektedir. Sermaye hasıla katsayısı, bir ekonomide bir birim üretim için ne kadarlık sermaye (yatırım) gerekli olduğunu gösterir. Sermaye hasıla katsayısı, ekonomideki var olan sermaye stokunun (K) tam istihdam üretim miktarına (Y) oranlanmasıyla bulunmaktadır. K/Y , ortalama sermaye hasıla katsayısıdır. Buradaki sermaye stoku, makine ve teçhizat miktarlarını gösteren fiziki sermaye stokudur. Örneğin; 1 Türk Lirası değerinde üretim için 4 Türk Lirası değerinde sermaye mali gerekiyorsa 100 milyar Türk Lirası değerinde üretim için 400 milyar Türk Lirası değerinde sermaye stokuna ihtiyaç vardır. Bu bağlamda birinci örneğe göre sermaye hasıla katsayısı $K/Y=4/1=4$ Türk Lirası değerinde sermaye mali olarak hesaplanmaktadır. İkinci örneğe göre ise sermaye hasıla katsayısı $K/Y=400/100=400$ milyar Türk Lirası olarak hesaplanmaktadır.

Domar büyüme modelinde ortalama sermaye hasıla oranı ile birlikte, marjinal sermaye hasıla katsayısı da kullanılmaktadır. Marjinal sermaye hasıla katsayısı ise ekonomide üretimi bir birim artırabilmek için (ΔY) ne kadarlık sermayenin (yatırımın) (ΔK) olması gerektiğini göstermektedir. Yatırımlar sermaye stokuna net ilaveler olduğuna göre ($\Delta K=I$), Marjinal sermaye hasıla katsayısı, $\Delta K/\Delta Y$ ya da $I/\Delta Y$ olarak ifade edilmektedir. Ekonomide görülen teknolojik değişimler sermaye kullanımı yoğunluğunu etkilediği için marjinal sermaye hasıla katsayısının değişmesine neden olmaktadır. Ekonomide yoğun sermaye kullanılan teknolojilerde marjinal sermaye hasıla katsayısı artmaktadır, sermayeden tasarruf eden teknoloji kullanımlarında ise marjinal sermaye hasıla katsayısı azalmaktadır. Bu durumda marjinal sermaye hasıla katsayısı ile ortalama sermaye hasıla katsayısı, ancak teknoloji gelişiminin olmadığı zaman birbirine eşitlenmektedir. Domar büyüme modelinde ise teknolojik gelişme sabit varsayımından dolayı, marjinal sermaye hasıla katsayısı ile ortalama sermaye hasıla katsayısı birbirine eşit varsayımı geçerli olmaktadır. $\Delta K/\Delta Y=K/Y$ şeklinde iki katsayı birbirine eşit olmaktadır. Bu bağlamda Domar büyüme modelinde tüm ekonomi için tek bir sermaye hasıla katsayısı kullanılmaktadır ve sabit kabul edilmektedir.

Sermayenin (Yatırım) Verimliliği Katsayısı

Domar büyüme modelinde kullanılan temel kavramlardan bir diğeri ise sermayenin (yatırım) ortalama verimliliği kavramıdır. Sermaye hasıla oranının tersi olan hasıla sermaye katsayısı, sermayenin ortalama verimliliği olarak da tanımlanıp (Y/K) olarak gösterilmektedir. Sermayenin ortalama verimliliği katsayısı, ekonomide sahip olunan tam istihdam üretim miktarının varolan sermaye stokuna bölünmesiyle elde edilmektedir. Sermayenin ortalama verimliliği özellikle, ekonominin üretim gücünün ortaya konulmasında sıklıkla kullanılan bir orandır. 1 Türk Lirası değerinde üretim ortaya koyabilmek için 4 Türk Lirası değerinde sermaye malına ihtiyaç varsa sermayenin ortalama verimliliği $Y/K= 1/4= 0.25$ olur.

Diğer yandan üretim miktarındaki ve sermaye stokundaki değişimler için ise sermayenin marjinal verimliliği kavramı kullanılmaktadır. Sermayenin marjinal verimliliği katsayısı, $\Delta Y/\Delta K$ şeklinde formüle edilmektedir. Domar modelinde sermayenin marjinal verimliliği katsayısı (σ) simgesi ile gösterilmektedir. Domar büyüme modelinde teknolojik değişimler sabit varsayımı geçerli olduğu için sermayenin ortalama verimliliği ile sermayenin marjinal verimliliği birbirine eşit ($\sigma=Y/K=\Delta Y/\Delta K$) kabul edilmektedir.

Sermaye katsayısı, sermaye hasıla katsayısı olarak da nitelendirilmektedir. Bir birim üretim gerçekleştirebilmek için gerekli olan sermaye ya da yatırım miktarını gösteren katsayıdır.

Domar Büyüme Modelinin Varsayımları

Domar büyüme modelinin temel varsayımları şunlardır:

- i. Ekonomide devlet harcamaları yoktur.
- ii. Ekonomi dışı kapalı bir ekonomidir. Bu varsayımlar ile Domar'a göre büyüme üzerinde devletin ve/veya uluslararası ekonomik ilişkilerin herhangi bir etkisinin olmadığını savunmaktadır. Bu varsayımın amacı ise analizde özel sektör yatırımlarının üretim kapasitesinin artırıcı etkisi üzerine yoğunlaşmasını sağlamaktır.
- iii. Ekonomide gecikmeler yoktur. Bir başka deyişle üretimde meydana gelen bir artış hemen gecikmeden yatırım harcamalarını artırmakta ve yatırım harcamalarındaki artış ise anında gelir artışına neden olmaktadır.
- iv. Ekonomi tam istihdam denge düzeyindedir.
- v. Sermaye ve gelir arasında sabit bir teknolojik ilişki vardır.

Domar Büyüme Modelinin İşleyişi

Daha öncede bahsedildiği gibi, Domar büyüme modelinde, yatırımların ikili etkisi vardır. Birinci etki, yatırım harcamalarının ekonominin arz yönünü ilgilendiren üretim kapasitesini artırıcı etkisi, ikinci etki ise yatırım harcamalarının ekonominin talep yönünü ilgilendiren gelir artırıcı etkisidir. Bu bağlamda iktisadi büyümenin denge şartı ise yatırımların kapasite artırıcı etkisi ile gelir artırıcı etkisinin birbirine eşitlenmesidir.

Yatırımların Kapasite Artırıcı Etkisi

Bir ekonomide yapılan yatırımlar, yatırım mallarının miktarında artışa neden olmaktadır. Bir başka ifadeyle, her türlü makine taşıt ve aletlerin miktarında bir artış olurken köprü, baraj, yol, liman gibi alt yapı yatırımlarının da sayısında artışlar olmaktadır. Bu miktarlardaki artışlar ise ekonomiye yatırım öncesi döneme göre mal ve hizmeti daha fazla üretecek üretim gücü artışı yaratmaktadır. Dolayısıyla yapılan her türlü yatırım harcaması, ekonominin potansiyel arz gücünü ilgilendiren üretim kapasitesini artırmaktadır. “Örneğin, mevcut 100 fabrikasıyla yılda 500 bin birim mal üreten bir ekonomiye yıllık kapasitesi 60 bin birim olan yeni bir fabrikanın eklenmesiyle üretim kapasitesi yıllık 560 bin birime yükselir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken bir noktaya dikkat etmek gerekir. Ekonominin üretim gücünün artması başka şey, fiilen üretilen mal ve hizmet miktarının artması başka şeydir. Üretim kapasitesinin artması, fiilen üretilen mal ve hizmet miktarının artması demek değildir. Yukarıdaki örnekte, ekonomiye ilave edilen yeni fabrika ile üretim kapasitesi 60 bin birim artmıştır. Eğer bu yeni fabrika üretimde bulunmuyorsa fiili üretim hiç artmamış, %50 kapasiteyle üretimde bulunuyorsa, fiili üretim 30 bin birim, %100 kapasiteyle çalışıyorsa fiili üretim 60 bin artmış olur. Buradan şu sonuç çıkmaktadır; üretim kapasitesindeki artış ile fiili üretimdeki artış, sadece ekonomideki tam istihdam şartları sağlandığında birbirine eşit olur. Zaten büyüme sürecindeki temel problemde ekonominin artan üretim gücünü gerçek mal ve hizmet üretimini artıracak şekilde kullanmak, teknik deyimile ekonominin tam istihdamda bulunmasını sağlamaktır” (Berber, 2007; 109).

Domar büyüme modeline göre yatırımların üretim kapasitesi üzerinde yarattığı değişim, yatırım düzeyine (I), yapılan yeni yatırımın (sermayenin) verimliliğine (σ) bağlı olmaktadır. Domar büyüme modelinde sermayenin (yatırımın) ortalama verimliliği ve marjinal verimliliği birbirine eşit ($\sigma = Y/K = \Delta Y / \Delta K$) kabul edilmektedir.

Ayrıca, bir dönemde yapılan yatırım (I), sermaye stokundaki değişmeye (ΔK) eşit olduğu için ($I = \Delta K$) şeklinde ifade edilirse sermayenin verimliliği oranı formülünde $\sigma = \Delta Y / \Delta K$, ΔK yerine I koyarsak $\sigma = \Delta Y / I$ ya da $\Delta Y = I \times \sigma$ formülüne ulaşılmaktadır.

Domar büyüme modelinde yatırımların kapasite artırıcı etkisinde ekonomini arz yönüyle ilgili olduğu için ΔY , ΔY_q şeklinde ifade edilmektedir. Üretim kapasitesindeki artış, $\Delta Y_q = I \times \sigma$ şeklinde formüle edilir,

ΔY_q , üretim kapasitesindeki artış I, yatırım miktarı, σ sermayenin ortalama verimliliği şeklinde ifade edilmektedir.

Bir örnekle açıklamak gerekirse denge gelir düzeyi $Y_1 = 500$ milyar ise $\alpha = 0.20$ (marjinal tasarruf eğilimi) ise, $\sigma = 0.30$ (sermayenin ortalama verimliliği) ise yatırımlar üretim kapasitesini şu şekilde artırmaktadır: Öncelikle yatırımların ne kadar olduğunu hesaplamak gerekmektedir. $S = I$ eşitliği gereği, tasarrufların bilinmesi yatırımların da bilinmesi demektir.

$\alpha = 0.20$ ise, $S = \alpha \times Y$ tasarruflar gelirin bir fonksiyonudur.

$S = 0.2 \times 500 = \text{₺}100$ milyar tasarruflar olacaktır, $S = I$ gereği, $I = \text{₺}100$ milyar olur, yani net yatırım $\text{₺}100$ milyar olmak durumundadır. Çünkü millî gelir denge düzeyinde yatırımların tasarruflara eşit olma durumu vardır.

$I = \text{₺}100$ milyar net yatırım, ekonominin üretim kapasitesini (gücünü) ise,

$\Delta Y_q = I \times \sigma$, $\Delta Y_q = 100 \times 0.30 = \text{₺}30$ milyar. Ekonominin üretim gücünü ise $Y_2 = Y_1 + \Delta Y_q = 500 + 30 = \text{₺}530$ milyar artıracaktır. $\text{₺}530$ milyar aynı zamanda ekonominin ulaşmış olduğu yeni tam istihdam millî gelir düzeyidir. Henüz fiilî mal ve hizmet üretiminde bir artış yoktur fakat ekonominin üretim kapasitesinde bir artış meydana gelmektedir. Fiilî mal ve hizmet üretim artışını meydana getiren ise yatırımın gelir artırıcı etkisidir.

Yatırımların Gelir Artırıcı Etkisi

Domar büyüme modelinde, ekonomide fiilî üretim artışını sağlayan, yatırımların ekonominin talep yönünü ilgilendiren gelir artırıcı etkisidir. Bir başka ifadeyle ekonominin fiilî olarak üretim artışı sağlayabilmesi için artan üretim gücünün talebin (harcamaların) artması aracılığıyla gerçekleşmektedir. Toplam talepteki artışları belirleyen faktör ise yatırımların gelir (talep) artırıcı etkisidir. Domar büyüme modelinde, yatırımlardaki artışın toplam geliri ya da toplam talebi artırıcı etkisi aşağıdaki gibi açıklanıp hesaplanmaktadır. Bu hesaplama yapılırken Keynes'in çarpan etkisi kullanılmıştır.

Ekonomide tasarruflar millî gelirin bir fonksiyonudur $S = \alpha \times Y$ şeklindedir ve Marjinal tasarruf eğilimi de α olarak kabul edilmektedir.

$S = I$, tasarruf yatırım eşitliği gereği, marjinal tasarruf eğilimi $\alpha = \Delta S / \Delta Y = \Delta I / \Delta Y$ ile ifade edilebilir.

$\Delta Y = \alpha / \Delta I$ ve $\Delta Y = 1 / \alpha \times \Delta I$ şeklinde ifade edilebilir.

Ekonominin talep yönünü ilgilendiren gelir artışıdır (ΔY). Bu bağlamda ΔY , ΔY_d şeklinde ifade edilirse yatırımların gelir veya talep artırıcı etkisi,

$\Delta Y_d = 1 / \alpha \times \Delta I$ şeklinde açıklanmaktadır.

Bu eşitlik gerçekte, Keynes'in yatırım çarpanı mekanizması formülüdür. Yatırım harcamalarındaki bir birimlik artış gelir ve talep düzeyini ne kadar artıracığını gösteren yatırım çarpanıdır. Yatırım harcamalarının üretim kapasitesini artırıcı etkisi ile yatırımların gelir artırıcı etkisi birbirinden farklılaşmaktadır. Çünkü her türlü yatırım harcaması yani net yatırımlar (I) ekonominin mal ve hizmet üretebilecek üretim gücünü artırırken toplam talepte veya gelirdeki artışı sağlayan ise net yatırım değil net yatırımlardaki artışlardır (ΔI).

Bu bağlamda Domar büyüme modeline göre ekonomide her dönem sonunda yapılan yatırım bir önceki dönemin yatırımına ($I_t = I_{t-1}$) şeklinde eşit ise ekonomide üretim kapasitesi artarken talep artışında bir değişiklik olmamaktadır. Bundan dolayı yatırımların talep veya geliri artırabilmesi için her dönem sonunda yapılan yatırımlar bir önceki dönemin yatırımlarından, ($I_t > I_{t-1}$) şeklinde daha fazla olması gerekmektedir. Bir önceki dönemden daha fazla yatırım artışı gerçekleşmez ise talep ve gelir seviyesi aynı düzeyde kaldığı için yatırımların gelir artırıcı etkisi gerçekleşemez.

Domar büyüme modelinde tam istihdam denge büyüme şartı nedir?

Dengeli Büyüme

Ekonomide tam istihdam denge düzeyinde, yatırımlar ekonominin üretim kapasitesini artırırken toplam gelir (talep) artışına da neden olmaktadır. Yatırımların özelliği gereği bu ikili etkisi tam istihdam düzeyinde dengeli büyümeyi sürdürmek isteyen ekonomilerde bazı sorunlara neden olabilmektedir. Çünkü yatırımlar aracılığıyla artan üretim kapasitesinin fiili mal ve hizmet üretim artışına (kapasitenin atıl kalmaması) dönüştürülmesi gerekmektedir. Toplam geliri (talebi) belirleyen de yatırım harcamalarındaki artış olduğuna göre tam istihdamda dengeli büyümeyi sürdürecektir yatırım artışı her yıl ne kadar olmalıdır?

Bu bağlamda artan üretim gücünün tamamını kullanacak talep artışı yeterli olursa tam istihdamda dengeli büyüme sağlanarak bir istikrarsızlık yaşanmayacaktır. Eğer toplam talep artışı üretim kapasitesinin tamamını kullanacak düzeyde olmayıp yeterli değilse ekonomide kullanılmayan atıl kapasiteden dolayı işsizlik ve deflasyonist bir süreç yaşanacaktır. Tam tersi durum olursa, yani yatırım artışı üretim kapasitesinin üstünde daha fazla talep artışına neden oluyorsa, ekonomide talep fazlası nedeniyle enflasyonist bir süreç yaşanacaktır. Bu durumda ekonomide, toplam talepte meydana gelen artışlar artan üretim kapasitesinin tamamını kullanmaya yeterli ise tam istihdamda dengeli büyüme gerçekleşmektedir.

Domar büyüme modelinde ise bahsedilen bu durum, yatırımların üretim kapasitesini artırıcı etkisi ile yatırımların toplam geliri artırıcı etkisi birbirlerine eşit olmalıdır şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda Domar büyüme modelinde, tam istihdam denge büyüme şartı, toplam talepte (gelirde) meydana gelen artış, artan üretim kapasitesinin tamamının kullanılmasına yeterli olmasıdır. Denge büyüme oranı ise yatırımların gelir artırıcı etkisinin kapasite artırıcı etkisine eşit olduğu büyüme oranı formülüne göre hesaplanmaktadır. Domar dengeli büyüme oranı, üretim kapasitesindeki değişiklikler (ΔY_q), toplam talepteki (gelirdeki) değişikliklere (ΔY_d) eşit olduğunda elde edilir.

$$\Delta Y_q = \Delta Y_d$$

$$\Delta Y_q = I \times \sigma \text{ ve } \Delta Y_d = 1/\alpha \times \Delta I \text{ olduğuna göre,}$$

$I \times \sigma = 1/\alpha \times \Delta I$ eşitliği elde edilir. Bu eşitliğin her iki tarafını α ile çarpıp, I 'ya böldüğümüzde ise,

$$\Delta I / I = \alpha \times \sigma \text{ eşitliği elde edilir.}$$

Eşitlikteki ($\Delta I / I$), yatırımların yüzde kaç büyüdüğünü gösterir ve yatırımlarda meydana gelen artışın, yatırım hacmine bölünmesi ile bulunmaktadır. Bu bağlamda tam istihdamda ekonominin dengeli büyüebilmesi için, yatırımlar her yıl, marjinal tasarruf eğilimi (α) ve sermayenin ortalama verimliliği (σ) çarpımı kadar artırılmak zorundadır. Bilindiği üzere Domar büyüme modelinde ortalama ve marjinal tasarruf eğilimi birbirine eşit ve sabittir. Sermayenin ortalama ve marjinal ve-

rimliliği de birbirine eşit ve sabittir. Bu bağlamda Domar büyüme modelinde yatırım ($\alpha x \sigma$) değeri kadar artması gerekirken gelir de ($\alpha x \sigma$) değerine eşit oranda artması gerekmektedir.

Domar büyüme modelinde, dengeli büyüme oranı, aşağıdaki gibi formüle edilmektedir:

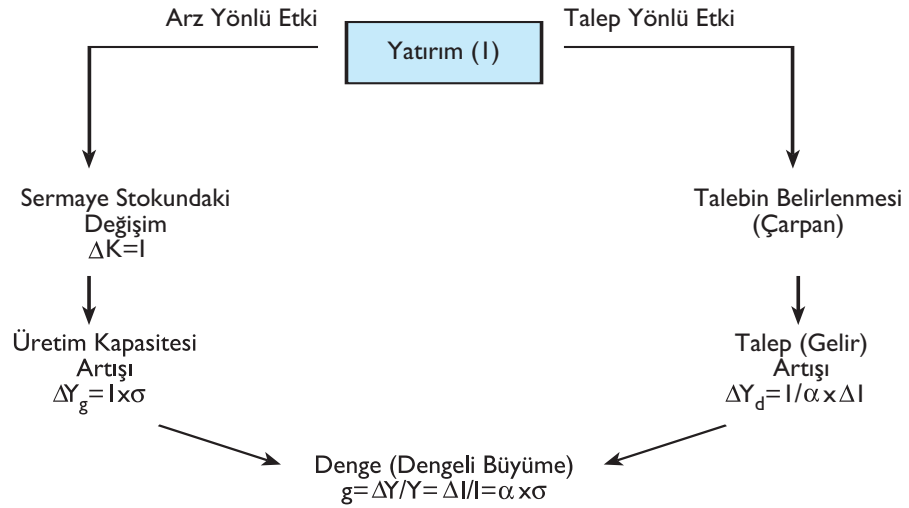
$S=I$ ve $S= \alpha x Y$ ise, $I=\alpha x Y$ şeklinde ifade edilebilir. Bu ifade, $\Delta Y_d= I x \alpha$ formülünde yerine konulup genelleştirilirse;

$\Delta Y=\alpha x Y x \sigma$ şeklinde olmaktadır. Bu ifadeden ise $\Delta Y/Y=\alpha x \sigma$ ifadesine ulaşılmaktadır.

Bu durumda Domar büyüme modelinde dengeli büyüme oranı genel olarak;
 $g= \Delta Y/Y= \Delta I/I = \alpha x \sigma$ şeklinde ifade edilmektedir.

$g= \Delta Y/Y$ ifadesi, büyüme oranıdır. Bu durumda Domar büyüme modelinde tam istihdam dengeli büyümeyi sürdürebilmek için her yıl, büyüme ($\alpha x \sigma$) oranında gerçekleşmelidir.

Aşağıdaki şekilde, Domar büyüme modelinde tam istihdam düzeyinde dengeli büyüme oranının nasıl sağlandığı görülmektedir (Berber, 2007; 118; Taban, 2011; 76).

Domar Büyüme Modelinin İşleyişinin Örneklerle Açıklanması

Domar büyüme modelinin işleyişini bir örnekle açıklayalım. Tam istihdam dengeli gelir düzeyi $Y_1= 500$ milyar ise $\alpha= 0.20$ (marjinal tasarruf eğilimi) ise $\sigma= 0.30$ (sermayenin ortalama verimliliği) ise dengeli büyüme durumlarını dönemler hâlinde ortaya koyalım. $\sigma= 0.30$ olduğu için tam istihdam dengesini sürdürebilmek için gerekli olan yatırım artış hızı veya bir başka ifadeyle büyüme oranını hesaplamak gerekmektedir (Berber, 2006;118-119).

Denge büyüme oranı $g= \Delta Y/Y= \Delta I/I= \alpha x \sigma$ olduğuna göre,

$g= 0.2x0.3=0.06$ yani % 6 olarak hesaplanmaktadır. Bu durumda net yatırımlar her yıl bir önceki yıla göre % 6 oranında artırılırsa tam istihdam dengesi sürmeye devam edecektir. Tablo 4.1'de görüldüğü üzere bu durumu dönemler hâlinde ortaya koyalım.

Öncelikle yatırımlar üretim kapasitesini şu şekilde artırmaktadır: Öncelikle yatırımların ne kadar olduğunu hesaplamak gerekmektedir. $S=I$ eşitliği gereği, tasarrufların bilinmesi yatırımların da bilinmesi demektir.

$\alpha = 0.20$ ise, $S = \alpha Y$ tasarruflar gelirin bir fonksiyonudur.

$S = 0.2 \times 500 = \text{₺}100$ milyar tasarruflar olacaktır, $S=I$ gereği, $I = \text{₺}100$ milyar olur, yani net yatırım $\text{₺}100$ milyar olmak durumundadır. Çünkü millî gelir denge düzeyinde yatırımların tasarruflara eşit olma durumu vardır.

$I = \text{₺}100$ milyar net yatırım, ekonominin üretim kapasitesini (gücünü) ise,

$\Delta Y_q = I \times \sigma$, $\Delta Y_q = 100 \times 0.30 = \text{₺}30$ milyar. Ekonominin üretim gücü, $Y_2 = Y_1 + \Delta Y_q = 500 + 30 = \text{₺}530$ milyar artıracaktır. $\text{₺}530$ milyar aynı zamanda ekonominin ulaşılmış olduğu ikinci yıl yeni tam istihdam millî gelir düzeyi ve ulaştığı yeni üretim kapasitesidir.

Ekonominin üretim kapasitesindeki artış $\text{₺}30$ milyar olarak gerçekleşmiştir. İkinci dönemdeki yatırım miktarı $\text{₺}106$ milyar olurken yatırım artışı ise $\Delta I = I_t - I_{t-1} = 106 - 100 = \text{₺}6$ milyar olmaktadır. Yani yatırımlar bir önceki yıl $\text{₺}100$ milyar olurken cari yılda $\text{₺}106$ milyar olduğu için $\text{₺}6$ Milyarlık yatırım artışı meydana gelmektedir. Cari yılda $\text{₺}6$ Milyarlık yatırım artışı ise talebi (geliri) $\Delta Y_d = 1/\alpha \times \Delta I$ eşitliğinden, $\Delta Y_d = 6 \times 1/0.20 = \text{₺}30$ milyar artırmış olacaktır.

Toplam talep (toplam gelir) ise ikinci yıl Y_2 , $Y_1 + \Delta Y_d = 500 + 30 = \text{₺}530$ milyar'ye ulaşacaktır. Yatırımların üretim kapasitesini artırıcı etkisi mevcut dönemde ortaya çıkmasına rağmen yatırımların talebi artırıcı etkisi ise bir dönem sonra yani bir dönem gecikmeli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreç tablo 4.1'de görüldüğü gibi, birbirini takip eden dönemlerde aynı şekilde devam etmektedir. Tam istihdam dengesi net yatırımlar her yıl bir önceki yıla göre % 6 oranında arttırıldığı sürece ise sürdürülmektedir.

	Arz Yönlü Etki				Talep Yönlü Etki		
Yıl	Y	C	I	$\Delta Y_q = I \times \sigma$	ΔI	$\Delta Y_d = 1/\alpha \times \Delta I$	Y
1	500	400	100	$100 \times 0.3 = 30$	—	—	500
2	530	424	106	$106 \times 0.3 = 31.8$	6	$6 \times 5 = 30$	530
3	561.8	449.4	112.3	$112.3 \times 0.3 = 33.7$	6.36	$6.36 \times 5 = 31.8$	561.8
4	595.5	476.4	119.1	$119.1 \times 0.3 = 35.8$	6.74	$6.74 \times 5 = 33.7$	595.5

Tablo 4.1

Domar Büyüme Modelinde Tam İstihdamda Dengeli Büyüme Süreci

Kaynak: Berber, 2006; 119

Domar büyüme modelinde tam istihdam dengesinin dönemler hâlinde devam edebilmesi için gerekli yatırımlar ve gerekli büyüme oranı her yıl bir önceki yıla göre % 6 oranında artması gerekmektedir. Eğer, gerekli büyüme oranı ve gerekli yatırımlar %6 yerine %5 artarsa yani net yatırımlar tam istihdam için gerekli olan %6'lık orandan daha az oranda artarsa, ikinci yıl net yatırımlar $\text{₺}105$ milyar olacağı için ve toplam talep (toplam gelir) artışı ise $\text{₺}525$ milyar olacaktır. Bu durumda, toplam talep, toplam arzdan (üretim kapasitesi) az olarak gerçekleşmiştir. Bir baş-

ka deyişle, toplam talep ve harcamalar, üretim kapasitesini yani toplam arzı satın alabilecek seviyeye ulaşamayıp ₺5 milyarlık atıl kalan üretim kapasitesi oluşmuştur. Bu durum ise ekonominin durgunluğa ulaşmasına ve gelecek yıllarda arz ve talep arasındaki uyumsuzluğun artmasına neden olacaktır. Domar büyüme modelinde bu durum büyümenin istikrarsızlığı dengeli büyüme sürecinden sapma yani durgunluk sürecidir. Diğer bir dengeli büyüme sürecinden sapma ve dengesizlik süreci ise enflasyonist sürecidir. Eğer, gerekli büyüme oranı ve gerekli yatırımlar % 6 yerine % 7 artarsa yani net yatırımlar tam istihdam için gerekli olan %6'lık orandan daha fazla oranda artarsa ikinci yıl net yatırımlar ₺107 milyar olacağı için ve toplam talep (toplam gelir) artışı ise ₺535 milyar olacaktır. Bu durumda, toplam talep, toplam arzdan (üretim kapasitesi) fazla olarak gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle, toplam talep ve harcamalar, üretim kapasitesinden yani toplam arzdan satın daha fazla olup ₺5 milyarlık talep fazlalığı vardır. Ekonomide bu durum ise enflasyonist sürecin başlamasına neden olacaktır (Berber, 2006;122-123).

HARROD-DOMAR BÜYÜME MODELİNİN ELEŞTİRİSİ

Harrod ve Domar büyüme modelleri esas olarak Keynesyen analizlere dayanmaktadır. Her iki modelde de büyümeyi açıklarken kullandıkları en önemli kavram yatırımlardır. Fakat yatırım konusundaki düşünceleri biraz birbirinden farklılaşmaktadır. Yatırım çarpanı, hızlandırıcı, toplam arz kavramları her iki büyüme modelinde kullanılan ve modellerin temelini oluşturan kavramlar olmaktadır.

Harrod Domar büyüme modeli iktisatçılar tarafından çeşitli açılardan başarılı bulunmaktadır. Bu başarının nedeni olarak ise büyüme sorunsalını iktisat teorisine yeniden dahil etmeleridir. Durağan durum, kararlı durum, dengeli büyüme kavramlarının büyüme sorunsalındaki çok önemli rolleri Harrod-Domar'ın analizlerden kaynaklanmaktadır. Harrod-Domar, tasarrufların millî gelir düzeyinin belirlenmesinde rolü üzerine Keynesgil tartışmalardan sonra, aynı zamanda tasarrufun sermaye birikimi üzerindeki klasik rolünü tekrar vurgulamışlardır (Taban, 2011; 79).

Harrod-Domar büyüme modelinin, iktisat literatürüne büyüme ile ilgili katkıları yanında zayıf ve eleştirilen yönlerini ise genel olarak şu şekilde açıklamak mümkündür (Savaş, 1974; 329-330; Ünsal,2007; 98-99; Berber,2006; 136-137; Taban,2011; 78-79):

Modele yapılan en önemli eleştiri, modelin gelişmiş ülkelerin büyüme deneyimlerini açıklamakta yetersiz kalmasıdır. Çünkü gelişmiş ülkelerde işgücü ve sermayenin tam kullanımını sağlayan büyümenin gerçekleşmiş olmasına rağmen Harrod- Domar büyüme modelinde bu durumun ancak tesadüfi ya da şans eseri olarak gerçekleşebileceği vurgulanmaktadır.

Harrod- Domar büyüme modelinde hesaplanması zor ve soyut kavramlar kullanılarak analizler yapılmıştır. Tasarruf eğilimi, sermaye hasıla katsayısı ve sermayenin verimliliği katsayılarını hesaplamak çok kolay olmayıp bu katsayıları hesaplamak için verilerin güvenilirliği de önemli bir sorundur. Bu bağlamda “her iki model de Domar'ın da vurguladığı gibi kesin hesaplamalar yapmak için değil, fakat genel bir eğilimi belirlemek ve ekonomi büyümediği takdirde ortaya çıkabilecek aksaklıkları göstermek amacı ile kullanılmalıdır”(Savaş, 1974; 329).

Harrod-Domar büyüme modelinde sermaye hasıla katsayısı hesaplanırken ekonomideki sektörel ayırım yapılmamıştır. Ekonominin bütünü temsil eden bir tek katsayı kullanılmıştır. Bu ise yanıltıcı sonuçlara neden olmaktadır. Her sektörün ekonomi içindeki durumları ve ağırlıkları farklı olacağından dolayı sermaye hasıla katsayıları da farklıdır.

Harrod-Domar büyüme modelinde kısa ve uzun dönemler olarak tasarruf eğilimi ve marjinal tasarruf eğilimi birbirine eşit ve sabit kabul edilmesi hatalıdır. Aynı şekilde sermaye hasıla katsayısı ve marjinal sermaye hasıla katsayısı sabit ve birbirine eşit tek bir katsayı olarak kabul edilmesi de hatalıdır. Çünkü sermaye hasıla katsayısının sabit ve değişmemesi üretim faktörleri arasında ikamenin olamayacağı ve teknolojik gelişmenin olmadığı anlamına gelmektedir.

Harrod- Domar büyüme modelinde, eleştirilen diğer önemli bir konu ise üretim faktörlerinden sadece sermaye, üretim artışını sağlayan tek faktör olarak kabul edilmektedir. Domar büyüme modelinde sermaye dışındaki emek ve teknolojik gelişmelere yer verilmemiştir. Harrod büyüme modelinde ise sadece doğal büyüme hızı açıklanırken emek ve teknolojik gelişmelere yer verilmiştir. Bu bağlamda Harrod-Domar büyüme modelinde, emek ve teknolojik gelişmelerin üretime katkısı yok sayılmış ve bu faktörleri belirleyen unsurlar ve bu unsurlar arasındaki ilişkilere modelde de hiç değinilmemiştir. Gerçek dünyaya daha çok yaklaşabilmek için tasarruf eğilimi, sermaye hasıla katsayısı ve hızlandıran, işgücü artışı, ve teknolojik gelişmeler gibi unsurların birbirinden bağımsız olmadıklarını bilmek ve bunlar arasındaki ilişkileri analiz etmek gerekmektedir. Ayrıca işgücünün verimliliği ve teknolojik gelişmeler, iktisadi büyümenin çok önemli kaynakları olduğu artık dünya ekonomilerinin büyüme adına geçirmiş oldukları deneyimlerden de anlaşılmaktadır.

Harrod-Domar büyüme modeli bu eleştirilerle birlikte gerçek ekonomik dünyayı açıklamak ve analiz etmek açısından eksiklikleri olmasına rağmen, büyüme teorilerinin gelişimi ve teorileri anlama ve birçok büyüme modellerinin de hareket noktasını oluşturan önemli bir model olmaktadır.

Özet

Harrod büyüme modelinin temel kavramlarını ve varsayımlarını açıklamak

Harrod büyüme modelinde temel çok önemli üç kavram kullanılmaktadır. Birincisi tasarruflar ikincisi yatırımlar, üçüncüsü ise hızlandıran kavramıdır. Tasarruflar ve yatırımlar modelde aynı zamanda dengenin sağlanmasında kullanılan en önemli kavramlardır. Modelde, planlanan tasarruflar dönem sonu gerçekleştiği için planlanan tasarruflar (S_p), fiilî gerçekleşen tasarruflara (S_g) eşit olup ($S_p=S_g$) şeklinde gösterilmektedir. Ayrıca dönem sonunda gerçekleşen yatırımlar (I_g) ise fiilî gerçekleşen tasarruflara eşit olduğu için ($I_g=S_g$) olarak gösterilmektedir. Burada önemli olan konu, tasarruf yapanlar ile yatırım yapan kişiler aynı kişiler olmayıp farklı kişilerdir. Bu nedenle dönem başı olarak planlanan tasarruf ve planlanan yatırımlar birbirine eşit olamaz, eşit olması da beklenemez.

Hızlandıran katsayısı ise aslında planlanan yatırımların belirlenmesinde kullanılmaktadır. Hızlandıran uyarılmış yatırımlarla ilişkilidir ve Harrod büyüme modelinde de gelir düzeylerinde önceki dönemlere göre ortaya çıkan değişimler karşısında girişimcilerin yatırım konusunda nasıl davranacakları ile ilgilenilir.

Ekonomide dengeden, planlanan tasarruf ve yatırımların büyüklüklerine göre sapmalar oluşmaktadır. Dönem başı planlanan yatırım planlanan tasarruftan büyük ise $I_p > S_p$ (veya $I_p > I_g$) yani fiilî (gerçekleşen) yatırım planlanan yatırımdan az ise ekonomide üretim, yatırım eksikliği olup gereği kadar yatırım yapılmamış olur. Ekonomide bu durumda bir talep fazlası ortaya çıkar ve stoklar azalmaya başlar.

Bu durumun tersi durum olan bir dengesizlik yaşanır, eğer, dönem başı planlanan yatırım planlanan tasarruftan küçük ise ($I_p < S_p$) (veya $I_p < I_g$) yani, fiilî (gerçekleşen) yatırım planlanan yatırımdan büyük ise ekonomide, yatırım (üretim) fazlalığı olup gereğinden fazla yatırım yapılmış olur. Ekonomide bu durumda bir arz fazlası ortaya çıkar ve istenmeyen bir şekilde stoklar artar.

Harrod büyüme modelinin işleyişini açıklamak

Modelde birbirinden farklı üç büyüme hızlarının karşılaştırılmasıyla dengeli büyüme hızı belirlenmektedir. Bu şekilde modelde denge süreci geniş kapsamlı olarak analiz edilirken ayrıca, uzun

dönemde canlanma ve durgunluğa girişin şartları da daha iyi analiz edilmeye çalışılmıştır. Modelde kullanılan büyüme hızları şunlardır: Gerekli büyüme hızı, fiilî büyüme hızı ve doğal büyüme hızıdır. Gerekli büyüme hızı planlanan tasarruf ve planlanan yatırım eşitliğini sağlayan büyüme hızı demektir. Fiilî büyüme hızı ise dönem sonu gerçekleşen tasarruf ile dönem sonunda ortaya çıkan veya gerçekleşen sermaye ihtiyacı veya hızlandırana bağlı olarak belirlenmektedir. Bu iki büyüme hızlarının karşılaştırılması sonucunda ekonomide üç farklı durum ortaya çıkmaktadır. Fiilî ve gerekli büyüme hızlarının birbirine eşit olduğu ($G=G_w$) denge durumu, fiilî büyüme hızının gerekli büyüme hızından büyük olması ($G>G_w$) ekonomide enflasyonist bir sürecin ortaya çıktığı bir durumu göstermektedir. Üçüncü durum ise gerekli büyüme hızının fiilî büyüme hızından daha büyük olması ($G_w>G$) ile ekonomide durgunluğa ortaya çıktığı bir durumdur.

Harrod büyüme modeline göre ekonomi dengeyken bir nedenle dengeden uzaklaştığı zaman gelecekteki her dönem için dengesizlik kümülatif olarak artacağı için Harrod modelinde, bu dengesizlik kavramına kararsız denge ya da bıçak sırtı denge (her an dengeden uzaklaşabilen) denilmektedir.

Harrod büyüme modelinde analiz edilen ve diğer büyüme hızlarından biraz farklılaşan üçüncü büyüme hızı ise doğal büyüme hızıdır. Doğal büyüme hızı, nüfus artışı ve teknolojik gelişmenin müsaade ettiği büyüme hızı olarak tanımlanmaktadır. Maksimum büyüme hızı ya da tam istihdam büyüme hızı olarak da kullanılmaktadır. Üç denge sürecinin karşılaştırılmasıyla ise uzun dönemde canlanma ve durgunluğa giriş koşulları da daha iyi ve kapsamlı olarak analiz yapılmıştır. Gerekli büyüme hızı (G_w) ile doğal büyüme hızı (G_n)'nın birbirine eşit olması için geçerli bir neden bulunmamaktadır. İki büyüme hızı da birbirinden farklı olabilir. Tesadüfi olarak iki büyüme hızının eşitliği olmakla birlikte normal ve doğru olan durum aslında doğal büyüme hızı ve gerekli büyüme hızının birbirinden farklı olmasıdır. Gerekli büyüme hızının (G_w), işgücünün büyüme hızı tarafından belirlenen doğal büyüme hızına eşit olması pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü modelde, tasarruf eğilimi, sermaye hasıla katsayısı ve nüfusu belirleyen unsurlar dışsal olup

birbirinden bağımsız olarak belirlenip sabit varsayılmıştır. Harrod büyüme modelinde durağan durum (kararlı ve dengeli büyüme) büyüme, fiili büyüme ve gerekli büyüme hızlarının birbirine eşit olması durumunda mümkündür. Fakat tam istihdamda durağan durum büyüme, fiili, gerekli ve doğal büyüme hızlarının birbirine eşit olması ($G=G_w=G_n$) pek mümkün değildir. Diğer taraftan, Harrod büyüme modeline göre, fiili büyüme hızı (G), kısa dönemler dışında hiçbir zaman doğal büyüme hızından (G_n) fazla olamaz. Nedeni ise, belli bir verimlilik seviyesinde mevcut kullanılan işgücü arzının üretimin ve büyüme hızının ulaşabileceği maksimum sınırı belirlemesidir.

Domar büyüme modelinin temel kavramlarını ve varsayımlarını açıklamak

Domar büyüme modelinde temel dört kavram ile büyüme analiz edilmektedir. Bu kavramlar, üretim fonksiyonu, tasarruf eğilimi, sermaye hasıla katsayısı ve sermayenin (yatırım) verimliliği katsayısıdır. Üretim fonksiyonu, genel olarak makroekonomik analizlerde kullanılan ve belirli bir üretim teknolojisinde belirli bir miktar çıktının belirli girdilerle üretilmesini gösteren bir fonksiyondur. Domar'ın büyüme modelinde, sabit oranlı bir üretim fonksiyonu kullanılmaktadır. Sadece bir birim malın üretiminde kullanılan sermaye (K) ve emek (L) girdileri arasında ikame yoktur ve sermaye emek girdileri birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Domar büyüme modelinde tasarruflar milli gelirin bir fonksiyonudur. Tasarruf eğilimi bilindiği gibi, ortalama tasarruf eğilimi S/Y ve marjinal tasarruf eğilimi $\Delta S/\Delta Y$ olarak ikiye ayrılmaktadır. Modelde ortalama ve marjinal tasarruf eğilimleri birbirine eşit ($\Delta S/\Delta Y = S/Y$) kabul edilmektedir ve uzun dönemde α tasarruf eğilimi ise sabit varsayılmıştır.

Domar büyüme modelinde sermaye hasıla katsayısı, bir ekonomide bir birim üretim için ne kadarlık sermaye (yatırım) gerekli olduğunu gösterir. Sermaye hasıla katsayısı, ekonomideki var olan sermaye stokunun (K) tam istihdam üretim miktarına (Y) oranlanmasıyla bulunmaktadır. Domar büyüme modelinde, teknolojik gelişme sabit varsayımından dolayı, marjinal sermaye hasıla katsayısı ile ortalama sermaye hasıla katsayısı birbirine eşit varsayımı geçerli olmaktadır. Bu

bağlamda Domar büyüme modelinde tüm ekonomi için tek bir sermaye hasıla katsayısı kullanılmaktadır ve sabit kabul edilmektedir.

Domar büyüme modelinde kullanılan temel kavramlardan bir diğeri ise sermayenin (yatırım) ortalama verimliliği kavramıdır. Sermaye hasıla oranının tersi olan hasıla sermaye katsayısı, sermayenin ortalama verimliliği olarak da tanımlanıp (Y/K) olarak gösterilmektedir. Sermayenin ortalama verimliliği katsayısı, ekonomide sahip olunan tam istihdam üretim miktarının varolan sermaye stokuna bölünmesiyle elde edilmektedir. Sermayenin ortalama verimliliği özellikle, ekonominin üretim gücünün ortaya konulmasında sıklıkla kullanılan bir orandır. Domar modelinde sermayenin marjinal verimliliği katsayısı (σ) simgesi ile gösterilmektedir. Domar büyüme modelinde teknolojik değişimler sabit varsayımı geçerli olduğu için, sermayenin ortalama verimliliği ile sermayenin marjinal verimliliği birbirine eşit ($\sigma = Y/K = \Delta Y/\Delta K$) kabul edilmektedir.

Domar büyüme modelinin temel varsayımları ise şu şekilde sıralanmaktadır: Ekonomide devlet harcamaları yoktur. Ekonomi dışı kapalı bir ekonomidir. Bu varsayımlar ile Domar büyüme üzerinde devletin ve/veya uluslararası ekonomik ilişkilerin herhangi bir etkisinin olmadığını savunmaktadır. Bu varsayımın amacı ise analizde özel sektör yatırımlarının üretim kapasitesinin artırıcı etkisi üzerine yoğunlaşmasını sağlamaktır. Ekonomide gecikmeler yoktur. Bir başka deyişle, üretimde meydana gelen bir artış hemen gecikmeden yatırım harcamalarını artırmakta ve yatırım harcamalarındaki artış ise anında gelir artışına neden olmaktadır. Ekonomi tam istihdam düzeyinde dengededir.

Domar büyüme modelinin işleyişini açıklamak

Domar büyüme modeline göre, dengeli büyümeyi belirleyen yatırımlardır. Yatırımların ise üretim, kapasitesi artırıcı etkisi ile geliri (talebi) artırıcı etkileri vardır. Bu iki etki birbirine eşitlenmesi ile dengeli büyüme gerçekleşmektedir. Yatırım harcamalarının ekonominin arz yönünü ilgilendiren üretim kapasitesini artırmaktadır. Yapılan yatırımlar, yatırım mallarının miktarında artışa neden olmaktadır. Bir başka ifadeyle her türlü makine teçhizat ve aletlerin miktarında bir artış olurken köprü, baraj, yol, liman gibi alt yapı ya-

tırımlarının da sayısında artışlar olmaktadır. Bu miktarlardaki artışlar ise ekonomiye yatırım öncesi döneme göre mal ve hizmeti daha fazla üretecek üretim gücü artışı yaratmaktadır. Dolayısıyla yapılan her türlü yatırım harcaması, ekonominin potansiyel arz gücünü ilgilendiren üretim kapasitesini artırmaktadır. Üretim kapasitesindeki artış, $\Delta Y_Q = I \times \sigma$ şeklinde formüle edilirse ΔY_Q , üretim kapasitesindeki artış I , yatırım miktarı, σ sermayenin ortalama verimliliği şeklinde ifade edilmektedir.

Domar büyüme modelinde, ekonomide fiilî üretim artışını sağlayan, yatırımların ekonominin talep yönünü ilgilendiren gelir artırıcı etkisidir. Bir başka ifadeyle ekonominin fiilî olarak üretim artışı sağlayabilmesi için artan üretim gücünün talebin (harcamaların) artması aracılığıyla gerçekleşmektedir. Toplam talepteki artışları belirleyen faktör ise yatırımların gelir (talep) artırıcı etkisidir. Ekonominin talep yönünü ilgilendiren gelir artışıdır (ΔY). Bu bağlamda ΔY , ΔY_Q şeklinde ifade edilirse yatırımların gelir veya talep artırıcı etkisi, $\Delta Y_Q = 1/\alpha \times \Delta I$ şeklinde açıklanmaktadır. Bu eşitlik gerçekte, Keynes'in yatırım çarpanı mekanizması formülüdür. Yatırım harcamalarındaki bir birimlik artış gelir ve talep düzeyini ne kadar artıracağını gösteren yatırım çarpanıdır. Yatırım harcamalarının üretim kapasitesini artırıcı etkisi ile yatırımların gelir artırıcı etkisi birbirinden farklılaşmaktadır. Çünkü her türlü yatırım harcaması yani net yatırımlar (I) ekonominin mal ve hizmet üretebilecek üretim gücünü artırırken toplam talepte veya gelirdeki artışı sağlayan ise net yatırım değil net yatırımlardaki artışlardır (ΔI).

Bu bağlamda Domar büyüme modelinde, tam istihdam denge büyüme şartı, toplam talepte (gelirde) meydana gelen artış, artan üretim kapasitesinin tamamının kullanılmasına yeterli olmasıdır. Denge büyüme oranı ise yatırımların gelir artırıcı etkisinin kapasite artırıcı etkisine eşit olduğu büyüme oranı formülüne göre hesaplanmaktadır. Domar dengeli büyüme oranı, üretim kapasitesindeki değişiklikler (ΔY_Q), toplam talepteki (gelirdeki) değişikliklere (ΔY_Q) eşit olduğunda elde edilir.

Bu durumda Domar büyüme modelinde dengeli büyüme oranı genel olarak;

$g = \Delta Y/Y = \Delta I/I = \alpha \times \sigma$ şeklinde ifade edilmektedir.

$g = \Delta Y/Y$ ifadesi, büyüme oranıdır. Bu durumda Domar büyüme modelinde ekonomi her yıl, büyümeyi ($\alpha \times \sigma$) oranında gerçekleştirirse tam istihdam dengeli büyümeyi sağlamış olacaktır.

Harrod-Domar büyüme modelinin eleştirisini açıklamak

Harrod Domar büyüme modeli iktisatçılar tarafından çeşitli açılardan başarılı bulunmasına rağmen zayıf ve eleştirilen yönlerini ise genel olarak şu şekilde açıklamak mümkündür

Harrod- Domar büyüme modelinde kullanılan kavramlar, tasarruf eğilimi, sermaye hasıla katsayısı ve sermayenin verimliliği katsayılarının hesaplanması, verilerin güvenilirliği ve eksikliği nedeniyle çok zordur. Bu sorun modele yapılan önemli eleştirilerden birisidir.

Harrod-Domar büyüme modelinde sermaye hasıla katsayısı hesaplamalarında ekonomideki sektörel ayırım yapılmamıştır. Ekonominin bütünü nü temsil eden bir tek katsayı kullanılmıştır. Bu ise yanıltıcı sonuçlara neden olmaktadır.

Harrod-Domar büyüme modelinde tasarruf eğilimi ve marjinal tasarruf eğilimi birbirine eşit ve sabit kabul edilmesi hatalıdır. Aynı şekilde sermaye hasıla katsayısı ve marjinal sermaye hasıla katsayısı sabit ve birbirine eşit tek bir katsayı olarak kabul edilmesi de hatalıdır. Çünkü sermaye hasıla katsayısının sabit ve değişmemesi üretim faktörleri arasında ikamenin olamayacağı ve teknolojik gelişmenin olmadığı anlamına gelmektedir. Harrod- Domar büyüme modelinde eleştirilen diğer önemli bir konu ise üretimde sermaye dışındaki emek ve teknolojik gelişmelere yer verilmemiştir. Bu bağlamda Harrod-Domar büyüme modelinde, emek ve teknolojik gelişmelerin üretime katkısı yok sayılmış ve bu faktörleri belirleyen unsurlar ve bu unsurlar arasındaki ilişkilere modelde de hiç değinilmemiştir. Gerçek dünyaya daha çok yaklaşabilmek için tasarruf eğilimi, sermaye hasıla katsayısı hızlandıran, işgücü artışı, ve teknolojik gelişmeler gibi unsurların birbirinden bağımsız olmadıklarını bilmek ve bunlar arasındaki ilişkileri analiz etmek gerekmektedir.

Kendimizi Sınayalım

1. Bir birim üretim için ne kadarlık sermaye gerekli olduğunu gösteren katsayı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Marjinal yatırım hasıla katsayısı
 - b. Ortalama sermaye hasıla katsayısı
 - c. Ortalama tasarruf katsayısı
 - d. Marjinal sermaye hasıla katsayısı
 - e. Sermayenin verimliliği katsayısı
2. Harrod büyüme modeline göre modelin temel unsuru aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Teknoloji
 - b. İşgücü
 - c. Yatırım
 - d. Beşeri sermaye
 - e. Sermaye
3. Aşağıdakilerden hangisi Domar büyüme modelinin varsayımlarından biri **değildir**?
 - a. Dışa açık bir ekonominin söz konusu olması
 - b. Ekonomide gecikmeler yoktur
 - c. Ekonomi tam istihdam denge seviyesindedir
 - d. Ekonomide devlet harcamaları yoktur
 - e. Sermaye ve gelir arasında sabit bir teknolojik ilişki vardır
4. Sermaye stoku 500 trilyon ve tam istihdam gelir düzeyi 100 trilyon ise sermayenin marjinal verimliliği ve sermaye hasıla katsayısı katsayısı aşağıdakilerden hangisinde birlikte ve doğru olarak verilmiştir?
 - a. 4 ve 0.15
 - b. 0.40 ve 0.25
 - c. 0.20 ve 5
 - d. 5 ve 0.20
 - e. 0.15 ve 4
5. Aşağıdakilerden hangisi Harrod'un büyüme hızlarından biri **değildir**?
 - a. Doğal büyüme hızı
 - b. Fiilî büyüme hızı
 - c. Gerekli büyüme hızı
 - d. Gerçekleşen büyüme hızı
 - e. Dengeli büyüme hızı
6. Harrod büyüme modeline göre, bir ekonomide sermaye hasıla katsayısı $k=3$ olduğunda ekonominin % 8 oranında büyümesi isteniyorsa tasarruf oranının yüzde kaç olması gerekir?
 - a. 5
 - b. 21
 - c. 30
 - d. 24
 - e. 18
7. Harrod büyüme modelinde planlanan yatırım düzeyinin belirlenmesinde etkili olan katsayı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Sermaye tasarruf katsayısı
 - b. Sermaye emek katsayısı
 - c. Sermaye hasıla katsayısı
 - d. Tasarruf oranı
 - e. Hızlandıran katsayısı
8. Domar büyüme modeline göre tam istihdam denge büyüme şartı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Yatırımların üretim kapasitesini artırıcı etkisinin yatırımların toplam geliri artırıcı etkisinden büyük olması.
 - b. Yatırımların üretim kapasitesini artırıcı etkisi ile yatırımların toplam geliri artırıcı etkisi birbirlerine eşit olmasıdır.
 - c. Sermaye hasıla katsayısının büyük olması
 - d. Hızlandıran katsayısının büyük olması
 - e. Sermaye katsayısının küçük olması
9. Domar büyüme modelinde, yatırımların ekonomi üzerinde kaç yönde etkisi olmaktadır?
 - a. Bir yönde
 - b. Tek yönde
 - c. İki yönde
 - d. Üç yönde
 - e. Dört yönde
10. Harrod büyüme modelinde dengenin özelliği aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Kararsız denge
 - b. Bıçak sırtında denge
 - c. Eflasyonist denge
 - d. Deflasyonist denge
 - e. Kararlı denge

Yaşamın İçinden

“

16 HAZİRAN 2012 CUMARTESİ

Ekonomi Dedğin Bir Çelişkiler Yumağıdır

Antoine de Saint Exupery'nin çok sevdiğim bir sözü var: “Yaşam, kitapların öğrettiğinden çok daha fazlasını öğretir bize.”

Ekonomi kitaplarını okuyan herkes ilk anda dünyadaki bütün ekonomik krizleri çözebileceğini düşünür. Okuduklarını sindirmeye, bunları yaşama uyarlamaya başlayınca okuduklarının yaşamdan kopuk olduğu düşünce-sine kapılır ve hayal kırıklıkları yaşar. Bir süre sonra orta yolu bulur ve birden çok hedefe aynı anda ulaşmanın zor olduğunu, ekonominin aslında bu tür çoklu hedeflere ulaşmada tercih yapmaya yarayan bir disiplin olduğunu kavramaya başlar. O anda mutlak doğrular yerini göreceli doğrulara bırakır. İktisatçı olmaya atılan ilk adım odur.

İnsanın ilk ekonomik faaliyeti tüketimdir ve onbin yıl öncesine kadar da hemen hemen tek ekonomik faaliyeti olarak kalmıştır. Her şey tüketimle başlar. Tüketim olmadan üretim olmaz. Tüketilmeyecek bir şeyin üretilmesinin anlamı yoktur. Üretim ya kendi tüketimini karşılamak için ya da başkalarının tüketim talebini karşılamaya yönelik satış için yapılır. Ve aslında biraz farklı yollardan ikisi de aynı kapıya çıkar.

Ekonomik olay tüketimle başlar. Tüketim talebi üretim faaliyetini yaratır. İnsanların doğadaki vahşi bitkileri ehlileştirmesi ve vahşi hayvanları evcilleştirmesi üretim faaliyetinin başlamasına neden olmuştur. Ardından üretim dallanıp budaklanmıştır. Bugün geldiğimiz aşamada o kadar çok reklam vardır ki üretimin mi tüketimin mi önce geldiği karışmıştır.

Üretim yapabilmek için fabrika gibi büyük ya da atelye gibi küçük üretim tesisleri kurmak gerekir. Bu tesisler bina, makine, hammadde, elektrik, su vb gibi girdilere ihtiyaç duyar. Ayrıca bunları bir araya getirip üretimi gerçekleştirecek olan işçilerin istihdam edilmesi, gerekir. Bütün bunları yapacak olan girişimcinin bu üretim tesisini kurmasına yatırım denir. Yatırım yapabilmek için para gerekir. Para da tasarrufla sağlanır. Yatırımcı bu yatırım için ya kendi tasarruflarını kullanır ya da bankalardan başkalarının tasarruflarını kredi olarak ödünç alır.

Demek ki ekonomik devrenin halkaları şöyledir:

Tüketim - Tasarruf - Yatırım - Üretim - Tüketim

İktisadi büyüme dediğimiz şey yatırımlarla sağlanır. Çünkü yeni yatırım demek üretimin artması demektir.

Üretim artması ise iktisadi büyüme demektir. Demek ki ekonominin büyümesi yani toplumsal refahın artması için yatırımları artırmak şart. Bunun da yolu tasarrufları artırmaktan geçer. Çünkü sonsuza kadar dış dünyadan borçlanarak ya da sermaye çekerek tasarruf ithal etmek mümkün değildir.

Gelir (Y) iki faktörden oluşur: Tüketim (C) ve tasarruf (S.) Bunu bir denklem olarak yazabiliriz: $Y = C + S$

Bunun anlamı şudur: Tüketim gelirin tasarruf edilmeyip harcanan kısmı, tasarruf ise gelirin tüketilmeyen kısmını ifade eder. Yani $C = Y - S$ ya da $S = Y - C$.

Tüketim olmazsa üretim, tasarruf olmazsa yatırım olmaz. Yatırım olmayınca üretim artmaz, üretim artmayınca iktisadi büyüme olmaz, iktisadi büyüme olmayınca toplumun refah düzeyi yükselmez.

Bu durumda tüketimi mi teşvik etmek gerekir tasarrufu mu? Bu sorunun tek ve kesin bir yanıtı yoktur. Yanıt ekonominin durumuna bağlıdır. Eğer ekonomide enflasyonist bir gidiş varsa tasarrufları, deflasyonist bir gidiş varsa tüketimi teşvik etmek doğru olur.

Üretim yalnızca ülke içindeki birimlerin tüketim talebini karşılamaya yönelik olarak yapılmaz. Yurtdışı talebi karşılamak yani ihracat yapabilmek için de üretim yapılır. Bu durumda denklem ve dengeler daha da karışır. Türkiye'de 2011 yılında yatırımların GSYH'ya oranı % 22, tasarrufların GSYH'ya oranı % 12'dir. Yani arada 10 puanlık bir tasarruf açığı söz konusudur. Bu durumda Türkiye tasarruflarını mı artırmalı, yatırımlarını mı kısmalı yoksa karma bir yaklaşım mı uygulamalıdır? Türkiye'de 2011 yılında GSYH'nın % 70'i özel tüketim harcamalarına gitmiştir. Bu oran ABD'de % 70, Çin'de % 30 dolayındadır (Çin'de tasarrufların GSYH'ya oranı % 50'nin üzerindedir.) Türkiye Amerikalılar gibi yüksek oranda tüketim harcaması yapmaya devam mı etmelidir yoksa Çinliler gibi yüksek tasarruf oranlarına çıkmaya mı çalışmalıdır?

Bu kadar karmaşık ve çelişkili hedefler yumağının yanına bir de uygulanacak ekonomi politikası araçlarını koymak gerekir. Eğer tasarrufları artırmaya karar verilmişse faizleri artırmak gerekir mi? Faizler artarsa yatırım yapmak hala çekici olur mu? Eğer tüketimi artırmaya karar verilmişse vergileri düşürmek gerekmez mi? Vergiler düşürülürse bütçede ortaya çıkacak açık nasıl karşılanır?

Ekonomide karar almak ve o kararları uygulamak kolay değildir çünkü her amaç birbiriyle çelişir. Üstelik o

amaçlara ulaşmaya yarayan araçlar da kendi aralarında çeşitli çelişkiler taşır.

Özetle söylemem gerekirse ekonomi bilimi kesin doğruları olan, evrensel anlamda geçerli yaklaşımlara sahip bir bilim değildir. İsteddiği kadar yüksek matematik kullansın, istediği kadar bazı kavramlarını fizikten ödünç almış olsun sonuçta insan ve toplum davranışlarına, tepkilerine, algılarına ve beklentilerine dayanır. Bunlar da her toplumda geleneklere, kültüre göre farklı biçimlenirler. O nedenle her toplum için farklı ekonomik yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Küresel sistemin krizden çıkamamasının nedenlerinden birisi siyasetçilerin her yerde aynı modelleri kullanmaya çalışmasıdır. Oysa her ekonomi, genel yaklaşımları referans alarak kendi toplumuna uygun modeli geliştirmek zorundadır. Her krize girdiğimizde Keynesyen modele geçip krizden çıkınca klasik modele geri dönerek bu çelişkileri aşmak mümkün olmuyor. Eskiden ekonomik sistem böylesine entegre değilken, herkes kendi parasını kendisi basarken böyle bir genel model daha geçerliydi. Ama bugünkü entegre küresel sistemde bu mümkün değil.

Ekonomik amaçlar birbiriyle çelişir. Ekonomi politikası bu çelişkiler arasından bir amacı seçip onu yakalamaya çalışır. Siyaset ise seçilen amaç ve feda edilen amaçlar konusunda toplumu ikna etmeye çabalar.

Mahfi Eğilmez

Kendime Yazılar

Kaynak: <http://mahfiegilmez.com/2012/06/ekonomi>

Okuma Parçası

SERMAYE BİRİKİMİ VE EKONOMİK BÜYÜME

Sermaye birikimi, teknolojik gelişme ve istihdam artışı iktisadi büyümenin temel belirleyicileridir. Nüfus artışı hızı bir kısıt olarak değerlendirilebilmekle beraber, istihdam artışının önemli ölçüde yatırımlara bağlı olması teknolojik gelişme ve sermaye birikimi faktörlerini iktisadi büyümenin kritik unsurları haline getirmektedir. Ampirik çalışmalarda sermaye birikimi ve teknolojik gelişmenin iktisadi büyümeye katkıları ayrı ayrı olarak ele alınıyor olmasına rağmen, bu iki faktörün iktisadi büyüme sürecinde birbirleriyle çok yakın etkileşimde bulunuyor olmaları genel kabul görmektedir.

En genel biçimiyle, sermaye birikimi veya sermaye stoğu bir üretim biriminin belli bir dönemdeki mal ve hizmet üretme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Özellikle emeğin (işgücünün) yoğun olarak kullanıldığı bazı hizmet sektörlerinde ve tarım sektöründe üretim kapasitesinin sermaye birikimine bağımlılığı görece zayıf olsa da sermaye birikimi olmaksızın bir üretim faaliyetinden bahsetmek oldukça güçtür.

Sermaye stoğu bina, makina ve teçhizat gibi üretim sürecinde uzun yıllar kullanılan unsurları içermektedir. Makro veya ülke düzeyindeki sermaye stoğu içerisine bu unsurlar yanında yollar, barajlar gibi altyapı unsurları ve bireylerin yaptıkları fiziki yatırım olarak değerlendirilen konut yatırımları da dahil edilmektedir. Sermaye birikimi, genel olarak, üretim sürecince kullanılan fiziki varlıkların değeri olarak ele alınmakla birlikte eğitim, sağlık, araştırma geliştirme harcamaları gibi fiziki olmayan varlıklar da sermaye birikiminin önemli unsurlarıdır. Ancak, fiziki olmayan bu varlıklarla fiziki varlıkların toplulaştırılması ve bir çok fiziki olmayan varlık ile ilgili ölçüm sorunları geniş kapsamlı bir sermaye birikimi tahminini engellemektedir.

Teorik düzeyde, sermaye birikiminin iktisadi büyüme üzerindeki rolü konusunda tam bir görüş birliği yoktur. Örneğin, Blomstrom, Lipsey ve Zejan nedensellik sınamalarının sermaye birikiminin iktisadi büyümeyi uyarımasından ziyade iktisadi büyümenin sermaye birikimini uyardığını gösterdiğini; sabit sermaye yatırımlarının iktisadi büyümenin anahtarı olduğunu gösterir hiç bir kanıt olmadığını ifade etmektedirler. Diğer yandan, bu araştırmacılara göre kurumlar, ekonomik ve politik iklim ile eğitim, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, düşük nüfus artışı ve yatırımlarının etkin kullanımını özendiren iktisat politikaları iktisadi büyümenin temel belirleyicileridir (Blomstrom, Lipsey ve Zejan (1996:

275-276). Benzer şekilde, King ve Levine (1995) sermaye birikiminin ekonomik gelişmenin temel belirleyicisi değil, bir özelliği olduğunu savunmaktadırlar.

Neo-klasik büyüme teorilerinin temelini oluşturan Solow (1956, 1957) modelinde iktisadi büyüme (kişi başına gelirdeki artış oranı) çalışan başına sermaye birikiminin bir fonksiyonu olarak ele alınmakta, ancak üretim sürecinde sermayenin ve işgücünün azalan marjinal veriminin geçerli olduğu varsayımından dolayı, sermaye birikiminin uzun dönemli iktisadi büyümenin dinamiğini oluşturmayaacağı kabul edilmektedir. Bu modelde uzun dönemde

Ülkeler arası iktisadi büyüme performansını belirleyen temel etken, “dışsal” olduğu kabul edilen, teknolojik gelişmedir.

Diğer taraftan, teorik ve ampirik düzeylerde yapılan birçok çalışma sermaye birikiminin ekonomik gelişmedeki belirleyici etkisini vurgulamaktadır. Sermaye birikiminin ekonomik gelişmenin temelini oluşturduğu görüşü A. Smith’e kadar uzanmaktadır. A. Smith’e göre iktisadi büyüme ve verimlilik artışı sağlamada büyük önem taşıyan uzmanlaşma ve işbölümünün gerçekleşmesi sermaye birikimini gerektirmektedir. Sermaye birikimi dolayısıyla ortaya çıkacak üretimin mekanizasyonu sürecinin etkileri K. Marx’ın analizlerinin odak noktasını oluşturmaktadır. Klasik iktisatçılar yanında Keynezyen ve Post-Keynezyen iktisat geleneğinde de yatırımlar iktisadi büyümenin ana unsuru olarak ele alınmaktadır. Post-Keynezyen yaklaşımda talepdeki artış yatırımları uyarmakta, yatırımlar sonucu ortaya çıkacak içsel ve dışsal ekonomiler dolayısıyla verimlilik ve iktisadi büyüme ivmelenmektedir. Diğer taraftan, bu yaklaşımda yatırımların yeni teknolojilerin ortaya çıkmasında ve/veya yayılmasında önemli bir işlev gördüğü kabul edilmektedir. Örneğin, Kaldor (1957), Kaldor ve Mirrlees (1962) tarafından geliştirilen modellerde teknolojik gelişme yatırımların bir fonksiyonu olarak ele alınmaktadır.

Kaynak: Ş.Saygılı, C. Cihan ve H. Yurtoğlu (2002), **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme ve Verimlilik: 1972-2000**, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayın No. DPT. 2665, Aralık.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise “ Domar Büyüme Modeli içerisinde Domar Büyüme Modelinin Temel Kavramları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız yanlış ise “ Harrod Domar Büyüme Modeli içerisinde Harrod Büyüme Modelini” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. a Yanıtınız yanlış ise “ Domar Büyüme Modeli içerisinde Domar Büyüme Modelinin Varsayımları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise “ Domar Büyüme Modeli içerisinde Domar Büyüme Modelinin Temel Kavramları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise “ Harrod Domar Büyüme Modeli içerisinde Harrod Büyüme Modelinin İşleyişi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız yanlış ise “ Harrod Domar Büyüme Modeli içerisinde Harrod Büyüme Modelinin İşleyişi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
7. e Yanıtınız yanlış ise “ Harrod Domar Büyüme Modeli içerisinde Harrod Büyüme Modelinin Temel Kavramları ve İşleyişi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız yanlış ise “Domar Büyüme Modeli içerisinde Dengeli Büyüme” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız yanlış ise “Domar Büyüme Modeli içerisinde Domar Büyüme Modelinin İşleyişi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “ Harrod Domar Büyüme Modeli içerisinde Gerekli ve Fırlı Büyüme Hızlarının Karşılaştırılması” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Harrod büyüme modelinde kullanılan temel kavramlar, tasarruflar yatırımlar ve hızlandırıcı kavramdır. Aslında Harrod büyüme modelinde temel unsur yatırımlardır. Tasarruflar ve yatırımlar modelde aynı zamanda dengenin sağlanmasında kullanılan en önemli kavramlardır. Modelde kullanılan diğer kavram ise Hızlandırıcı kavramdır. Hızlandırıcı katsayısı aslında planlanan yatırımların belirlenmesinde kullanılmaktadır. Harrod’a göre belirli bir üretim artışı isteniyorsa bu üretim artışını gerçekleştirebilmek için gerekli olan sermaye artışını (planlanan yatırım) belirlemek gerekmektedir. Planlanan yatırım düzeyinin belirlenmesinde ise hızlandırıcı katsayısı etkili olmaktadır.

Sıra Sizde 2

Harrod büyüme modelinde, gerekli büyüme hızı fiili büyüme hızları karşılaştırılarak dengeli büyüme hızı belirlenmektedir. Bu şekilde modelde denge süreci geniş kapsamlı olarak analiz edilirken ayrıca, uzun dönemde canlanma ve durgunluğa girişin şartları da daha iyi analiz edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Harrod büyüme modelinde ekonominin denge süreci doğal büyüme hızı da dahil edilerek üç büyüme hızı karşılaştırılarak daha geniş kapsamlı bir analiz yapılmıştır. Böylece, üç denge sürecinin karşılaştırılmasıyla uzun dönemde canlanma ve durgunluğa giriş koşulları da daha iyi ve kapsamlı olarak analiz edilmiştir.

Sıra Sizde 3

Domar büyüme modelinde, yatırımların ekonomi üzerinde farklı iki yönde etkisi olmaktadır. Birinci etki, yatırım harcamaları ekonominin arz yönünü ilgilendiren üretim kapasitesini artırıcı etkisi, ikinci etki ise yatırım harcamalarının ekonominin talep yönünü ilgilendiren gelir artırıcı etkisidir. Bu bağlamda yatırımların ikili etkisi vardır ve Domar büyüme modeline göre, dengeli büyüme ise yatırımların üretim kapasitesi artırıcı etkisi ile geliri (talebi) artırıcı etkisinin birbirine eşitlenmesi ile gerçekleşmektedir.

Sıra Sizde 4

Domar büyüme modelinde tam istihdamda denge büyüme şartı, yatırımların üretim kapasitesini artırıcı etkisi ile yatırımların toplam geliri artırıcı etkisi birbirlerine eşit olmasıdır. Bu bağlamda Domar büyüme modelinde tam istihdam denge büyüme şartı, toplam talepte (gelirde) meydana gelen artış, artan üretim kapasitesinin tamamının kullanılmasına yeterli olmalıdır. Denge büyüme oranı ise yatırımların gelir artırıcı etkisinin kapasite artırıcı etkisine eşit olduğu büyüme oranı formülüne göre hesaplanmaktadır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Acar Yalçın (2002). **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, Vipaş Yayınları, Bursa.
- Alkin Erdoğan (1987). **Gelir ve Büyüme Teorisi**, Gür-Ay Matbaası, İstanbul.
- Alkin Erdoğan (1992). **Gelir ve Büyüme Teorisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Berber Metin.(2006). **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Bulutay Tuncer (1972). **İktisadi Büyüme Modelleri Üzerine Açıklamalar ve Eleştirmeler**, S. B. F Yayınları, No. 341, Ankara.
- Gürak Hasan (2006). **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Hiç Mükerrerem (1988), **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, Menteş Kitabevi, İstanbul.
- Hiç Mükerrerem (1994), **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Kaya Ayten A. (1988). **Büyüme Teorileri Ders Notları**, Eskişehir.
- Han E. ve Kaya A. A. (2011). **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Ed: Erol Kutlu, Anadolu Üniversitesi Yayını No:1575, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:831, Eskişehir.
- Parasız İlker (2008). **Ekonomik Büyüme Teorileri**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Savaş Vural (1974). **Kalkınma Ekonomisi**, Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 6, Sermet Matbaası, İstanbul.
- Saygılı, Ş. Cihan C. ve Yurtoğlu H. (2002), **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme ve Verimlilik: 1972-2000**, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayın No. DPT. 2665, Aralık.
- Taban Sami.(2011). **İktisadi Büyüme-Kavram ve Modeller**, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Tezel Yahya Sezai.(2000). **İktisadi Büyüme**, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Ünsal Erdal M.(2007). **İktisadi Büyüme**, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Yeldan Erinç (2010). **İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri**, Efil Yayınevi, Ankara.

5

Amaçlarımız

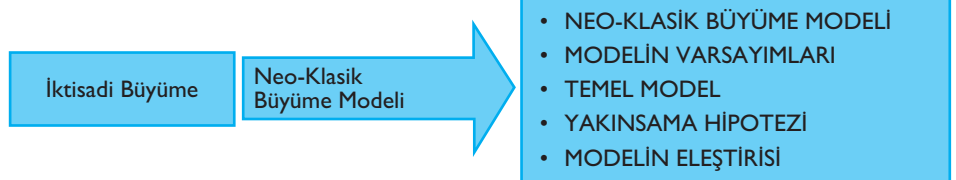
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Neo-klasik büyüme modelinin varsayımlarını açıklayabilecek,
- Neo-klasik modelin içerdği üretim fonksiyonu, mal talebi ve işgücü başına sermayenin büyüme hızını tanımlayabilecek,
- Durağan durum dengeyi tanımlayabilecek,
- Sermaye birikiminin altın kuralını, tüketimin altın kuralını ve tasarrufun altın kural düzeylerini tanımlayabilecek,
- Tasarrufun, nüfus artışının ve teknolojik gelişmenin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini açıklayabilecek,
- Koşulsuz yakınsama hipotezini açıklayabilecek, bilgi ve becerilere sahip olabilirsiniz.

Anahtar Kavramlar

- Ölçeğe Göre Sabit Getiri
- İşgücü Başına Sermaye
- İşgücü Başına Çıktı
- Sermaye Derinleşmesi
- Sermaye Genişlemesi
- Durağan Durum
- Sermayenin Altın Kural Düzeyi
- Çıktının Altın Kural Düzeyi
- Tüketimin Altın Kural Düzeyi
- Tasarrufun Altın Kural Düzeyi
- Solow Paradoksu
- Teknolojik Gelişme
- Solow Artığı
- Etkin İşgücü
- Dengeli Büyüme
- Koşulsuz Yakınsama Hipotezi

İçindekiler

Neo-Klasik Büyüme Modeli

NEO-KLASİK BÜYÜME MODELİ

Büyüme analizleri konusunda yapılan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki çalışmalarda, iki dönem çalışmalarının dikkat çektiği görülmektedir. Bunlardan birincisini, 1950'li yılların sonlarında “Neo-klasik Büyüme Teorileri” ile ilgili çalışmalar oluştururken; ikincisini ise 1980'lerin sonu ve 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen “İçsel Büyüme Teorileri” ilgili çalışmalar oluşturmaktadır.

Neo-klasik modele en büyük katkı R. Solow (1956) ve T. Swan (1956) tarafından yapılmış ve model ağırlıklı olarak da “Solow modeli” olarak da anılmıştır.

Neo-klasik büyüme modeli, bir ekonomide sermaye stokundaki büyüme, işgücündeki büyüme ve teknolojiadaki gelişmenin birbirleri ile nasıl bir etkileşim içerisinde olduklarını ve bir ülkenin iktisadi büyümesini nasıl etkilediklerini göstermek amacıyla tasarlanmıştır.

MODELİN VARSAYIMLARI

Neo-klasik büyüme modelinin varsayımlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ekonomi daima potansiyel çıktı ve tam istihdam düzeyinde olup piyasa mekanizması sağlıklı bir şekilde çalışmaktadır.
- Ekonomide homojen tek bir mal üretilmekte, tüketilmekte ve bu mal aynı zamanda o ülkenin GSYH'sını da oluşturmaktadır.
- Tasarruf yatırımlara eşittir ($S=sY$ ve $S=I$) ve bu yüzden modele ayrı bir yatırım fonksiyonunun katılmasına gerek yoktur.
- İşgücü, veri ve n kadar sabit bir hızla büyümekte ($\Delta L/L=n$) olup, başlangıçta-teknolojik gelişme yoktur ($\Delta A/A=0$).
- Nüfusun (P) büyümesi ekonomik faktörlerden bağımsızdır.
- İşgücü stoku, nüfusun yaklaşık sabit bir oranıdır ve kısaca $L=\theta P$ olarak gösterilebilir.
- İşgücü ve sermaye, piyasa koşullarında birbiri yerine ikame edilebilmektedir. Bu yüzden işgücü başına sermaye (K/L) artabilmekte veya azalabilmektedir.

Modelde tek mal üretilmesi varsayımı aynı zamanda dış ticaretin olmadığı yani ekonominin kapalı olduğu anlamına da gelmektedir.

DİKKAT

TEMEL MODEL

Neo-klasik büyüme modelinde nüfus artışı ve teknolojik gelişmeler iktisadi büyümeyi etkileyen unsurlardır. Modelde nüfus artışı ve teknolojik gelişme modelin dışsal değişkenleri olup bu değişkenler ile iktisadi büyüme arasında tek yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu kabuller doğrultusunda ilk olarak teknolojik gelişmenin olmadığı varsayımı çerçevesinde temel model analiz edilecek daha sonra da teknolojik gelişmenin ilave edilmesiyle analizlere devam edilecektir.

Neo-klasik büyüme modeli, ölçeğe göre sabit getirinin geçerli olduğu bir üretim fonksiyonu ve sermaye birikim denklemleri üzerine kurulmuştur. Şimdi bunları sırasıyla analiz ederek modeli ortaya koymaya çalışalım.

Üretim Fonksiyonu

Neo-Klasik üretim fonksiyonu, Cobb-Douglas üretim fonksiyonu yardımıyla ifade edilebilir:

$$Y = F(K, L) = K^\alpha L^{1-\alpha} \quad (1)$$

Bu fonksiyonda Y çıktı düzeyini, K sermayeyi ve L işgücü miktarını göstermektedir. Ayrıca $1 > \alpha > 0$ 'dır. α ve $1-\alpha$ katsayıları, çıktının sırasıyla sermaye ve işgücüne göre esnekliklerini gösterir. Yani bu esneklik değerleri, her yeni birim çıktıya işgücü ve sermayenin ne oranda katkıda bulunduğunu açıklar.

Üretim fonksiyonu “ölçeğe göre sabit getiri” varsayımına dayanmaktadır. Üretim faktörlerinden biri sabit tutulup sadece diğeri artırıldığında ise fonksiyon azalan getiri özelliğine sahip bulunmaktadır.

Üretim fonksiyonu zımnen işgücü başına çıktı ve işgücü başına sermaye arasındaki basit bir ilişki üzerine kurulur:

$$\frac{Y}{L} = F\left(\frac{K}{L}, 1\right) = F\left(\frac{K}{L}\right) \quad (2)$$

Bu eşitliğe göre işgücü başına çıktının miktarı, işgücü başına sermaye miktarına ya da aynı şeyi ifade eden sermaye-işgücü oranına bağlıdır. Sadelik sağlamak amacıyla işgücü başına verilen miktarları küçük harflerle gösterirsek (2) nolu eşitlik aşağıdaki gibi yeniden ifade edilebilir:

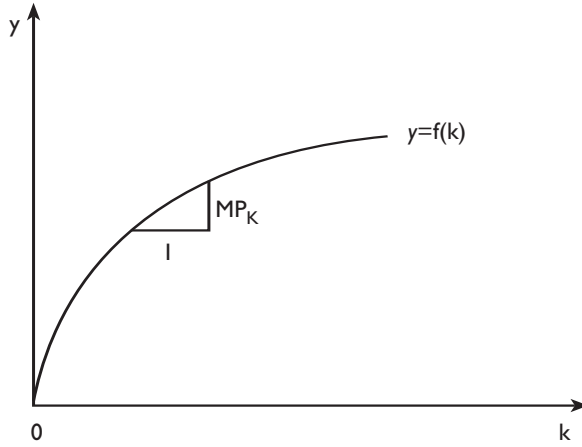
$$y = f(k) \quad (3)$$

Burada y işgücü başına çıktıyı, k ise işgücü başına sermayeyi göstermektedir. Üretim fonksiyonu Şekil 5.1'de gösterilmektedir. Üretim fonksiyonuna göre işgücü başına sermaye arttıkça zaman işgücü başına çıktı da artmaktadır. Ancak, işgücü başına sermaye oranı artarken azalan verimler nedeniyle işgücü başına çıktı azalan oranlarda artmaktadır. Dolayısıyla “sermayenin azalan getirisi” nedeniyle eğri azalarak artan bir görünümündedir. Üretim fonksiyonunun eğimi, işgücü başına ne kadar ek bir çıktı elde edileceğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle üretim fonksiyonunun eğimi, sermayenin marjinal ürününü vermektedir. Eğer k bir birim yükselirse, y sermayenin marjinal verimliliği (MP_K) kadar artacaktır. k arttıkça üretim fonksiyonu “azalan marjinal üretim” olgusu nedeniyle daha düz hâle gelecektir; yani eğim azalacaktır.

Üretim teknolojisiyle ilgili bir kavram olan **ölçeğe göre sabit getiri** kavramı, girdiler eşit oranda artırılırken çıktının da aynı oranda arttığını ifade eder.

Şekil 5.1

İşgücü Başına
Sermaye ve İşgücü
Başına Çıktı

Mal Talebi

Devletin olmadığı ve ekonominin kapalı olduğu varsayımları altında Solow modelinde çıktı (Y), aileler-tüketiciler tarafından tüketim (C) ve yatırım (I) amacıyla kullanılır:

$$Y=C+I \quad (4)$$

Bu nedenle de işgücü başına çıktı, işgücü başına tüketim (c) ile işgücü başına yatırımın (i) toplamına eşittir:

$$y=c+i \quad (5)$$

Neo-klasik modelde, üretim faktörlerinin sahibi olan ailelerin-tüketicilerin üretim sürecinde elde ettikleri gelirin s kadarını tasarruf ettikleri ve dolayısıyla da $(1-s)$ kadarını tüketim amacıyla kullandıkları varsayılır. Ailelerin-tüketicilerin üretim sürecinde elde ettikleri gelirin, çıktının değerine eşit olduğu kabul edildiğinde işgücü başına tüketim fonksiyonu aşağıdaki gibi yazılacaktır:

$$c=(1-s)y \quad (6)$$

s teriminin tasarruf oranını temsil ettiği (6) nolu eşitliğe göre s veri iken işgücü başına tüketim, işgücü başına çıktıya bağlı olarak değişecektir. (6) nolu tüketim eşitliği (5)'teki eşitlik yerine konulduğunda işgücü başına yatırım eşitliğine ulaşılır:

$$i=sy \quad (7)$$

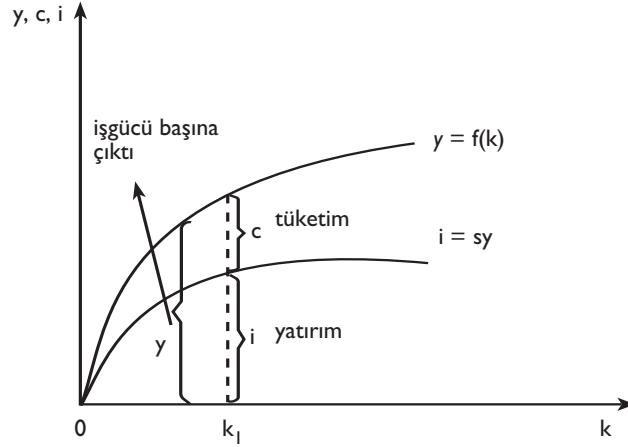
(7) nolu eşitliğe göre işgücü başına yatırım, tasarruf oranı ile işgücü başına çıktının çarpımına eşittir. Dolayısıyla da tasarruf oranı veri iken işgücü başına yatırım, işgücü başına çıktının bir fonksiyonudur. İşgücü başına tüketimi, işgücü başına çıktı ile işgücü başına yatırım arasındaki fark oluşturmaktadır:

$$c=y-i \quad (8)$$

ilgili değerler yerine konduğunda, $c=f(k) - sy$ elde edilir.

Şekil 5.2

k_1 Sermaye Stoku
Düzeyinde İşgücü
Başına Değerler

Şekil 5.2'de görüldüğü gibi, herhangi bir k_1 sermaye stoku düzeyinde, işgücü başına çıktıyı y , işgücü başına tüketim ve işgücü başına yatırım değerlerini sırasıyla c ve i göstermektedir.

Sermaye Birikimi

Neo-klasik büyüme modelinde mal arzı ve mal talebi sermaye birikimi üzerinden ilişkilendirilir. Bu bağlamda sermaye stokunda meydana gelen değişme (ΔK) yatırım (I) ile sermaye stokundaki aşınma arasındaki farka eşittir. Amortismanın sermaye stokunun sabit bir oranı (dK) olduğu kabul edildiğinde:

$$\Delta K = I - dK \quad d > 0 \quad (9)$$

olacaktır. Tasarruf gelirin sabit bir oranıdır. Bu yüzden olduğundan

$$\Delta K = sY - dK \quad 0 < s < 1 \quad (10)$$

olur.

İşgücü başına sermayenin büyüme hızı (k), sermayenin büyüme hızı ile işgücü büyüme hızı (n) arasındaki farka eşittir: $k = K/L$ olduğu için, k 'nin büyüme hızını veren eşitlik aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\frac{\Delta k}{k} = \frac{\Delta K}{K} - \frac{\Delta L}{L} = \frac{\Delta K}{K} - n \quad (11)$$

Bu eşitlikte ΔK yerine Neo-klasik modelin ikinci önemli eşitliğini ($\Delta K = sY - dK$) koyduğumuzda:

$$\frac{\Delta k}{k} = \frac{sY}{K} - d - n \quad (12)$$

elde ederiz. Y/K 'nin pay ve paydasını L 'ye böldüğümüzde, işgücü başına değerlere ulaşılmış oluruz:

$$\frac{\Delta k}{k} = \frac{sY/L}{K/L} - (d+n) = \frac{sy}{k} - (d+n) \quad (13)$$

Son eşitliğin her iki tarafını k ile çarptığımızda işgücü başına sermaye birikimi Δk denkleminde ulaşılmış olur:

$$\Delta k = sy - (d+n)k \quad (14)$$

Eşitlik (14)'e göre işgücü başına sermayedeki değişme (Δk), birinci terim olan işgücü başına tasarruftan (sy) ikinci terim olan $(d+n)k$ 'nın çıkarılmasına eşittir. Birinci terim olan sy 'nin işgücü başına tasarruf olduğunu biliyoruz. Modelde tasarruflar otomatik olarak yatırıma eşit olduğu için sy terimi işgücü başına yatırım olarak da yorumlanabilir. Denkleme göre aşınma (yıpranma) ve nüfus artışı $[(d+n)k]$ sermaye birikimini azaltırken işgücü başına yatırım (sy) ise k 'yı artırmaktadır.

Modele göre işgücü n oranında artış göstermektedir. İşgücü başına tasarruf miktarı, işgücü başına sermaye (k) miktarı ile birlikte işgücüne yeni katılımları donatmak için kullanılmakta yani bu da nk kadar tasarruf miktarına eşit olmaktadır. Aynı zamanda sermaye d oranında aşınmaktadır. Örneğin, sermayenin hayat süresi ortalama 25 yılsa o zaman yıllık yıpranan sermaye oranı % 4 ($d=0.04$) olacaktır. Böylece her yıl yıpranan sermaye miktarı dk kadar olacaktır.

Belirli miktar işgücü başına tasarruf miktarı da aşınan sermayenin yerini almak için kullanılacak, yani dk miktarında tasarruf miktarı da bu amaçla kullanılacaktır. Bu yüzden toplamda $(d+n)k$ 'nın tamamını karşılayabilecek bir işgücü başına tasarruf miktarı (sy), belli bir k düzeyinde sermaye-işgücü oranını sabit tutmak için kullanılmalıdır. Miktarının üzerinde herhangi bir miktar tasarruf, sermaye-işgücü oranında bir yükselmeye yol açar ve k düzeyi artar (yani $\Delta k > 0$ olur).

Eğer bir ülkede yıllık sermayenin aşınma oranı % 5, yıllık nüfus artış hızı % 1 ve işgücü başına düşen yıllık sermaye miktarı 2 birim ise işgücü başına düşen sermaye miktarının değişmediği bir durumda tasarruf oranını hesaplayınız.

İşgücüne katılan yeni çalışanları sermaye ile donatmak için tasarrufların kullanılmasına “sermaye genişlemesi” denilmektedir. Genişleme deyimi işgücünün genişlemesini gösterir. Bu durumda işgücü başına sermaye değişmemektedir. Diğer yandan, sermaye-işgücü oranını artırmak için kullanılan tasarruf söz konusu olduğunda ise bu durum “sermaye derinleşmesi” olarak ifade edilir. Derinleşme, işgücü başına sermayede bir artışı gösterir. Bu yüzden temel sermaye birikimi denklemi olan $\Delta k = sy - (d+n)k$ denklemi şu şekilde ifade edilebilir:

$$\text{Sermaye derinleşmesi} = \text{İşgücü başına sermaye} - \text{Sermaye genişlemesi}$$

Sermaye derinleşmesi, işgücü başına düşen sermaye ile sermaye genişlemesi arasındaki farktır.

Eğer tasarruflarda ortaya çıkan işgücü başına sermaye, nüfus artışı ve aşınmaya yetecek kadar bir sermaye genişlemesini karşılayacak kadar artarsa sermaye derinleşmesi söz konusu olmayacaktır.

Durağan Durum

Neo-klasik modelde “durağan durum”, işgücü başına sermayenin değişmediği dolayısıyla işgücü başına çıktının değişmediği durumdur. Diğer bir ifadeyle durağan

durumda işgücü başına çıktı ve işgücü başına sermaye bir denge değerine ulaşmış ve değişmeyen belli bir düzeyde kalmış olur. Bu anlamda durağan durum ekonominin uzun dönem dengesini temsil etmektedir. İşçi başına sermayenin değişmesi için sermayenin amortismanlar ve nüfus artış hızıyla aynı oranda artması gereklidir. Bu duruma ulaşıldığında işgücü başına tasarruf tam olarak sermaye genişlemesine eşit olacağından $\Delta k=0$ olur. $\Delta k=sy-(d+n)k$ denkleminde durağan durumun özelliği olan yerine konulduğunda aşağıda yer alan durağan durum denklemi elde edilir:

$$sy=(d+n)k \quad (15)$$

DİKKAT

Nüfus artışının olmadığı düşünüldüğünde işgücü başına düşen sermaye stokundaki değişme $\Delta k=sy-dk$ olacaktır. $\Delta k=0$ olduğu için $0=sy-dk$ yazılabilir. Buradan, durağan durum

işgücü başına sermaye stoku veren eşitliğe ulaşılır: $\frac{k}{y} = \frac{s}{d}$.

SIRA SİZDE

Bir ülkede nüfus artışının olmadığı varsayımı çerçevesinde, tasarruf oranı % 30, aşınma oranı % 10 ve işgücü başına çıktı değeri $y = \sqrt{k}$ ise işgücü başına düşen durağan durum sermaye stoku kaç birim olur?

Şekil 5.3'te C noktası durağan durum düzeyini göstermektedir. Bu noktada fiilen yapılan tasarruflar amortismanları ve işgücü artışını tam olarak karşılamaktadır. Başka bir deyişle, durağan durumda tasarruflar (sy), amortismanı (dk) dengelemek ve ayrıca işgücüne yeni katılan çalışanları (nk) sermaye ile donatmak için gerekli olan yatırımlara tam olarak yetmektedir.

Durağan durumda çıktı, sermaye stoku ve işgücü stokunun artmasına rağmen, işgücü başına çıktı ve işgücü başına sermayenin artmadığına dikkat edilmelidir; yani çıktı büyürken işgücü başına büyüme hızı sıfır olmaktadır:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta K}{K} = \frac{\Delta L}{L} = n \quad (16)$$

$$y = \frac{Y}{L} \quad (17)$$

$$\frac{\Delta y}{y} = \frac{\Delta Y}{Y} - \frac{\Delta L}{L} = 0 \quad (18)$$

Benzer şekilde işgücü başına sermaye büyüme hızının da sıfır olduğu görülebilir:

$$k = \frac{K}{L} \quad (19)$$

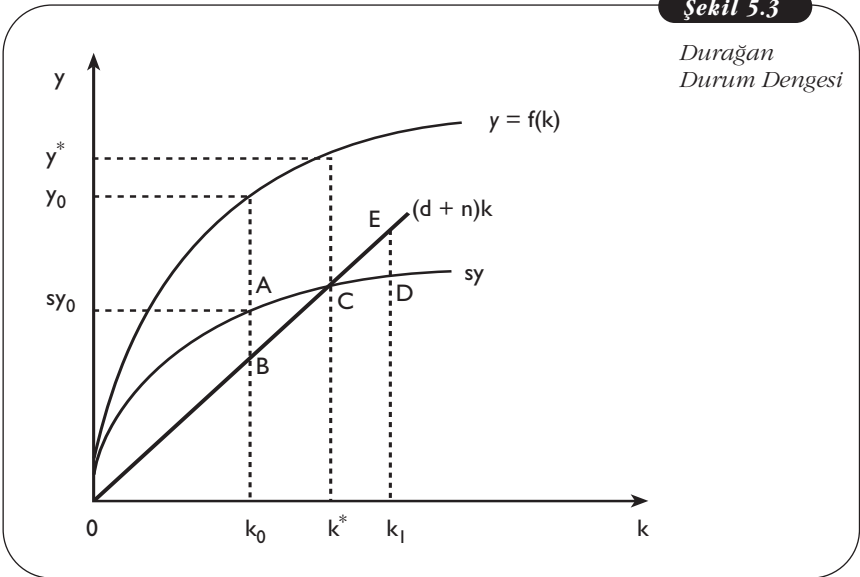
$$\frac{\Delta k}{k} = \frac{\Delta K}{K} - \frac{\Delta L}{L} = 0 \quad (20)$$

Bu durumlar sadece Şekil 5.3'te görülen durağan durum C noktasında geçerlidir. Durağan durum noktasının sağında ve solunda durum değişmektedir. Ancak, piyasa mekanizmasının işlemesiyle uzun dönemde durağan durumun ortaya çıkması ve işgücü başına gelir büyüme hızının sıfıra yakınsaması yine kaçınılmaz olmaktadır.

Şekil 5.3 yardımıyla gelir düzeyinin neden durağan duruma ulaştığını ve buna hangi mekanizmaların neden olduğunu görelim. Bir an tasarrufların (sy), sermaye işgücü oranı olan k 'yi sabit tutmak için gereken miktarı aştığını düşünelim. Bu durumda sy eğrisinin, doğrusunun AB mesafesi kadar üzerinde olduğu görülmektedir. C noktasının solunda k_0 sermaye-işgücü oranında bulunan bir ekonomide tasarrufların fazla olması k 'nin artmasına neden olacak ve bu mekanizma C noktasına gelinceye kadar sürecektir. C noktasının sağında k_1 noktasında ise bu kez sy eğrisi doğrusunun ED mesafesi kadar altında kalmaktadır. Bu durumda k_0 noktasındaki mekanizmanın tam tersi işleyecek k_1 sermaye-işgücü oranı sola doğru hareket ederek yeniden C noktasına gelecektir. Bol olan faktörün piyasa koşullarında ucuzlaması ve daha fazla kullanılabilmesi faktörler arası ikame olanağını ortaya çıkarmaktadır. k değerlerinin değişmesinin bu anlama geldiği unutulmamalıdır.

Her iki durumda da mekanizma C noktasına geldiğinde k^* kadar sermaye-işgücü oranına ulaşılmış olmaktadır. Bu noktada tasarruflar, sermaye-işgücü oranını sabit tutmak için gerekli yatırımları tam olarak karşılamaktadır. Durağan durum düzeyini gösteren bu noktada hem k hem de y değişmemektedir. k 'nin değişmemesinin nedeni, K 'nin büyüme hızının L 'nin büyüme hızına (n) eşit olmasıdır. y 'nin değişmemesinin nedeni de yine aynı şekilde Y 'nin n oranında artmasıdır. Bu

durum, durağan durum büyüme oranının tasarruf oranından etkilenmediği ve dolayısıyla tasarrufları etkileyecek herhangi bir hükümet politikasının uzun dönemde büyüme hızını değiştiremeyeceği anlamına gelir.

Sermaye Birikiminin Altın Kuralı

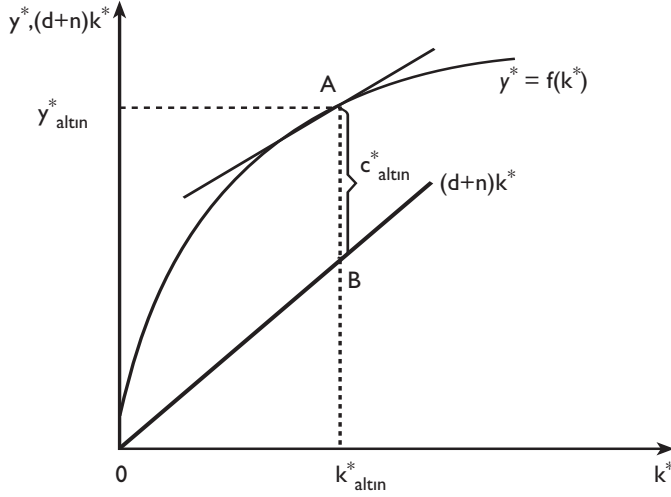
Sermaye birikiminin altın kural yaklaşımı, modele E.S. Phelps tarafından eklenmiştir. Hatırlanacağı üzere işgücü başına düşen sermaye stokunun yüksek olması işgücü başına daha fazla çıktı ve zenginlik anlamına gelmekteydi. Bu nedenle hükümet, işgücü başına daha fazla sermaye düşen durağan durum düzeyini tercih eder. Çünkü hükümetin amacı kişi başına düşen çıktıyı yani geliri artırmak yoluyla toplumun refahını yükseltmektir.

Konu bireyler açısından değerlendirildiğinde durum biraz farklılık arz eder. Zira birey için önemli olan şey, ekonomideki sermaye ya da çıktı miktarı değil, kendisinin yaptığı harcama düzeyidir. Daha yüksek harcama düzeyi bireyi daha fazla mutlu eder.

Bu durumda, hükümet ile bireyin amaçlarının kesiştiği bir ortak noktanın oluşturulması gerekir. Hükümetin seçtiği durağan durumda bireyin tüketim harcamalarının da maksimum düzeyde olması gerekir. Bu durumda iki amaç birden gerçekleştirilmiş olur. Maksimum tüketim düzeyinin seçildiği durağan durum “sermaye birikiminin altın kural düzeyi” olarak adlandırılmakta ve $k^*_{altın}$ ile gösterilmektedir.

Şekil 5.4

Sermaye
Birikiminin
Altın Kuralı

Altın kuralın gerçekleştiği durağan durum işgücü başına sermaye, çıktı ve tüketim düzeyleri, sırasıyla sermayenin altın kural düzeyi, çıktının altın kural düzeyi ve tüketimin altın kural düzeyi olarak ifade edilir.

durumu, işgücü başına çıktı fonksiyonu $f(k^*)$ ile işgücü başına gerekli yatırım fonksiyonu $(d+n)k^*$ arasındaki açıklığın en fazla olduğu noktanın temsil ettiği dengedir. Bu nokta, çıktı fonksiyonuna teğetler çizilmek suretiyle bulunur. İşçi başına üretim fonksiyonuna çizilen teğetin eğiminin gerekli yatırım fonksiyonuna çizilen teğetin eğimine eşit olduğu nokta (şekilde A ile ifade edilen nokta) sermaye birikiminde altın kuralın sağlandığı noktadır. Çünkü bu noktada işgücü başına harcarı miktarı maksimum olmaktadır. Altın kuralı analizinde durağan durum işgücü başına çıktı düzeyine “çıktının altın kural düzeyi ($y^*_{altın}$)” denir. Benzer biçimde altın kuralın gerçekleştiği durağan durum işgücü başına tüketim düzeyi ise “tüketimin altın kural düzeyi” ($c^*_{altın}$) olarak adlandırılır.

Şekil 5.4’te $y=f(k^*)$ ve $(d+n)k^*$ eğrilerinin eğimlerinin eşitlendiği A noktasında sermayenin marjinal ürünü, yıpranma ve nüfus büyüme oranlarının toplamına eşittir:

$$MP_K = (d+n) \quad (21)$$

Sermayenin altın kural düzeyinde, sermayenin aşınmasından ve nüfus büyümesinden artı kalan kısım sıfıra eşittir:

$$MP_K - d - n = 0 \quad (22)$$

$$MP_K - d = n \quad (23)$$

(23) nolu eşitliğe göre sermayenin net (aşınma sonrası) marjinal ürünün nüfus artışına eşit olması, kişi başına tüketimi maksimum yapar. Bu, sermaye birikiminin altın kuralı olarak ifade edilen durumdur. Çıktının nüfus artış oranına eşit bir hızla büyüdüğü düşünüldüğünde, sermaye birikiminin altın kuralında, sermayenin net marjinal ürünü, toplam çıktının büyüme hızına eşit olmaktadır.

Hatırlanacağı üzere So-
low modelinde işgücü başına yatırım eğrisi, gerekli yatırım doğrusunu kestiğinde durağan durum sağlanmaktaydı. Dolayısıyla da durağan durumda işgücü başına yatırım gerekli yatırıma eşittir, $i^* = (d+n)k^*$. Bu ise durağan durumda işgücü başına tüketimin, işgücü başına çıktı ile gerekli yatırım arasındaki farka eşit olması demektir, $y^* = c^* + i^*$, $i^* = (d+n)k^*$, $c^* = y^* - (d+n)k^*$.

Şekil 5.4’te işgücü başına tüketim harcamalarının maksimum olduğu denge

Şekil 5.4'te durağan durum işgücü başına sermaye, sermayenin altın kural düzeyinden küçük olduğunda ($k^* < k^*_{altın}$), durağan durum işgücü başına tüketim de tüketimin altın kural düzeyinden küçüktür ($c^* < c^*_{altın}$). Böyle bir durumda durağan durum işgücü başına sermayenin (k^*) artması, durağan durum işgücü başına tüketimin (c^*) artmasına neden olur. Buna karşılık durağan durum işgücü başına sermayenin, sermayenin altın kural düzeyinden büyük olduğu ($k^* > k^*_{altın}$) durumda ise durağan durum işgücü başına tüketim de tüketimin altın kural düzeyinden büyüktür ($c^* > c^*_{altın}$). Böyle bir durumda durağan durum işgücü başına sermayenin (k^*) azalması, durağan durum işgücü başına tüketimin (c^*) azalmasına yol açar.

Altın kuralı analizinde sermayenin altın kuralını gerçekleştiren işgücü başına tasarruf düzeyine “tasarrufun altın kural düzeyi” ($s^*_{altın}$) denir. Eğer bir ekonomide tasarruf oranı altın kural tasarruf oranından büyük ($s^* > s^*_{altın}$) ise durağan durum sermaye stoku olması gerekenden daha yüksek ($k^* > k^*_{altın}$) olacaktır. Böyle bir durumda hükümet tasarruf oranını düşürmeyi ve böylece ekonomiyi mevcut durağan durumdan altın kural durumuna getirmeyi amaçlayan bir politika izlemeye karar verebilir. Politika başarılı bir şekilde uygulandığında, başlangıç durağan durumundan altın kural durağan durumuna geçiş sürecinde (tasarruf oranı düştüğünden) tüketim artar. Buna karşılık eğer bir ekonomide tasarruf oranı altın kural tasarruf oranından küçük ($s^* < s^*_{altın}$) ise durağan durum sermaye stoku olması gerekenden daha düşük ($k^* < k^*_{altın}$) olacaktır. Böyle bir durumda ise hükümet tasarruf oranını yükseltmeyi ve böylece ekonomiyi mevcut durağan durumdan altın kural (durağan) durumuna çekmeyi amaçlayan bir politika izlemeye karar verebilir. Politika'nın başarılı olması durumunda tasarruf oranı yükseleceğinden tüketim azalacaktır.

Tasarrufun altın kural düzeyi, sermayenin altın kuralını gerçekleştiren işgücü başına düşen tasarruf düzeyi olarak tanımlanır.

Başlangıçta tasarruf oranlarının altın kural tasarruf oranlarından farklı olduğu her iki durumda da durağan durum tüketim, altın kural durağan durumda olduğundan daha düşük olmaktadır.

DİKKAT

Tasarruf Oranlarındaki Artış ve Büyüme

Neo-klasik büyüme modeli, tasarruf oranının durağan durum sermaye stokunun temel bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Tasarruf oranı yüksek ise ekonomi durağan durumda daha büyük bir sermaye stoku ve çıktı düzeyine sahip olurken tasarruf oranının düşüklüğü ise ekonominin durağan durumda daha küçük bir sermaye stoku ve çıktı düzeyine sahip olmasına neden olacaktır. Modelde yüksek tasarruf oranı yalnızca geçici olarak yüksek büyümeye neden olmakta yani tasarruf oranındaki bir artış büyümeyi yalnızca ekonomiyi yeni durağan duruma erişinceye kadar artırmaktadır. Dolayısıyla durağan durum düzeyine ulaşmamış bir ekonomide, kısa dönemde tasarruflarda meydana gelen artışlar işgücü başına büyüme hızını arttırabilecek ancak uzun dönemde durağan duruma ulaşılacağından, tasarruf oranlarındaki artışlar büyüme hızını etkilemeyecektir. Bununla birlikte bu tasarruflar uzun dönemde işgücü başına çıktı ve işgücü başına sermaye düzeyini artırır. Bu nedenle tasarrufların “düzey etkisi” ortaya çıkacak, “büyüme etkisi” ise söz konusu olmayacaktır. Neo-klasik büyüme modelinde tasarruf-yatırım oranındaki artışın durağan durum çıktı düzeyini artırmasına yol açan bu ilginç husus, “Solow paradoksu” olarak adlandırılır.

Tasarruf oranlarındaki artışın büyüme üzerindeki etkileri Şekil 5.5'te gösterilmektedir.

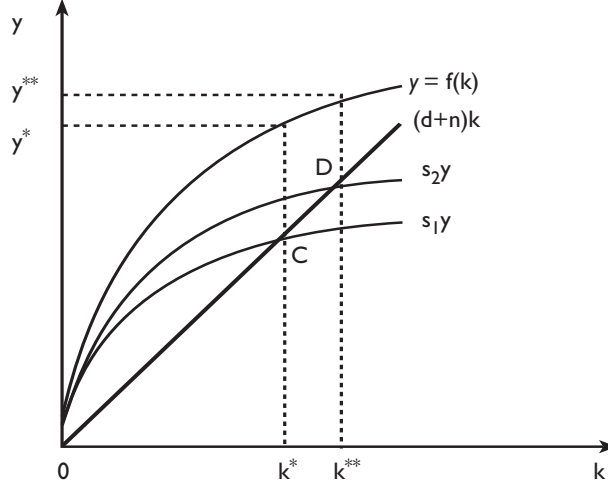
Ekonomi başlangıçta k^* durağan durum sermaye düzeyinde dengededir. Herhangi bir dışsal nedenle (örneğin, hükümetin rolüyle veya halkın tasarruf eğilim-

Solow paradoksu, tasarrufların uzun dönemde sadece işgücü başına çıktı ve sermaye düzeyini artırması, işgücü başına çıktı ve sermaye düzeyi üzerinde ise büyüme etkisine yol açmadığı durum olarak tanımlanır.

lerinin artmasıyla) tasarruf oranının s_1 'den s_2 'ye yükseldiğini varsayalım. Bu durum şekil üzerinde tasarruf fonksiyonunun yukarıya doğru kayması şeklinde gösterilmiştir. y fonksiyonu ise değişmemiştir çünkü aynı y fonksiyonu içinde daha az tüketime ve daha fazla tasarrufa gidilmektedir.

Şekil 5.5

Tasarruf Artışı
ve Büyüme

C noktasında ekonomi başlangıçta durağan durum dengesinde iken tasarrufların s_2 'ye yükselmesinden sonra artık tasarruflar, sermaye-işgücü oranını sabit tutmak için gerekli yatırım miktarından fazladır. Bu fiili durum işgücü başına sermayenin artmasına neden olacaktır. İşgücü başına sermaye stoku k^{**} 'a ve eğri üzerinde D noktasına gelene kadar artmaya devam edecektir. D noktasında işgücü başına çıktı ve işgücü başına sermaye yükselmiştir. Ne var ki, bu noktaya

kadar büyüyen söz konusu değişkenler, bu noktadan sonra büyümeye devam etmemektedir. y ve k 'nin büyüme hızı sıfır, Y ve K 'nin büyüme hızı n kadardır. Dolayısıyla neo-klasik büyüme modelinde tasarruf oranındaki artışın çıktı düzeyini sürekli olarak olumlu biçimde etkilemesi söz konusu değildir. Modelde tasarruf oranındaki artış, çıktı düzeyini sadece yeni bir durağan duruma geçiş süresinde olumlu bir biçimde etkiler. Ekonomide tasarruf oranındaki artıstan sonra yeni bir durağan durumda dengeye geldiğinde işgücü başına çıktıdaki değişme sıfırdır: $\Delta y = 0$. Diğer bir ifadeyle tasarruf oranındaki artış iktisadi büyümeyi kısa dönemde artırır ve bu süreç yeni durağan duruma ulaşınca kadar devam eder.

SIRA SİZDE

Tasarruf oranlarının düşük ve yüksek olduğu ülkelerde durağan durum işgücü başına çıktı ve sermaye miktarları konusunda ne söylenebilir? Az gelişmiş ülkelerde tasarruf oranları neden düşüktür? Bu ülkelerde düşük çıktı düzeyinin oluşmasının nedenini bu ülkelerdeki tasarruf oranlarıyla nasıl ilişkilendirebilirsiniz?

Nüfus Artışı ve Büyüme

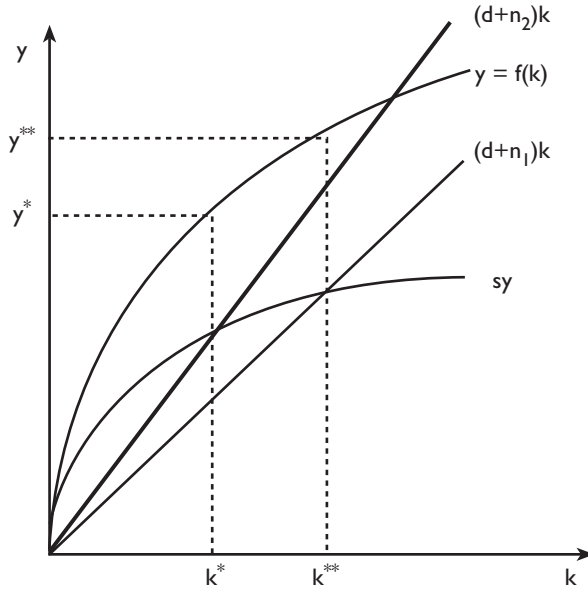
Neo-klasik büyüme modeliyle ilgili olarak şimdiye kadar yapılan açıklamalarda analizi basitleştirmek amacıyla nüfusun değişmediği varsayımı benimsenmiştir. Şimdi bu varsayım terk edilerek temel büyüme modeli nüfus artışını kapsayacak biçimde genişletilecektir.

Savaş ve hastalık nedeniyle nüfus azalmasına paralel olarak işgücü arzı azalabilecek iken göç, insanların çocuk sahibi olma tercihlerinin artması ve sağlık koşullarının iyileşmesi gibi dışsal nedenlerle de işgücü arzı artabilir. Hatırlanacağı gibi işgücü başına sermaye düzeyini etkileyen iki unsur vardı. Bunlar işgücü başına sermaye düzeyini olumlu biçimde etkileyen yatırım ve işgücü başına sermaye düzeyini olumsuz etkileyen aşınmaydı. Nüfusun artması ve buna bağlı olarak işgücü sayısındaki artış, aşınma gibi işgücü başına sermaye düzeyini olumsuz biçimde etki-

leyen bir unsurdur. Nüfusun arttığı bir ekonomide işgücü başına sermaye düzeyindeki değişme, yatırımın olumlu etkisi ile aşınmanın ve nüfus artışının olumsuz etkilerinin toplamı arasındaki farka eşittir. Diğer yandan, nüfusun ve böylece işgücü sayısının örneğin % 10 artması, her mevcut işgücü için % 10 kadar yeni işgücünün ortaya çıkması ve dolayısıyla da işgücü başına sermaye düzeyinin % 10 azalması anlamına gelecektir. Nüfusun n_1 'den n_2 'ye artmasının büyüme üzerindeki etkileri şekil 5.6 yardımıyla incelenmektedir.

Şekil 5.6

Nüfus Artışı ve Büyüme

Nüfus artış oranının yükselmesi (n_1 'den n_2 'ye) sermaye, çıktı, yatırım ve tüketimi nüfus artışı oranında artırır. Dolayısıyla da Solow büyüme modelinde işgücü-nüfus büyüme oranı durağan durum toplam sermaye ve toplam çıktı düzeyini belirleyen unsurlardan biridir. Bir ekonomide nüfus-işgücü büyüme hızı ne kadar yüksek olursa durağan durumdaki (toplam) sermaye ve (toplam) çıktının büyüme hızı da o kadar yüksek olur. Bir başka deyişle nüfus büyüme hızı daha yüksek-nüfusu daha büyük olan ülkelerde ceteris paribus, sermaye stoku ve çıktı daha büyük olacaktır.

Diğer taraftan, şekil 5.6'da artan nüfus karşısında sermaye-işgücü oranını sabit tutabilmek için sermaye işgücü doğrusu $(d+n_1)k$ 'den $(d+n_2)k$ 'ye kayar, yani sermaye işgücü oranı düşmeye başlar ve bu düşme $sy=(d+n_2)k$ noktasına kadar devam eder. Durağan durumdaki işgücü başına sermaye düzeyinin k^* 'den k^* seviyesine düşmesi, işgücü başına çıktı düzeyinin de y^* 'den y^* seviyesine düşmesine neden olur. Dolayısıyla da neo-klasik büyüme modelinde nüfus artışı, büyümeyi olumsuz biçimde etkileyen bir unsurdur. Bir başka deyişle modele göre başlangıçta aynı durağan durum özelliklerini sergileyen ülkelere, nüfus büyüme hızı yüksek olan ülke daha düşük kişi başına gelir düzeyine sahip olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, nüfusun büyüme hızındaki bir değişimin, tasarruf oranındaki değişim gibi kişi başına gelir üzerinde bir düzey etkisine sahip olduğu, kişi başına gelirin durağan durum büyüme oranı üzerinde ise bir etkisinin olmadığıdır.

Türkiye'deki nüfus artışının kişi başına çıktı üzerinde nasıl bir etki de bulunduğunu düşünürsünüz?

Neo-klasik büyüme modelinde, işgücü ve sermaye dışında iktisadi büyümenin % kaçının teknolojik gelişmeden kaynaklandığını gösteren orana toplam faktör verimliliği de denilmektedir.

Teknolojik Gelişme ve Büyüme

Neo-klasik büyüme modelinin varsayımlarından bir tanesi de teknolojinin olmadığı şeklindeydi. Teknoloji modele dahil edildiğinde ise iktisadi büyümeyi arttırıcı sonuçlarının ortaya çıktığı görülebilir. Eğer üreticiler zamanla yeni ürünler ve yeni üretim yöntemleri keşfederlerse veya mevcut üretimini daha etkin bir şekilde gerçekleştirmeyi öğrenirlerse teknoloji bu yolla gelişecektir. İktisatçılar bu öğrenme ve keşif sürecini teknolojik gelişme olarak adlandırılırlar. Teknolojide ortaya çıkan gelişmeler üretim fonksiyonunu yukarı doğru kaydırır ve ekonominin uzun dönemde kişi başına gelir artışının sürdürülmesine katkıda bulunurlar.

Teknoloji, sermaye ve işgücü verimliliğini arttırmaktadır. Mevcut üretim faktörleri kullanılarak teknoloji sayesinde daha çok çıktı elde edilebilir veya aynı çıktı düzeyine daha az üretim faktörü kullanılarak erişilebilir. Yapılan birçok çalışmada çıktı büyümesinin bir kısmının sermaye artışından bir kısmının da işgücü artışından kaynaklandığı görülmüştür. Solow, işgücü ve sermaye artışı dışında kalan iktisadi büyümenin açıklanamayan kısmının teknolojik gelişmeden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Büyümede ortaya çıkan bu fark “Solow Artığı” olarak ifade edilmektedir.

Solow artığı, Cobb-Douglas üretim fonksiyonu yardımıyla şu şekilde türetilmektedir:

$$Y = AK^\alpha L^{1-\alpha} \quad (24)$$

Burada Y üretimi, K sermaye girdisini, L işgücünü ve A da toplam faktör indeksi olarak kabul edilen teknolojiyi gösterir. Bu üretim fonksiyonunun logaritması ve farkı alınarak temel büyüme eşitliği aşağıdaki gibi elde edilir:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta A}{A} + \alpha \frac{\Delta K}{K} + (1 - \alpha) \frac{\Delta L}{L} \quad (25)$$

Bu büyüme eşitliğini kullanarak toplam faktör verimliliğindeki değişmeyi (teknolojik değişim) bir “artık” olarak şu şekilde ifade edilir:

$$\frac{\Delta A}{A} = \frac{\Delta Y}{Y} - \alpha \frac{\Delta K}{K} - (1 - \alpha) \frac{\Delta L}{L} \quad (26)$$

Bu eşitlikte yer alan $\frac{\Delta A}{A}$ ifadesi Solow artığını vermekte olup işgücü ve sermaye artışı dışında üretim artışının ne kadarının teknolojik değişim tarafından açıklandığını gösterir.

Bir ülkede belli bir dönem için işgücünün üretim içindeki payının 0.60, sermayenin üretim içindeki payının 0.40 olduğunu varsayın ve bu ülkede işgücünün büyüme hızı % 1.5, sermayenin büyüme hızı % 2 ve büyüme oranı ise % 2.7 ise Solow artığını hesaplayınız.

Solow (1957) 1909-1949 arası dönemde ABD'yi kapsayan çalışmasında özel tarım dışı ekonomik faaliyetteki işgücü başına milli gelirdeki artışın % 87,5'unun teknolojik gelişmeden diğer % 12,5'unun sermaye birikimindeki artıştan kaynaklandığını bulmuştur. Solow'un bu çalışmasından sonra büyümenin kaynaklarını belirlemeye yönelik çok sayıda yeni çalışma yapılmıştır.

Neo-klasik büyüme modelinde teknoloji, işgücü verimliliğini artırabilen bir unsur olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle de modelde teknoloji, işgücü artışı ortaya çıkarmış gibi bir etki yapmaktadır. Bu duruma göre üretim fonksiyonu aşağıda gösterildiği gibi yeniden tanımlanmaktadır:

$$Y=f(K,AL)=K^{\alpha}(AL)^{1-\alpha} \quad (27)$$

Burada yeni teknoloji değişkeni (A) üretim fonksiyonuna işgücü ile çarpılmak suretiyle dahil edilmektedir. Fonksiyonda yer alan AL terimi, işgücünün etkinliğini, yani işgücünün üretkenliğindeki gelişmeyi göstermektedir. İşgücünün etkinliğini belirleyen unsurları ise işgücünün sağlık, eğitim, beceri ve bilgisi oluşturmaktadır. Bu bağlamda teknolojik gelişme, işgücünün etkinliğinin artmasına ve böylece aynı miktarda sermaye ile daha fazla çıktının elde edilmesine yol açar.

Teknolojik gelişmeyi içeren modelde sermaye birikiminin büyüme üzerindeki etkisi aşağıdaki eşitlikle ifade edilebilir.

$$\Delta k = sy - (d+n+g)k \quad (28)$$

Burada g , işgücünün etkinliğini sabit oranda artıran dışsal teknolojik gelişmeyi göstermektedir. Örneğin, eğer $g=0.02$ ise her işgücü her yıl % 2 daha etkin hâle gelmektedir. Çıktı, sanki işgücü % 2 artmış gibi artmaktadır. İşgücü n hızında ve her bir işgücünün etkinliği g hızında arttığı için etkin işgücü sayısı $n+g$ hızında artmaktadır. (28) nolu eşitliğe göre, bir ekonomide etkin işgücü başına sermaye düzeyi, bir yandan etkin işgücü başına tasarruf (sy) kadar artar öte yandan etkin işgücü başına aşınma (dk), etkin işgücü başına nüfus artışı (nk) ve etkin işgücü başına teknolojik ilerleme (gk) kadar azalır.

Teknolojik ilerlemenin, etkin işgücü başına sermaye düzeyi üzerindeki etkisini böylece hesaba kattıktan sonra modelin işleyişi ve sonuçları öncekilere benzer bir biçimde incelenebilir.

Şekil 5.7'de etkin işgücü başına tasarruf eğrisi sy , etkin işgücü başına çıktının bir fonksiyonu olduğunu belirtir. Yine şekilde yer alan $(d+n+g)k$ doğrusu ise aşınmanın, nüfus artışının ve teknolojik ilerlemenin etkin işgücü başına sermaye düzeyi üzerindeki etkisini temsil eder. Ekonomi sy eğrisi ile $(d+n+g)k$ doğrusunun kesiştiği noktada durağan durumdadır, $\Delta k=0$ $\Delta y=0$ Durağan durumda etkin işgücü sayısı $(n+g)$ oranında artarken etkin işgücü başına sermaye düzeyinin ve dolayısıyla da etkin işgücü başına çıktı düzeyinin sabit olması, toplam sermayenin ve toplam çıktının da $(n+g)$ oranında arttığı anlamına gelir. Bu duruma "dengeli büyüme" denilmektedir. Teknolojik ilerleme hesaba katıldığında toplam çıktının nüfus artış oranı ile teknolojik ilerleme artış oranının toplamına eşit bir hızla büyümesi ise büyüme hızının tasarruf oranından bağımsız olması demektir.

Bir ülkede çalışanların sayısı % 1 artıyor, teknolojik ilerleme % 2 ve amortismanların oranı % 10 ise etkin işgücü başına sermaye düzeyini sabit tutabilmek için, sermaye stoku ne kadar artmalıdır?

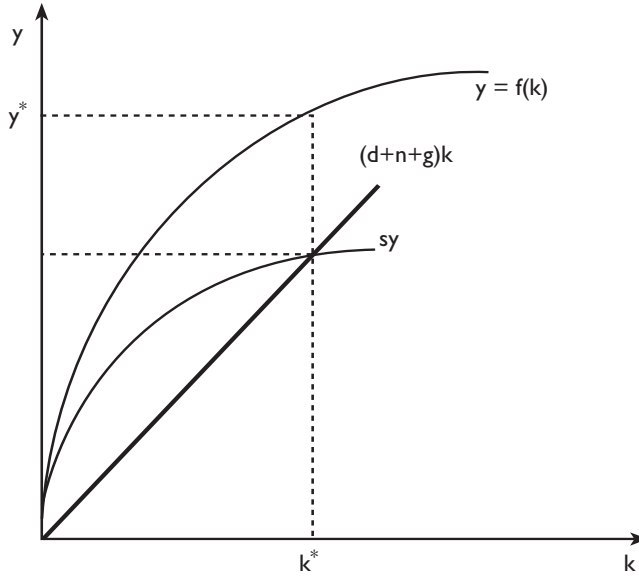

SIRA SİZDE

6

Şekil 5.7

Teknolojik
Gelişme ve
Büyüme

Diğer taraftan, durağan durumda toplam çıktı $(n+g)$ kadar artarken nüfusun-ışgücü sayısının n kadar artması, durağan durumda ışgücü başına çıktının teknolojik gelişme hızı (g) kadar arttığı (yaşam düzeyinin her yıl g kadar yükseldiği) anlamına gelir.

Buraya kadarki açıklamaların ifade ettiği sonuç şudur: Ekonomide, durağan durumda, çıktı sabit değildir fakat etkin ışgücü başına çıktı sabittir. Eğer etkin ışgücü miktarı sabit olsaydı o zaman çıktıda sabit olurdu. Bu ise durağan durumda çıktının (Y) etkin ışgücü ile aynı oranda büyüdüğünü gösterir.

Etkin ışgücü miktarı $(n+g)$ oranında büyüdüğü için durağan durumda toplam çıktındaki büyüme de $(n+g)$ 'ye eşittir. Aynı sonuç sermaye içinde geçerlidir. Durağan etkin ışgücü başına sermaye sabit olduğu için, toplam sermaye de $(n+g)$ oranında artacaktır.

Daha önce belirtildiği gibi durağan durumda çıktı, sermaye ve etkin ışgücü hep birlikte aynı oranda $(n+g)$ büyüdüğü için bu ekonominin durağan durumu aynı zamanda dengeli büyüme olarak da isimlendirmektedir. Yani durağan durumda çıktı ve iki girdi (sermaye ve etkin ışgücü) dengeli olarak (aynı oranda) büyümektedirler. Dengeli büyümenin özellikleri aşağıda özetlenmiştir.

Modele teknolojik gelişmenin eklenmesi ile ışgücü başına çıktıda sürdürülebilir büyümenin sağlanabileceğini görmekteyiz. Yani modelde yalnızca teknolojik gelişme sürdürülebilir büyümeyi ve sürekli bir biçimde artan yaşam standartlarını açıklayabilir. Diğer taraftan yüksek tasarruf oranı ise yalnızca durağan duruma erişilinceye kadar büyümeyi sağlayabilmektedir.

Etkin ışgücü başına sermayenin büyüme oranı	0
Etkin ışgücü başına çıktının büyüme oranı	0
İşgücü başına sermayenin büyüme oranı	g
İşgücü başına çıktının büyüme oranı	g
İşgücünün büyüme oranı	n
Sermayenin büyüme oranı	$n+g$
Çıktının büyüme oranı	$n+g$
Etkin ışgücünün büyüme oranı	$n+g$

Teknolojik gelişmenin eklenmesi Altın Kural'a ilişkin kriteri de değiştirmektedir. Sermayenin Altın Kural Düzeyi şimdi etkin ışgücü başına tüketimi maksimize eden durağan durum olarak tanımlanmaktadır. Daha önce kullandığımız argümanları kullanarak etkin ışgücü başına tüketimi şu şekilde gösterebiliriz:

$$c^* = f(k^*) - (d+n+g)k^* \quad (29)$$

Durağan durum tüketimin maksimize edilmesi için aşağıdaki koşulun gerçekleşmesi gerekir:

$$MP_K = d+n+g \quad (30)$$

veya

$$MP_K - d = n+g \quad (31)$$

(31) eşitliğine göre Sermayenin Altın Kural düzeyinde sermayenin net marjinal ürünü, $MP_K - d$, toplam çıktının büyüme oranı $n+g$ 'ye eşittir.

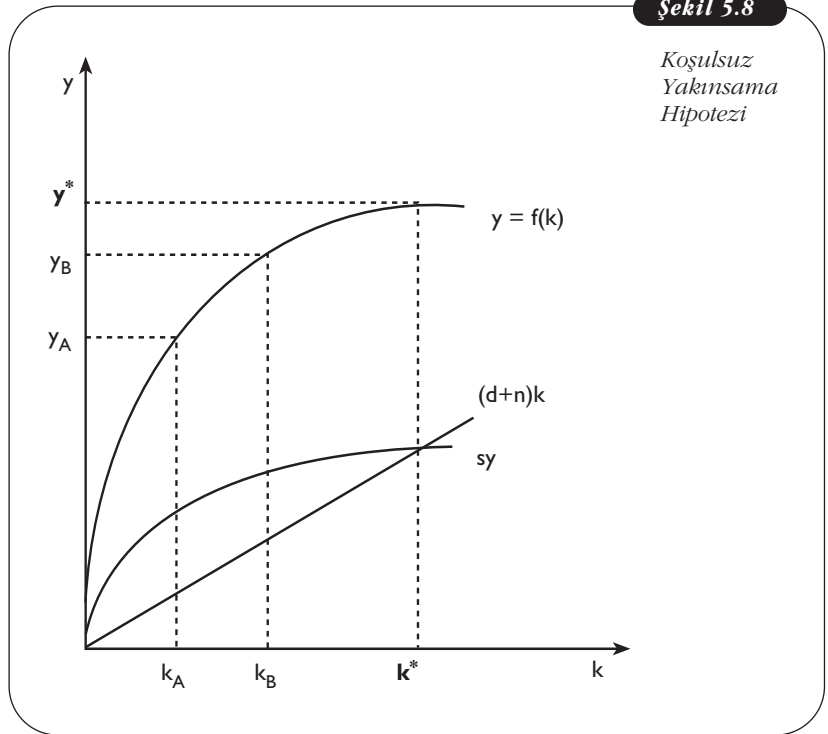
Mevcut ekonomilerde hem nüfus artışı hem de teknolojik gelişme söz konusu olduğundan, bir ekonominin Altın Kural'da olduğundan daha çok mu veya daha az mı sermayeye sahip olduğunu değerlendirmede bu kriteri kullanmak mümkündür.

DİKKAT

YAKINSAMA HİPOTEZİ

Neo-klasik büyüme modeline göre sermayenin işgücünden daha hızlı arttığı bir ekonomide, teknoloji dışsal ve sabitken kişi başına geliri düşük olan ülkeler, kişi başına geliri yüksek olan ülkelere yaklaşıp büyüyerek onları ortak durağan durumda yakalayacaklardır. Eş-oranlı bir yatırım, başlangıçta faktör donanımlarının farklı olması nedeniyle yoksul ülke gelir düzeyini, zengin ülkedekinden daha hızlı artıracaktır. Sonuçta kişi başına geliri düşük olan ülkeler, kişi başına geliri yüksek olan ülkeleri yakalayacaklardır. Bu hipotez literatürde “koşulsuz yakınsama hipotezi” olarak adlandırılmaktadır. Bu hipotezde fakir ülkelerin zengin ülkelerin gelir düzeyine ulaşacağı kabul edilirken bu ülkelerin yapısal özellikleri dikkate alınmamaktadır. Hipotez Şekil 5.8 yardımıyla açıklanmaktadır.

Şekilde daha fazla işgücü başına sermayeye (k_B) ve dolayısıyla da daha fazla işgücü başına çıktıya sahip olan zengin ülke ile daha az işgücü başına sermayeye (k_A) ve dolayısıyla da daha az işgücü başına çıktıya sahip olan fakir ülke arasında bir fark olmadığı (iki ülkenin üretim fonksiyonlarının, teknolojik ilerleme hızlarının, yatırım oranlarının, nüfus artış oranlarının ve aşınma oranlarının aynı olduğu) kabul edilmiştir. Bu durumda ülkelerin karşı karşıya oldukları $y=f(k)$, $i=sy$ ve $(d+n)k$ eğrileri ve dolayısıyla da durağan durumları aynıdır, k^*, y^* .

Ülkelerin yapısal özellikleri dikkate alınmaksızın, az gelişmiş ülkelerin kişi başına geliri yüksek olan ülkeleri yakalayacakları hipotezine koşulsuz yakınsama hipotezi denir.

Şekil 5.8'den görüldüğü gibi başlangıçta işgücü başına sermaye miktarı fakir olan A ülkesinde zengin olan B ülkesine daha düşüktür, $k_A < k_B$. Uzun dönemde aynı durağan duruma yönelen A ve B ülkelerinin ileride gerçekleştirecekleri büyüme oranları değerlendirildiğinde sermaye girdisindeki bir birim artışın çıktısı da sağlayacağı artış, azalan verimler kanunu gereği A ülkesinde daha büyük olacaktır. Dolayısıyla B ülkesine kıyasla daha az sermayeye sahip olan A ülkesinin azalan verimler kanunu gereği daha hızlı büyümesiyle B ülkesini ortak durağan durumda (k^*, y^*) yakalayacaktır.

Sonuç olarak neo-klasik büyüme modeli, teknoloji düzeylerinin bütün ülkelerde tamamen aynı olduğu ve değişmediği varsayımı altında, gelişmekte olan ve gelişmiş ekonomilerin uzun dönem reel büyüme oranlarının aynı uzun dönem değere yaklaşacağını ileri sürmektedir. Diğer bir ifadeyle uzun dönemde ülkelerin kişi başına düşen milli gelir seviyelerinin birbirlerine yaklaşacağı, dolayısıyla gelişmişlik farklarının kendiliğinden ortadan kalkacağı şeklindedir. Yakınsama hipotezinde zengin ülkelerden (gelişmiş ülkeler) sermayenin getirisinin yüksek olduğu fakir ülkelere (gelişmekte olan ülkeler) doğru bir sermaye akışının olduğu ima edilmektedir. Hipoteze göre, sermayenin işgücünden daha hızlı arttığı bir ekonomide teknoloji dışsal ve sabitken faiz oranlarının düşeceği ve fakir ülkelerin zengin ülkelerden daha hızlı büyüüp onları eninde sonunda yakalayacağı öngörülmektedir. Diğer bir ifadeyle biri gelişmiş ve diğeri gelişmekte olan iki ülkede aynı düzeydeki bir yatırımın, başlangıçta faktör donanımlarının farklı olmasından dolayı gelişmekte olan ülkedeki çıktıyı daha fazla arttıracığı, büyümeyi hızlandıracığı ve ülkelerin birbirlerine yaklaşacağı beklenmektedir.

SIRA SİZDE

7

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin kişi başına düşen millî gelirlerine geçmişten günümüze ne derece yakınsama başarısı gösterip göstermedikleri konusunda ne düşünürsünüz.

MODELİN ELEŞTİRİSİ

Neo-klasik büyüme modellerinin önerdiği uzun dönem durağan durum büyüme oranlarının sıfıra yaklaşacağı ve ülkelerin uzun dönem reel büyüme oranlarının birbirine yaklaşacağı tezleri tarihsel veriler tarafından doğrulanmamaktadır. Bunun nedeni, modelde teknoloji düzeylerinin, diğer bir ifadeyle üretim teknolojilerinin tüm ülkelerde aynı olduğu varsayımının yapılmasıdır.

Neo-klasik büyüme modelinin sorunları üç başlık altında toplanabilir:

Ülkelerarası farklılıkların önemi: Kıt beşeri ve fiziksel sermaye stoklarına sahip az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkeleri yakalayamazlar. Örneğin tasarruf oranı diğerinden dört kat yüksek olan bir ülkenin durağan durum değeri de iki kat daha yüksek olacaktır. Ülkelerin faktör donanımlarının farklı olması, sermayenin marjinal verimliliğinin de farklı olması sonucunu doğuracaktır.

Yakınsama oranı: Modele göre yoksul ülkelerin sermaye stoku küçük olduğundan sermayenin marjinal getirisi daha yüksek olacak ve yoksul ülkeler daha kısa bir zamanda durağan duruma ulaşacaklardır. Oysa yapılan çalışmalar daha çok aynı gelişmişlik seviyesindeki toplumlarda yakınsamanın gerçekleşebileceğini yoksul ülkelerle zengin ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının giderek açılacağını göstermektedir. Araştırmacılar, yoksul başlayan ülkelerin zengin başlayan ülkelere ortalama olarak daha hızlı büyümediklerini ortaya koymuşlardır. Bu bulgu, farklı ülkelerin farklı durağan durumlara sahip oldukları anlamına gelmektedir. Tasarruf oranları, nüfus artış oranları ve beşeri sermaye birikimi gibi durağan durumun be-

lirleyicilerini veri alan istatistiksel teknikler kullanılırsa veriler yine yaklaşık yıllık % 2 yakınsama olduğunu göstermektedir. Yani dünya ekonomileri koşullu yakınsama göstermektedirler: “Her bir ülke tasarruf, nüfus artış hızı ve beşeri sermaye gibi değişkenlerce belirlenen kendilerine özgü durağan duruma yakınıyor gözük-mektedirler.”

Getiri oranı: Modele göre yoksul ülkelerin sermaye stoku küçük olduğundan sermayenin marjinal getirisi daha yüksek olacak, buna bağlı olarak kâr ve faiz oranı da yüksek olacak ve zengin ülkelerden yoksul ülkelere doğru bir sermaye akışı olacaktır. Fakat ülke verileri, sermayenin ulusal gelirdeki payının gelişmiş ekonomilerde daha yüksek olduğunu ve bu sermaye hareketinin gerçekleşmediğini göstermektedir.

Neo-klasik modele getirilen bu eleştirilere karşın, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya ve Almanya'nın göstermiş oldukları hızlı büyüme performanslarında tasarruf oranlarının etkili olması, modelin öngördüğü bir husustur.

Zira savaş bu ülkelerin sermaye stoklarını önemli ölçüde zarar vermesine karşın, yüksek tasarruf oranları nedeniyle bu ülkelerin sermaye stoku artışları da yüksek olmuş ve bu durum iki ülkenin 1950'ler ve 1960'lardaki hızlı büyümelerinin nedenini oluşturmuştur.

Savaştan sonraki birkaç on yılda bu iki ülkede bilinen en yüksek büyüme performansları gözlemlendi. 1948-1972 arasında kişi başına hasıla Japonya'da yılda % 8,2 ve Almanya'da % 5,7 artarken ABD'de yalnızca % 2,2 oranında gerçekleşmiştir.

Özet

Neo-klasik büyüme modelinin varsayımlarını açıklamak

Ekonomi, rekabetçi piyasa koşullarında tam istihdam düzeyindedir. Homojen tek bir malın üretildiği ve tüketildiği bir ekonomi söz konusudur. Tasarruflar yatırımlara eşittir. İşgücü, nüfusun sabit bir oranını oluşturmakta ve sabit bir hızla büyümektedir. Nüfus artışı ekonomik faktörlerden bağımsız olarak gerçekleşir. İşgücü ve sermaye, piyasa koşullarında birbiri yerine ikame edilebilmektedir.

Neo-klasik modelin içerdiği üretim fonksiyonu, mal talebi ve işgücü başına sermayenin büyüme hızını tanımlamak

Neo-Klasik modelde üretim fonksiyonu zımnen işgücü başına çıktı ve işgücü başına sermaye arasındaki basit bir ilişki üzerine kurulur. İşgücü başına çıktının miktarı, işgücü başına sermaye miktarına ya da aynı şeyi ifade eden sermaye-işgücü oranına bağlıdır. Üretim fonksiyonuna göre işgücü başına sermaye arttığı zaman işgücü başına çıktı da artmaktadır. Ancak, işgücü başına sermaye oranı artarken azalan verimler nedeniyle işgücü başına çıktı azalan oranlarda artmaktadır. Devletin olmadığı ve ekonominin kapalı olduğu varsayımları altında, Neo-klasik büyüme modelinde çıktı, aileler-tüketiciler tarafından tüketim ve yatırım amacıyla kullanılır. Yani işgücü başına çıktı, işgücü başına tüketim ile işgücü başına yatırımın toplamına eşittir. İşgücü başına tüketim, işgücü başına çıktıya bağlı olarak değişmektedir. İşgücü başına yatırım ise tasarruf oranı ile işgücü başına çıktının çarpımına eşittir. Dolayısıyla da tasarruf oranı veri iken işgücü başına yatırım, işgücü başına çıktının bir fonksiyonudur. Neo-klasik modelde işgücü başına sermayenin büyüme hızı, sermayenin büyüme hızı ile işgücü büyüme hızı arasındaki farka eşittir. İşgücü başına sermayedeki değişme, işgücü başına tasarrufa, aşınmaya ve nüfus artışına bağlıdır. Modelde tasarruflar otomatik olarak yatırıma eşittir. Aşınma (yıpranma) ve nüfus büyümesi sermaye birikimini azaltırken işgücü başına yatırım ise sermaye birikimini artırır.

Durağan durum dengeyi tanımlamak

Durağan durum denge, işgücü başına sermayenin değişmediği dolayısıyla işgücü başına çıktının değişmediği denge durumu olarak tanımlanır. Yani durağan durumda çıktı büyürken işgücü başına büyüme hızı sıfırdır.

Sermaye birikiminin altın kuralını, tüketimin altın kuralını ve tasarrufun altın kural düzeylerini tanımlayabilmek

Durağan durumda işgücü başına tüketim harcamalarının maksimum seviyesini oluşturan işgücü başına sermaye, sermaye birikiminin altın kural düzeyi olarak tanımlanır. Benzer biçimde sermayede altın kuralın gerçekleştiği durağan durum işgücü başına tüketim düzeyi, tüketimin altın kural düzeyi, yine sermayede altın kuralın gerçekleştiği işgücü başına tasarruf düzeyi ise tasarrufun altın kural düzeyi olarak tanımlanır.

Tasarrufun, nüfus artışının ve teknolojik gelişmenin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini açıklamak

Neo-klasik modelde ekonomide sermaye ve çıktı düzeyi tasarruflar tarafından belirlenir. Tasarruf oranı yüksek ise ekonomi durağan durumda daha büyük bir sermaye stoku ve çıktı düzeyine sahip olurken tasarruf oranının düşüklüğü ise ekonominin durağan durumda daha küçük bir sermaye stoku ve çıktı düzeyine sahip olmasına neden olacaktır. Modelde yüksek tasarruf oranı yalnızca geçici olarak yüksek büyümeye neden olmakta, yani tasarruf oranındaki bir artış büyümeyi yalnızca ekonomiyi yeni durağan duruma erişinceye kadar artırmaktadır. Dolayısıyla durağan durum düzeyine ulaşmamış bir ekonomide kısa dönemde tasarruflarda meydana gelen artışlar işgücü başına büyüme hızını arttırabilecek ancak uzun dönemde durağan duruma ulaşılacağından, tasarruf oranlarındaki artışlar büyüme hızını etkilemeyecektir. Yani tasarrufların düzey etkisi ortaya çıkacak, büyüme etkisi ise söz konusu olmayacaktır. Neo-klasik modelde nüfus artışı işgücü başına sermayeyi azaltıcı bir etkiye sahiptir. Durağan duruma sahip bir ekonomide işgücü başına sermaye düzeyinin azalması işgücü başı-

na çıktı düzeyinin de azalmasına neden olur. Dolayısıyla da neo-klasik büyüme modelinde nüfus artışı, büyümeyi olumsuz biçimde etkileyen bir unsurdur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, nüfusun büyüme hızındaki bir değişimin, tasarruf oranındaki değişme gibi kişi başına gelir üzerinde bir düzey etkisine sahip olduğu, kişi başına gelirin durağan durum büyüme oranı üzerinde ise bir etkisinin olmadığıdır. Neo-klasik büyüme modelinde teknolojiye ortaya çıkan gelişmeler üretim fonksiyonunu yukarı doğru kaydırır ve ekonominin uzun dönemde kişi başına gelir artışının sürdürülmesine katkıda bulunurlar. Modelde teknoloji, işgücü verimliliğini artırabilen bir unsur olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda teknolojik gelişme, işgücünün etkinliğinin artmasına ve böylece aynı miktarda sermaye ile daha fazla çıktının elde edilmesine yol açar. Teknolojiyi içeren modelde ekonominin durağan durum hâlinde toplam çıktı, nüfus artışı ve işgücünün etkinliği kadar artmaktadır. Nüfusun işgücü sayısının sabit bir oranda artış göstermesi, durağan durumda işgücü başına çıktıyı teknolojik gelişme hızı kadar artıracığı anlamına gelir. Dolayısıyla çalışanların refah düzeyi her yıl teknolojik gelişme hızı kadar yükselecektir. Durağan durumda, etkin işgücüne başına sermayenin büyüme oranının sıfır olması, etkin işgücü başına çıktının büyüme hızını da sıfır yapmaktadır.

Koşulsuz yakınsama hipotezini ifade etmek.

Hipotez, ülkelerin yapısal özellikleri dikkate alınmaksızın biri gelişmiş ve diğeri gelişmekte olan iki ülkede aynı düzeydeki bir yatırımın, başlangıçta faktör donanımlarının farklı olmasından dolayı gelişmekte olan ülkedeki çıktıyı daha fazla arttıracığını ve büyümeyi hızlandıracağı öngörmektedir. Sonuçta bu hipoteze göre kişi başına geliri düşük olan ülkeler, kişi başına geliri yüksek olan ülkeleri yakalayacaklardır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi Neo-klasik büyüme modelinin varsayımlarından biri **değildir**?

- a. Sermaye ve işgücü arasında ikamenin olması
- b. Dış ticaret ve devlet harcamalarının olmadığı
- c. Nüfus artışının dışsal değişken olarak ele alınması
- d. Ekonominin tam istihdam düzeyinde olması
- e. Tasarrufların her zaman yatırımlara eşit olmaması

2. Neo-klasik üretim fonksiyonuna göre, işgücü başına sermaye artarken, neden işgücü başına çıktı azalan oranda artmaktadır?

- a. Sermaye azalan getiriye sahip olduğu için
- b. Sermaye sabit getiriye sahip olduğu için
- c. Sermayenin getirisi sıfır olduğu için
- d. Sermaye artan getiriye sahip olduğu için
- e. Emegün verimliliği düşük olduğu için

3. Neo-klasik modele göre, bir ülkede yıllık sermayenin aşınma oranı % 3, nüfus artış hızı % 1,5 ve işgücü başına düşen yıllık sermaye miktarı 2 birim ise, işgücü başına sermaye miktarının değişmediği durumda tasarruf oranı % kaçtır?

- a. 9
- b. 8
- c. 7
- d. 6
- e. 5

4. Ekonomi durağan durumda iken, aşağıdakilerden hangisi gerçekleşir?

- a. Hem çıktının hem de işgücü başına çıktının büyüme hızı sıfır olur
- b. Çıktı artarken işgücü başına çıktının büyüme hızı sıfır olur
- c. Çıktı artarken işgücü başına çıktının büyüme hızı azalır
- d. Çıktı sabitken işgücü başına çıktının büyüme hızı artar
- e. Hem çıktının hem de işgücü başına çıktının büyüme hızı artar

5. Nüfus artışının sıfır olduğu, tasarruf oranının % 20, aşınma oranının % 5 ve işgücü başına çıktı değerinin 2 birim olduğu bir ülkede, işgücü başına düşen durağan durum sermaye stoku kaç birimdir?

- a. 4
- b. 5
- c. 6
- d. 7
- e. 8

6. Sermaye birikiminin altın kuralının gerçekleştiği noktadaki tüketim düzeyi hakkında ne söylenebilir?

- a. Sıfırdır
- b. Sabittir
- c. Pozitifdir
- d. Maksimumdur
- e. Minimumdur

7. Altın kural tasarruf oranı için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- a. En fazla faiz getiren tasarruf oranıdır
- b. Yatırımları maksimize eden tasarruf oranıdır
- c. Tüketimi maksimize eden tasarruf oranıdır
- d. Beşeri sermayeyi maksimize eden tasarruf oranıdır
- e. Tasarruf miktarının maksimize edildiği orandır

8. Neo-klasik modelde Solow artığını aşağıdakilerden hangisi ifade eder?

- a. Sermaye ve işgücündeki artış oranıdır
- b. Toplam faktör verimliliğindeki artış oranıdır
- c. Sermayedeki artış oranıdır
- d. İşgücündeki artış oranıdır
- e. Tasarruflardaki artış oranıdır

9. Nüfus artışı ve teknolojik gelişimin dahil edildiği Neo-klasik büyüme modelinde, işgücü başına çıktının durağan durum büyüme oranı aşağıdakilerden hangisine eşittir?

- a. Sıfıra
- b. Teknolojik gelişme hızına
- c. Nüfus artış hızı ve teknolojik gelişme hızının toplamına
- d. Tasarruf oranına
- e. Sermayedeki artış oranına

10. Aşağıdakilerden hangisi yakınsama hipotezini ifade eder?

- a. Ülkeler arasında zaman içinde teknoloji düzeylerinde bir yakınlaşma olacağı
- b. Ülkeler arasında zaman içinde yatırım miktarlarında bir yakınlaşma olacağı
- c. Ülkeler arasında zaman içinde faiz oranlarında bir yakınlaşma olacağı
- d. Ülkeler arasında zaman içinde kişi başına gelir düzeyinde bir yakınlaşma olacağı
- e. Ülkeler arasında zaman içinde tasarruf oranlarında bir yakınlaşma olacağı

Yaşamın İçinden

“

Ekonomiler Yakınsıyor mu?

1950’lerde Avrupa’nın büyük bölümü Amerikalı ziyaretçilere tuhaf ve geri kalmış görünüyordu ve Japonya çok fakir görünüyordu. Bugün, Paris’e veya Tokyo’ya giden bir ziyaretçi New York kadar varlıklı bir şehir görmektedir. ABD’de kişi başına reel GSYH her ne kadar biraz daha yüksek olsa da ABD, Avrupa ve Japonya arasındaki yaşam standardı farklılıkları görece olarak küçüktür.

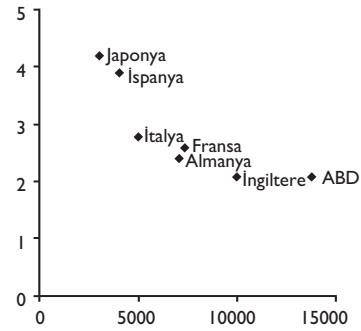
Birçok iktisatçı yaşam standartlarında bu yakınsamanın normal olduğunu düşünmektedir; yakınsama hipotezi görece olarak daha yoksul olan ülkelerin kişi başı reel GSYH büyüme oranlarının görece olarak varlıklı ülkelere göre daha yüksek olması gerektiğini öne sürmektedir. Bugünün iyi durumdaki ülkelere bakarsak, yakınsama hipotezi doğru gibi görünmektedir. Şekil (a) panelinde bugünün varlıklı ekonomilerinin birçoğunun 2000 yılı fiyatlarıyla hesaplanmış bazı verilerini göstermektedir. Yatay eksen 1955’ten itibaren kişi başı reel GSYH vardır; dikey eksen 1955-2006 arasında kişi başı reel GSYH yıllık büyüme oranı vardır. Açık bir şekilde negatif bir ilişki vardır. ABD bu grupta 195 yılında en varlıklı ülkeydi ve en düşük büyüme hızına sahipti. Japonya ve İspanya ise 1955 yılında bu gruptaki en yoksul ülkelerdi. Veriler yakınsama hipotezinin doğru olduğunu söylemektedir.

Fakat, benzer veriler bakan iktisatçılar bu sonuçların seçilen ülkelere bağlı olduğunu fark ettiler. Bugün yüksek yaşam standardına sahip olan ülkelere bakarsanız, kişi başı reel GSYH’nin yakınsadığını bulursunuz. Fakat, dünya çapında bakıldığında, yoksul kalan ülkeler de katıldığında yakınsama için çok az kanıt vardır. Şekil (b) paneli ABD dışında bireysel ülkeler yerine bölgeler için verileri kullanarak bu noktayı göstermektedir. 1955 yılında Doğu Asya ve Afrika en yoksul bölgelerdi. Sonraki 51 yılda Doğu Asya’nın bölgesel ekonomisi yakınsama hipotezinin öngördüğü gibi hızla büyüdü; fakat Afrika bölgesinin ekonomisi çok yavaş büyüdü. 1955 yılında Batı Avrupa’nın kişi başı reel GSYH’si Latin Amerika’ya göre çok yüksekti. Fakat, yakınsama hipotezinin tersine, Batı Avrupa bölgesinin ekonomisi sonraki 51 yılda daha hızlı büyüdü ve iki bölge arasındaki açık büyüdü.

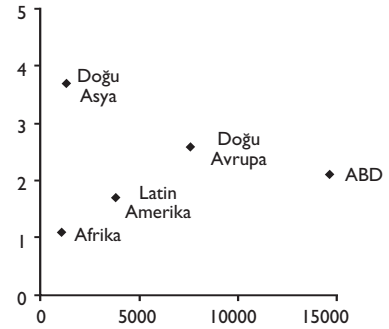
O halde, yakınsama hipotezi tamamen yanlış mıdır? Hayır: İktisatçılar hala görece olarak daha düşük kişi başı reel GSYH’ye sahip olan ülkelerin, diğer her şey değişmemek şartıyla, görece olarak daha yüksek kişi başı reel GSYH’ye sahip ülkelere göre daha yüksek büyüme hızına sahip olma eğiliminde olduklarına inanmaktadır. Fakat, diğer şeyler - eğitim, altyapı, hukukun üstünlüğü, vb. - çoğu zaman eşit değildir. İstatistiksel çalışmalar bu faktörlerdeki farklılıklara göre düzenlemeler yapıldığında, daha yoksul ülkelerin daha yüksek büyüme oranına sahip olma eğiliminde olduğunu buldular.

Bu durum şartlı yakınsama olarak adlandırılmaktadır. Diğer faktörler farklılık gösterdiği için, dünya ekonomisinin bütününde bir yakınsama eğilimi de yoktur. Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya’nın diğer bölgeleri kişi başı reel GSYH anlamında birbirine daha da benzelemektedir, fakat bu bölgeler ile dünyanın geri kalanı arasındaki açık da büyümektedir.

Şekil (a) Varlıklı Ülkeler Arasında Yakınma

(b)...Fakat Tüm Dünya Ülkeleri İçin Değil

Varlıklı ülkelerin verileri (2000 yılı dolarlarıyla hesaplanmıştır) yakınsama hipotezini destekler görünmektedir. Panel (a) varlıklı ülkeler arasında 1955 yılında düşük kişi başı reel GSYH’si olanların yüksek büyüme oranlarına ulaştıklarını ve tersinin de geçerli olduğunu göstermektedir. Fakat, tüm dünya için çok küçük bir canlanma işareti vardır. Panel (b) dünyanın önemli bölgeleri için 1955 yılındaki yine 2000 yılı dolarlarıyla hesaplanan kişi başı reel GSYH’nin ve ardından gelen büyüme oranlarını göstermektedir. Yoksul bölgeler tutarlı olarak zengin ülkelere göre daha yüksek büyüme oranlarına sahip değildi: yoksul Afrika en kötü performansı gösterdi ve görece olarak daha varlıklı olan Avrupa, Latin Amerika’dan hızlı büyüdü.

Kaynak: Paul Krugman ve Robin Wells. (2011). **Makro İktisat**, (Çevirenler: F. Oğuz ve diğerleri), Palme Yayıncılık, Ankara, s. 245-247.

”

Okuma Parçası

Doğu Asya Mucizesi

1960 yılında Güney Kore çok fakir bir ülkeydi. Gerçekten de, 1960 yılında kişi başı reel GSYH'si günümüzdeki Hindistan'dan daha düşüktü. Fakat, 1960'ların başından itibaren Güney Kore çok hızlı bir ekonomik yükselişe geçti: 30 yıl boyunca kişi başı reel GSYH yılda ortalama % 7 büyüdü. Bugün Güney Kore her ne kadar Avrupa ve ABD kadar zengin olmasa da ekonomik olarak gelişmiş bir ülke görünümündedir.

Güney Kore'nin iktisadi büyümesinin tarihte eşi benzeri yoktur: başka yerlerde yüzyıllar içinde gerçekleşen iktisadi büyüme bu ülkede sadece 35 yılda gerçekleşmiştir. Yine de Güney Kore, Doğu Asya Ekonomik Mucizesi adı verilen daha geniş bir olgunun sadece bir parçasıdır. Yüksek büyüme oranları önce Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur'da görüldü ama daha sonra bölgede yayıldı, özellikle de Çin'de. 1975 yılından bu yana bütün bu bölge kişi başı reel GSYH'sini yılda % 6 büyüttü. Bu, Amerikan tarihinin büyüme oranının üç katına eşittir.

Asya ülkeleri bu kadar yüksek büyüme oranlarına nasıl ulaştılar? Cevap şudur ki verimlilik artışının tüm kaynakları iyi çalışıyordu. Çok yüksek tasarruf oranları (verilen bir yılda GSYH'nin ulusal tasarruflara ayrılan yüzdesi) bu ülkelerin çalışan başına fiziksel sermayelerini hatırı sayılır oranda arttırabilmelerini sağladı. Çok iyi bir temel eğitim, beşeri sermayede hızlı bir iyileşme sağladı. Bu ülkeler ayrıca önemli ölçüde teknolojik ilerleme yaşadılar.

Neden bir başka ekonomi geçmişte bu denli yüksek büyüme hızına ulaşamadı? Birçok iktisat analisti Doğu Asya'nın büyüme hamlesinin görece geç kalmışlığı sayesinde mümkün olduğunu düşünmektedir. Yani, Doğu Asya ülkeleri modern dünyaya doğru hareketlenmeye başladıklarında önlerinde ABD gibi teknolojik açıdan gelişmiş ülkelerde yaratılan gelişmiş teknolojilerden yararlanmak gibi bir şansları vardı. 1900 yılında ABD modern bir verimlilik seviyesine çok hızlı geçemezdi, çünkü jet uçaklarından bilgisayarlara, modern ekonomiye güç veren teknolojilerin çoğu henüz keşfedilmemişti. 1970 yılında Güney Kore'de verimlilik belki de ABD'nin 1900 yılındaki seviyesine göre daha düşüktü, fakat verimliliği ABD, Avrupa ve Japonya'da geliştirilmiş olan teknolojileri edinerek hızla yükseltebilirdi. Buna yardımcı olarak, okullaşma oranındaki artışla beşeri sermayeye de oldukça büyük yatırımlar da yapılmaktaydı.

Doğu Asya deneyimi şunu göstermiştir ki daha yüksek kişi başı reel GSYH'si olan ülkelere yetişmeye çalışan ülkelerde iktisadi büyüme daha hızlı olabilmektedir. Bundan hareketle, iktisatçılar yakınsama hipotezi adını verdikleri bir genel prensip geliştirdiler. Bu hipotez kişi başı reel GSYH arasındaki farkların zamanla daralma eğiliminde olduğunu söylemektedir, çünkü daha düşük kişi başı reel GSYH ile başlayan ülkelerin büyüme oranları da yüksek olma eğilimindedir.

Kaynak: Paul Krugman ve Robin Wells. (2011). Makro İktisat, (Çevirenler: F. Oğuz ve diğerleri), Palme Yayıncılık, Ankara, s. 243-244.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise "Modelin Varsayımları" bölümünü yeniden gözden geçirin.
2. a Yanıtınız yanlış ise "Temel Model İçerisinde Üretim Fonksiyonu" bölümünü yeniden gözden geçirin.
3. a Yanıtınız yanlış ise "Temel Model İçerisinde Sermaye Birikimi" bölümünü yeniden gözden geçirin.
4. b Yanıtınız yanlış ise "Temel Model İçerisinde Duran Durum" bölümünü yeniden gözden geçirin.
5. e Yanıtınız yanlış ise "Temel Model İçerisinde Duran Durum" bölümünü yeniden gözden geçirin.
6. d Yanıtınız yanlış ise "Temel Model İçerisinde Sermaye Birikiminin Altın Kuralı" bölümünü yeniden gözden geçirin.
7. c Yanıtınız yanlış ise "Temel Model İçerisinde Sermaye Birikiminin Altın Kuralı" bölümünü yeniden gözden geçirin.
8. b Yanıtınız yanlış ise "Temel Model İçerisinde Teknolojik Gelişme ve Büyüme" bölümünü yeniden gözden geçirin.
9. b Yanıtınız yanlış ise "Temel Model İçerisinde Teknolojik Gelişme ve Büyüme" bölümünü yeniden gözden geçirin.
10. d Yanıtınız yanlış ise "Yakınsama Hipotezi" bölümünü yeniden gözden geçirin.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Neo-klasik büyüme modelinde işgücü başına sermaye miktarındaki değişmeyi veren denklem $\Delta k = sy - (d+n)k$ dir. Sermayenin aşınma oranının % 5, nüfus artış hızının % 1 ve işgücü başına düşen yıllık sermaye miktarının 2 birim olduğu ülkede işgücü başına düşen sermaye stokunun değişmediği durumda ($\Delta k = 0$), tasarruf oranı % 12'dir.

Sıra Sizde 2

Nüfus artışının olmadığı durağan durumda $sy = dk$ olur.

Buradan

$$\frac{k}{y} = \frac{s}{d} \text{ eşitliğine ulaşılır. Tasarruf oranı \% 30,}$$

aşınma oranı % 10 ve işgücü başına çıktı değerinin

$y = \sqrt{k}$ verildiği durumda verilenler yukarıdaki eşitlikte

yerlerine koyulduğunda $\frac{k}{\sqrt{k}} = \frac{0.30}{0.10}$ sonucuna erişilir. Bu eşitliğin her iki tarafın karesini alındığında, işgücü

başına düşen durağan durum sermaye stoku 9 birim olarak bulunur.

Sıra Sizde 3

Düşük tasarruflara sahip azgelişmiş ülkelerde işgücü başına düşen çıktı ve sermaye miktarları düşük iken tasarrufların yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde ise çıktı ve sermaye miktarları daha fazladır. Az gelişmiş ülkelerde tüketimin millî gelir içindeki payının yüksek olması, bu ülkelerde düşük tasarruf oranlarına neden olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde tasarruf oranlarının düşük olması, yatırımları azaltmaktadır. Bu durum, düşük çıktı düzeyinin oluşmasının temel nedenini oluşturmaktadır.

Sıra Sizde 4

Türkiye'de kriz dönemleri hariç iktisadi büyüme her zaman için pozitif gerçekleşmiştir. Ancak, Türkiye'de pozitif gerçekleşen nüfus artışından dolayı kişi başına düşen çıktı veya reel GSYH düzeyindeki artış, iktisadi büyüme oranından daha düşük çıkmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'deki nüfus artışının kişi başına çıktıyı azaltıcı etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Sıra Sizde 5

Solow artışı veren formül çerçevesinde verilenleri yerlerine koyduğumuzda;

$$\frac{\Delta A}{A} = 0.027 - [(0.60 \times 0.015) + (0.40 \times 0.02)] = 0.01 \text{ elde edilir. Bunun anlamı, işgücü ve sermaye artışı dışında bu ülkede üretim artışının \% 1'inin teknolojik değişme tarafından belirlendiğini göstermektedir.}$$

Sıra Sizde 6

Çalışanların sayının % 1 arttığı, teknolojik ilerlemenin % 2 olduğu durumda etkin işgücündeki artış % 3'e eşit olacaktır. Amortisman oranı % 10 olduğu için sermaye stokunu değişmeden muhafaza edebilmek için sermaye stokunun % 10'u kadar yatırım yapılmalıdır. Etkin işgücündeki artış % 3 iken amortismanlarında göz önüne alındığı durumda ($\%3 + \%10 = \%13$), sermaye stokunda % 13'lük bir artış, etkin işgücü başına sermaye düzeyini sabit tutacaktır.

Sıra Sizde 7

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında ortalama olarak daha düşük oranda bir kişi başına düşen gelir artışını gerçekleştirdikleri için bu ülkeler günümüz itibarıyla kişi başına gelir açısından gelişmiş ülkelerin seviyesine yakınsayamamışlar, aksine ıraksama göstermişlerdir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Berber, M. (2006). **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Charles, I. J. (1998). **Introduction to Economic Growth**, W.W. Norton & Company, Inc., New York.
- Kaya, Ayten A. (1998). **Büyüme Teorileri Ders Notları**, Eskişehir.
- Kaya, A.A. (2006). “İktisadi büyümenin Belirleyicileri ve Dışsal Büyüme Kuramları”, (Ed: E. Kutlu), **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1575, Eskişehir.
- Kibritçioğlu, A. (1998). “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 53 (1-4), 207-230.
- Solow, R.M. (1956). “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, **The Quarterly Journal of Economics**, 70 (1), 65-94.
- Solow, R.M. (1957). “Technical Change and the Aggregate Production Function”, **The Review of Economics and Statistics**, 39 (3), 312-320.
- Şiriner, İ. ve Doğru, Y. (2006). **Türkiye’de Büyümenin Ekonomi Politikası**, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Taban, S. (2011). **İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Tüylüoğlu, Ş. (2007). “İktisadi büyüme ve Uluslararası Refah Düzeyi”, (Ed: Ö. Faruk Çolak), **İktisada Giriş**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Ünsal, E. (2007). **İktisadi Büyüme**, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Ünsal, E. (2007). **Makro İktisat**, İmaj Yayınevi, Ankara.

6

Amaçlarımız

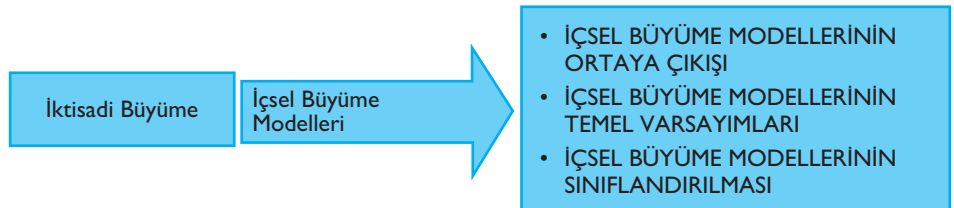
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- İçsel büyüme modellerinin nasıl ortaya çıktığını açıklayabilecek,
 - İçsel büyüme modellerinin temel varsayımlarını ifade edebilecek,
 - AK modeli çerçevesinde iktisadi büyümeyi açıklayabilecek,
 - Bilgi üretimi ve dışsallıkların iktisadi büyümedeki rolünü açıklayabilecek,
 - Beşeri sermaye modeline göre beşeri sermaye ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayabilecek,
 - Ar-Ge ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi Romer, Grossman&Helpman ve Aghion&Howitt modellerine göre açıklayabilecek,
 - Kamu politikası modeli çerçevesinde kamu harcamaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayabilecek
- bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- İçsel Büyüme Modelleri
- Yaparak Öğrenme
- Dışsallıklar
- Sermayenin Artan Getirisi
- Teknolojik Gelişme
- Beşeri Sermaye
- Ar-Ge Harcamaları
- Ölçeğe Göre Sabit Getiri
- Ölçeğe Göre Artan Getiri
- Bilgi
- Ar-Ge Sektörü
- Dikey Teknolojik Yenilikler
- Yaratıcı Yıkım
- Kamu Harcamaları
- Altyapı Yatırımları
- Eksik Rekabet Piyasaları

İçindekiler

İçsel Büyüme Modelleri

İÇSEL BÜYÜME MODELLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Neo-klasik büyüme modeli öngörülerinin pratik somut gelişmelerle birebir örtüşmemesi, içsel büyüme modellerinin ortaya çıkışında temel faktör olmuştur. Neo-klasik büyüme modellerinin öngördüğü uzun dönem durağan durum büyüme oranlarının sıfıra yaklaşacağı ve ülkelerin uzun dönem büyüme oranlarının birbirine yakınlacağı tezi dünya ekonomileriyle ilgili gözlemlere uymamıştır. Barro (1991) ve Romer (1994)'in yaptıkları araştırmalara göre bu dönemde sermaye, işgücü ve sermaye-işgücü oranı artarken reel faiz oranlarının beklendiği kadar azalmadığı, sermayenin işgücüne ve çıktıya oranlarının genelde durgun kaldığı ve reel ücretlerin hızla yükseldiği gözlenmiştir. Bu sonuçlar, teknolojinin dışsal ve sabit olduğu varsayımının gerçekçi olmadığını ortaya çıkarmıştır. Barro'ya göre sadece koşullu bir yakınsama söz konusudur. Yani, ülkelerin ya da bölgelerin sahip olduğu birtakım karakteristik özellikler nedeniyle aynı durağan durum dengesinde bulunamayacakları ifade edilmektedir. Dolayısıyla fakir ülkelerin, zengin ülkelere daha hızlı büyüyüp onları yakalamaları, ancak ve ancak ülkelerin aynı teknoloji düzeyi, tasarruf oranı, doğurganlık oranı, hükümet politikaları ve aynı kurumsal yapıya sahip olmaları ile mümkün olacaktır.

Tüm bu gelişmeler, büyüme süreçlerinin anlaşılmasında kritik bir role sahip olan teknolojik gelişmenin bir “kara-kutu” olmak anlamında dışsal olmaktan çıkartılarak iktisatçılar tarafından daha yakından incelenmesini kaçınılmaz hâle getirmiştir.

Neo-klasik büyüme modeli büyüme oranının artması için teknolojik gelişmenin gerekli olduğunu açıklamakla birlikte teknolojik gelişmenin nasıl sağlanabileceği konusuna herhangi bir açıklama getirmemiştir. Ayrıca bu model çerçevesinde uzun dönem büyüme oranının tasarruftan bağımsız olduğu savunulmuştur. İçsel büyüme kuramı büyüme oranını içselleştirerek söz konusu eksiklikleri gidermeye çalışmıştır. Büyüme oranının içselleştirilmesi, makroekonomik politikalar yoluyla iktisadi büyüme oranının artırılmasının mümkün olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla neo-klasik model iktisadi büyümenin nasıl meydana geldiğini aslında açıklayamamıştır. Dolayısıyla modelin bu önemli eksikliği, büyümenin nasıl meydana geldiğini ve dolayısıyla da büyümeyi etkileyen politikaların neler olduğunu açıklamayı amaçlayan yeni bir yaklaşımın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu konudaki yeni araştırmalar 1980'li yılların sonlarına doğru Amerikalı iktisatçı Paul M. Romer ve yeni klasik okulun kurucusu Robert E. Lucas tarafından başlatılmıştır. Bu çalışmalar, büyük ölçüde 1972 yılı iktisat Nobel ödülü sahibi olan Kenneth J. Arrow'un (1962) “yaparak öğrenme” kavramına dayanmaktadır.

Yaparak öğrenme, bir işin işçi ya da firma tarafından tekrar tekrar yapılmasıyla kazanılan deneyim ve tecrübelerin toplamıdır.

İÇSEL BÜYÜME MODELLERİNİN TEMEL VARSAYIMLARI

İçsel büyüme modellerinin temel varsayımları aşağıda özetlenmektedir:

Artan getiri: Neo-klasik model azalan getiri varsayımına dayanmaktadır. İçsel büyüme modellerinde sermaye birikiminin fiziksel sermaye yanında beşeri sermayeyi de içermesi, sermaye başına düşen gelirden artış meydana getirebilir. Yani sermayenin azalan getirisi olduğu varsayımının terk edilmesi çok önemli bir gelişmedir. Artan getiri varsayımı iktisadi büyüme modellerini güçlendirmektedir. Neo-klasik modellerde sermayenin azalan getirisi olduğu anlayışı ve sermayenin teknolojiye ayrı olarak düşünülmesi yatırımları önemsiz kılan iki faktördür. İçsel büyüme modellerinde ise yatırımlar önemlidir çünkü fiziksel sermayeye, insan ve bilgiye yatırım yapılması büyümeyi artıracaktır. Böylece bu yatırımlar ülkenin sermaye kaynaklarını zenginleştirirken aynı zamanda birçok noktada ekonomik verimliliği artıracak, bilgi akışını da sağlamaktadır.

Dışsallıklar: Dışsallık önemli bir büyüme ve kalkınma sorunudur. Bir kişi ya da firmaya ait bilgi sermayesi yalnız kendisine fayda sağlamış olmakla kalmaz, toplum için de fayda yaratmış olur. Böylelikle içsel değişkenler modelde dışsallık yaratarak marjinal verimliliklerin düşmesini engellemektedir. Diğer bir ifadeyle içsel değişkenler dışsallık yaratarak verimlilik artışlarına neden olurlar.

Eksik rekabet piyasaları: İçsel büyüme modellerinde eksik rekabet piyasalarının modele dahil edilmesi önemlidir. Çünkü bu modellerde yeniliğin oluşabilmesi için tekeli rekabet piyasalarının gerekli olmasıdır. Yeniliğin sağladığı tekel kârı, firmaları daha fazla yenilik yapmaya teşvik edecektir.

Teknolojik gelişme, bilgi ve beşeri sermaye: İçsel büyüme ve neo-klasik büyüme modelleri arasında temel fark, başta sermaye ve yatırım kavramlarının tanımlanmasında ortaya çıkmaktadır. Teknolojik gelişme, bilgi ve beşeri sermaye içsel büyüme modelinin temel kaynaklarıdır. Bu yaklaşımda her yeni yatırımın yenilikler ve bilgi sağladığı düşünülmektedir. Fiziksel sermayeye yapılan her yeni yatırım, üretim artmasına neden olduğu gibi beşeri sermayenin artışına da izin vermektedir. Dolayısıyla işgücünün daha fazla sermaye ile çalışması, onların bilgi ve becerilerini artıracaktır. Bu bağlamda, hem fiziksel hem de beşeri sermayenin artması azalan verimlerin ortaya çıkışını engelleyecektir.

Sosyal altyapı: İçsel büyüme modellerinde hükümetler, özel harcanabilir geliri vergilendirerek, büyümeyi etkileyen kamu kaynaklı girdilerin özel kesim girdileriyle aynı oranda artışını sağlayabileceklerinden, kişi başına gelir ve tüketim artışına katkıda bulunurlar. Bu anlamda Ar-Ge harcamalarının teşviki, eğitim, sağlık ve diğer altyapı yatırımları gibi doğrudan sağlanan kamu hizmetleri sosyal anlamda en uygun düzeyde gerçekleşecektir.

İÇSEL BÜYÜME MODELLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

İçsel büyümenin kaynaklarına getirilen açıklamalara göre içsel büyüme modelleri genel olarak dört ana yaklaşım çerçevesinde açıklanmaktadır:

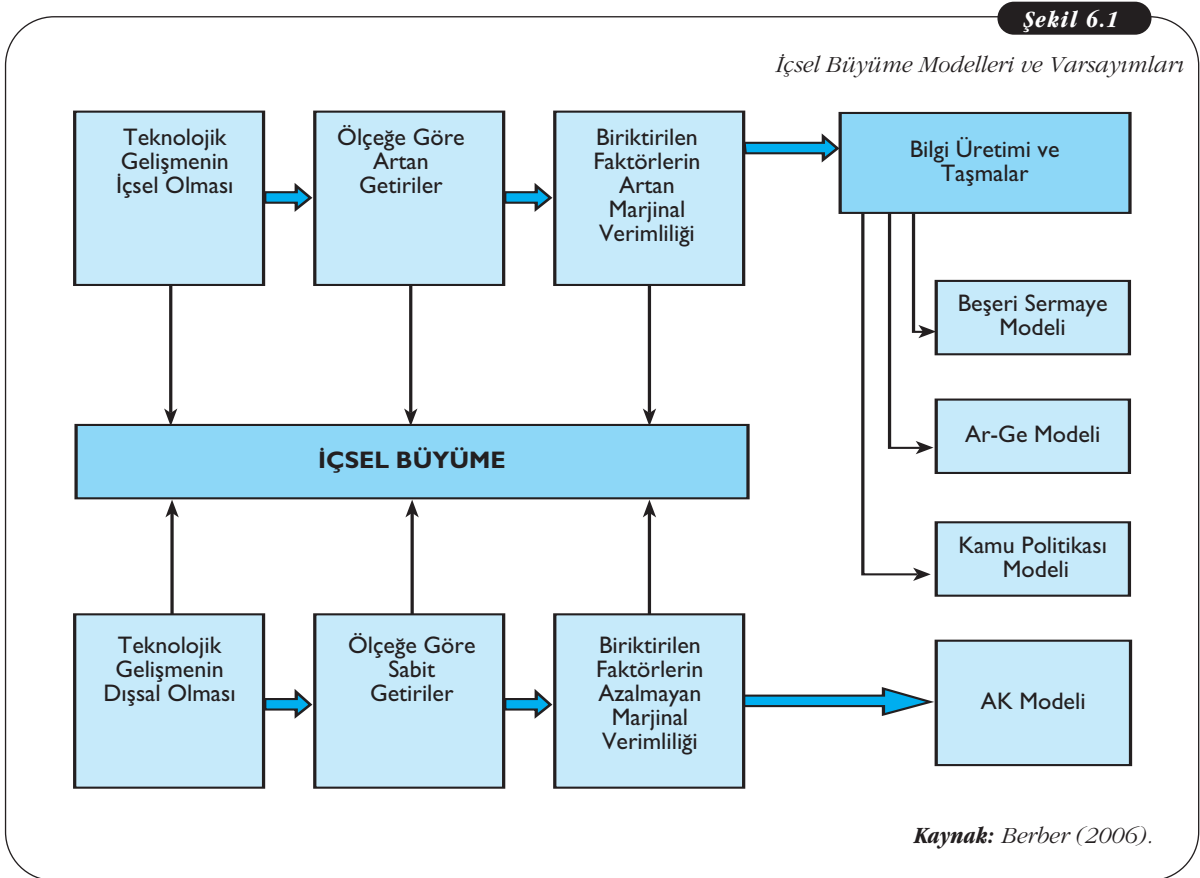
- Bilgi Üretimi ve Dışsallıklar
- Beşeri Sermaye Modeli
- Ar-Ge Modeli
- Kamu Politikası Modeli

Büyüme modellerinde bütün ekonomilerin tek bir model ya da değişkenle açıklanması söz konusu değildir. Bu durum içsel büyüme modelleri açısından da geçerlidir.

DİKKAT

Yukarıda sözü edilen büyüme modellerine ek olarak Sergio Rebelo (1991) tarafından geliştirilen AK Modeli, neo-klasik üretim fonksiyonundan yeniden üretilmeyen (işgücü, toprak) faktörlerin çıkarılması ve beşeri sermayeyi de içerecek şekilde geniş sermaye tanımının neo-klasik üretim fonksiyonuna ilave edilmesiyle ortaya çıkmıştır. İktisadi büyümenin içselliğini, başka bir deyişle kendi kendini besleyebilmesini sağlayan modeller, varsayımları ile birlikte şekil 6.1’de sunulmuştur.

Bu kısımda ilk olarak AK modeli ele alınmakta ve daha sonra yukarıda belirtilen modeller ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır.

AK Modeli

AK modeli içsel büyüme modelleri içinde sermayenin azalan marjinal getirisi varsayımını kaldırarak dışsal teknolojik gelişmenin var olmadığı durumda bile uzun dönemde kişi başına büyümenin sürdürülebileceğini en basit bir biçimde göstermektedir. Sergio Rebelo (1991) tarafından geliştirilen model, Romer (1981) ve Lucas (1988) tarafından da benimsenmiştir. Modelde standart neo-klasik üretim fonksiyonunun dışsal varsaydığı teknolojik gelişme model içinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu husus, modelin temel özelliğini oluşturmaktadır.

Ölçeğe göre sabit getiri,
 üretimde girdiler eşit oranda
 artırılırken çıktının da aynı
 oranda arttığını ifade eder.

En basit versiyonuyla AK modeli, toplam çıktı (Y) ile sermaye (K) arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu varsayar. Modelin genel bir özelliği de sermaye faktörünün geniş kapsamlı ele alınmasıdır. Diğer bir ifadeyle sermaye içinde beşeri sermaye faktörü bulunmaktadır.

AK modeli, ölçeğe göre sabit getiri varsayımına bağlı olarak aşağıdaki üretim fonksiyonundan türetilmektedir:

$$Y = F(K, L) = AK^\alpha (HL)^{1-\alpha} \quad (1)$$

Modelde A dışsal bir sabiti, H ise fiziki sermayenin yanında işgücünün sahip olduğu bilgi, tecrübe ve becerileri kapsayan beşeri sermayeyi göstermektedir. Modelde ayrıca işgücünün daha fazla sermaye ile çalışmalarının bilgi ve becerilerini artırdığı ve dolayısıyla da beşeri sermayenin işgücü başına sermaye ile aynı yönlü değiştiği kabul edildiğinden H , aşağıdaki gibi tanımlanacaktır:

$$H = \frac{K}{L} \quad (2)$$

$$Y = AK^\alpha (K)^{1-\alpha} \quad (3)$$

Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı çerçevesinde α ve $(1-\alpha)$ esneklik değerlerinin toplamı 1'e eşit olacağından üretim fonksiyonu aşağıdaki gibi elde edilir:

$$Y = AK \quad (4)$$

Üretim fonksiyonu, işgücü başına sermaye ve gelire indirgenerek yeniden düzenlendiğinde aşağıdaki eşitliğe ulaşılır:

$$y = Ak \quad (5)$$

Üretim fonksiyonunda A sabit terimi, bir birim sermaye ile üretilen çıktı miktarını gösterir, $A = y/k$. Modelde, işgücü başına yatırım aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$i = sy \quad (6)$$

Burada s , marjinal tasarruf eğilimini gösterir. Bu ifade 5 nolu denklemde ($y = Ak$) yerine konursa

$$i = sAk \quad (7)$$

elde edilir.

Teknolojinin sabit olduğu varsayımı altında işgücü başına sermaye stokunda meydana gelen değişme aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$\Delta k = i - (d + n)k \quad (8)$$

$$\Delta k = sAk - (d + n)k \quad (9)$$

$$\frac{\Delta k}{k} = sA - (d + n) \quad (10)$$

olduğundan, işgücü başına çıktı büyüme hızı aşağıdaki gibi yazılır:

$$\frac{\Delta y}{y} = sA - (d + n) \quad (11)$$

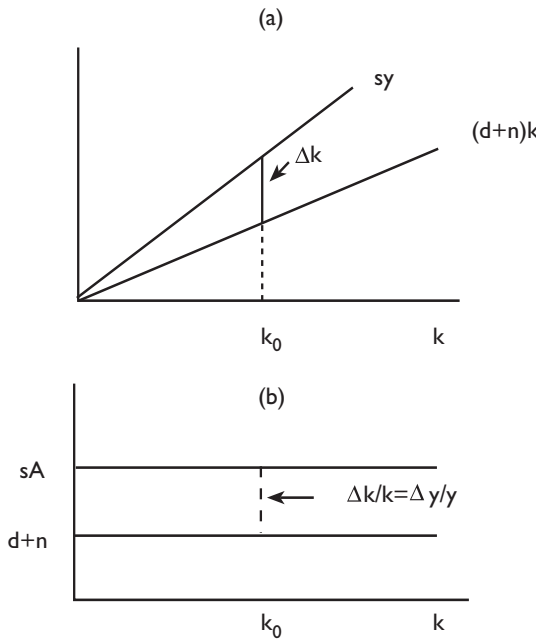
Bu eşitliğe göre işgücü başına çıktının büyüme hızı sA ve $(d+n)$ terimleri arasındaki ilişkiye bağlıdır. Eğer $sA > (d+n)$ ise yatırım gerekli yatırımdan büyük olacak ve dolayısıyla da işgücü başına sermaye ve buna bağlı olarak işgücü başına çıktı sürekli olarak artacaktır. Bir başka deyişle bir ekonomide $sA > (d+n)$ ise ekonomi (teknolojik ilerleme olmaksızın) sürekli olarak büyüyecektir.

Ak modeli çerçevesinde bu sürekli büyümenin nasıl gerçekleştiği Şekil 6.2'de gösterilmiştir. Şekil 6.2 a'da yer alan sy doğrusunun $(d+n)k$ doğrusunun yukarısında yer alması, işgücü başına sermayenin (k) iki eğri arasındaki mesafe kadar arttığını gösterir. Bu durum çıktı ve sermayeyi Şekil 6.2 b'de görüldüğü gibi aynı oranda $sA - (d+n)$ artırır. Dolayısıyla işgücü başına çıktı teknolojik ilerleme olmadan sürekli büyüyecektir. Bu husus Ak modelinin ve Solow modelinin sonuçları arasındaki birinci farklılığı oluşturmaktadır.

Diğer taraftan $sA > (d+n)$ iken ceteris paribus, tasarruf oranı ne kadar yüksek, aşınma ve nüfus artış oranları ne kadar düşük olursa, işgücü başına çıktının büyüme hızı da o kadar yüksek olacaktır. Dolayısıyla da Ak modelinde tasarruf oranının artması, ekonominin sürekli olarak daha hızlı büyümesine yol açar. Bu nedenle Ak modelinde hükümetin tasarrufu teşvik eden ve böylece tasarruf oranını artıran bir politika izlemesi, büyümeyi kalıcı olarak hızlandırabilecektir. Bu husus Ak ve Solow modelinin sonuçları arasındaki ikinci temel farklılığı oluşturur.

Şekil 6.2

AK Modelinde İktisadi Büyüme

Size göre Türkiye'de mevcut hükümetin tasarrufu artırmaya yönelik tedbirleri var mı? Var olduğunu düşünüyorsanız, bunun nedeni içsel büyüme modellerinin iddia ettiği gibi büyümeyi hızlandırmak amacını taşımaktadır?

SIRA SİZDE

Ak modeline göre aynı A , s , d ve n değerlerine ve farklı işgücü başına sermaye-ışgücü başına çıktı değerlerine sahip olan ülkeler, aynı hızla büyürler. Bir başka ifadeyle Ak modelinde aynı A , s , d ve n değerlerine ve farklı işgücü başına sermaye-

işgücü başına çıktı değerlerine sahip olan ülkelerden daha fakir olanların daha zengin olanlardan daha hızlı büyüyerek zengin ülkeleri ortak durağan durumda yakalamaları (koşulsuz yakınsama) söz konusu değildir. Bu husus, Ak modelinin Neo-klasik modelin tersine koşulsuz veya koşullu yakınsama içermemesi, Ak modelinin ve Neo-klasik büyüme modelinin sonuçları arasındaki üçüncü temel farklılıktır. Bu durum Ak modelinde azalan verimler kanununun geçersiz olması demektir. Bu temel farkın arkasında yatan konu, fiziksel sermayenin sadece üretime yardımcı olan bir araç olmadığı, fiziksel sermayenin aynı zamanda beşeri sermaye üzerinde olumlu bir yan etkisinin olduğu ve dolayısıyla da fiziksel sermaye artınca aslında beşeri sermayenin de artıyor olmasıdır. Dolayısıyla tek bir girdinin (fiziksel sermayenin) artması aslında iki girdinin (fiziksel sermaye ve beşeri sermaye) artması anlamına gelecek ve dolayısıyla da azalan verimler kanunu işlemeyecektir.

AK modelinde ister fiziki ister beşeri sermaye yatırımı olsun, tüm yatırımlar sermayenin marjinal getirisinde artışa yol açmaktadır. Modelin temel özelliği, iktisadi büyüme oranının yatırım oranının artan bir fonksiyonu olmasıdır. Bu nedenle bir ekonominin yatırım oranını devamlı artıracak kamu politikaları, ekonominin büyüme oranını da sürekli bir biçimde artıracaktır.

Bilgi Üretimi ve Dışsallıklar

Arrow 1962 yılında yayımlanmış olduğu “Yaparak Öğrenmenin Ekonomik Çıkarımları” adlı makalesinde yaparak öğrenme kavramıyla iktisadi büyüme teorisine önemli bir katkıda bulunmuştur. Arrow, bazı sektörlerde zaman ilerledikçe maliyetlerin azaldığını, kalitenin yükseldiğini ve üretimin hızlandığını fark etmiş ve bunu yaparak öğrenme olarak tanımlamıştır. Arrow’a göre öğrenme, işgücünün deneyiminin bir ürünüdür. Bir firma üretim yaptıkça zaman içinde işini daha iyi öğrenmekte, maliyetini azaltmakta, ürünlerini geliştirmekte ve yeni ürünler ortaya çıkarmaktadır. Firmaların verimliliği ülkedeki toplam üretim düzeyi ile de orantılıdır. Bu yüzden yaparak öğrenme ekonominin genelindeki toplam üretim düzeyinin artmasına neden olmaktadır. Arrow yaparak öğrenme deneyiminin gerçekleşebilmesi için, uzun bir zamanın geçmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu yüzden, modelden üretimde uzun dönem maraton yarışına geç başlayanların daha dezavantajlı olduğu sonucu çıkmaktadır.

Romer (1986), ilk kez Arrow (1962) tarafından dile getirilen “yaparak öğrenme” kavramından yola çıkarak üretim ve yatırım süreci içinde bir yan ürün olarak teknik bilginin üretildiğini, bu bilginin yeni üretimde bir çeşit bedava girdi olarak kullanıldığını ve yeni üretimin daha düşük maliyetle ve yüksek kaliteyle yapıldığını varsaymaktadır. Yan ürün kavramı, bilginin bilinçli bir süreç sonunda ortaya çıkma-yıp üretimin bir yan ürünü olarak ortaya çıktığını ifade eder. Ayrıca Romer, üretilen bilginin dışsallıklar ya da yayılmalar etkisiyle diğer firmaları da olumlu etkilediğini ve sonuçta bu gelişmelerden tüm ekonomilerin yararlanacağını belirtmiştir. Buna ek olarak Romer, bilginin göstergesi olarak sermaye stokunu kabul ettiği için yapılan yatırımlar ne kadar çok olursa teknolojik bilginin de o denli artacağını ileri sürmektedir. Bu ise, sermayenin artan verim hâlini beraberinde getirmektedir.

Romer modelinde firmaların işgücünü artıran türden bir üretim fonksiyonuna sahip oldukları kabul edilir. Buna göre temsili bir i firmasının üretim fonksiyonu aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$Y_i = F(K_i, A_i L_i) \quad (12)$$

Bilgi düzeyi, deneyim (λ) ile birlikte artmaktadır. Deneyim ise ekonomideki tüm firmaların geçmiş yatırımların bir fonksiyonudur. Buna göre tüm firmalar için toplam düzeyde üretim fonksiyonu aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$Y = F(K, L, \lambda) = K^\alpha L^{(1-\alpha)} \lambda^\beta \quad (13)$$

Toplam düzeyde üretim fonksiyonu K ve L için ölçeğe göre sabit getiri, λ dahil edildiğinde ise üç girdi için ölçeğe göre artan getiri özelliği sergiler.

Artan getirilerin firmaya dışsal olduğu varsayılmaktadır. Ülkede çok sayıda firma olduğu varsayıldığı için, her bir firmanın ülkedeki toplam sermaye stokundan yararlandığı varsayılmaktadır. Diğer bir ifadeyle firma kendi deneyiminden yararlandığı gibi diğer firmaların deneyimlerinden de yararlanma olanağına sahiptir. Bu durum dışsallığın ortaya çıkmasına, dışsallığın bedava bir girdi gibi başka firmalara yayılmasına, böylece rekabetçi dengenin optimal sonuçlar vermemesine ve firmalar tarafından üretimin yeterli düzeyde yapılmamasına neden olur. Buradan hareketle Romer'in çalışmalarında, optimal çözüm verecek şekilde eksik rekabetle ölçeğin artan getirisinin bir arada bulunabileceği görüşü de ileri sürülmüştür. Bu görüş, bilginin bilinçli bir şekilde üretilmesini sağlayan ayrı bir araştırma sektörünün modele ilave edilmesiyle geliştirilmiştir. Buna göre firmaların Ar-Ge maliyetlerine katlanmalarının nedeni, belirli ölçüde piyasa hâkimiyetine ve aşırı kârlara sahip olmalarıdır. Bu durumda bile bilgi, yeterince üretilmeyebilir. Bu yüzden devlet Ar-Ge çalışmalarının üstlenilmesini destekleyerek ve rakiplere karşı patent hakkı tanınması gibi eksik rekabet olanakları sağlayarak büyüme oranını arttırabilir. Romer'in tam rekabet yerine eksik rekabet çözümlemesi yapması dikkatleri üzerine çekmiş; patent ve lisans gibi araçlarla mülkiyet haklarının korunması çerçevesinde yürütülen çeşitli analizlerin geliştirilmesine temel sağlamıştır. Bu bağlamda mülkiyet haklarını koruyan bir kamu politikasının, sermayenin maliyetini düşürerek yatırımları artıracığı düşünülmektedir. Ayrıca Romer'in yaklaşımında kamunun rolü, artan getirilerin sağlanması için bilgi donanımını artırması ve Ar-Ge faaliyetleriyle beşeri sermaye birikimini hızlandırması şeklindedir. Bu noktada kamu hizmetleri sağlayıcı hükümet politikalarından beklenen, mevcut sınırlı bütçe kaynaklarını doğrudan üretken faaliyetlere yöneltmekten çok, özel sektör yatırımlarını teşvik edici yönde kullanılması olacaktır. Ayrıca Romer'a göre bilgiyi gerektiren alanlardaki yatırımlar, çoğunlukla az gelişmiş ülkelerin bilgiyi ithal etmesiyle mümkün olacağından bu ülkeler için ekonomik birlikler, entegrasyonlar ve açık ekonomiler olumlu rol oynayabilecektir.

Ölçeğe göre artan getiri, üretimde girdiler eşit oranda artırılırken çıktının girdi artış oranından daha fazla arttığı durumu ifade eder.

Beşeri Sermaye Modeli

Kısaca eğitilmiş ve beceri kazandırılmış işgücü olarak tanımlanan beşeri sermayenin, büyüme modellerinde ele alınışı iktisatçılar nezdinde farklılık göstermektedir. Örneğin Romer'e göre, beşeri sermaye kavramı, fiziki sermaye stoğu biçiminde somutlanmış bir bilgidir. Etkin işgücü, büyümeyi belirleyen önemli bir değişkendir. Etkin işgücünü artıran ise bilgidir.

Lucas'ın beşeri sermaye tanımı, işgücünün eğitim düzeyiyle ilgilidir. Lucas'a göre beşeri sermaye yatırımları formal eğitime ve işyerinde yetiştirme alanlarına yapılan yatırımlar olarak ifade edilmektedir. Lucas (1988) "Ekonomik Kalkınmanın Mekanikleri Üzerine" isimli öncü çalışmasında uzun dönemli iktisadi büyümenin kaynağı olarak beşeri sermayeyi almıştır. Lucas modeline göre, uzun dönemde beşeri sermaye sınırsız bir şekilde arttırılabildiği sürece, sürdürülebilir büyüme mümkün olacaktır.

Beşeri sermayenin büyüme sürecindeki rolünün incelendiği Lucas benzeri modelleri ve temel sonuçlarını ele alırken başlangıçta girdi olarak fiziki sermaye (K) ve beşeri sermaye (H) olmak üzere iki tür sermaye bulunduğu düşünülmektedir. Modelde L işgücü sayısını göstermektedir. Burada, içsel bir büyümenin ortaya çıkabilmesi için, beşeri sermaye birikimine daha fazla yatırım yapma güdüsünün, zaten biriktirilmiş olan beşeri sermayenin düzeyiyle negatif ilişkisinin olmaması gerekmektedir. Lucas modelinde önerilen üretim fonksiyonu, dışsallıklar hesaba katılmadığında aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$Y = AK^\alpha H^\beta \quad (14)$$

Ölçeğe göre sabit getiri ($\alpha+\beta$) varsayımı çerçevesinde (14) nolu eşitlik aşağıdaki şekilde tekrar yazılabilir:

$$Y = AK^\alpha H^{1-\alpha} \quad (15)$$

$H = vbL$ olarak tanımlandığında üretim fonksiyonu şu şekilde olacaktır:

$$Y = AK^\alpha (vbL)^{1-\alpha} \quad (16)$$

(16) nolu eşitlikte Y çıktıyı, A teknoloji düzeyini, K fiziksel sermaye stokunu, v hane halklarının çalışmaya harcadıkları zaman dilimini, b çalışanların ortalama yetenek düzeyini ve L ise işgücünü göstermektedir. vbL beşeri sermayenin üretim üzerindeki etkisini göstermektedir. Dolayısıyla çalışmaya harcanan zaman dilimi ve çalışanların ortalama yetenek düzeyleri arttıkça üretim miktarı da artacaktır. Bu çerçevede daha çok okullaşma oranı ile temsil edilen beşeri sermaye birikimi, çalışmadan arta kalan zamanla $(1-v)$ ilişkilendirilmektedir.

DİKKAT

$v = 1$ olduğu durumda, zamanın tümü hali hazırda üretilen çıktıyı gerçekleştirmek amacıyla kullanılacağı için çalışanların yeteneklerini geliştirecekleri boş zamanları kalmayacak ve dolayısıyla beşeri sermaye birikimi de sıfır olacaktır.

Modelde K ve vbL 'nin iki katına çıkması hâlinde nihai çıktıyı da iki katına çıkaracağı için üretim fonksiyonu fiziksel ve beşeri sermaye için sabit getiriler özelliği sergilemektedir. Modeli tanımlamak için bireylerin bilgiyi nasıl biriktirdiklerini de belirlemek gerekmektedir:

$$\Delta h = \theta h(1 - v) \quad (17)$$

Burada Δh , bilgi birikimindeki değişikliği, θ ise çalışma verimliliğini, diğer bir deyişle öğrenmenin etkinliğini göstermektedir. Buna göre bilginin büyüme hızını veren eşitlik aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$\frac{\Delta h}{h} = \theta(1 - v) \quad (18)$$

Bu eşitliğe göre, öğrenmenin etkinliği ne kadar yüksek, beşeri sermaye birikimine ayrılan zaman ne kadar fazla ise, bilgideki büyüme hızı da o denli yüksek olacaktır. Dolayısıyla, bilginin büyüme hızı, üretim fonksiyonunda yer alan beşeri sermayenin daha büyük olmasını sağlamaktadır. Modele göre uzun dönem büyüme oranı, neo-klasik modelde olduğu gibi dışsal olmaktan çıkmakta dışsal iş-

gücü arzı, meslek ve beceri kazanmak için ayrılan işgücü miktarı ve öğrenme etkinliği tarafından belirlenmektedir.

Lucas, bireyin kendi beşeri sermayesindeki artışın verimliliğini artırmasının yanında kendisinin dışsal etmen olarak tanımladığı bir değişkeni de (h_a) üretim fonksiyonuna sokmuştur. Beşeri veya beşeri sermayenin ortalama düzeyi olarak tanımladığı bu dışsal etkinin, tüm üretim faktörlerinin verimliliğine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. (h_a) değişkenin üretim fonksiyonuna ilave edilmesiyle yeni fonksiyon şu biçime dönüşmektedir:

$$Y = AK^\alpha (v h L)^{1-\alpha} h_a^\gamma \quad (19)$$

Fonksiyonda h_a değişkeni, bireysel düzeydeki beşeri sermaye artışının ötesinde çok sayıda insanın bir arada bulundukları ortamlarda birlikte çalışma eğiliminin artacağı ve insanlar arasındaki bilgi alışverişinin bir tür dışsallık yaratacağı düşüncesiyle denkleme katılmıştır. Ancak burada önemli olan bilgi alışverişinin niceliğinden çok niteliği olduğu için, değişken bir tür ortalama olarak tanımlanmıştır. Beşeri sermaye ile ilgili dışsallıkların dikkate alınması ($\gamma \neq 0$, daha doğrusu $\gamma > 0$ olması), ölçeğe göre artan getirinin geçerli olması anlamında büyümenin içselliğini pekiştirmektedir.

Bir ülkede istihdam edilen işgücü ne kadar eğitilmiş ise beşeri sermayenin verimlilik yoluyla bu ülkenin iktisadi büyümesine önemli katkı sağlayacağı Lucas modeli çerçevesinde söylenebilir. Bu çerçevede Türkiye’de istihdam edilen yükseköğretim mezunlarının oranı ile verimlilik arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz?

Lucas’ın çalışmasına ek olarak Rebelo (1991)’in “Uzun Dönem Politika Analizi ve Uzun Dönem Büyüme” adlı çalışması konu ile ilgili literatüre önemli bir katkı sağlayan diğer bir çalışma olmuştur. Rebelo, ekonomide fiziki sermaye-beşeri sermaye oranı düştüğünde yani beşeri sermaye oranı arttığında büyümenin hızlanacağını savunmuştur. Bu konuda Lucas ise beşeri sermayeyi fiziki sermaye gibi bir üretim faktörü saymakla birlikte fiziki sermayenin önemini de asla göz ardı etmemiştir. Bu nedenle fiziki sermaye-beşeri sermaye oranında Rebelo, beşeri sermaye artışına önem verirken Lucas fiziki sermaye artışının önemini vurgulamıştır. Kısacası, bu modellerde, fiziksel sermaye gibi beşeri sermaye de üretim faktörlerinden biri olarak sayılmıştır. Ayrıca Lucas, gerçekte bireyin beşeri sermayesindeki artışın kendi verimliliğini artırmasının dışında bütün üretim faktörlerinin üretkenliğine katkıda bulunduğunu da belirtmiştir.

Sorensen (1991) ise Lucas’ın modelini sermaye ve işgücü gelirleri üzerinden vergi alan ve yükseköğrenime sübvansiyon veren veya yükseköğrenimden harç alan bir hükümet kesimini de modele sokarak genişletmiştir. Lucas’ın modelinde, beşeri sermaye birikimi sürecinde tek girdi olarak hanehalklarının eğitim ve öğrenime ayırdıkları zaman kullanılırken Sorensen modelinde, işgücünün becerisini artıracak tamamlayıcı nitelikte girdilere dikkat çekilmiştir. Soransen çalışmasında, bir ekonominin büyümesinde beşeri sermaye birikimini teşvik edici unsurlar arasında eğitim ve teknoloji politikalarının çok büyük önemi olduğunu ve bu iki politika-nın asla birbirinden ayrı düşünülmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

Barro, devletin temel eğitim süresini artırarak iktisadi büyümeyi üç yolla etkileyeceğini ifade etmektedir:

- Daha fazla eğitilmiş işgücü, yeni teknolojilere uyum sağlamada ve yeni teknolojilerin geliştirilmesinde önemli bir role sahiptir.

Okul binaları, araştırma laboratuvarları, öğretmenlerin vermiş olduğu hizmetler, tamamlayıcı girdiye verilebilecek örnekleri oluşturur.

- Fiziki sermaye, yatırımlarının artmasına neden olacaktır.
- Daha fazla eğitilmiş nüfus, doğurganlık hızının düşmesine ve ailelerin çocuklarına daha fazla yatırım yapmasına imkân tanıyacaktır.

Bu nedenle beşeri sermayenin üretimde taşıdığı önem, devletin bu konuda üstleneceği görevin önemine de yansımaktadır. Lucas'a göre bireylerin eğitim ve beceri kazanmasını arttırıcı faaliyetleri ve bunları destekleyici hükûmet politikaları kişi başına büyüme oranlarını arttırabilecektir. Piyasa koşullarında rekabetçi çözüm, kamu otoritesinin olduğu çözüme göre optimal olmadığından, beşeri sermaye düşük düzeyde arz edilir. Bu yüzden dışsallık oluşturan bu önemli parametreyi rekabetçi ortamın kâr maksimizasyonu arayışlarına bırakmak sosyal kayıp olacaktır. Bu yüzden kamu politikası devreye girmeli ve devlet daha yüksek düzeyde okullashmayı sağlayacak çabalara girişmelidir. Ayrıca, işgücü verimliliğinin artması uluslararası sermaye akımıyla da gerçekleştirilebilir. İşgücü mobilitesinin geniş ölçüde sınırlı olduğu bir dünyada, beşeri sermaye birikimine yönlendirilmiş politikalar, çok daha fazla büyüme potansiyeli ortaya çıkaracaktır. Sonuçta, Lucas'a göre tam rekabet ortamında beşeri sermayesini arttırmak isteyen ülkelerin, yabancı yatırımlara da açık olması gerekmektedir.

Ar-Ge Modeli

Romer (1986), içsel büyüme modellerinin başlangıcı sayılan "Artan Getiriler ve Uzun Dönem Büyüme" adlı makalesinde Arrow'un yaparak öğrenme fikrini geliştirerek Ar-Ge'ye dayalı büyüme modellerinin temelini atmıştır. Bu modellerde teknolojik gelişme, neo-klasik modelde olduğu gibi yatırım ve sermaye birikiminden tamamen bağımsız *cennetten düşen meyve* olmaktan çok, yeni yaratıcı fikirlerin ortaya çıkardığı sosyal kazançların bir kısmını kâr biçiminde elde etmeye çalışan bireylerin, yeni bilgiler arama çabalarının bir sonucu olarak ele alınmıştır.

DİKKAT

Ar-Ge'ye dayalı içsel büyüme modelleri, literatürde yenilik temelli modeller ya da Schumpeterian modeller olarak da adlandırılmaktadır.

İçsel büyüme modellerinin ortak özelliği, teknolojik gelişmenin ayrı bir sektör tarafından doğrudan bu tür faaliyetlere yapılacak yatırımlarla sağlanabileceği fikrine dayanması ve rekabetçi olmayan piyasa koşullarını esas almalarıdır. Bilginin, tesadüfi olarak değil de bilinçli bir süreç sonucunda ortaya çıkması Ar-Ge modelinin en önemli özelliğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Ar-Ge modeli, teknolojinin gelişmesine dolaylı katkıda bulunan ve rekabetçi piyasa koşullarını esas alan yukarıda ele aldığımız bilgi üretimi ve taşınım ve beşeri sermaye modellerinden farklılık arz etmektedir.

Arrow'a göre firmalar, Ar-Ge'ye yoğun bir yatırım yapmayacaklardır. Çünkü bilgi kamusal bir maldır ve tam rekabet piyasasında bilgiye yapılan yatırım firmaya piyasanın ortalama kârlılığının üzerinde bir kâr getirmeyecektir. Romer (1994), bilginin mükemmel olarak paketlenemeyeceği veya saklanamayacağı için bir firma tarafından yeni bilginin üretiminin diğer firmaların üretim olanakları üzerinde pozitif dışsallık yaratacağı varsayılmıştır.

Bununla birlikte, Romer'in varsayımlarının Arrow'un varsayımlarından farkı, yeni tasarım sahiplerinin tasarım üzerindeki haklarının korunmuş olması nedeniyle bilginin tam kamu malı hâline gelmemesi ve bu yolla buluş yapmanın özendirilmesidir.

Ar-Ge modellerin özü, Ar-Ge faaliyetleri ve Ar-Ge sektöründe istihdam edilen beşeri sermaye ve de bu sektörde üretilen, yeni ürünlere dayalı bir büyüme

modeli olmasıdır. Modellerde Ar-Ge sektörü, dışsallık yaratarak artan getiri yoluyla iktisadi büyümeye pozitif katkı sağlamaktadır. İktisadi büyüme bu sektöre aktarılan bilim adamı, mühendis, teknik uzman vb. eleman sayısına bağlı olarak artmaktadır.

Bu kısımda, Ar-Ge modeli ile ilgili olarak Romer (1990), Grossman ve Helpman (1989,1990) ve Aghion ve Howitt (1992) görüşlerine yer verilmektedir.

Romer Modeli

Romer modelinde, Solow modelinde dışsal olan teknolojik gelişme-yenilikler içselleştirilmektedir. Kârlarını maksimize etmek isteyen şirketler, Ar-Ge yatırımı yapmakta ve bunun sonucu elde ettiği bilgileri patent ve mülkiyet hakları gibi kurumlarla tekelleştirerek tam rekabet piyasasından farklı olarak kârlarını sektörün karlılık oranları üzerinde belirleyerek sürekli büyümeyi sağlamaktadırlar.

- Teknolojik gelişme, büyümenin temel dinamiğidir. Teknolojik gelişme ekonomik karar birimlerini daha çok sermaye birikimine teşvik eder. Gerek teknolojik bilgidaki yenilikler, gerekse işgücü başına sermaye yatırımlarındaki artış, işgücü başına üretim artışını sağlar.
- Teknolojik gelişme, piyasa teşviklerini yakından izleyen ekonomik karar birimlerinin girişimleriyle olmaktadır. Teknolojinin içselliği de bu teşvik edilen girişimlerden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda teknolojik gelişme, girişimcilerin yeni bir bilgiyi, piyasa değeri olan malların üretiminde kullanmasıdır.
- Üretim girdisi olarak bilginin ve tüketilebilir-yıpranabilir bir üretim girdisinin tanımlamaları arasında kesin bir ayrım vardır; üretimde kullanılan bilgi bir kerelik maliyetle üretilir ve üretimde kullanılırken ek ikinci bir girdi maliyeti ortaya çıkarmaz. Yeni bilgilerin üretilmesi sadece sabit maliyetleri artırır. Böylece üretim arttıkça birim çıktı başına beşeri sermayenin maliyeti azalır.

Bu üç özelliğin, ölçeğe göre artan getiriye ve uzun dönem büyümeye kaynaklık edebilmesi için Romer, fiyatları veri alan neo-klasik büyüme modelin tersine tek elci rekabet ortamını varsayar. Tekelci rekabet ortamında Ar-Ge maliyetlerine katlanarak yeni bir bilgi ve ürün geliştiren firmalar, bu bilginin sabit maliyetini, bu sabit maliyetlerin üzerindeki fiyatlardan satarak karşılarlar.

Romer'a göre, Ar-Ge faaliyetlerinde sağlanan ilerlemeler ile yeni ürünler ya da süreçler ortaya çıkaracak bu da sektördeki diğer firmalar tarafından kullanılarak yayılma etkisini ortaya çıkaracaktır. Böylece iktisadi büyüme gerçekleşecektir. Bilgi üretimindeki artışın yayılma etkisi yoluyla tüm ekonomiye sağlayacağı katkının, firma özelinde kazanımlardan çok daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu yaklaşımda bilgi, rekabet edilemeyen ve tüketimden dışlanamayan bir kamu malı niteliğindedir. Romer'e göre, yeni tasarım sahiplerinin tasarım üzerindeki haklarının korunmuş olması nedeniyle bilgi, tam anlamıyla kamu malı hâline gelmemekte ve bu yolla buluş yapmak özendirilmektedir.

Romer (1990)'e göre, geleneksel iktisadi mallar hem rekabeti dışlamayan (rivalrous) hem de dışlanabilir niteliktedir. Tanım gereği kamusal mallar ise hem rekabeti dışlayan hem de tüketimden dışlanamayan (nonexcludable) mallardır. Rekabete konu olan mallar ile dışlanabilir özelliği olan mallar yakın ilişkilidir. Çünkü, çoğu rekabete konu geleneksel mallar dışlanabilme özelliği taşımaktadır. Büyüme teorisi açısından ilginç durum, bir dizi geleneksel malın dışlanabilir olması haricinde rekabeti dışlayan bir durumu yansıtmasıdır. Bu anlamda Romer'in birinci dayanak noktası, büyümenin rekabete konu olmayan ve kısmen dışlanabilir teknoloji-den kaynaklandığıdır. Bu süreç, düşüncenin tasarıma dönüşmesi olarak düşünüle-

Romer, bilgiyi firmaya özel bilgiler ve toplumdaki genel bilgi seviyesi olmak üzere iki biçimde ele almaktadır. Ona göre eğer bir firmanın bilgi seviyesi artarsa toplumdaki bilgi seviyesi de artacaktır.

bilir. Tasarımın geniş bir çoğunluğu, kârını maksimize etmeye çalışan özel kesimin Ar-Ge faaliyetlerinden gelmektedir. Tasarım ortaya çıktığında birçok üretken faaliyet alanında istenildiği kadar kullanılabilir ve teknolojik gelişme tasarlanıp piyasaya sürüldükten sonra ilgili teknolojiye kısmen başka firmalarda yararlanmaktadır. Bu anlamda tasarım, beşeri sermayeden önemli şekilde farklılık göstermektedir. Çünkü beşeri sermaye, yalnızca kiralayan firmanın tasarrufu altındadır ve aynı anda bir yerde bulunabilir. Bu nedenle beşeri sermayenin özel kesim tarafından rekabetçi piyasalardan sağlanabilme özelliği vardır. Diğer taraftan, tasarım herhangi bir fiziksel objeden bağımsızdır ve istenildiği kadar birçok farklı faaliyetlerde kullanılabilir ve kopyalanabilir. Burada önemli bir husus, yeni fikir üreten kişinin kullanıma ilişkin hakları dolayısıyla bilginin başkaları tarafından ara girdi üretiminde değil, yalnızca araştırmaya dönük olarak kullanılabilmesidir. Bilginin kamuya kısmen açık olması, kâr amacı güden, rasyonel ekonomik birimleri ve kişileri buluş yaparak kâr benzeri getiriden (quasi-rant) azami ölçüde yararlanmaya yöneltecektir. Böylece bilgi üretimi, artan bir hızda sürececek ve içselleşmiş teknolojik gelişme devam edecektir.

Romer'a göre, ekonomi üç sektörden oluşmaktadır: Ar-Ge sektörü, ara mallar sektörü ve nihai mallar sektörü. Ar-Ge sektörü, yeni üretim bilgileri üretebilmek için, var olan bilgi stokunu ve beşeri sermayeyi kullanmaktadır. Ara mallar sektörü, Ar-Ge sektöründen aldığı tasarımları kullanarak nihai sektörün kullanabileceği dayanıklı girdiler üretmektedir. Nihai mallar sektörü ise ara malları sektöründen aldığı sermaye mallarını, işgücü ve beşeri sermayeyi kullanarak nihai mallar üretmektedir.

Ar-Ge sektörü, üretim sürecine girdi olan yeni fikir ve geliştirilmiş tasarımları, nihai ürün üretiminde kullanılan makineler yoluyla sağlar. Bu çerçevede bilgi, üretim sürecine iki kanaldan katkıda bulunur. Yeni tasarım, yeni ve daha modern bir ara girdinin (makinenin) üretilmesini mümkün kılar. Ayrıca yeni tasarım, ekonomideki toplam bilgi stokunu artıracığından Ar-Ge sektöründeki beşeri sermayenin verimini artırır. Bilginin üretim sürecine olan bu katkıları, nihai ürün üretiminde kullanılan makinelerin verimliliğini artırır ve böylece iktisadi büyüme gerçekleşir. Romer'ın büyümeyi, bilgi üretimine ve bunun sürekliliğine dayandırarak içselleştirmesi çok önemli bir katkı olmakla beraber, modelin orijinal formu kapalı ekonomi varsayımına dayanmaktadır. Bu kapsamda bilgi, yerel nitelikte olup tamamen yerli kaynaklarca üretilmektedir. Romer, dış ticaretin serbestleştirilmesi ve özellikle beşeri sermaye açısından zengin ülkelerle ekonomik bütünleşmenin sağlanması durumunda büyüme sürecinin olumlu yönde etkileneceğini belirtmektedir.

Grossman ve Helpman Modeli

Yeni buluşlara dayalı büyüme yaklaşımına önemli katkı sağlayan modellerden birisi de G. M. Grossman ve E. Helpman'ın bu konudaki çalışmalarıdır.

Grossman ve Helpman'ın sundukları modellerde, iktisadi birimlerin bilinçli davranışları sonucu piyasa koşullarında ortaya çıkan teknolojik yeniliklerin, içsel olduğu açıklanmaktadır. İktisadi birimlerin bilinçli davranışları ise kâr beklentilerine dayanır ve teknolojik yenilikler sayesinde geleneksel beklentinin aksine, uzun dönem kâr oranlarında bir düşme olmayacaktır. Dolayısıyla içsel teknolojik yeniliklerden kaynaklanan verimlilik artışları uzun dönemde büyümenin kaynağını oluşturur.

Büyümenin kaynağı olan teknoloji ise bir çeşit bilgi olarak tanımlanır ve şu özelliklere sahiptir:

Grossman ve Helpman çalışmalarında çok ülkeli, dinamik bir genel denge modeli çerçevesinde biri geleneksel ürün, diğeri modern anlamda sanayi ürünü ve üçüncüsü bilgi üretimi yoluyla sanayi ürününün geliştirilmesini sağlayan Ar-Ge çalışmaları olmak üzere üç temel üretim faaliyeti tanımlanmıştır.

- Teknoloji paylaşımı/kullanımı engeli olmayan bir maldır: Biri tarafından kullanımı, başkaları tarafından kullanımına engel değildir.
- Teknoloji erişimi kısmen engellenebilen bir maldır: Patent sayesinde bilginin başkaları tarafından kullanımı kısmen engellenebilir.

Grossman ve Helpman modelinde içsel büyüme iki yolla gerçekleşmektedir:

- Malların niteliğindeki iyileştirmelerden dolayı sağlanan büyüme,
- Ar-Ge sektörünün sürekli yeni teknolojiler üretmesi sonucu sağlanan ürün çeşitliliğinin yol açtığı büyüme.

Bu yapıda dış ticaretin getirdiği imkânlardan yararlanan Ar-Ge sektörü, ülke ekonomisine karşılaştırmalı üstünlük kazandırarak büyümenin itici gücü olacaktır. Az gelişmiş ekonomiler, dış ticaretlerini serbestleştirerek teknoloji transferi yoluyla dünya bilgi stokuna erişecekler ve zaman içinde dünya ticaretindeki gelişmenin de etkisiyle potansiyel olarak serbestleşmeden azami faydayı sağlayacaklardır. Ancak teknoloji transferinin zengin ülkelerden yoksul ülkelere doğru otomatik olarak gerçekleşmemesi, çokuluslu şirketlerin bu konudaki rolünü, teknoloji transferine ilişkin teşvikleri nasıl değerlendirdiği ve dolayısıyla yoksul ülkelerin ne tür politikalar uygulayacağı sorularını gündeme getirmektedir. Ar-Ge sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülkelerde harcamaları tüketim mallarına kaydıran korumacı politikalar, kaynakların bilgi üreten sektörler yöneldiğini engelleyeceğinden, uzun dönem büyüme hızlarını olumsuz yönde etkileyecektir. Bu anlamda imalat sanayinde korumacılığa dayanan bir dış ticaret politikası, Ar-Ge sektörlerindeki vasıflı işgücünün imalat sanayine kaymasına neden olabilecek ve yeni buluşlar sektöre uğrayacaktır. Diğer koşullar aynı iken dış ticaret politikasında aktif korumacılığı benimseyen ülkelerde, kaynakların Ar-Ge sektöründen imalat sanayine kayması söz konusu iken korumacı olmayan ülkelerde ise ters yönde, yani, imalat sanayisinden Ar-Ge sektörüne doğru bir kayma olabilecektir.

Aghion ve Howitt Modeli

Schumpeter'in yaratıcı yıkım görüşlerinden esinlenerek teknolojik yeniliklerin büyüme üzerindeki etkilerine yönelik önemli bir katkı, P. Aghion ve P. Howitt'in 1992 yılındaki "Yaratıcı Yıkım Yoluyla Bir Büyüme Modeli" adlı çalışmaları ile gelmiştir.

Aghion ve Howitt modellerinde teknolojik yenilikler içsel bir olgu olarak kabul edilmiş ve neo-klasik doktrin geleneğine uygun olarak denge üzerine inşa edilmiştir. Yazarların ifadelerine göre diğer içsel modellerden farklı olarak, dikey teknolojik yeniliklerin ürünlerin kalitesini iyileştirme olgusudur. Büyümenin kaynağını, rekabetçi Ar-Ge sektöründe gerçekleşen bu dikey teknolojik yenilikler oluşturmaktadır. Ar-Ge sonucu ortaya çıkan yenilikler sayesinde piyasaya daha iyi ürünler sürülmemekte ve eski ürünlerin modası geçmektedir. Böylece eskiler yok olurken yerlerini daha iyi olan yenileri almakta ve yaratıcı yıkım süreci işlemektedir.

Modele göre ekonomide beklenen büyüme oranı geniş çaplı Ar-Ge faaliyetlerinin miktarına bağlıdır. Ayrıca, model daha spesifik olarak bireysel Ar-Ge çabalarının tüm ekonomiyi etkilemede önemli olduğunu varsaymaktadır. Cari dönemin Ar-Ge faaliyetleri gelecek dönemin beklenen çabalarına negatif olarak bağlanmaktadır. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi yaratıcı yıkım'dır. Cari dönemde yapılacak Ar-Ge yatırımlarının miktarı, gelecek dönemdeki tekelleri bekleyenlere bağlıdır. Bu rantlar, ikinci ardışık dönemde üretilen yenilikler sonrasında ortadan kaybolacaktır. Çünkü, gelecek dönemde Ar-Ge faaliyetlerinin yoğunluğuna ilişkin bekleyişler arttıkça cari dönemin yenilikleri daha hızlı gözden çıkarılacak ve bunlara yapılan teknolojik geliştirme yatırımları zayıflayacak yani rantlar düşecektir.

Dikey teknolojik yenilikler, rekabetçi Ar-Ge ortamında teknolojik yenilikler sayesinde mevcut ürünlerin kalitesini iyileştirme ve modası geçmiş ürünler yerine, kullanıcı gereksinimlerini tatmin edecek yeni ürünleri ortaya çıkarmada etkin rol oynayan bir yenilik türü olarak tanımlanabilir.

İkincisi, Ar-Ge veya imalat sektöründe kullanılabilecek nitelikli işgücünün istihdamı ve bunun sonucu ücret dinamiğinin yol açtığı değişimlerdir. Gelecek döneme ilişkin Ar-Ge yatırımlarının yüksek olacağı beklentisi, gelecek dönem Ar-Ge’de çalışacak nitelikli işgücü talebini dolayısıyla ücretleri yükseltirken tekel rantlarını azaltacaktır. Bu da girişimcilerin gelecek döneme ilişkin yapmayı planladıkları Ar-Ge yatırımlarını azaltacaktır.

Birbirini izleyen iki dönem arasındaki bu fonksiyonel ilişkiler, ekonominin durağan durum denge düzeyini tanımlar. Durağan durum gelişme süreci, Ar-Ge ve imalat sektörlerindeki istihdam dengesinin bozulmaması anlamında dengeli bir gelişmedir. GSMH’nin hareketi tesadüfi yürüyüş süreci olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık birbirini izleyen dönemlerdeki Ar-Ge faaliyetlerine ve tekelci rant bekleyişlerine dayalı daralma ve genişleme süreçleri ise deterministik olarak tanımlanmaktadır. Durağan durum büyüme süreci, optimaliteyi sağlayan koşulların ortadan kalkmasına bağlı olarak, optimal büyümeyi sağlamayabilir. Örneğin, firmaların diğer firmalardan yenilikleri çalarak taklit etmeleri, optimal altı büyümeyi teşvik ederken gelecek döneme ilişkin Ar-Ge yatırımları üzerinde ise azaltıcı etkileri olacaktır.

Özet olarak Aghion ve Howitt’in Schumpeter’in yaratıcı yıkım sürecine dayanarak açıkladıkları iktisadi büyüme modeline göre büyüme, yenilik meydana getiren Ar-Ge firmaları arasındaki rekabet ile gelen teknolojik sürecin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Her yenilik, bir önceki nihai ürünü daha etkin üretmek için kullanılabilecek yeni bir ara malını içerir. Ar-Ge firmaları, başarılı yeniliğin sonucu patent ile elde ettikleri tekel kârlarının beklentisi ile teşvik edilirler. Ancak bu rantlar, mevcut ara malın eskimesine neden olacak gelecek yeniliklerin sonucu olarak kaybolacaktır.

SIRA SİZDE

4

Türkiye’nin gelişmiş ülkelerin teknoloji düzeyine ulaşamamasının nedenini Ar-Ge harcamaları bağlamında nasıl değerlendirirsiniz? Size göre bu konuda hükûmete düşen görevler var mıdır?

Kamu Politikası Modeli

Büyümeyi içsel değişkenler yardımı ile açıklamaya yönelik diğer bir teori, kamu alt yapı yatırımlarının ve kamu politikalarının büyüme sürecine etkilerini inceleyen teorilerdir. Bu konudaki öncü modeli Barro’nun (1990) “Basit Bir İçsel Büyüme Modelinde Kamu Harcaması” başlıklı çalışması oluşturmuştur.

Barro çalışmasında verimli kamu harcamalarını içsel büyüme modeline dahil etmekte ve verimli alanlara yapılan kamu harcamalarının iktisadi büyümeyi artırabileceğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla, kamu harcamalarının büyüme sürecinde katalizör etkisi yarattığını ileri süren Barro, kamu sektörünce sağlanan mal veya hizmetleri üretim faktörlerinden biri olarak varsaymaktadır. Yalnız burada devlete biçilen yeni rol, Keynesçi yatırımcı ve üretici devletin rolünden çok farklıdır. Devletin yeni rolü eğitim, Ar-Ge, teknoloji transferi, mülkiyet haklarının korunması, iletişim ağlarının güçlendirilmesi, işlem maliyetlerinin düşürülmesi gibi özel girişimin etkinliğini artıracak işleri yapmaktır.

Barro’nun modeli Cobb-Douglas üretim fonksiyonu yardımıyla kısaca aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$y = f(k, g) = Ak^{1-\alpha} g^{\alpha} \quad (19)$$

Burada y kişi başına çıktıyı, k kişi başına sermayeyi, g kişi başına kamusal hizmeti göstermek üzere reel kamu mal ve hizmet alımını, α ise kamusal hizmet-

İşlem maliyetleri, genel olarak istenilen mal ya da hizmete ulaşmak için yapılan tüm araştırma, ulaştırma ve pazarlık-takip çabalarına ilişkin giderlerin toplamı olarak ifade edilmektedir.

lerin özel hizmetlere göre verimliliğini göstermektedir. Tek sektörlü olarak kurulan modelde üretim, hane halkı ya da rekabetçi firmalar tarafından yapılmakta yani çıktı, doğrudan hane halkı tüketimi, net yatırım malı ve hükümet alımları şeklinde bölüştürülmektedir.

Modeli basitleştirmek adına, işgücü üretim fonksiyonuna dahil edilmemiştir.

DİKKAT

Modelde sermaye, beşeri ve beşeri olmayan sermaye ile birlikte ele alındığından sermayenin sabit getirisi varsayımı yapılmaktadır. Ancak ayrı ayrı girdiler için azalan getiri söz konusu olabilmektedir. Yine modele basitlik sağlama açısından hükümetin tek gelirin gelir vergisi, tek giderinin de kamu malı arzı olduğu ve bütçenin denk tutulduğu kabul edilmektedir. Modele göre firmalar için optimal olmayan bazı kamusal hizmetlerin yerine getirilemediği ve gerekli tasarrufların yeterince sağlanamadığı durumlarda devletin devreye girmesi gerekir. Bunun için, istikrarlı büyüme oranını maksimize eden bir vergi oranını tespit etmek gerekmektedir. Artan oranlı vergilerden elde edilen kamu gelirleri, cari harcamaları karşılamak için kullanılmaktadır. Kamu harcamaları genellikle tamamlayıcı mal ve hizmetlerin üretilmesi, altyapı yatırımlarının yapılması, mülkiyet haklarının güvenceye alınması, sözleşmelerin güçlendirilmesi ve yasal çerçevenin oluşturulması olarak düşünülür.

Modelde kamu harcamalarının rolü, özel yatırımların girdisi olmaktadır. Toplumun çok küçük parçaları olan bireyler, veri kamu harcamalarından yararlanmaktadır. Böylece kamu harcamalarının üretimdeki rolü, hükümet politikalarıyla büyüme arasında pozitif ilişkili bir bağ kurmaktır. Bu durumda kamu harcamaları ve sermaye birlikte ölçeğe göre sabit getiriye, sermaye ise tek başına azalan getiriye sahip bulunmaktadır. Buna göre, özel sermaye artışına paralel tamamlayıcı kamu harcamaları, özellikle de alt yapı yatırımları artışı olmazsa üretimin azalan getirisi ortaya çıkacaktır. Bütçe denkligi, kamu malı arzı seviyesini sermaye stokuna bağladığı için, model fiilen bir içsel büyüme modeline dönüşmektedir. Özel sektör yatırımları bir taraftan sermaye stokunu artırırken dolaylı olarak artan vergi gelirleri de denk bütçe sayesinde kamu malının arzını artıracaktır. Dolayısıyla özel sektör yatırımları ekonomiye iki ayrı yoldan katkı sağlayacaktır. Barro özellikle, kamu sektörünce yapılacak olan alt yapı harcamalarının özel sektörün sermaye verimliliğini artıracağını ileri sürmektedir. Barro'ya göre bu harcamalar vergilerle finanse edilecektir.

Sonuç olarak içsel büyüme modelleri kamu politikalarına büyüme alanında önemli görevler yüklemektedir. Bu gereklilik üretim ve yatırımların taşıdığı pozitif dışsalılıktan, beşeri sermayenin üretimdeki öneminden, alt yapı ve istikrar gibi kamu politikalarının doğrudan sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, Ar-Ge'ye, eğitime, finansal kalkınmaya, dış ticaretin liberalize edilmesine, verimli kamu harcamaları politikalarına önem vererek iktisadi büyümelerini hızlandırabilirler.

Barro, altyapı yatırımlarına yargısal hizmetleri, mülkiyet haklarını, ulusal savunma, deniz ve demir yolu hizmetleri ile su şebekesine yapılan yatırımları örnek göstermektedir.

Barro'ya göre düşük düzeyde verimli kamu harcamaları iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkilere sahipken yüksek düzeyde verimli kamu harcamaları iktisadi büyüme üzerinde negatif etkilere sahiptir. Bu durumu nasıl açıklarsınız?

SIRA SİZDE

5

Özet

İçsel büyüme modelleri nasıl ortaya çıktığını açıklamak

Neo-klasik büyüme modeli öngörülerinin günümüzün gerçekleriyle pek uyuşmaması içsel büyüme modellerinin ortaya çıkışında temel faktör olmuştur. Neo-klasik büyüme modelin iddia ettiği gibi ülkelerin uzun dönem büyüme oranlarının birbirine yaklaşacağı tezi dünya ekonomileriyle ilgili gözlemlere uymamıştır. Bu durum, teknolojinin dışsal ve sabit olduğu varsayımının gerçekçi olmadığını ortaya çıkarmıştır. Barro'ya göre sadece koşullu bir yakınsama söz konusudur. Yani, ülkelerin ya da bölgelerin sahip olduğu birtakım karakteristik özellikler nedeniyle aynı durağan durum dengesinde bulunamayacakları ifade edilmektedir. Dolayısıyla, fakir ülkelerin, zengin ülkelerden daha hızlı büyüyüp onları yakalamaları, ancak ve ancak ülkelerin aynı teknoloji düzeyi, tasarruf oranı, doğurganlık oranı, hükümet politikaları ve aynı kurumsal yapıya sahip olmaları ile mümkün olacaktır. Tüm bu gelişmeler, iktisadi büyümenin anlaşılmasında teknolojik gelişmenin dışsal olmaktan çıkartılarak iktisatçılar tarafından daha yakından incelenmesini kaçınılmaz hâle getirmiştir. İçsel büyüme kuramı, büyüme oranını içselleştirerek neo-klasik modelin eksik yönlerini gidermeye çalışmıştır. İçsel büyüme modellerinin ortak noktası, büyümenin uzun dönemde içsel dinamiklerle belirlenmesidir. İçsel dinamikler olarak beşeri sermaye, teknolojik gelişme ve kamu politikası bu çerçevede önemli faktörler olarak alınmışlardır.

İçsel büyüme modelleri ile ilgili ilk araştırmalar 1980'li yılların sonlarına doğru Romer ve Lucas tarafından yapılan çalışmalarla başlatılmıştır.

İçsel büyüme modellerinin temel varsayımlarını ifade etmek

Artan getiri, dışsallıklar, eksik rekabet piyasaların varlığı, teknolojik gelişmenin içselliği, bilgi ve beşeri sermayeyi de içine alacak biçimde geniş sermaye kavramı ve sosyal altyapı yatırımları.

İktisadi büyümede AK modelinin rolünü açıklamak

En basit versiyonuyla AK modeli, toplam çıktı ile sermaye arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu varsayar. Bu modele göre işçi başına çıktı işçi başına sermayenin bir fonksiyonudur. Modelde işgücünün daha fazla sermaye ile çalışmalarının bilgi ve becerilerini artırdığı ve dolayısıyla da beşeri sermayenin işgücü başına sermaye ile aynı yönlü değiştiği kabul edilmiştir.

Modelde teknolojinin sabit olduğu varsayımı altında tasarrufların gerekli yatırım miktarından büyük olduğu sürece $sA > (d+n)$ ekonomi sürekli olarak büyüyecektir. Diğer taraftan $sA > (d+n)$ iken, ceteris paribus, tasarruf oranı ne kadar yüksek, aşınma ve nüfus artış oranları ne kadar düşük olursa işgücü başına çıktının büyüme hızı da o kadar yüksek olacaktır. Dolayısıyla da AK modelinde tasarruf oranının artması, ekonominin sürekli olarak daha hızlı büyümesine yol açar. Bu nedenle AK modelinde hükümetin tasarrufu teşvik eden ve böylece tasarruf oranını artıran bir politika izlemesi, büyümeyi kalıcı olarak hızlandırabilecektir. AK modelinde ister fiziki ister beşeri sermaye yatırımı olsun, tüm yatırımlar sermayenin marjinal getirisinde artışa yol açmaktadır. Modelin temel özelliği, iktisadi büyüme oranının yatırım oranının artan bir fonksiyonu olmasıdır. Bu nedenle bir ekonominin yatırım oranını devamlı artıracak kamu politikaları, ekonominin büyüme oranını da sürekli bir biçimde artıracaktır.

Bilgi üretimi ve dışsallıkların iktisadi büyümedeki rollerini açıklamak

Romer, Arrow'un yaparak öğrenme kavramından yola çıkarak üretim ve yatırım süreci içinde bir yan ürün olarak teknik bilginin üretildiğini, bu bilginin yeni üretimde bir çeşit bedava girdi olarak kullanıldığını ve yeni üretimin daha düşük maliyetle ve yüksek kaliteyle yapıldığını varsaymaktadır. Yan ürün kavramı, bilginin bilinçli bir süreç sonunda ortaya çıkmayıp üretimin bir yan ürünü olarak ortaya çıktığını ifade eder. Ayrıca Romer, üretilen bilginin dışsallıklar etkisiyle diğer firmaları da olumlu etkilediğini ve sonuçta bu gelişmelerden tüm ekonomilerin yararlanacağını

ğını belirtmiştir. Ayrıca Romer, bilginin göstergesi olarak sermaye stokunu kabul ettiği için yapılan yatırımlar ne kadar çok olursa teknolojik bilginin de o denli artacağını ileri sürmektedir. Bu ise sermayenin artan verim hâlini beraberinde getirmektedir. Romer'a göre bilgi, deneyim ile birlikte artmaktadır. Deneyim ise ekonomideki tüm firmaların geçmiş yatırımların bir fonksiyonudur. Buna göre sermaye ve emek için üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getiri durumunu sergilerken deneyimin de dahil edildiği üç girdi için ölçeğe göre artan getiri söz konusu olmaktadır. Yani çıktıdaki artış, girdi miktarlarındaki artıştan daha fazla gerçekleşmektedir.

Beşeri sermaye modelinde beşeri sermaye ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamak

Lucas'a göre beşeri sermaye uzun dönemde iktisadi büyümeyi pozitif olarak etkiler. Modelde fiziki sermaye ve beşeri sermayenin iki katına çıkması nihai çıktıyı da iki katına çıkartacağı için, üretim fonksiyonu fiziksel ve beşeri sermaye için sabit getiriler özelliği sergilemektedir. Bilginin büyüme hızı, çalışmaya harcanan zamanla orantılıdır. Bilginin büyüme hızı, üretim fonksiyonunda yer alan beşeri sermayenin daha büyük olmasını sağlamaktadır. Modele göre uzun dönem büyüme oranı, neo-klasik modelde olduğu gibi dışsal olmaktan çıkmakta dışsal işgücü arzı, meslek ve beceri kazanmak için ayrılan işgücü miktarı ve öğrenme etkinliği tarafından belirlenmektedir. Lucas, bireyin kendi beşeri sermayesindeki artışın verimliliğini artırmasının yanında kendisinin dışsal etmen olarak tanımladığı bir değişkeni de üretim fonksiyonuna sokmuştur. Beşeri veya beşeri sermayenin ortalama düzeyi olarak tanımladığı bu dışsal etkinin, tüm üretim faktörlerinin verimliliğine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Beşeri sermaye ile ilgili dışsallıkların dikkate alınması ölçeğe göre artan getirinin geçerli olması anlamına gelir.

Rebelo, ekonomide fiziki sermaye-beşeri sermaye oranı düştüğünde yani beşeri sermaye oranı arttığında büyümenin hızlanacağını savunmuştur. Bu konuda Lucas ise beşeri sermayeyi fiziki sermaye gibi bir üretim faktörü saymakla birlikte, fiziki sermayenin önemini de asla göz ardı etmemiştir. Bu nedenle fiziki sermaye-beşeri sermaye oranında Rebelo, beşeri sermaye artışına

önem verirken Lucas fiziki sermaye artışının önemini vurgulamıştır.

Sorensen, bir ekonominin büyümesinde beşeri sermaye birikimini teşvik edici unsurlar arasında eğitim ve teknoloji politikalarının çok büyük önemi olduğunu ve bu iki politikanın asla birbirinden ayrı düşünülmemesi gerektiğini söylemiştir. Barro ise devletin temel eğitim süresini artırarak iktisadi büyümeyi üç yolla etkileyeceğini ifade etmektedir: i) Daha fazla eğitilmiş işgücü, yeni teknolojilere uyum sağlamada ve yeni teknolojilerin geliştirilmesinde önemli bir role sahiptir. ii) Fiziki sermaye, yatırımlarının artmasına neden olacaktır. iii) Daha fazla eğitilmiş nüfus, doğurganlık hızının düşmesine ve ailelerin çocuklarına daha fazla yatırım yapmasına imkân tanıyacaktır.

Ar-Ge ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi Romer, Grossman&Helpman ve Aghion&Howitt modellerine göre açıklamak

Romer'a göre, kârlarını maksimize etmek isteyen şirketler, Ar-Ge yatırımı yapmaktadırlar. Şirketler, Ar-Ge sonucu elde ettikleri bilgileri patent ve mülkiyet hakları gibi kurumlarla tekelleştirme yoluna giderek kârlarını sektörün kârlılık oranları üzerinde belirleyerek sürekli büyümeyi sağlamaktadırlar. Ayrıca Romer'a göre Ar-Ge faaliyetlerinde sağlanan ilerlemeler ile yeni ürünler ya da süreçler ortaya çıkaracak bu da sektördeki diğer firmalar tarafından kullanılarak yayılma etkisini ortaya çıkaracaktır. Böylece iktisadi büyüme gerçekleşecektir. Bilgi üretimindeki artışın yayılma etkisi yoluyla tüm ekonomiye sağlayacağı katkının, firma özelinde kazanımlardan çok daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu yaklaşımda bilgi, rekabet edilemeyen ve tüketimden dışlanamayan bir kamu malı niteliğindedir. Romer'e göre yeni tasarım sahiplerinin tasarım üzerindeki haklarının korunmuş olması nedeniyle bilgi, tam anlamıyla kamu malı hâline gelmemekte ve bu yolla buluş yapmak özendirilmektedir.

Grossman ve Helpman'a göre içsel teknolojik yeniliklerden kaynaklanan verimlilik artışları uzun dönemde büyümenin kaynağını oluşturur. İçsel büyümenin kaynağını, malların niteliğindeki iyileştirmeler ve ürün çeşitliliğinin yol açtığı büyüme oluşturmaktadır. Bu yapıda dış ticaretin getirdiği imkânlardan yararlanan Ar-Ge sektörü, ülke ekonomisine karşılaştırmalı üstünlük kazandıra-

rak büyümenin itici gücü olacaktır. Ar-Ge sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülkelerde harcamaları tüketim mallarına kaydıran korumacı politikalar, kaynakların bilgi üreten sektörlerle yönelmesini engelleyeceğinden, uzun dönem büyüme hızlarını olumsuz yönde etkileyecektir. Bu anlamda imalat sanayinde korumacılığa dayanan bir dış ticaret politikası, Ar-Ge sektörlerindeki vasıflı işgücünün imalat sanayine kayması na neden olabilecek ve yeni buluşlar sekteye uğrayacaktır. Diğer koşullar aynı iken dış ticaret politikasında aktif korumacılığı benimseyen ülkelerde kaynakların Ar-Ge sektöründen imalat sanayine kayması söz konusu iken korumacı olmayan ülkelerde ise ters yönde yani, imalat sanayisinden Ar-Ge sektörüne doğru bir kayma olabilecektir.

Aghion ve Howitt, Schumpeter'in yaratıcı yıkım görüşlerinden esinlenerek teknolojik yenilikleri içsel bir olgu olarak kabul etmişlerdir. Onlara göre büyümenin kaynağı, rekabetçi Ar-Ge sektöründe gerçekleşen dikey teknolojik yeniliklerdir. Bu teknoloji sayesinde ortaya çıkan yenilikler sayesinde piyasaya daha iyi ürünler sürülmekte ve eski ürünlerin modası geçmektedir. Böylece eskiler yok olurken yerlerini daha iyi olan yenileri almakta ve yaratıcı yıkım süreci işlemektedir. Büyüme, yenilik meydana getiren Ar-Ge firmaları arasındaki rekabet ile gelen teknolojik sürecin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Her yenilik, bir önceki nihai ürünü daha etkin üretmek için kullanılabilecek yeni bir ara malını içerir. Ar-Ge firmaları, başarılı yeniliğin sonucu patent ile elde ettikleri tekel kârlarının beklentisi ile teşvik edilirler. Ancak bu kârlar, mevcut ara malın eskimesine neden olacak gelecek yeniliklerin sonucu olarak sıfırlanacaktır.

Kamu politikası modeli çerçevesinde kamu harcamaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamak

Barro (1990) tarafından ortaya konan kamu politikası modeline göre verimli alanlara yapılan kamu harcamaları iktisadi büyümeyi pozitif yönde etkileme gücüne sahiptir. Kamu harcamalarının büyüme sürecinde katalizör etkisi yarattığını süren Barro, kamu sektörünce sağlanan mal veya hizmetleri üretim faktörlerinden biri olarak varsaymaktadır. Yalnız burada devlete biçilen yeni rol, Keynesçi yatırımcı ve üretici devletin rolünden çok farklıdır. Devletin yeni rolü eğitim, Ar-Ge, teknoloji transferi, mülkiyet haklarının korunması, iletişim ağlarının güçlendirilmesi, işlem maliyetlerinin düşürülmesi gibi özel girişimin etkinliğini artıracak işleri yapmaktır.

Modelde bütçenin denk tutulduğu varsayılmakta ve kamu malı arzı seviyesi, sermaye stoku ile ilişkilendirilmektedir. Özel sektör yatırımları bir taraftan sermaye stokunu artırırken dolaylı olarak artan vergi gelirleri de denk bütçe sayesinde kamu malının arzını artıracaktır. Dolayısıyla özel sektör yatırımları ekonomiye iki ayrı yoldan katkı sağlayacaktır. Barro özellikle kamu sektörünce yapılacak olan alt yapı harcamalarının özel sektörün sermaye verimliliğini artırma yoluyla iktisadi büyümeyi teşvik edeceğini ileri sürmektedir. Barro'ya göre bu harcamalar vergilerle finanse edilecektir.

Kendimizi Sınayalım

1. İçsel büyüme modelleri konusundaki araştırmalar ilk defa hangi iktisatçılar tarafından başlatılmıştır?
 - a. Romer ve Barro
 - b. Romer ve Lucas
 - c. Arrow ve Romer
 - d. Aghion ve Howitt
 - e. Schumpeter ve Barro
2. Aşağıdakilerden hangisi içsel büyüme modellerinin temel varsayımlarından biri **değildir**?
 - a. Sermayenin artan getirisinin olması
 - b. Eksik rekabet piyasalarının söz konusu olması
 - c. Ekonomide dışsallıklar ve taşmaların söz konusu olması
 - d. Teknolojik gelişmenin dışsal faktör olarak ele alınması
 - e. Sosyal altyapının iktisadi büyümede önemli olması
3. Aşağıdakilerden hangisi AK modelinin temel özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Ölçeğe göre artan getiri varsayımına dayanması
 - b. Sermayenin hem fiziki hem de beşeri sermayeyi kapsaması
 - c. İktisadi büyümede tasarrufların önemli bir faktör olması
 - d. Teknolojik gelişmeyi modelin içinde açıklamaya çalışması
 - e. İktisadi büyüme oranının yatırım oranının artan bir fonksiyon olması
4. Aşağıdakilerden hangisi İçsel Büyüme modelinin temel aldığı Arrow'un görüşlerinden biridir?
 - a. Dışsallıklar ve taşmalar
 - b. İşbölümü ve uzmanlaşma
 - c. Yarakarak öğrenme
 - d. Etkin işgücü
 - e. Yaratıcı yıkım
5. Dışsallıkların iktisadi büyümede önemli bir faktör olduğu fikri kaç yılında ve hangi iktisatçı tarafından ortaya atılmıştır?
 - a. 1988 yılında Lucas tarafından
 - b. 1986 yılında Romer tarafından
 - c. 1776 yılında Smith tarafından
 - d. 1962 yılında Romer tarafından
 - e. 1934 yılında Schumpeter tarafından
6. Lucas'a göre, ölçeğe göre artan getiri aşağıdaki durumlardan hangisinde geçerli olur?
 - a. Çalışmaya harcanan zaman diliminin artışında
 - b. Fiziki sermaye birikiminin artışında
 - c. Çalışanların ortalama yeteneğinin artması durumunda
 - d. Okullaşma oranının yükselmesinde
 - e. Dışsallıklar söz konusu olduğunda
7. Bir birey tüm zamanını çalışmaya ayırırsa, Lucas'a göre o bireyin beşeri sermaye birikimi ne olur?
 - a. Sıfır
 - b. Bir
 - c. Sonsuz
 - d. Minimum
 - e. Maksimum
8. Aşağıdakilerden hangisi Ar-Ge modelinin özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Teknolojinin ayrı bir sektör tarafından ortaya çıkartılması
 - b. Rekabetçi olmayan piyasa koşullarını esas alması
 - c. Bilginin tam kamusal mal olarak kabul edilmesi
 - d. Üretimde pozitif dışsallığın kabul edilmesi
 - e. Ar-Ge sektörünün gelişmesinin bu sektörde çalışan elaman sayısına bağlı olması
9. Büyümenin kaynağını dikey teknolojik gelişmelerin oluşturduğunu açıklayan Ar-Ge'ye dayalı model aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Romer Modeli
 - b. Aghion ve Howitt Modeli
 - c. Grossman ve Helpman Modeli
 - d. Barro Modeli
 - e. Schumpeter Modeli
10. Aşağıdakilerden hangisi kamu politikası modeli çerçevesinde, devletin değişen rolü içinde **yer almaz**?
 - a. Ar-Ge yatırımı yapmak
 - b. Mülkiyet haklarını korumak
 - c. İşlem maliyetlerini azaltmak
 - d. Genişletici maliye ve para politikası izlemek
 - e. Eğitim yatırımı yapmak

Yaşamın İçinden

“

Ergün: “Arge Yatırımlarının Payı artacak”

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün, 2023 yılında Türkiye’de milli gelirin % 3’ü kadar ARGE harcaması yapılacak ve bunun 3’te 2’sini özel sektör yapacak dedi.

Ergün, Üsküdar Belediyesi Gençlik Merkezi’nde düzenlenen “Türkiye’deki Robot Teknolojileri ve Geleceği” konulu panelde yaptığı konuşmasında, Türkiye’nin son yıllarda yakaladığı başarıları kalıcı hâle getirmek ve daha üst sıralara tırmanmak için, bilgi ile arasında çok daha güçlü bir bağ kurması gerektiğinin altını çizerek, “Bilgiyle ilişkimiz daha iyi olmalı çünkü bizi ilerletecek ve başarılarımızı kalıcı hâle getirecek olan bilgidir. Bilgiye sahip olmak ve onu geliştirmek mecburiyetindeyiz. Artık günümüzde farklı coğrafyalarda üretilen bilgiye en hızlı şekilde ulaşılabilmenin yanında, kendi bilgi üretme sistemlerimizi de inşa etmemiz gerekiyor” dedi.

Konuşmasında, bir anısını da paylaşan Bakan Ergün, ortaokuldayken arkadaşlarının kendisinden daha iyi ödev yaptığını, bunun da nedeninin onların ansiklopedilerinin bulunması olduğunu anladığını ifade ederek, bu ansiklopedilerin o dönemde babasının maaşı kadar olduğu için alamadığını, ancak şimdi artık gereken tek şeyin insanların içindeki gayret olduğuna, mazeretlerin bu yüzyılda büyük çapta ortadan kalktığına dikkati çekti.

Ürettiğimiz bilgileri, insanlığın yararına olacak alanlara kanallandırmeli, nihai ürünlere dönüştürmeliyiz” diyen Ergün, geçen yıl, bakanlığın

“Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı” olarak yeniden yapılandırılmasının da, bu açıdan bir dönüm noktası olduğunu söyledi. Artık eğitim, bilim, Üniversite araştırmaları, kültür, ARGE üretim süreçleri gibi konularda bütüncül politikalar oluşturma imkânına sahip olduğunu söyleyen Ergün, konuşmasına şöyle devam etti: “Her zaman vurguladığım bir husus var, hiçbir toplum diğerinden daha akıllı veya daha zeki bireylerden oluşmuyor. Ancak kendi insanına merak, ilgi, araştırma, öğrenme, yenilik yapma gibi özellikleri kazandıran ve buna uygun bir iklim oluşturan toplumlar, bilgi yarışında ön plana çıkmaktadırlar. Bu altyapıyı oluşturduğunuz zaman sizin toplumunuzda da ne cevherler varmış, gözünüzün önündeymiş ama görmüyormuşsunuz. Yeter ki o iklimi oluşturalım. Açığa çıkararak ilerliyor, çıkarımayanlar ilerleyemiyor. Yoksa birçok geri kalmış toplumun içinde de müthiş zenginlikler var. Bu nedenle, anne baba davranışlarından eğitimin her aşamasına, kül-

tür ve sanat birikiminden sanayileşme süreçlerine kadar her alanı mercek altına almamız gerekiyor. Özellikle genç nüfusumuzun bilime ve teknolojiye olan ilgilerini artıracak projelere ağırlık vermemiz gerekiyor. Mesela, bu seneden itibaren, biz öncelikle Büyükşehirlerde olmak üzere tüm şehirlerimizde bilim ve teknoloji merkezleri kurmayı planlıyoruz. Üsküdar Belediyemiz de buna talip oldu. Zaten İstanbul’a bir tane yetmez. Bir Anadolu yakası, bir Avrupa yakası olacaksa Üsküdar’daki bu merkez güzel bir yer olabilir. Ancak yeri küçük olduğundan projede değişikliğe ihtiyaç var. Onlar yeri projeyi hazırlayacaklar, bizde TÜBİTAK üzerinden içinin donanımı yapacağız. Orada, gençler, aileler herkes bilimi yaşayacak. Bütün fizik kurallarının içinde yaşayacaklar. İnşallah Türkiye’de de dünyanın vaktiyle bizden önce yaptıklarını geç de olsa şimdi yapma imkânına sahip olacağız.”

İstanbul’un, geçen yıl Robot Olimpiyatlarına ev sahipliği yaptığını hatırlatan Ergün, “Ben de açılışını gerçekleştirmiştik. Robot olimpiyatlarında şöyle bir ayrıntı fark ettik; robot teknolojileri, konuyla ilgili veya ilgisiz olsun herkesin ilgisini çeken bir teknoloji. Özellikle genç nüfusumuz ve çocuklarımız, robotların gerçekleştirdiği hareketlere büyük bir ilgi gösteriyorlar. Bu nedenle, robot teknolojileri konusunda yapacağımız çalışmaların, sadece bu alana değil, bilginin, bilimin ve teknolojinin her alanına olumlu yansıtılacağını düşünüyorum” diye konuştu.

Ergün, tarih incelendiği zaman insanların çok uzun zamandan beri robotlara ilgi duyduklarının görüldüğüne dikkati çekerek, şunları anlattı:

“Mesela İsa’dan önce 7. yüzyılda Çin’de otomatik bir dilenci keşiş yapılmış. Milattan sonra 9. yüzyılda Çin’de zıplayan bir kedi, 12. yüzyılda Almanya’da kapıları açan ve misafirleri karşılayan otomatik bir hizmetçi yapılmıştı. Kendi geleneğimize baktığımız zaman ise Cizreli bilginimiz Ebu’l İzz (El-Cezeri) vardı. Bu topraklarda robotik bilimlerin babası sayacağımız Ebu’l İzz Artuk’lu devleti zamanında orada birçok robotu geliştirdiğini, bu robotların hem kişiye hizmet eden robotlar hem de su nakil ve değişik sistemlerde kullanılan robotlar olduğunu görüyoruz. Bunların kitaplardaki çizimleri gerçekleşti. Şimdi Gülhane Parkı’ndaki İslam Bilim ve Teknoloji Müzesi’nde önemli bir bölümü sergileniyor. Demek ki bu topraklar boş değil. Bu toprakların altında kültüründe, ikliminde, bilim var, teknoloji var, robotik

sistemler de dahil olmak üzere bir çok sistemlerin geliştirilmesinin iklimi var. Ama o iklimi vaktiyle kaybedince ne oldu, ötekileri de kaybetmiş olduk. Demek ki bizim yeniden ülkemizde El-Cezeri'lerin ön plana çıkacağı iklimi meydana getirmemiz lazım.

-“Bütün ekonomi politikalarımızı, iş ve yatırım ortamını iyileştirecek bir anlayışla hazırlıyoruz”

Nihat Ergün, bugünlerde en önemli gelişmenin, robot teknolojilerinin yapay zeka kaynaklı olmasından kaynaklandığını anlattı. Robotların artık, belli eylemleri sistemli bir şekilde tekrar eden mekanik varlıklar değil, düşünebilen, farklı durumlara göre nasıl tepkiler vereceğini keşfeden ve problem çözebilen varlıklar hâline gelmekte olduğunu belirterek, robot tasarımcılarının, 2050 yılında gerçek insanlarla maç yapan ve hatta gerçek futbolcuları mağlup eden bir takım kurmayı hedeflediklerini anlattı.

Bu hedefin, ilk bakışta biraz uç bir hedef gibi gelebileceğini dile getiren Ergün, ancak bir şeyin hayal edilebiliyorsa, gerçekleşebileceğinin de düşünülmesi gerektiğini söyledi.

Bugün robot teknolojisinin, özellikle sanayi alanında insana dayalı işgücünün yerine yoğun bir şekilde ikame edildiğini belirten Ergün, şunları kaydetti:

“Türkiye, 2023 yılında 500 milyar dolar ihracat yaparak dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olmayı hedefliyor. 2 trilyon dolarlık üretim, 500 milyar dolarlık ihracat ve dünyanın 10 büyük ekonomisinden biri olmak gibi bir hedefimiz var. 500 milyar ihracat demek, bugün olduğundan daha fazla ürün üretmek ve satmaktan ziyade, daha nitelikli, yüksek katma değerli ve ileri teknoloji ürünleri üretmek ve satmak demektir. Bir şeyin içine ne kadar özgün bilgi ve teknoloji katarsak o şeyi daha değerli yaparız. 2010 yılında % 9 gibi yüksek bir büyüme oranı yakalayan Türkiye ekonomisinin bu yıl da % 8,5'e yakın oranda büyümesini bekliyoruz.”

Ergün, dünyada geliştirilen robot teknolojilerini, burada uygulamaktan ziyade, Türkiye'de bu teknolojileri geliştirmeye odaklanmak gerektiğini vurgulayarak, “Bilim ve teknoloji konusunda millet olarak el ele verebilirsek önemli başarılarla imza atacağımızı düşünüyorum” dedi. Son yıllarda, ARGE harcamalarının milli gelir içindeki payını artırdıklarını ve % 1 seviyesine yaklaştıklarını belirten Ergün, 2023 yılında bu rakamı % 3 seviyelerine çıkarmayı hedeflediklerini kaydetti.

Bakan Ergün, şöyle devam etti:

“2023 yılında Türkiye'de milli gelirin % 3'ü kadar ARGE harcaması yapılacak ve bunun 3'te 2'sini özel sektör ya-

pacak. Şimdi milli gelirimizin yaklaşık % 1'i kadar ARGE harcaması yapılıyor ve bunun 3'te 1'ini özel sektör, 3'te 2'sini kamu yapıyor. Demek ki 2023'de 2 trilyon dolar milli gelirimiz olacağına göre 60 milyar dolar ARGE harcaması yapacak. Bunun 40 milyar dolarını özel sektör, 20 milyar dolarını kamu sektörü yapacak. Gittikçe bilgi ve teknoloji için ayrılan kaynaklar artacaktır.”

ABD'deki Silikon Vadisi'ne benzer bilişim vadilerinin Türkiye'de yapılmasıyla ilgili çalışmaların sürdüğünü söyleyen Ergün, bilişim vadisinin, birçok küresel markaya ev sahipliği yapacağını ve Türklere ait birçok küresel markanın doğuşuna da zemin hazırlayacağını anlattı.

Artık üniversitelere yönelik girişimci ve yenilikçi Üniversite endeksleri oluşturulacağını ve üniversitelerin bu alanlardaki performansını ölçmeye başlayacaklarını belirten Ergün, “Hangi Üniversite daha yenilikçi bir teknoloji geliştirmiş, bunu patente dönüştürmüş, bunlarla üniversitemizi ölçeceğiz ve ilan edeceğiz. Hangi Üniversite daha girişimci- Akademik yükselme kriterlerini değiştirecek, patent ve projeleri de yükselme kriterleri arasına koyacağız. Her yıl dünyadaki Türk Bilim insanlarını ülkemizde buluşturan kurultaylar yapmaya başlayacağız” dedi.

Almanya, Japonya ve ABD'de olmak üzere 4 noktada bilim ataşelikleri kuracaklarını dile getiren Ergün, bütün bu çalışmalarla, Türkiye'de bilime olan ilginin artmasını, bilime uygun bir iklim oluşmasını ve üretilen bilgilerin nihai ürünlere dönüşmesini amaçladıklarını kaydetti.

Kaynak: Haberler.com (<http://www.haberler.com/ergun-arge-yatirimlarinin-payi-artacak-3415777-haberi>)-3 Mart 2012.

Okuma Parçası

Daha Hızlı İktisadi Büyüme Yönelik Politikalar

Daha hızlı iktisadi büyüme sağlanması için şunlar ön-görülmektedir:

- i. Tasarrufların teşviki,
- ii. Araştırma ve geliştirmenin desteklenmesi,
- iii. Yüksek teknoloji endüstrilerin hedeflenmesi,
- iv. Uluslararası Ticaretin teşviki.

Tasarrufun Teşviki

İktisadi büyümeyle tasarruf arasında doğrudan bir bağ vardır. Dolayısıyla tasarrufun teşvik edilmesi, aynı şekilde iktisadi büyümeyi teşvik eder. Çin'in Hong Kong'un, Japonya'nın, Kore'nin, Singapur'un ve Taiwan'ın çok yüksek büyüme oranına ulaşması bir tesadüf değildir. Bu ülkelerin tasarruf oranları da en yüksek düzeydedir. Aynı şekilde Afrika ülkelerinin çok düşük büyüme oranına sahip olmaları da tesadüf değildir. Çünkü bu ülkelerin tasarruf oranı en düşük düzeydedir. ABD'de ve diğer zengin ülkelerde tasarruf oranı orta düzeydedir.

Tasarrufu artırmanın en etkin yolu vergi teşvikleridir. Bazı teşvikler zaten mevcuttur. Ancak daha etkin önlemler alınabilir, örneğin, geliri vergilendirmek yerine (bunun anlamı hem tüketim hem tasarrufun vergilendirilmesidir) yalnızca tüketime vergi konabilir. Böyle bir vergi ek tasarrufu teşvik edecek ve muhtemelen ekonominin büyüme oranını arttıracaktır.

Araştırma ve Geliştirmenin Desteklenmesi

Araştırma ve geliştirme çabalarının meyvelerinin herkes kullanabildiği için kıt kaynakların bu faaliyetlere tahsis edilmesi yönünde bir eğilim vardır. Buluşlar patentle bağlanmakla birlikte, yakın bir kopyanın önlenmesi fiilen olanaksızdır. Buluşların kopya edilmesi nedeniyle buluşçuların kârları sınırlıdır. Bu nedenle bir firmanın bir buluş yada yenilik yapmak için tahsis edeceği kaynaklar sınırlıdır.

İşte bu durumlarda kamu yardımlarının desteğine gereksinim vardır. Kamu fonlarını kullanarak bir etkin araştırma düzeyine ulaşmak mümkündür. Bununla birlikte bu çözüm öyle basit değildir. Kamu fonlarının tahsisinde belli bir mekanizmanın belirlenmesi gerekir. Genel olarak ülkemizde TÜBİTAK, üniversiteler vb. kuruluşlar aracılığıyla kamu fonları araştırmalara tahsis edilmektedir. Bazı iktisatçılar, kamu fonlarının özel firmalara verilmesinin daha verimli olacağını söylemektedirler. Bu noktada sorulacak soru "Hangi firmalara?" olacaktır.

Yüksek Teknolojili Endüstrilerin Hedeflenmesi

Yukarıda hangi firmalara sorusunun bir cevabı kamu fonlarının yüksek teknoloji firmalara ve endüstrilere

yöneltmesi olacaktır. Böyle bir tercihin gerekçesi şudur: Böylece belli bir süre bu şekilde teşvik edilen endüstriler yeni teknolojiyi kullanırlar ve ortalama karın yukarısında kâr elde ederler. Yeni teknolojinin sağlayacağı potansiyel olanaklardan tam olarak yararlanabilmek için, üretilen malların tüm dünyaya pazarlanması gerekir. Böylece büyüme programının üçüncü unsuru devreye girmektedir.

Uluslararası Ticaretin Teşviki

İktisatçılar genellikle uluslararası serbest ticaretten yanadır ve Adam Smith zamanından beri ticaretle büyüme arasındaki bağlantıya önem vermektedir. Ancak içsel büyüme teorisi uluslararası ticaretin daha önceleri hiç değinilmemiş bir yönü üzerinde durmaktadır. Buna *dinamik karşılaştırmalı üstünlük* denilmektedir. Dinamik karşılaştırmalı üstünlük bir malı diğer üreticilerden daha düşük fırsat maliyetiyle üretme kabiliyetidir. Dinamik mukayeseli üstünlük o alanda ilk olmanın ve yeni bir teknolojiyi kullanmada uzmanlaşmış sermaye birikimine sahip olmanın bir sonucudur. Muhtemelen tüm ülkeler tüm malları aynı fırsat maliyetiyle üretebilir. Ancak bir alandaki ilk firma daha üstün konumda olabilir. Bununla birlikte birçok saha vardır. Serbest uluslararası ticaret birçok sahada ilk olanları uluslararası ticarete avantajlı duruma getirmektedir.

Bir teknoloji eskidiğinden ve kopya edildiğinden, dinamik mukayeseli üstünlük ortadan kalkar. Dolayısıyla yeni bir saha bulunmaya çalışılır. Örneğin Singapur 1950'lerde tekstilden yola çıkıp 1960'lı, 1970'li ve 1980'li yıllarda daha karmaşık elektronik-enformasyon teknolojisinin ürünlerine ve 1990'lı yıllarda bio-teknik gibi çok daha ileri teknoloji ürünlerine yönelmiştir.

Mülkiyet hakları ve parasal değişim ve insanları uzmanlaşmaya ve alışveriş yapmaya, tasarruf ve yatırım yapmaya ve yeni teknolojileri keşfetmeye teşvik eder.

İktisadi büyüme için ön koşul olarak tek bir politik sistemin gerekliliğinden söz edilemez. Hukuk devleti prensibi temeli üzerine kurulan liberal demokrasi işlerin en iyi yapılmasını sağlayan bir sistemdir. Liberal demokratik sistem mülkiyet hakları için sağlam bir koz oluşturur. Bununla birlikte bazen otoriter politik sistemler de iktisadi büyüme için bir uygun ortam sağlayabilir.

Avcılığa dayalı ilk insan toplumlarında, ön koşullar olmadığı için iktisadi büyüme yaşanmamıştır. Toplumlar yukarıda kısaca değindiğimiz kurumları oluşturduktan sonra iktisadi büyüme başlamıştır. Ancak teşvik sistemlerinin ve kurumlarının oluşturulması iktisadi büyüme-

nin meydana gelmesini garanti etmez. İktisadi büyüme-ye izin verir, büyümeyi kaçınılmaz yapmaz.

Uygun teşvik sistemi olduğu zaman büyümenin meydana gelmesinin en basit yolu insanların kendilerine en uygun işte uzmanlaşmaları ve birbirleriyle alışveriş yapmalarıdır. Uzmanlaşarak ve ticaret yaparak herkes mal ve hizmetleri mümkün olan en düşük maliyetler elde eder. Aynı şekilde insanlar emekleri karşılığında daha büyük miktarda mal ve hizmet elde eder.

Bir ekonomi daha az uzmanlaşmış durumdan daha fazla uzmanlaşmış duruma hareket ederse, büyür. Kişi başına reel GSMH ve yaşam standardı yükselir. Ancak bir kez ekonomi yüksek derecede uzmanlaşırsa, bu iktisadi büyüme kaynağı kendi yönünü bulmuş olur.

Kaynak: İlker Parasız. (2008). **Büyüme Teorileri**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, s. 220-222.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise “İçsel Büyüme Modellerinin Ortaya Çıkışı” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise “İçsel Büyüme Modellerinin Temel Varsayımları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. a Yanıtınız yanlış ise “İçsel Büyüme Modellerinin Sınıflandırılması İçerisinde AK modeli” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız yanlış ise “İçsel Büyüme Modellerinin Ortaya Çıkışı” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
5. b Yanıtınız yanlış ise “İçsel Büyüme Modellerinin Sınıflandırılması İçerisinde Bilgi Üretimi ve Dış-sallıklar” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise “İçsel Büyüme Modellerinin Sınıflandırılması İçerisinde Beşeri Sermaye Modeli” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise “İçsel Büyüme Modellerinin Sınıflandırılması İçerisinde Beşeri Sermaye Modeli” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “İçsel Büyüme Modellerinin Sınıflandırılması İçerisinde Ar-Ge Modeli” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise “Ar-Ge Modeli İçerisinde Ag-hion ve Howitt Modeli” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise “İçsel Büyüme Modellerinin Sınıflandırılması İçerisinde Kamu Politikası Modeli” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Neo-klasik büyüme modelinde sermayenin azalan getiri varsayımı yapılmaktadır. Ancak, içsel büyüme modelinde sermaye artan getiri özelliğine sahiptir. Teknolojik gelişmenin iktisadi büyümede içsel bir faktör ele alınması, içsel büyüme modelini neo-klasik modelden ayıran diğer bir varsayımdır. Ayrıca içsel büyüme modelinde dışsalılıklara yer verilmesi, eksik rekabet piyasalarının varlığı ve devlete düşen görevler bakımından neo-klasik modelin öngördüğü varsayımlardan farklılıklar arz eder.

Sıra Sizde 2

Tasarruf teşvik edilmek isteniyor. Bu bağlamda bireysel emekliliğin teşvik edilmesi ve banka tasarruflarında vadeye göre değişen vergi uygulamaları buna örnek sayılabilir. Hükûmetin tasarrufu teşvik etmesinin nedeni, büyümeyi hızlandırmak değil cari açığı azaltmak amacı taşımaktadır.

Sıra Sizde 3

Türkiye’de istihdam edilen yükseköğretim mezunlarının toplam istihdam içindeki payı % 17 ile düşük bir seviyededir. Bu sonuca göre büyüme modeli çerçevesinde işgücü verimliliğinin düşük olduğu söylenebilir.

Sıra Sizde 4

Türkiye’de Ar-Ge harcamalarının payı gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durum, özellikle teknolojik yenilik anlamında Türkiye’yi zorlamakta dünya ile olan rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Ayrıca teknolojiye istenilen noktaya gelinememesi, verimliliği ve dolayısıyla iktisadi büyümeyi istenilen noktaya gelmesini engellemektedir. Bu konuda hükûmetin Ar-Ge’yi teşvik edici önlemleri alması gerekir. Özellikle özel sektörün Ar-Ge konusunda yapılan yatırımlar için vergi indirimleri, yine Ar-Ge’de çalıştırılacak personel için uygun teşviklerin verilmesi, Ar-Ge harcamaları açısından Türkiye’yi bir üst noktaya taşıyabilecek ve bu durum ekonomimizi daha dinamik hâle getirebilecektir.

Sıra Sizde 5

Düşük düzeyde verimli kamu harcamaları özel sektör yatırımları için teşvik edicidir. Çünkü bu tür yatırımlar genellikle özel yatırımları tamamlayıcı niteliktedir. Öte yandan, yüksek düzeyde verimli kamu harcamaları özel yatırım harcamalarını dışlaması nedeniyle iktisadi büyüme üzerinde negatif etkilere sahip olabilecektir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, Y. (2002). **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, Vipaş Yayınları, Bursa.
- Aghion, P. ve Howitt, P. (1992). “A Model of Growth Through Creative Destruction”, **Econometrica**, 60(2), 323-351.
- Arrow, K. (1962). “The Economic Implications of learning by Doing”, *Review of Economic Studies*, 29, 155-173.
- Barro, R. J. (1990). “Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth”, **Journal of Political Economy**, 98, 103-125.
- Barro, R. J. (1991). “Economic Growth in a Cross Section of Countries”, **Quarterly Journal of Economics**, 106(2), 407-443.
- Berber, M. (2006). **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Charles, I. J. (1998). **Introduction to Economic Growth**, W.W. Norton & Company, Inc., New York.
- Çoban, O. (2003). “Eğitim, Beşeri Sermaye ve İktisadi Büyüme Etkileşimi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme (1980-1997)”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, (Derebent-İzmir).
- Ercan, N. Y. (2000). “İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış”, **Planlama Dergisi Özel Sayı- DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı**.
- Gürak, H. (2006). **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Bursa: Ekin Kitabevi, Bursa.
- Kaya, A.A. (2006). “İçsel Büyüme Kuramları”, (Ed: E. Kutlu), **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1575, Eskişehir.
- Kibritçioglu, A. (1998). “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 53 (1-4), 207-230.
- Lucas, R. E. (1988). “On the Mechanics of Economic Development”, **Journal of Monetary Economics**, 22(1), 3-42.
- Parasız, İ. (2008). **Ekonomik Büyüme Teorileri**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Romer, P. M. (1990). “Endogenous Technological Change”, **Journal of Political Economy**, (98), 71-102.
- Romer, P. M. (1994). “The Origins of Endogenous Growth”, **Journal of Economic Perspectives**, 8(1), 3-22.
- Şiriner, İ. ve Doğru, Y. (2006). **Türkiye’de Büyümenin Ekonomi Politikası**, Dipnot Yayınları, Ankara.

- Taban, S. (2009). **İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Taban, S. (2011). **İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Temple, J. (2001). "Growth Effects of Education and Social Capital in the OECD Countries", **OECD Economic Studies**, (33), 57-101.
- Tüylüoğlu, Ş. (2007). "Ekonomik Büyüme ve Uluslararası Refah Düzeyi", (Ed: Ö. Faruk Çolak), **İktisada Giriş**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Ünsal, E. (2007). **İktisadi Büyüme**, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Ünsal, E. (2007). **Makro İktisat**, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Yardımcı, P. (2006). "İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri", **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, 9(10), 96-114.
- Yülek, Murat A. (1997). "İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine", **Hazine Dergisi**, Sayı.6, 89-105.

7

Amaçlarımız

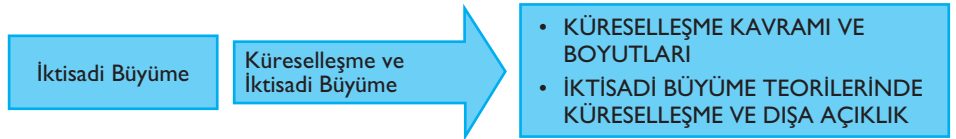
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Küreselleşme kavramını tanımlayabilecek,
- 👁️ Küreselleşmenin farklı boyutlarını tanımlayabilecek ve açıklayabilecek,
- 👁️ Küreselleşme dalgalarını tanımlayabilecek,
- 👁️ İktisadi büyüme teorilerinde küreselleşme ve dışa açıklığı açıklayabilecek,
- 👁️ Kalkınma stratejilerinde küreselleşme ve dışa açıklığı açıklayabilecek,
- 👁️ Küreselleşme ve iktisadi büyüme ilişkisini açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Küreselleşme
- Ekonomik Küreselleşme
- Dışa Açıklık
- Küreselleşme Dalgaları
- İktisadi Büyüme

İçindekiler

Küreselleşme ve İktisadi Büyüme

KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE BOYUTLARI

Uzun bir geçmişe dayanan, hâlen yaşayan, değişen ve çok boyutlu bir olgu olduğu için küreselleşme kavramının tanımlanması da oldukça güçtür. Bu nedenle küreselleşmenin farklı açılardan çok sayıda tanımı yapılmıştır. Bu tanımların ortak noktalarından yola çıkarak yapılan farklı boyutlardaki küreselleşme tanımları Tablo 7.1'de yer almaktadır.

Küreselleşme Boyutu	Tanım
Genel Olarak Küreselleşme	Küreselleşme, ulusal (yerel) unsurların tüm dünyaya yayılması, uluslararası unsurların ise ulusal (yerel) hâle gelmesidir.
Ekonomik Küreselleşme	Ticaretin, üretimin, yatırımın, finansal faaliyetlerin, teknolojinin, ekonomik sistem ve ideolojilerin uluslararasılaşması ve bağımlılaşması sürecidir.
Siyasal Küreselleşme	Ulusal toplum düzeyinde geçerli olan siyasal yönetim modellerinin küresel düzeyde geçerlilik kazanması ve yaygınlaşmasıdır.
Toplumsal Küreselleşme	Toplumların birbirine yaklaşarak homojenleşmesi ve dünya genelinde mevcut olan tüm toplumların içinde bulunulan zaman diliminde egemen olan toplum tipine benzer özellikler kazanmaya başlamasıdır.
Kültürel Küreselleşme	Ulusal kültürlerin farklı ulusal kültürlerden etkilenmesi veya onları etkilemesi, belirli ulusal kültürlerin yaygınlaşması sürecidir.
Teknolojik Küreselleşme	Genellikle bilim ve teknolojiye ilerde olan ülkelerde ortaya çıkan yeniliklerin, üretim sistemlerinde ve iş süreçlerindeki değişikliklerin uluslararası hâle gelmesi ve dünyaya yayılmasıdır.

Tablo 7.1
Küreselleşme
Tanımları

Kaynak: Günsoy
(2006b: 8)

Burada tanımları yapılan ve farklılıkları ön plana çıkarılan küreselleşme boyutları aslında çok da birbirinden farklı zeminlere sahip değildir. Günsoy (2006c) çalışmasında ortaya konulduğu üzere küreselleşmenin boyutları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir ülke ekonomik açıdan küreselleştiği, dünya ekonomisiyle bütünleştiği zaman aynı anda siyasal, toplumsal ve kültürel küreselleşme süreçlerini de yaşamaktadır. Dolayısıyla küreselleşme bütüncül bir süreçtir ve farklı boyutları ile birlikte gelişmektedir.

Şimdi küreselleşmenin farklı boyutlarını kısaca tanımaya çalışalım. Bu konuda yararlandığımız kaynaklar ve daha ayrıntılı bilgi için Günsoy (2006a), Günsoy (2006b), Günsoy (2006c) ve Günsoy ve Kar (2008)'e bakabilirsiniz.

Ekonomik Küreselleşme

Ekonomik küreselleşme uzun bir dönemden beri devam etmekte olan, son dönemde hızlanarak artan, boyutları sürekli olarak genişleyen temel bir olgudur. Dünya ülkelerinin kendileri dışında kalan ülkeler ile ilişkileri ve tabii olarak bu ülkelerde yaşayan bireylerin, ailelerin, üretim yapan firmaların ve devletlerin dış dünya ile karşılıklı ilişkileri her geçen gün yoğunluk kazanmaktadır. Başlıca üretim faktörleri olan sermaye, işgücü, toprak ve girişimciler sınırları aşarak küresel ilişkiler ağında üretime katkıda bulunmaktadır.

Ekonomik küreselleşmenin beş alt süreci vardır: Ticaretin, finansın, üretimin, işgücünün ve teknolojinin küreselleşmesi. Çalışmamızın bu kısmında kısaca küreselleşmenin boyutları üzerinde durulacaktır.

Ticaretin Küreselleşmesi

Dünya ülkeleri arasındaki dış ticaret hacmi hızla artmakta, ülkelerin dışa açıklık oranları yükselmektedir. Bu süreç ticaretin küreselleşmesi anlamına gelmektedir. 1800'lerin başı ile 1900'lerin sonu arasındaki iki yüz yıl boyunca, dünyanın toplam nüfusu 5 kat, dünya üretimi 40 kat ve uluslararası mal ticareti 540 kat artmıştır (Tezel, 2004: 10). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ticaretteki artış hızında önemli yükselmeler gerçekleşmiştir. Bunun nedenleri arasında soğuk savaşın sona ermesinin ardından merkezi planlamaya dayalı ekonomilerin piyasa ekonomisine yönelmesi; taşımacılık, ulaşım ve iletişimin kolaylaşması ve maliyetlerinin düşmesi; gümrük tarife oranlarının azalması ve dünya nüfusunun artışı gibi olguları saymak mümkündür. Dünya toplam mal ticaretindeki artış, dünya üretimindeki (GSMH) artışın önünde seyretmektedir. Dünya reel üretimindeki artış, 1948'den 1997'ye kadar yılda ortalama % 3,7 artarken dış ticaretteki artış oranı % 6 olmuştur. Bu, aynı dönemde hasılanın 6 kat, ticaretin 17 kat artması anlamına gelir. Dış ticaret hacminin GSMH'ye oranı 1985-97 döneminde gelişmiş ülkeler için % 16,6'dan % 24,1'e, gelişmekte olan ülkelere ise % 22,8'den % 38,1'e çıkmıştır (DPT, 2000: 23-24).

SIRA SİZDE

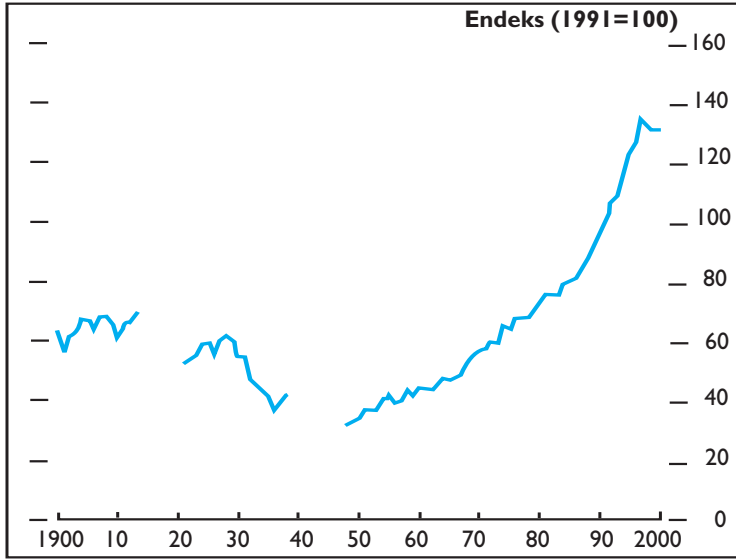

1

Dış ticaret hacmi gelişmekte olan ülkelere neden daha fazla artmış olabilir?

Ticaretin küreselleşmesine dair başka göstergelerle de uzun dönemli eğilimler gözlemlenebilmektedir. Şekil 7.1'de görüleceği üzere, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya mal ticaretinin dünya mal üretimine (çıkısına) oranı hızlı bir şekilde yükselmiştir.

Şekil 7.1

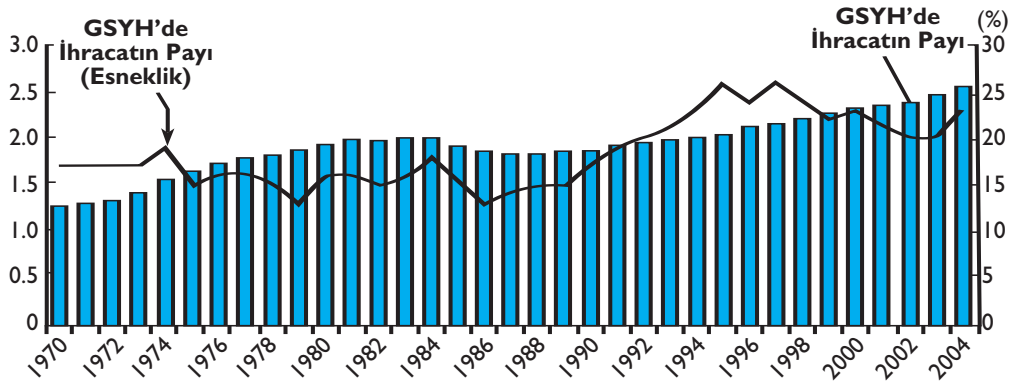

*Dünya Mal Ticareti
Miktarının Dünya
Mal Üretim
Miktarına Oranı*

Kaynak: Marc Dean
ve Maria Sebastia-
Barriel (2004)

Dış ticaretin ve özellikle ihracatın son dönemdeki hızlı artışı Şekil 7.2'de de gösterilmektedir. Görüldüğü gibi dünya toplam GSYH'sinde ihracatın payı 1970'lerde % 10 civarında iken 2004'te % 25'lere kadar yükselmiştir. Diğer bir deyişle dünyada üretim artarken ihracat ondan daha fazla artmaktadır. Şeklin sol tarafında yer alan esneklik katsayısı giderek büyümektedir, çünkü ihracat artış oranı üretim artış oranından daha fazla olmaktadır.

Şekil 7.2

Kaynak: IMF, *Global Economic Prospects 2007*, s.31.

Ticaretin küreselleşme düzeyini belirleyebilmek için çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Örneğin ülkeler arasında aynı mal ve hizmetlerin ortalama fiyatları arasında görülen farklılık küreselleşme ve serbest ticaret süreciyle birlikte azalmaktadır. Bu duruma yol açan unsur arbitraj işlemleridir. Alıcılar düşük fiyatlı malı almak

Tek Fiyat Kanunu:

Uluslararası ticaretin tamamen serbest olduğu ortamlarda aynı malların fiyatının birbirine eşitleneceğini ifade eden iktisadi kanundur. Örneğin iki ülkede yetişen buğdayın kilogram fiyatı bu kanuna göre zaman içinde birbirine eşitlenecektir. Bu kanunun işleme ve tek fiyatın ortaya çıkması için ülkeler arasında vergi farklılıkları kalkmalı, taşıma maliyetleri sıfıra eşit olmalı ve mallar birbirinin aynı (homojen) olmalıdır.

için malın fiyatının düşük olduğu yere doğru harekete geçerken satıcılar malın fiyatının yüksek olduğu yere mal satmak için harekete geçerler. Alıcıların yöneldiği piyasada malın fiyatı yükselecek, satıcıların yöneldiği piyasada malın fiyatı düşecektir. Bu zıt yöndeki hareket iki malın fiyatı iki ayrı piyasada eşitlenip denge kurulana kadar devam eder. Bu durum iktisat literatüründe *“tek fiyat kanunu”* olarak adlandırılmaktadır. Tek fiyat kanunu sadece mal ve hizmet fiyatlarında değil, faiz oranları, döviz kurları ve ücretlerde de geçerlidir. Buna göre ülkeler arasında tam serbestliğin sağlanması durumunda tüm ülkelerdeki faiz oranları, döviz kurları ve ücretler zamanla birbirine eşitlenecektir. Dolayısıyla bu durum küreselleşmenin de bir göstergesi olmaktadır.

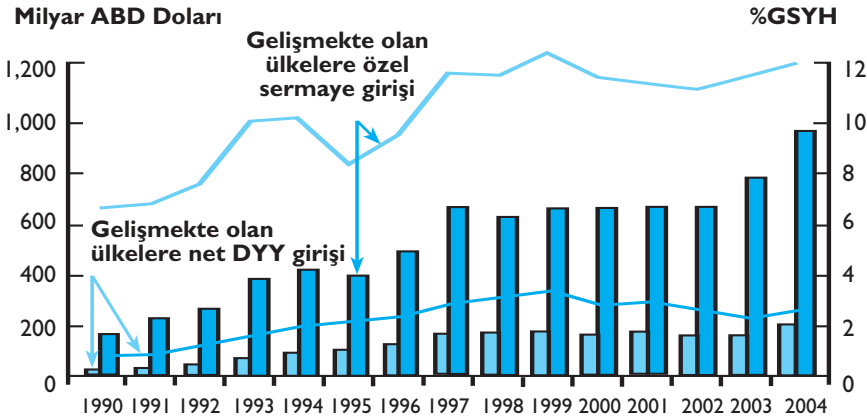
Ticari küreselleşmenin diğer bazı göstergeleri şu şekilde sıralanabilir:

- Reel dış ticaretin büyüme oranı
- Ticari hizmetler ihracatının sanayi malları ihracatına oranı
- İmalat sanayi ürünlerinin toplam ihracattaki payı
- Dış ticaret hacminin (ithalat + ihracat) GSYH'ye oranı
- İhracatın veya ithalatın GSYH'ye oranı
- İthalat vergilerinin toplam ithalat hacmine veya GSYH'ye oranı
- Gizli ithalat engelleri
- Kıtalar arası dış ticaretin büyüme oranı
- Ortalama tarife oranı ve değişimi

Finansal Küreselleşme

Ülkeler arasındaki sermaye hareketleri ve her türlü finansal işlemin önündeki engeller giderek azalmakta ve sermaye dünya üzerinde çok hızlı yer değiştirmektedir. Bu süreç finansal küreselleşme olarak adlandırılır. İlk önce gelişmiş ülkelerin ve daha sonra gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret ve sermaye hareketlerini düzenleyen kuralları serbest hâle getirmeleri ve buna paralel olarak iletişim ve elektronik teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin yaşanmasının ardından bankalar dışındaki mali kuruluşların da küresel finans piyasalarına katılması finansal küreselleşme sürecini başlatan ve hızlandıran sebeplerdir (DPT, 2000: 35). 1984-1989 döneminde 13,5 milyar dolar olan net özel sermaye akımları 1996 yılında 214,9 milyar dolara kadar çıkmış ve daha sonra küresel krizin etkisiyle bir miktar düşmüş ve 1997'de 123,5 milyar dolara ulaşmıştır. Benzer eğilim net portföy yatırımlarında da gözlenmektedir. Finansal sermayenin hareketliliği öyle inanılmaz bir hızla artmaktadır ki 1980'lerin sonlarında günlük işlem hacmi 190 milyar dolar olan dünya döviz piyasası işlemleri iki binli yılların başında 1.7 trilyon dolara kadar ulaşmıştır (Yeldan, 2001: 19). Şekil 7.3'te görüldüğü gibi gelişmekte olan ülkelere giren özel sermaye 1990 yılında 200 milyar dolar bile değilken 2004 yılında 1200 milyar dolara ulaşmıştır. Net doğrudan yabancı yatırım girişi de aynı şekilde artış eğilimindedir ve 200 milyar dolara ulaşmıştır.

Şekil 7.3

Gelişmekte Olan Ülkelere Sermaye Akımları

Kaynak: IMF, Global Economic Prospects 2007, s.32.

Finansal küreselleşme düzeyi ile ilgili çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Uluslararası sermaye akımları üzerine konulan/kaldırılan resmî kısıtlamalar hakkında IMF'ye sunulan ulusal raporların değerlendirilmesi
- (Gayrisafi özel sermaye girişleri + Gayrisafi özel sermaye çıkışları)*100/GSYH
- Yabancı varlık ve yabancı borçlanmanın ihracat ve ithalatın toplamına oranı
- Yabancıların satın aldığı hisse senetleri, doğrudan yabancı yatırımların aktifleri ve yabancı toplam borç miktarının ihracat ve ithalatın genel toplamına oranı
- Finansal varlıkların toplam değerinin GSYH'ye oranı
- Cari işlemler dengesinin GSYH'ye oranı
- Ülkelerin faiz oranlarında görülen yakınlaşma
- Dünyadaki toplam döviz alışverişlerinin hacmi
- Doğrudan yabancı yatırımlar stokunun GSYH'ye oranı
- Doğrudan yabancı yatırımlar çıkışı veya girişi/toplam dünya DYY stoku
- Toplam portföy yatırımlarının GSYH'ye oranı

Üretimin Küreselleşmesi

Üretimin küreselleşmesi, şirketlerin sınır ötesinde bağlı şirket kurarak, yatırım yaparak, iştirake girerek veya fason imalat anlaşmaları yoluyla üretim faaliyetlerini çeşitli ülkelere yaymaları, üretimin farklı aşamalarını ve şirketin üretim, pazarlama ve finans gibi birbirinden farklı işlevlerini başka ülkelerde yerine getirmeleridir (Somel, 1996: 83). Doğrudan uluslararası yatırımların büyüme hızı dünya ticaretindeki büyümenin iki katı, küresel GSYH'nin büyümesinin ise üç katına ulaşmıştır. UNCTAD verilerine göre 1998 yılında 60.000 çokuluslu şirket tarafından kontrol edilen 500.000 ticaret zincirinin küresel cirosunun 11.000 milyar dolar olduğu tahmin edilmiştir ki dünya mal ve hizmet ticareti için bu rakam 7.000 milyar dolardır ve bu durum küresel GSYH'de uluslararasılaşmış üretimin ağırlığının % 9 dolaylarında olduğuna işaret etmektedir (Adda, 2002: 87-88).Günümüzde bu rakamlar çok daha büyüktür ve her geçen yıl daha da artmaktadır.

Üretimin küreselleşme düzeyi ile ilgili çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Bunların başlıcaları şu şekilde sıralanabilir:

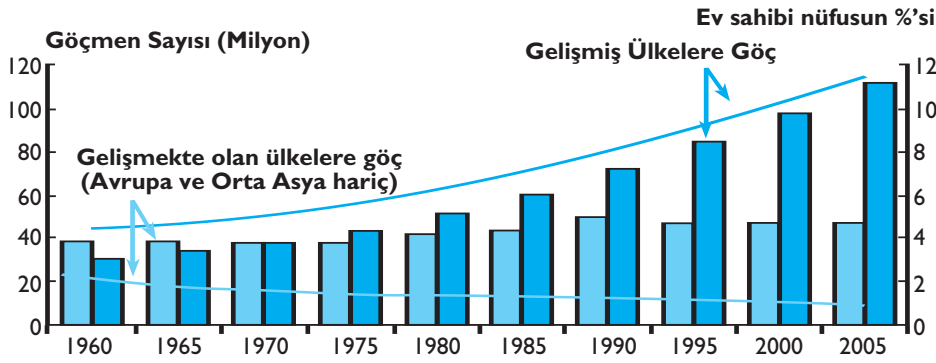
- Bir çokuluslu şirketin yabancı aktiflerinin toplam aktiflerine oranı
- Bir çokuluslu şirketin yabancı satışlarının toplam satışlarına oranı
- Bir çokuluslu şirketin yabancı istihdamının toplam istihdamına oranı

İşgücünün Küreselleşmesi

Uluslararası dolaşan işgücü miktarı yani işgücü göçleri, belirli dönemlerde yükselmekte, belirli dönemlerde ise azalmaktadır. Bu sürece işgücünün küreselleşmesi adı verilir. Uluslararası işgücü göçleri; savaşların yol açtığı göçler, doğal afetler, devletin politik düzeni ile ters düşme, gezi ve macera arzusuyla yapılan göçler gibi *iktisadi olmayan sebepler* ve insanların iş bulmak ve daha kaliteli koşullarda yaşayabilmek için yaptıkları *iktisadi nitelikli göçler* gibi çok farklı nitelik ve nedene dayalı olarak tarihin tüm dönemlerinde karşılaşmış bir olgudur (Seyidoğlu, 2007: 673-674). 19. ve 20. yüzyılda işgücü göçünün küresel bir olgu hâline geldiği bilinmekte olup bu yüzyıllarda göç veren ve alan ülke sayısı oldukça fazladır ve göçmen statüsünde olanların sosyo ekonomik/sosyo kültürel kompozisyonları çeşitlenerek önemli biçimde değişmektedir (Başoğlu vd., 2001: 52). Uluslararası göç, 1850'lere kadar süren Amerika-Afrika arası "istem dışı ve zorla" yapılan köle ticaretiyle iktisat tarihçilerinin dikkatini çekmiştir. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşam standartlarını arttırmak isteyen Avrupa kökenli gönüllü göçmenlerle bu eğilim yine ABD yönelimli olarak devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından özellikle çevre ülkelerden Avrupa'ya doğru yeni işçi göçü dalgaları ortaya çıkmıştır (Başoğlu vd., 2001: 52). İlk küreselleşme dalgasında işgücünün yönü doğudan batıya (Avrupa'dan ABD ve Kanada'ya) ve kuzeyden güneye (Avrupa'dan Arjantin, Brezilya ve Avustralya'ya) doğru gerçekleşmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ve yoğun olarak 1980'ler ve 1990'lardaki ikinci dalga sırasında Afrika, Asya ve Latin Amerika'dan ABD ve Avrupa'ya doğru göç akımları vardır. 1990'larda Doğu Bloku'nun dağılmasının ardından Batı Avrupa ve İsrail'e bu ülkelerden yoğun göç akımı olmuştur (Solimano, 2001: 13). Dünya genelinde 1965'te toplam göçmen stoku 75.2 milyon kişi iken 2000'de bu rakam 174.9 milyona çıkmıştır. 1965 yılında göçmen stoklarının % 41.8'i Asya'da yer alırken 2000 yılında bu durum değişmiş ve en büyük göçmen stoku % 32.1 ile Avrupa'da oluşmuştur. 2000 yılında dünya nüfusunun % 2.9'u göçmenlerden oluşmaktadır. Göç alan bölgeler olan Kuzey Amerika'da % 13.0, Avrupa'da % 7.7, Batı Avrupa'da % 10.3 ve Okyanusya'da % 19.1 oranındaki nüfus göçmenlerden oluşmaktadır (Hatton ve Williamson, 2004; Williamson, 2004: 44).

İşgücünün küreselleşmesi ve göçler hâlen devam etmektedir. Şekil 7.4'te görüleceği üzere gelişmiş ülkelere olan göç artarak devam etmektedir. Göçmen sayısı (stoku), gelişmiş ülkelerdeki ev sahibi nüfusun % 10'unu geçmiştir. Gelişmekte olan ülkelere olan göç için böyle bir artış söz konusu değildir.

Şekil 7.4

İşgücünün Küreselleşmesi

Kaynak: IMF, Global Economic Prospects 2007, s.32.

İşgücünün küreselleşme düzeyi ile ilgili çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Nüfusun yüzdesi olarak göçmen stoku
- Kıtalar arası göç miktarı
- Dünya göçmen stokunda kıtaların payı (%)
- Ülkelerin uygulamış olduğu ortalama ücretlerde yakınlaşma

Teknolojik Küreselleşme

Dünyanın herhangi bir ülkesindeki teknolojik gelişme zaman içinde diğer ülkeleri de etkilemekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu yayılma hızı da giderek artmaktadır. Bu sürece teknolojik küreselleşme adı verilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerin bilim ve teknoloji kültürü; bilimsel süreçle ilgili akademik akımlar, doğrudan uluslararası yatırımlar ve üretim sistemlerindeki yansımalar gibi çeşitli yollar ile gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına almaktadır. Teknolojik küreselleşme üretim sistemlerinin yanı sıra istihdamın boyutlarını ve işgücü piyasalarının karakterini de değiştirmekte, iş süreçleri ve organizasyonu da yeni sisteme uyum sağlayacak mekanizmalar ortaya çıkarmaktadır. Ama bir gerçektir ki bilim ve teknolojinin üretiminde ve geliştirilmesinde gelişmekte olan ülkeler genellikle pasif bir konumdadır.

Tablo 7.2'de buluşların yayılma hızları yer almaktadır. Buradaki buluşlar hızlı yayılma potansiyeline sahip olan, zamanlarının üstün teknolojik ürünleridir ve günümüze yaklaştıkça dünya üzerindeki yayılma hızları kısalmaktadır. Günümüzde cep telefonu modellerinin birkaç ay içinde Afrika'daki ilkel kabilelere kadar yaygınlaşması, İnternet'in çok kısa sürede siyasal rejimleri farklı hemen her ülkede kullanılmaya başlanması gibi örnekler, yeni teknolojilerin yayılma hızlarını gösteren çarpıcı örneklerden birkaçıdır (Kurtulmuş, 2001: 148).

BULUŞ	YAYILMA SÜRESİ (Yıl)
Buhar Makinası	150-200
Televizyon	55
Otomobil	40-55
Vakum Tüpleri /Subaplar	25-30
Transistor	15
Fotokopi	15
Mikroişlemciler	5-10

Tablo 7.2

Buluşların Ekonomik Seviyede Kullanım Yaygınlığına Ulaşabilmesi İçin Gerekli Tahmini Süre

Kaynak: Augnles, S.B. ve Parker, S.R., Work, Organizational and Change, Sydney: Allen and Unwin, 1988, s.107'den aktaran Kurtulmuş (2001: 147).

Teknolojinin küreselleşme düzeyi ile ilgili çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

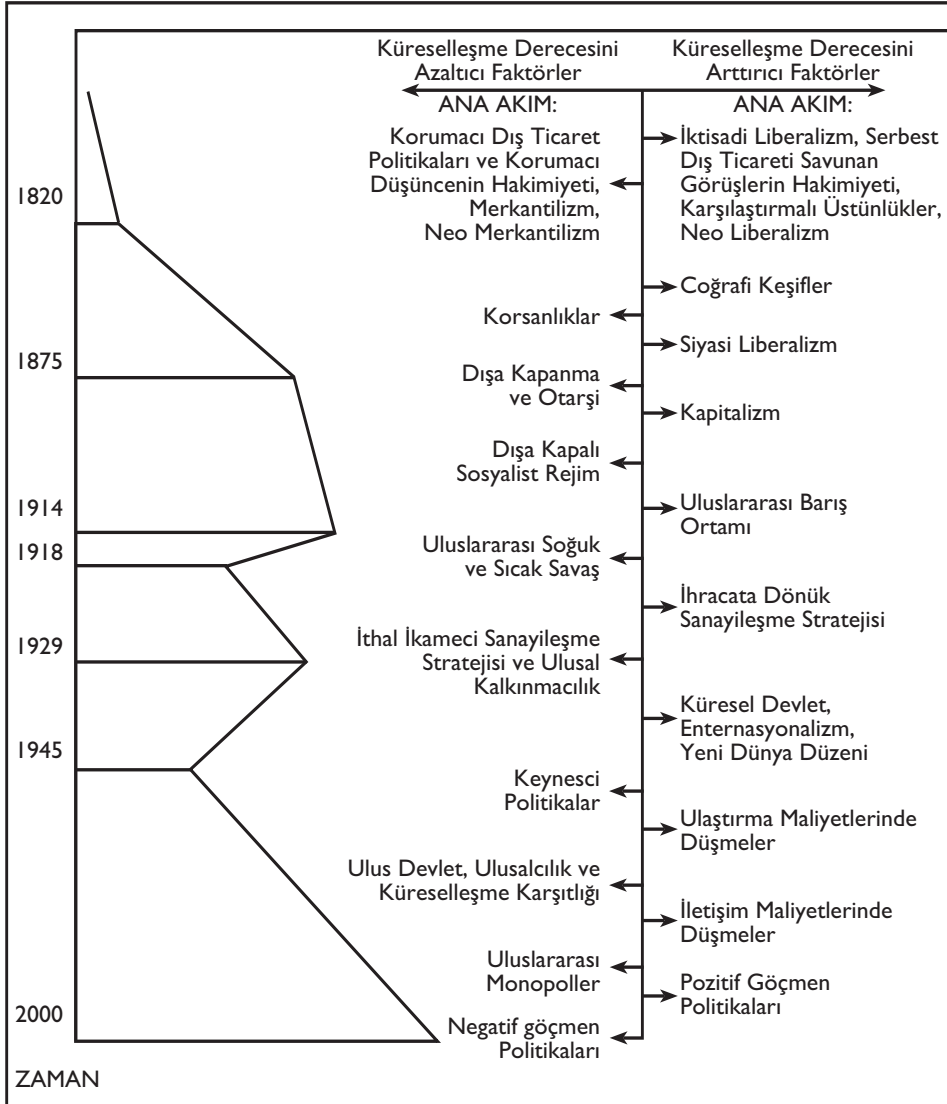
- Teknolojik Yayılım oranı (Yabancı ülke firmalarının almış olduğu patentlerin yerli firmaların almış olduğu patentlere oranı)
- Yüksek teknoloji ürünlerinin uluslararası ticareti
- Doğrudan yabancı yatırımların giriş ve çıkış miktarları
- Lisans anlaşmalarının sayısı
- Bilimsel ve teknolojik anlaşmaların şekli ve sayısı
- Dış ülkelerce finanse edilen AR-GE'nin derecesi
- Çokuluslu şirketlerin firma içi ticaret miktarları

Küreselleşme Dalgaları

Küreselleşme süreci doğrusal bir süreç değildir. Dolayısıyla küreselleşme düzeyi dönemden döneme farklı düzeylerde gerçekleşmektedir. Birçok araştırmacı dünya ekonomi tarihinde tek bir küreselleşme dalgası değil çok sayıda küreselleşme dalgasının ortaya çıkmış olduğunu savunmaktadır. Birçok eserde genel kabul gören görüş ise küreselleşmenin 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda olmak üzere iki büyük dalga hâlinde dünyayı etkilediğidir. Bunlardan ilki, 1870-1914 yılları arasında yani Sanayi Devriminin ardından yaşanmış olan dönemdir. Bu dönemin temel özelliği hızlı bir biçimde düşen taşımacılık maliyetleri, serbest ticaret nedeniyle büyük bir dış ticaret hacmi patlaması ve buna paralel olarak işgücü ve sermayenin önemli ölçüde hareketli hâle gelmesidir (ECLAC, 2002: 18). Bu süreç, 18. yüzyıla kadar dünya üretiminin lideri olan Hindistan gibi bazı ülkelerin geride kaldığı ancak İngiltere ve ABD gibi güçlerin ön plana çıktığı ve gelir eşitsizliklerinin arttığı bir dünya ekonomik görüntüsü ile sonlanmıştır. Birinci küreselleşme dalgasının temel özelliği mal ticaretinin oldukça belirgin ve düzenli kalıplar çerçevesinde yapılması, ekonomik sistemin ileri sanayi ülkelerinin imalata dayalı üretimine ve yine bunların az gelişmiş ülkelere hammadde ve temel gıda ithal etmesine göre şekillenmesidir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yavaşça ortaya çıkmaya başlayan ama 1980 sonrasında güç kazanan ikinci dalga ise diğerinin aksine daha karmaşık bir yapı arz etmektedir. İlk dalgada dünya ekonomisi reel mal ve altın standardına dayalı bir işleyişe sahipken ikinci dalgada ulusal paraların değişim değerleri reel hiçbir mal tarafından desteklenmeyen bir ölçeğe bağlanmaktadır (Yeldan, 2001: 19).

Şekil 7.5'te dünya ekonomisinde 19. ve 20. yüzyıllarda ortaya çıkan iki küreselleşme dalgası temsil edilmektedir. Dünyada ortaya çıkan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel gelişmeler ve faktörler küreselleşme dalgalarına yön vermektedir. Bu gelişmelerden ve faktörlerden bazıları küreselleşme derecesini artırıcı yönde, bazıları ise azaltıcı yönde etki etmekte ve ana akımın yönünü belirlemektedir. Küreselleşme derecesi bu güçlerden hangisinin baskın çıktığına göre şekillenmektedir.

Şekil 7.5

Küreselleşme Derecesini Etkileyen Faktörler ve Küreselleşme Dalgaları

Kaynak: O'Rourke (2002: 35)'den esinlenerek geliştiren: Günsoy (2006a: 243)

İKTİSADİ BÜYÜME TEORİLERİNDE KÜRESELLEŞME VE DIŞA AÇIKLIK

Dünya ekonomisi zaman içinde büyümekte ve gelişmektedir, üstelik dış ticaret hacmi millî gelir artışından daha hızlı gelişmektedir. Millî gelir artışı ile dış ticaret arasındaki ilişkinin varlığı ortadadır. Burada merak edilen şey, millî gelir artışı ile dış ticaretin liberalizasyonu yani dışa açıklık arasındaki ilişkinin derecesidir (Karlık, 2009: 181). Bu konudaki tartışmalara daha sonra değinilecektir. Bu kısımda öncelikle iktisadi büyüme teorilerindeki küreselleşme, dışa açıklık ve dış ticaret konuları ele alınacaktır. Küreselleşme, daha önceki kısımlarda görüldüğü gibi çok boyutlu bir süreçtir. Burada küreselleşme ve dışa açıklık öncelikle dış ticaret açısından ele alınacaktır. Ekonomi literatüründe dışa açıklık genellikle dış ticaret hacminin toplam millî gelire oranı olarak algılanmaktadır. Dış ticaret hacminin ve özellikle ihracatın millî gelire oranı arttıkça o ülkenin dışa açıldığı, yani "küreselleştiği" düşünül-

lür. Küreselleşme ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi analiz edenler de iktisadi büyümeyi bağımlı değişken ve dış ticaret hacmini (ithalat+ihracat) bağımsız değişken olarak belirlemekte ve ilişkinin derecesini sorgulamaktadırlar. Bazı araştırmacılar ise sermaye hareketlerini, işgücü hareketlerini, üretim tesislerinin uluslararasılaşmasını ve hatta kültürel küreselleşmeye ilişkin göstergeleri bile küreselleşme göstergesi olarak belirleyerek analizlerine dahil etmektedirler.

İktisat teorileri arasında bu konuda ilk başvurulacak teori elbette Klasik İktisat Teorisi'dir. Oysa Klasik Dış Ticaret Teorisi ekonomik gelişmeyi yok saymaktadır. Ne klasik ne de neo-klasik iktisatçılar iktisadi büyüme konusu ile ilgilenmemişlerdir. Klasik teori, ülkelerin ticaret yaptıklarını ancak, ticari ilişkiler ile teknoloji transferi ve bilgi aktarımının olmadığını varsaymaktadır (Karluk, 2009: 181). Şimdi diğer iktisat teorilerinin iktisadi büyüme ve dış ticaret üzerine düşüncelerine değinelim. Tablo 7.3'te çeşitli iktisat okullarının iktisadi büyüme, dış ticaret, dışa açıklık ve dolayısıyla küreselleşmeye ilişkin düşünceleri özetlenmektedir.

Tablo 7.3

İktisadi Büyüme Teorilerinde Dış Ticaret, Küreselleşme ve Dışa Açıklık

Klasik Büyüme Teorisi	Dış ticaret uzmanlaşmayı sağladığı için büyümenin motorudur. Dış ticaret sayesinde üretim fazlası satılabilir. Dış ticaretin teknoloji ve bilgi transferi gibi dinamik kaynakları teoriye dahil edilmemiştir.
Neo-klasik Büyüme Teorisi	Dış ticaret üretim faktörlerinin etkin kullanımını sağlar. Dış ticaret sadece düzey etkisine sahiptir, uzun dönemli büyüme üzerinde etkisi yoktur. Uzun dönemli büyümenin belirleyicisi dışsal teknolojik değişimdir.
Keynesyen Büyüme Modelleri	Keynesyen model, 1929 Büyük Bunalımı koşullarıyla ilgilendiği için ekonominin talep yönünü ön plana çıkarmış, arz yönüne odaklanmamıştır. Toplam harcama kalemleri arasında yer alan ihracat ve ithalatın pozitif bakiye vermesi durumunda millî gelirin artacağını tersi durumda azalacağını belirten Keynesyenler üretim faktörlerini ve teknolojiyi veri kabul ederek analizlerinde toplam arz ile ilgili sorunlara fazla yer vermemişlerdir. Neo-Keynesyenler'in de aynı görüşleri küçük farklılıklarla devam ettirdiği söylenebilir.
Post-Keynesyen Büyüme Modelleri	Post-Keynesyenler iktisadi büyümede toplam talebin önemine dikkat çekerler. Uluslararası ticaretin iktisadi büyüme üzerindeki etkisi değerlendirilirken talep artışındaki farklılıkların büyüme oranlarının da farklılaşmasına yol açtığı belirtilir. Talep üzerindeki en büyük kısıt ise ödemeler dengesidir. Ödemeler dengesinin durumu ise ülkenin ihracatının mı yoksa ithalatının mı baskın olduğuna göre değişir. Talepteki değişimler ödemeler dengesi sorunu ortaya çıkarmadığı sürece üretim kapasitesinin kullanımını artırır ve daha fazla yatırım ve teknik değişmeye, dolayısıyla büyümeye neden olur.
İçsel Büyüme Modelleri	Küreselleşme, dışa açıklık ve uluslararası ticaret büyüme oranı üzerinde sürekli bir etkiye sahiptir. Romer uluslararası ekonomik bütünleşme sonunda ülkelerin toplam beşerî sermaye stoklarının artacağını bunun da büyüme oranını yükselteceğini belirtir. G. Grossman ve E. Helpman, dış dünya ile iletişime/ticarete geçen ülkelerin uluslararası araştırma merkezlerinde oluşan bilgi birikimine ulaşmalarının önemini belirtir ve ar-ge harcamalarının artmasının ve sınırsız yeniliklerin ve yenilikçi ürünlere ulaşabilme imkânının iktisadi büyümeyi hızlandıracağını, bir ülkenin beşerî sermaye yoğun mal ithal ettiğinde yeniliğin maliyetinin azalması nedeniyle dolaylı olarak büyümenin artacağını savunur. A. Young "Yaparak Öğrenme" modelinde serbest ticaret durumunda kaynakların yaparak öğrenme potansiyeli yüksek mallara tahsis edilmesi ile birlikte ülkenin dışa kapalı bir ekonomiye göre daha fazla büyüebileceğini ileri sürmektedir. İçsel Büyüme Modellerinin hemen hepsinde görüşleri destekleyici bir unsur olarak Doğu Asya ülkelerinin tecrübelerinden bahsedilir. Bir diğer görüşe göre ise ülkelerin dışa açılması ve uluslararası rekabet firmalar arası rekabeti güçlendirecek, yenilikleri ve Ar-Ge harcamalarını teşvik edecek ve böylece iktisadi büyüme artacaktır.

Kaynak: Karluk (2009), Seyidoğlu (2007), Türker (2007).

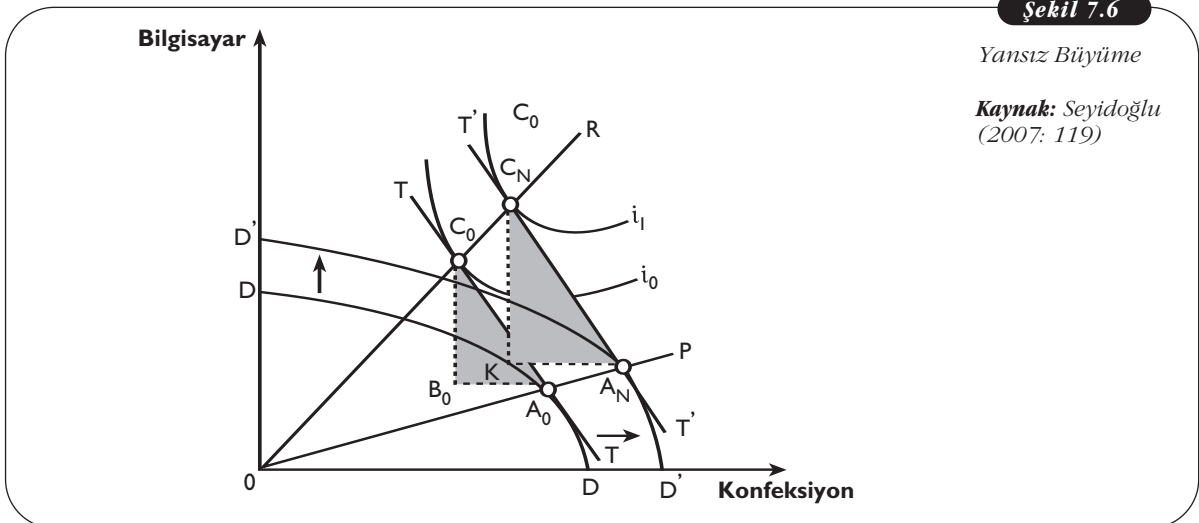
Bir ülkenin iktisadi büyümesi dış ticaretini etkileyeceği gibi dış ticareti de iktisadi büyümesini etkiler. Dolayısıyla iktisadi büyüme ile dış ticaret arasındaki ilişkiler karşılıklıdır, yani iki yönlüdür. Şimdi, bu kısımda iktisadi büyümenin dış ticaret üzerindeki etkisini görelim.

İktisadi Büyümenin Dış Ticarete Etkisi

İktisadi büyüme sürecinin gerçekleşebilmesi için üretim faktörlerinin arzı (faktör stoku) artmalı ve/veya teknoloji ilerlemelidir. Önce faktör arzında bir artışın daha sonra da teknolojik gelişmenin etkisini inceleyelim (Seyidoğlu, 2007: 117-127).

Faktör Arzında Artış ve Dış Ticaret

Burada üretim faktörlerinin kendi içinde homojen olduğu varsayarak yani her üretim faktörünün tek tür olduğunu düşünerek hareket edeceğiz. Öte yandan analizde sadece emek ve sermaye kullanıldığı, tam istihdamın geçerli olduğu, emek ve sermayenin aynı oranda büyüdüğü ve iki mal üretildiği de varsayımlar arasındadır. Sermaye ve emeğin aynı oranda yani “yansız” büyümesi, üretim imkânları eğrisinin kendisine paralel olarak orijinden uzaklaşması anlamına gelecektir. Üretimin artması millî gelirin artması anlamına geleceği için tüketimi de artıracaktır, dolayısıyla üretim ve tüketim arasındaki farktan oluşan dış ticaret hacmi de bundan etkilenecektir. Bu durum Şekil 7.6’da gözlenebilir. Başlangıçtaki üretim olanakları eğrisi DD dir ve üretim artışı gerçekleşince D'D' hâlini almakta, yani kendisine paralel olarak orijinden uzaklaşmaktadır. İhraç malı olan konfeksiyonun (emek yoğun sektör) bilgisayar (sermaye yoğun sektör) cinsinden fiyatı TT eğrisinin eğimine eşittir. Bu şartlar altında ülkenin üretim dengesi A_0 ve tüketim dengesi C_0 ’da gerçekleşir. Ülke A_0B_0 kadar konfeksiyon ihraç ederek bunun karşılığında B_0C_0 kadar bilgisayar ithal etmektedir. OP doğrusunun eğimi iktisadi büyüme gerçekleşmeden önce hangi oranda üretildiklerini, OR doğrusunun eğimi ise iki malın iktisadi büyüme gerçekleşmeden önceki tüketim oranını göstermektedir. İktisadi büyüme gerçekleşince üretim düzeyi A_0 ’dan A_N noktasına, tüketim ise C_0 ’dan C_N noktasına çıkar. Dış ticaret hacminin oransal olarak genişlemesi, üretim faktörleri ve tüketimin büyüme öncesi ile aynı oranda artması “yansız büyüme” durumunu ortaya çıkarmaktadır. Yansız büyümenin ortaya çıkması, (1) “faktörlerin büyüme öncesi ile aynı oranda artması” ve (2) “iki malın tüketiminin aynı oranlarda devam etmesi” koşullarıyla gerçekleşebilecektir. İkinci koşul aslında konfeksiyon ve bilgisayar talebinin gelir esnekliğinin aynı ve 1’e eşit olması anlamına gelmektedir.

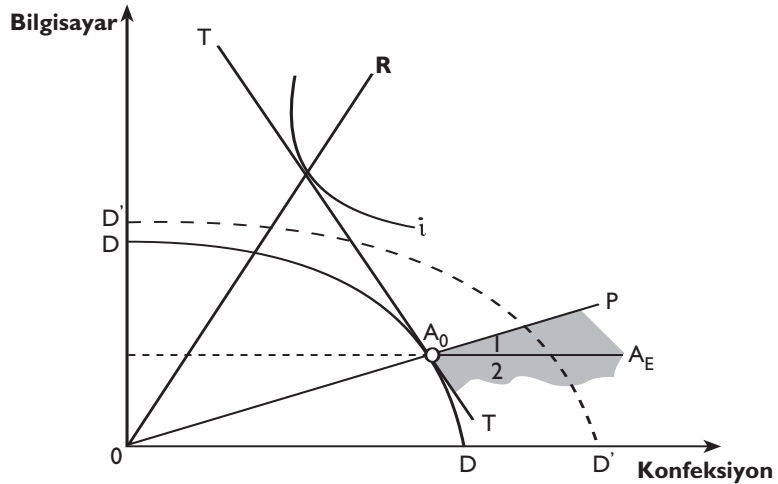

Şimdi de Şekil 7.7'den yararlanarak aynı modelde ihracatta yoğun olarak kullanılan faktör olan emeğin sermayeden daha fazla arttığını düşünelim. Bu durumda üretim olanakları eğrisi emek yoğun bir sektör olan konfeksiyon sektörü yönünde dışa doğru daha fazla miktarda genişleyecektir. Dış ticaret hadlerinin değişmediği, yani iki mal arasındaki fiyat oranının değişmediği varsayıldığı için yeni üretim denge noktası A_0 'ın ilerisinde ve OP doğrusunun altında yer alacaktır ki bu OP eğrisinin aşağı yönde hareket etmesi anlamına gelir. A_0 'dan yatay eksene paralel çizerek A_0A_E doğrusunu elde edelim. Bunun sonucunda karşımıza 1 ve 2 numaralı bölgeler çıkacaktır. Üretim noktası 1 nolu alanda ise konfeksiyondaki artış oranı bilgisayardan daha yüksektir. 2 nolu alanda ise konfeksiyon üretimi artarken bilgisayar üretimi azalır. Yeni üretim düzeyi A_0A_E doğrusu üzerinde ise konfeksiyon üretimi artmakta, bilgisayar üretimi ise sabit kalmaktadır. Çünkü emek konfeksiyon üretiminde daha çok kullanılan üretim faktörüdür. Gerek 1 ve gerekse 2 numaralı alanda olalım konfeksiyon üretimindeki nispi artış bilgisayar üretimindeki nispi artıştan daha yüksek olmaktadır. Bu iki malın tüketimlerinin büyüme öncesine göre aynı oranlarda arttığını varsaydığımızı göre hem ihraç hem de ithal edilmek istenen miktarlar çoğalmaktadır. Bu koşullar altında ihraç edilebilir malların üretimi ithal edilebilir malların üretiminden nispi olarak daha fazla artacak ve dış ticaret GSYH'deki toplam artıştan daha yüksek oranda genişleyecektir ki bu tip büyüme *ticareti artırıcı yanlı büyüme* adı verilmektedir. Bu durum söz konusu ülkede dış ticaretin nispi öneminin artışı anlamına gelmektedir ve Şekil 7.7'de bu durum OP'nin OR'den uzaklaşacak şekilde yatay eksene doğru hareket etmesi ile (ROP açısının genişlemesi) gösterilebilir. Eğer sermaye emeğe göre daha hızlı artsaydı aynı modelde bilgisayar üretimi konfeksiyon üretiminden daha fazla artacak, dış ticaret hacmi düşecekti. Çünkü ithal edilebilir malların üretimi ihraç edilebilir malların üretimine göre daha hızlı artacaktır. Şekilde bu durum OP doğrusunun OR doğrusuna yaklaşması ile gösterilebilir. Bu duruma *ticarete karşıt yanlı büyüme* adı verilmektedir.

Şekil 7.7

Yanlı Büyüme

Kaynak: Seyidoğlu
(2007: 120)

Yukarıda ele alınan modelde sadece tek bir üretim faktörü artırılsaydı bu üretim faktörü, bu üretim faktörünü yoğun olarak kullanan sektörde daha çok kullanılır ve tabii ki bu üretim faktörünün yoğun olarak kullanıldığı mal miktarının üre-

timi artar diğerinin üretimi azalırdı. Bu durum iktisat literatüründe “*Rybczynski Teorisi*” olarak bilinir. Örneğimiz için düşünüldüğünde artan emek faktörü, bu faktörü daha çok kullanan konfeksiyon sektöründe çalıştırılacak ve bu sektörün üretimi artacaktır. Burada şu soru akla gelebilir: Konfeksiyon sektörü üretimi için gerekli olan sermaye nereden sağlanacaktır? Konfeksiyon sektörü için gereken sermaye, sermaye yoğun sektör olan bilgisayar sektöründen sağlanacaktır hem de bilgisayar sektörünün üretiminin daralması pahasına. Konfeksiyon endüstrisine olan talep artışı bu endüstride sermaye kazançlarını artıracak için dolayısıyla piyasa mekanizmasının işleyişinin bir sonucu olarak sermaye faktörü konfeksiyon sektörüne kayacaktır.

Teknolojide İlerleme ve Dış Ticaret

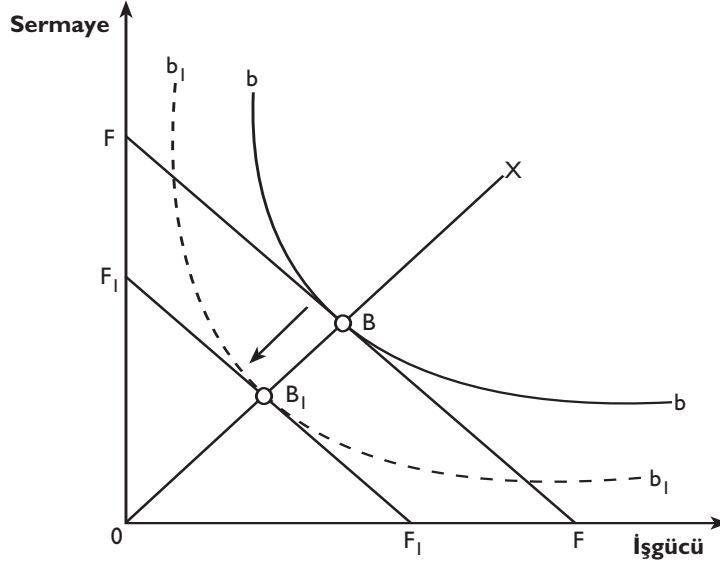
Yirminci yüzyılın son yirmi yılına girildiğinde teknolojik ilerlemenin ülkenin içsel koşullarına bağlı olabileceği düşüncesine katılanların sayısı hayli artmıştır. Oysa o döneme kadar ve özellikle neo-klasik teoride teknoloji dışsal bir faktör olarak kabul edilmekteydi. İktisatçılar gelişmiş ülkelerde emeğin kıt ve pahalı bir faktör olması nedeniyle bu ülkelerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerini emeğin yerine sermayeyi ikame etme amacıyla yaptıklarını ve yeniliklerin/icatların bu şekilde ortaya konulduğunu düşünmektedirler. Bu yöndeki düşünceler “uyarılmış teknolojik gelişme tezi” olarak bilinmektedir.

Bazı teknolojik yenilikler emek tasarrufu, bazı teknolojik yenilikler ise sermaye tasarrufu sağlar, bazıları ise nötr yani yansızdır. Sabit verimler varsayımı altında Şekil 7.8 üzerinde yansız teknolojik ilerlemenin etkisini görmeye çalışalım. Burada bb belirli bir toplam üretim miktarını temsil eden eşürün eğrisidir. Yansız teknolojik ilerleme bb eşürün eğrisini b_1b_1 olarak sola kaydırmıştır. Eğer faktör fiyatları değişmiyorsa üretici emek ve sermayeyi aynı oranda (aynı yoğunlukta) kullanmayı sürdürür ki bu durumda denge noktaları orijinden geçen OX doğrusu üzerinde olacaktır. Yansız teknik gelişmenin yaşandığı sektörde üretim hacmi artacaktır, diğer sektörde ise azalacaktır. Örneğin konfeksiyon üretiminde yansız bir teknolojik ilerleme yaşanır ise bu sektörde üretim maliyetleri düşecek, dolayısıyla üretim miktarı artacaktır. Bu sektördeki üretim artışı üretim faktörü fiyatlarını yükseltir, bilgisayar sektöründeki kaynaklar da konfeksiyon sektörüne geçer, dolayısıyla bilgisayar üretimi azalırken konfeksiyon üretimi artar. Bu ise ülkenin dış ticaretini artırır. Eğer teknolojik ilerleme bilgisayar sektöründe ortaya çıkmış olsaydı dış ticaret azalacaktı. Eğer teknolojik yenilik yansız olmasaydı ve bir sektörde yoğun olarak kullanılan üretim faktöründen tasarruf edici olsaydı o sektördeki üretimi artırıcı veya azaltıcı etkiler daha güçlü olacaktı. Örneğin konfeksiyon sektörü gibi emek yoğun bir sektörde emek tasarrufu sağlayan bir teknolojik ilerleme bu sektörde ortaya çıkacak yansız bir teknolojik ilerlemeye göre konfeksiyon üretimini daha fazla artırır ve bilgisayar üretimini azaltır. Konfeksiyon sektöründe ihtiyaç duyulan sermaye ise faktör fiyatlarındaki artış nedeniyle bilgisayar sektöründen çekilmek suretiyle karşılanacaktır. Eğer teknolojik ilerleme bir sektörde daha az yoğun yararlanılan üretim faktöründen tasarruf edici yönde ise önceden kesin bir sonuç söylenemez. Çünkü bir yandan maliyetlerin düşmesi o sektörde üretimi artırırken öte yandan tasarruf edilen üretim faktörü diğer sektörde çalıştırılmak zorunda kalınacak ve bu sektördeki üretim artacaktır. Dış ticaretin artıp azalması bu iki etkiden hangisinin güçlü olacağına göre değişecektir.

Şekil 7.8

Yansız Teknolojik
İlerlemenin Etkisi

Kaynak: Seyidoğlu,
2007, 125.

Büyüme Ekonomik Refahı Azaltabilir Mi?

İktisadi büyüme normal şartlar altında halkın daha fazla tüketebilmesine imkân sağlayarak ülkenin refah düzeyini artıracaktır. Ancak eğer büyüyen ülke dünya ekonomisinde önemli ağırlığı olan büyük bir ülke ise uluslararası fiyatlar etkileneceği için farklı boyutta etkiler ortaya çıkabilir. Örneğin az önceki örnekte ele alınan ülke büyük miktarda konfeksiyon ihracatı yaptığında dünyadaki ortalama konfeksiyon fiyatlarını, büyük miktarda bilgisayar ithal ettiğinde dünyadaki ortalama bilgisayar fiyatlarını yükseltir, dolayısıyla ticaret hadleri ülkenin aleyhine değişir. Bu ise büyümenin getirdiği kazançların bir kısmının diğer ülkelere transfer edilmesi demektir. Eğer ülkenin büyümesi yansız değil de ticareti artırıcı yanlı ise ülke daha fazla ihraç malı arz edeceği ve daha fazla ithal malı talep edeceği için ticaret hadlerindeki bozulma daha fazla olacaktır. Jagdish Bhagwati büyümenin ülke refahını azaltabileceği bu duruma “Yoksullaştırıcı Büyüme” adını verir. Yoksullaştırıcı büyüme durumunda ticaret hadlerindeki bozulma nedeniyle oluşan refah kaybı iktisadi büyüme nedeniyle oluşan refah artışından daha fazladır ve ülke büyümesine rağmen “yoksullaşmaktadır”. Eğer ülkenin büyümesi yansız değil de ticarete karşı yönlü büyüme ise bu kez ticaret hadleri ülke lehine değişecek ve refah düzeyi yükselecektir. Bu arada diğer ülkelerin büyümediği varsayımı ile hareket edilmektedir eğer diğer ülkeler de büyüyorsa sonuçlar değişecektir.

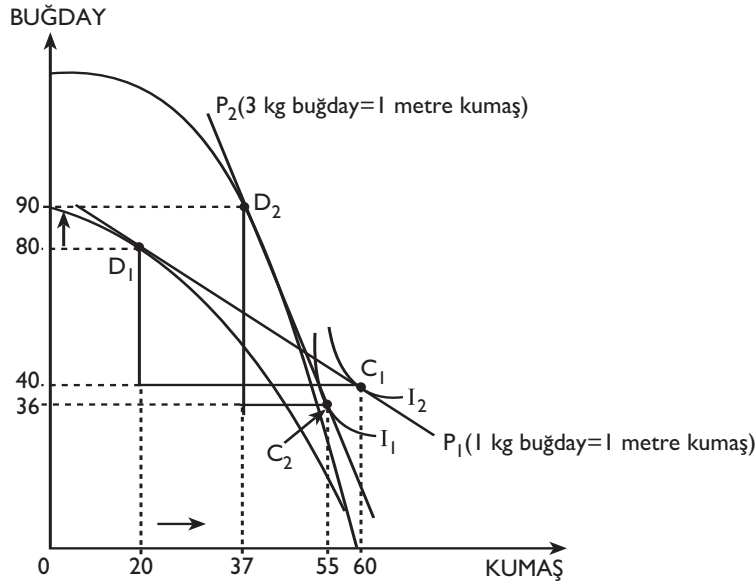
Yoksullaştırıcı büyümeyi bir şekil yardımıyla açıklayalım. Şekil 7.9, Türkiye’nin buğday üretiminde önemli bir ülke olduğu varsayımı ile çizilmiştir ve üretim imkânları eğrilerinden yararlanılmaktadır. Bu durumda Türkiye’nin artan buğday üretimi uluslararası piyasalarda buğday fiyatlarının düşmesine yol açmaktadır. Buğday fiyatı başlangıçta P_1 ’dir ve 1 kg buğday 1 metre kumaşa eşittir. Artan buğday üretimi buğday fiyatını P_2 ’ye düşürmektedir, yani 1 metre kumaş = 3 kg buğday olmaktadır. Bu durumda üretim D1’den D2’ye çıkmaktadır. Buğdayda üretim 80 kg’dan 90 kg’a 10 kg, kumaşta ise 20 metreden 37 metreye toplam 17 metre artmaktadır. Ancak, yeni uluslararası fiyat buğday cinsinden ucuzladığı için yeni tüketici denge

noktası C_2 olmaktadır ki bu nokta C_1 'e göre orijine daha yakın bir farksızlık eğrisi üzerindedir. Yani tüketici daha önce 40 kg buğday, 60 metre kumaş tüketirken şimdi 36 kg buğday ve 55 metre kumaş tüketmektedir. Sonuç olarak dış ticaret haddi kötüleşirken refah seviyesi düşmektedir (Karluk, 2009: 206-207).

Şekil 7.9

Yoksullaştırıcı Büyüme

Kaynak: Karluk (2009: 207)

Yoksullaştırıcı büyüme dünya ekonomisinde sınırlı sayıda ürün üreterek bunu piyasalara süren ülkeler için geçerli olabilmektedir. Örneğin önemli bir bakır üreticisi olan Zambiya veya kahve üreticisi Brezilya için düşündüğümüzde bu ülkelerin bu ürünleri çok miktarda üretip uluslararası piyasaya arz etmesi fiyatları düşürerek bu ülkelerin ihracat gelirlerinin azalmasına yol açabilir. Ama bu gelişmelerin ortaya çıkabilmesi için büyümenin mutlaka ihracat sektöründe ortaya çıkması, ülkenin ihraç mallarına dönük dış talebin fiyat esnekliğinin sert olması, dolayısıyla ihracat artışının fiyatlarda düşmeye yol açması ve ülkenin dış ticarete bağımlılığının yüksek olması gerekmektedir (Karluk, 2009: 207-208).

Ticaret Hadleri: İhracat fiyat endeksinin ithalat fiyat endeksinin oranına ticaret haddi denir.

Petrol ihraç eden ülkeler için yoksullaştırıcı büyüme bir tehdit unsuru mudur?

2 SIRA SİZDE

Dış Ticaretin İktisadi Büyümeye Etkisi

Serbest Ticaretin Yararları ve Karşılaştırmalı Üstünlükler

Serbest dış ticaret ve ihracatın iktisadi büyümeyi uyaran yapısı birçok iktisatçının dikkatini çekmiş ve çeşitli teorilere konu olmuştur. Bunlar arasında en başta Mutlak Üstünlük Teorisi gelmektedir. Klasik Okulun belki de en çok bilinen ismi olan Adam Smith'in serbest ticaret ve uluslararası uzmanlaşmanın yararlarını açıkladığı Mutlak Üstünlük Teorisi'nin temel önerisi, bir ülkenin karşı ülkeye göre hangi malları daha düşük maliyetle üretiyorsa o malların üretiminde uzmanlaşması ve bunları ihraç ederek daha pahalıya üretebildiğini dışarıdan ithal etmesinin iki ülkenin de yararına olacağıdır (Seyidoğlu, 2007: 25-26). Ancak, uluslararası uzmanlaşmayı sadece mutlak üstünlüklerle açıklamak mümkün değildir. Zira, eğer bir ülke bütün malları diğerine göre mutlak olarak daha ucuza elde ediyorsa durum ne olacaktır

sorusu sorulabilir ki bu sorunun cevabını David Ricardo vermiştir (Karluk, 2009: 24): Bir ülke bir malda mutlak olarak dezavantajı olmasına diğer bir deyişle bu malın üretiminde mutlak üstünlüğü olmamasına rağmen, ülkeler arasında ticaret yapılabilir ve bu ticaretten her iki ülke de kârlı çıkabilir. Buna göre, her iki malın üretiminde de mutlak olarak dezavantajlı olan bir ülke, göreceli olarak daha az dezavantajlı olduğu malı üreterek dış ülkelere satarsa bu malın üretim ve ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olur. Bu ülke, “daha fazla mutlak dezavantajlı olduğu” malın üretimini durdurarak bu malı ithal edecektir. Bu kural, “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi” olarak isimlendirilir. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi şu varsayımlara sahiptir (Karluk, 2009: 20-22; Ertürk, 2001: 18): (i) Ekonomik sistemdeki “reel” ve “parasal” değişkenler birbirinden bağımsız olarak belirlenmektedir, yani ekonomide para nötrdür. Ticaret trampa olarak yapılmaktadır. (ii) Değer yaratan tek üretim faktörü emektir. (iii) Üretim faktörleri ülke içinde tam hareketli, ülkeler arasında ise tamamen hareketsizdir. (iv) Ticaret yapan her ülkede üretim faktörleri miktarı sabittir. (v) Ekonomide tam rekabet şartları söz konusudur. (vi) Taşıma maliyetleri sıfırdır. (vii) Ekonomi tam istihdamdadır. (viii) Zevk ve tercihler değişmemektedir.

Klasik Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, bir ülkenin uzmanlaşma sayesinde sahip olduğu üretim kaynaklarını en etkin biçimde kullanabileceğini, en kıt kaynakları kullanan malları kendisi üretmeyip dışarıdan satın aldığı için, üretim kaynaklarından reel tasarruf sağlayacağını ifade etmektedir. Aynı kaynakları daha verimli ve düşük maliyetle üretebildiği ihraç mallarında kullandığı zaman daha yüksek üretim sağlayacak ve ekonomisi büyüyecektir (Kazgan, 1985: 44).

Klasik Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi’ne göre, yurtiçi üretim maliyetleri birbirinden farklı oldukça ülkeler kârlı dış ticaret yapabilirler ve yurtiçi üretim maliyetlerindeki farklılıklar da uluslararası emek verimliliğindeki farkların bir sonucudur (Seyidoğlu, 2007: 27-28). Ancak bu teori, uluslararası emek verimliliğinde farklılık doğuran etkenler üzerinde durmamış ve yurtiçi fiyat farklılıklarının nedenlerine inememiştir. Bu eksikliği gideren teori ise farklı isimlerle anılır: Heckscher-Ohlin Teorisi (HO), Heckscher-Ohlin-Samuelson Teorisi, Faktör Donatımı Teorisi veya Faktör Oranları Teorisi (Gerber, 2005: 58).

Heckscher-Ohlin Teorisi’ne göre (Karluk, 2009: 58-64; Seyidoğlu, 2007: 79-80; Ertürk, 2001: 26-28) bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, üretimi o faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder, yani onları daha ucuza üretir ve o alanlarda uzmanlaşır. Dolayısıyla bu teori şu iki ana varsayıma dayanır: (a) Ülkelerin faktör donatımları birbirinden farklıdır ve tersine dönmemektedir. (b) Mallar faktör yoğunlukları ya da nispi faktör oranları açısından farklılık arzederler. Bazı mallar sermaye-yoğun, bazı mallar da emek yoğun olabilir. Teorinin diğer varsayımları ise Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi’nin varsayımlarıyla örtüşmektedir. Heckscher-Ohlin Teorisi, “bir ülkenin diğer üretim faktörüne göre nisbi olarak daha zengin olduğu faktörü yoğun olarak kullandığı mal üretiminde uzmanlaşması ve bu malları ihraç etmesi gerektiğini öne süren bir genel denge teorisidir” (Karluk, 2009: 61). Dolayısıyla dışa açıklık ve küreselleşme olgusunun ve özellikle “ticari küreselleşmenin” gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yararlı olacağını, bu nedenle uluslararası ticaretin önündeki engellerin ve düzenlerin ortadan kaldırılması gerektiğini de üstü örtülü olarak içermektedir (Günsoy, 2006a: 194).

Serbest Dış Ticaretin Sağlayabileceği Diğer Olumlu Etkiler

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi özellikle tam rekabet ve ölçeğe göre sabit getiri varsayımları nedeniyle önemli eleştiriler almasının ardından bu varsayımları kapsayan yeni dış ticaret teorileri geliştirilmiştir. Şimdi bu teoriler çerçevesinde serbest ticaretin sağlayacağı diğer faydaları açıklayalım (Kazgan, 1985: 42-50; Türker, 2007: 84-96;):

- a) *Ölçek ekonomilerinden yararlanma*: Bir ülkenin dış piyasalara açılması ülkenin üretiminin artmasını, ölçeğin büyümesini ve daha düşük maliyetle üretim yapabilmesini sağlar.
- b) *Ekonomik dinamizmin artması*: Ülkelerin dışa açılmayla birlikte birbirleriyle iletişimlerinin artması farklı ülkelerde yaşayan kişilerin birbirlerinin tüketim biçimlerini tanıyabilmelerini sağlar. Böylece farklı çeşit ve kalitede ürünleri talep etmeye başlayan tüketicilerin bu isteklerine cevap vermeye çalışan ülke içi ekonomiye dinamizm gelirken dış ticaret hacmi de artmaktadır. Ekonomi dinamizm kazanırken tüketici refahı da artmaktadır.
- c) *Rekabet yapısının gelişmesi*: Serbest dış ticaret yapmak üzere dışa açılan firmalar yabancı firmalarla rekabet edebilmek için bir yandan teknolojilerini geliştirmeye diğer yandan da kalitelerini artırıp etkin üretim yapmaya ve maliyetlerini düşürmeye çalışırlar. Dolayısıyla uluslararası rekabet firmaların sürekli olarak dünya piyasalarını izleyerek hareket etmelerini zorunlu kılar. Dışa kapalı bir ekonomide korumacılık sayesinde rekabetten uzak kalan firmalar ise tekel piyasalarında olduğu gibi kaynakları israf eder ve sürekli olarak tekel konumlarını sürdürme çabası içine girerler.
- d) *Teknoloji ve bilgi transferinin kolaylaşması*: Dış ticaret sayesinde firmalar bir yandan yabancı ürünlerde içerilmiş olan yeni teknolojileri ve bilgileri transfer ederken diğer yandan uluslararası bağlantılar sayesinde her türlü pozitif dışsallıktan yararlanabilirler. Böylelikle ülkenin teknoloji düzeyi yükselirken verimlilik de artar. Bu arada dışa açılan ülkelerde artan doğrudan yatırımlar aracılığı ile de yeni teknolojiler, yönetsel beceriler ve know-how ülkeye transfer edilmiş olur.
- e) *Kaynak dağılımının küresel boyutta optimizasyonunun sağlanması*: Dışa kapalı ekonomilerde kamu otoriteleri tarafından genellikle baskı altında tutulan faiz oranları liberalizasyon nedeniyle yatırım-tasarruf dengesini sağlayan gerçekçi bir değışkene dönüşür. Faiz oranları yükselince tasarruflar artacak, daha üretken alanlara yönelecek, optimal kaynak dağılımına ulaşılacak ve iktisadi büyüme hızlanacaktır. Bu teori McKinnon-Shaw Finansal Liberalizasyon kuramı olarak bilinir ve Neo-klasik Finans Teorisi'nin gelişmekte olan ülkelere uyarlanmış şeklidir. Finans piyasalarında görülen bu avantajın benzeri mal piyasalarında ve dış ticarete de görülür ki karşılaştırmalı üstünlükler teorisi bu durumu açıklamaktadır. Tekrar etmek gerekirse eğer ülkeler karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları mallarda uzmanlaşırlarsa kaynakların küresel çapta optimal dağılımı da gerçekleşmiş olur.
- f) *Çarpan etkisi ile millî gelirin artması*: Atıl kapasite ve işsizliğin bulunduğu açık bir ekonomide ihracat artışı aynı tüketim, yatırım ve kamu harcamalarında olduğu gibi toplam harcamaları kendisinin birkaç katı kadar artırır. Artan harcamalar reel üretimin de artmasını yani iktisadi büyümeyi teşvik edecektir. Reel üretim artışı çarpan katsayısına bağlıdır. Keynesyen teorisinin en önemli unsurlarından biri olan "çarpan modeli" artan toplam harcama ve

üretimin yeni yatırımları da uyarması ile “hızlandıran” etkisi dediğimiz daha büyük bir etkiye yol açmakta ve böylece ihracat artışı çok daha önemli miktarda iktisadi büyüme sağlamaktadır.

- g) *Döviz darboğazına girmeyi engellemesi*: Bir ülkenin büyüebilmesi için iç tasarruflar kadar dış finansman yani döviz gelirleri de önemlidir. “İkili açık” denilen bu modelde ek döviz geliri büyümeye geçişi sağlamak için bir önkoşuldur. Döviz gelirinin en sağlıklı kaynağı ise ülkenin ihracat yapması ve bu şekilde sürekli büyümeyi sağlamasıdır.

SIRA SİZDE

Serbest dış ticaret uygulayan ülkelerin döviz darboğazına girmeleri imkânsız mıdır?

Serbest Dış Ticaretin Olumsuz Etkileri

Serbest dış ticaretin ve dolayısıyla küreselleşmenin büyüme üzerinde olumsuz etkilerinin de olabileceğine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunların başında daha önce bahsettiğimiz “Yoksullaştırıcı Büyüme” adı verilen olgu gelmektedir. Burada dış ticaret hadlerinden doğan kaybın büyümenin sağladığı reel gelir artışından fazla olması söz konusudur. Gelişmekte olan ülkelerin dış ticareti serbestleştirerek ihracatı artırmak suretiyle büyümeye çalışmalarının bu ülkeleri reel gelir kaybına uğratabileceğini ileri sürenlerden bir diğeri de R. Nurkse’dir. Nurkse, uluslararası tüketim kalıpları arasında karşılıklı bağımlılık olduğunu ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin tüketicilerini taklit ettiğini düşünmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerde tüketim eğilimini yükselten ve tasarruf eğilimini zayıflatan bir etki oluşturmaktadır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikimi yavaşlarken ithalat da artacaktır. Eğer gelişmekte olan ülkeler gelecekteki tarım ürünleri ve hammadde ihracatına önem vererek (uzmanlaşarak) artan ithalatlarını karşılamaya çalışıyorlarsa dış ticaret hadleri aleyhlerine dönecek ve ülke reel gelir kaybına uğrayacaktır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin serbest dış ticaret ve ihracat artışı yoluyla büyümeye çalışmaları bu ülkelerin koşullarıyla bağdaşmayacaktır. Karşılaştırmalı üstünlüğe göre uzmanlaşmaya karşı çıkan bir diğer düşünür G. Myrdal’dır. Myrdal, ülkeler arasındaki teknoloji düzeyi farklılığının büyümeyi engelleyici bir faktör olduğuna dikkat çekmektedir. Myrdal’a göre dünya ülkeleri ekonomik açıdan “ikili yapı” özellikleri göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler gelir esnekliği düşük olan mallar üretmektedir ve yararlandıkları üretim teknolojileri geridir. Gelişmiş ülkeler ise gelir esnekliği yüksek olan mallar üretmektedir ve üretim teknolojileri ileridir. Myrdal’a göre bu ülkeler arasında eğer serbest dış ticaret başlarsa bu ikili yapı daha da şiddetlenecek, zengin ülkeler daha da zenginleşirken fakir ülkelerin fakirlikleri artacaktır. Çünkü gelişmiş ülkelerin ihracat olanakları daha büyüktür ve bu ülkeler hem sermaye hem de vasıflı emeği kendine çekerek hızlı bir şekilde büyüyeceklerdir. Sermaye ve vasıflı işgücünü kaybeden ülkeler ise varolan zayıf sanayilerini de yitireceklerdir. Serbest dış ticaretin gelişmekte olan ülkelerin aleyhine olduğunu ileri süren bir diğer iktisatçı R. Prebisch’tir. Prebisch teknolojik değişimin etkilerine odaklanmaktadır. Ona göre gelişmiş ülkelerde endüstri yapısında yoğunluk fazladır ve tekelleşmeler görülmektedir. Bu nedenle bu ülkelerde teknolojik ilerlemeler nedeniyle ortaya çıkan verimlilik artışları fiyatları düşürmez ve başta firma sahipleri ve işçilerin olmak üzere üretim faktörü gelirlerini artırır. Zira bu ülkelerde işçi sendikaları da yaygın ve güçlüdür. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere daha düşük fiyata ithalat yapma imkânı da oluşmaz. Aynı düşünce tarzıyla gelişmekte olan ülkelere ortaya çıkan teknolojik ilerlemeler ve verimlilik artışları ihraç mallarının fiyatlarını

düşürecek, yani teknolojik değişimin yararı dış dünyaya aktarılacak ve dış ticaret hadleri sürekli olarak bu ülkelerin aleyhine gelişecektir (Kazgan, 1985: 50-55).

İktisadi Kalkınma Stratejilerinde Küreselleşme ve Dış Açıklık

1980'li yıllara kadar ve özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda, kalkınma yolunda çaba gösteren ülkelerin uyguladıkları stratejilerde “ithal ikamesine dayalı kalkınma stratejisinin” ağırlıklı olduğu görülmüştür. İthalat ikamesi önceleri ithalatla karşılanan yurtiçi piyasa talebinin, devletin yoğun ve yaygın müdahalesi altında, koruyucu ve teşvik edici önlemler uygulanarak yerli üretimle doyurulmasını öngören bir kalkınma stratejisidir. Devlet, bu stratejinin uygulanması sırasında yüksek gümrük tarifeleri, kotalar ve diğer ticari engelleri uygularken döviz kurları, faizler, mal ve üretim faktörü fiyatlarını da kontrol eder ve yönlendirir. Korumacılık uygulanan bu ülkelerde, rekabetten yoksun olarak gelişen sanayinin önce iç piyasanın ihtiyaçlarını karşılayacağı daha sonra da dünya piyasalarının ihtiyaçlarına cevap vermeye başlayacağı varsayılmaktadır. İthal ikamesinin ilk aşamasına tüketim malları sanayisinde başlanır ve bir süre sonra yurtiçi piyasa kapasitesinin sınırına ulaşılır. Bundan sonra ülke ekonomisinin önünde iki seçenek vardır: Dış piyasalara açılmak ve ihracata yönelmek ya da kapsamı ara ve yatırım mallarına doğru genişletmek. İlk seçenek için Güney Kore ve Tayvan, ikinci seçenek için Türkiye örnek olarak verilebilir. Kalkınma sürecinin ilk aşamalarında yararlı olduğu birçok iktisatçı tarafından kabul edilen ithalat ikamesinin bazen önemli sorunlara da yol açabileceği düşünülmekte ve şu şekilde eleştirilmektedir: Öncelikle korumacılık altında çalışan sanayilerde rekabet eksikliği kaynak israfını artırmakta, kaliteyi düşürmekte, monopolleşmeyi teşvik etmekte ve girişimcileri tembelleştirerek pasif hâle getirmektedir. Bu stratejiyi uygulayan ülkelerde ara malı, yatırım malı ve teknoloji ithalatı artmakta ve dışa bağımlılık güçlenmektedir. İthalatı ikame eden endüstrilere yapılan teşvikler ülkede mevcut olan ihracat endüstrilerini zayıflatmaktadır. Bir yandan artan dışa bağımlılık öte yandan mevcut ihracat sanayilerinin zayıflaması ülkenin döviz ihtiyacının artmasına ve buna paralel olarak dış borcun artmasına yol açmaktadır. Öte yandan bu ülkelerde sanayileşme sürecinde uygulanan işgücünden tasarruf edici üretim yöntemleri işsizliğin artmasına yol açmaktadır (Seyidoğlu, 2007: 514-518).

1980'li yıllardan itibaren, gelişmekte olan ülkelerin kalkınabilmek amacıyla dışa açık (dışa dönük) politikalara daha çok ağırlık vermeye başladıkları görülmüştür. Bu yönelmede çok sayıda faktör etkili olmuştur. İthalat ikamesinin ortaya çıkardığı az önce bahsedilen sorunların bir kısmının veya tamamının birçok ülkede birebir yaşanması bu faktörlerin başında gelmektedir. Öte yandan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde 1970'li yılların başından itibaren ortaya çıkan dış borç, durgunluk, ekonomik krizler ve benzeri sorunlardan devletçi politikalar sorumlu tutulmuş ve sürdürülemez hâle gelen bu durum nedeniyle liberal politikalara geçiş yapılması gerektiği düşünülmeye başlanmıştır. Keynesyen politikalardan uzaklaşılması ve klasik iktisatın temel ilkelerini benimseyen iktisatçıların ağırlığının yeniden artmasıyla IMF ve Dünya Bankasının politikaları da bu ideolojik değişimden etkilenmiştir. IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazinesi gelişmekte olan ülkelere bir politikalar demeti önermiş ve bu politikalar demetine “Washington Uzlaşması” adı verilmiştir. Bu uzlaşmanın en önemli iki temel ilkesi dış ticaretin ve uluslararası sermayenin önündeki engellerin kaldırılması yani aslında bir bakıma “ekonomik küreselleşme”dir. IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar gelişmekte

İthalat ikamesine dayalı kalkınma sıklıkla içe dönük kalkınma ile aynı anlamda kullanılmaktaysa da aslında farklı olgulardır. İçe dönük kalkınma ithalat ikamesine dayalı kalkınmadan daha geniş kapsamlı bir kavramdır. İthalat ikamesine dayalı kalkınma içe dönük kalkınma kavramı içinde yer alır. Bunun yanında yurtiçi talep artışından kaynaklanan kalkınma da içe dönük kalkınma kapsamında ele alınmaktadır.

olan ülkelere kredi verirken başta bu iki ilkenin yerine getirilmesi olmak üzere özelleştirme, döviz ve faizin piyasada belirlenmesi ve ekonominin her aşamasında piyasa sisteminin devreye sokulması gibi şartların yerine getirilmesini istemişlerdir. Devletçi ekonomik yapıdan piyasa ağırlıklı bu yapıya geçiş süreci literatürde “yapısal uyum” şeklinde adlandırılmaktadır. 1980’li yıllardan itibaren dışa açık kalkınma modellerinin ağırlığının artma nedenlerinin bir diğeri de ilgili dönemde bazı ülkelerin yaşadıkları deneyimlerdir. Asya Kaplanları olarak da anılan Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Tayvan başarılı dış ticaret politikası uygulamaları ile dışa açık bir şekilde yüksek büyüme oranları yakalamışlardır. Başarılı Japonya, Çin, Tayland ve Malezya deneyimleri de bu kapsamda değerlendirildiğinde “Doğu Asya” bölgesi dışa açık başarılı kalkınma deneyimleri ile anılmaktadır. Bu deneyimler dış ticaretin ve özellikle ihracat sektöründe meydana gelen gelişmelerin ekonomik kalkınmayı uyardığını ve ekonomik kalkınmada ihracat sektörünün öncü sektör olması gerektiğini ileri süren iktisatçıları desteklemiştir. Zira bu görüşü savunanlara göre bir ülkenin ihracatının artması pazar darboğazını genişletmekte, ülkeler arası işbölümünü, uzmanlaşma ve verimliliği artırmaktadır. İhracat kanalından gelirin ve tasarrufların artması Harrod-Domar Büyüme Modeli’ndeki çarpan-hızlandıran ortak modelini işleterek gelirin daha da artmasına sebep olmaktadır. İhracatçı sektörün diğer sektörlerle bağlantıları güçlü ise ihracatın artması diğer sektörlerde de üretimin artmasına neden olacaktır (Karluk, 2009: 219-220).

Literatürde Doğu Asya ülkelerinin başarılı “dışa açık” kalkınma deneyimleri farklı şekillerde değerlendirilmekte ve tartışılmaktadır. Bazı yazarlara göre bu başarıların temelinde ilgili ülkelerin geniş ölçüde piyasa mekanizmasından yararlanmaları, bazılarına göre ise yoğun devlet müdahalesi yatmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde aslında “dışa açık” kalkınma modeli farklı uygulama ve stratejileri kapsamaktadır. Bunların başında yoğun devlet müdahalesini içeren “ihracata dayalı kalkınma stratejisi” gelmektedir. “İhracat odaklı büyüme stratejisi” veya “ihracata dönük sanayileşme” adı da verilen ihracata dayalı kalkınma stratejisinde ülkenin millî ekonomik gücü ve bu güce dayalı bir iktisadi büyüme ön plandadır ve ülkenin üretim yapısının ihracata dönük olarak değiştirilme çabası bulunmaktadır. İhracata dayalı kalkınma stratejisi uygulayan ekonomilerde devlet, ekonominin ihracata odaklanabilmesi ve ihracatın GSYH içindeki payının yükselmesi için piyasaya yoğun bir şekilde müdahale etmekte ve ihracatı özendirilmektedir. İhracata dayalı kalkınma, korumacılık yerine serbest dış rekabeti ve uluslararası uzmanlaşmayı esas alır ve böylelikle ekonominin dinamizm kazanacağını, kalitenin artacağını, yurtiçi monopollerin ortadan kalkacağını, teknolojinin gelişeceğini, ölçek ekonomilerinden yararlanılabileceğini ve iç piyasanın sınırlayıcılığının ortadan kalkacağını savunur. İhracata dayalı kalkınmada sanayileşmede seçicilik söz konusudur ve tüm endüstriler değil gelişebilecek, rekabet edebilecek potansiyele sahip olan endüstriler desteklenir ve teşvik edilir. Dışa açık kalkınma modellerinin bazıları ise tamamıyla piyasa odaklıdır ve kalkınma çabalarında küreselleşme ve dış dünya ile bütünleşme esastır. Ülkenin dış dünya ile başta dış ticaret ve sermaye hareketleri olmak üzere tüm ekonomik ilişkilerinin serbestçe ortaya çıkmasından, kontrollerin azaltılmasından yana ve piyasa odaklı olan bu tür stratejilerde ihracat ön planda değildir ve iktisadi büyüme ihracata endekslenmemiştir. Bu tür stratejilerin temel felsefesinde doğrudan devlet müdahalesine başvurmaksızın mal ve faktör fiyatlarının piyasada ve serbest küresel rekabet koşulları altında belirlenmesi yer almaktadır (Seyidoğlu, 2007: 514-519; Kazgan, 1985: 245-246). Dışa açık

kalkınma modellerinin tümü dayanağını Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nden almaktadır ve yine tümünde kalkınma ve sanayileşmenin itici gücü dış taleptir.

Doğu Asya ülkelerinin başarılı deneyimleri inceleyen bazı sentezci yazarlar bu ülkelerin birçoğunun önce yoğun devlet müdahalesine dayanan “ihracata dayalı kalkınma stratejisi” izlediğini, dışa açıklık oranını yavaşça artırdıklarını ve ülke belirli bir gelişme seviyesine ulaştıktan sonra dış dünya ile tam bir bütünleşmeye geçerek hem iç hem de dış dünya ile ilişkilerinde liberalleşmeye hız verdiklerini savunmaktadır. Dolayısıyla başarılı büyüme-kalkınma süreci yaşayan ülkeler bunu aniden ve hızla küreselleşerek (dışa açılarak) değil, aşamalı bir şekilde küreselleşerek gerçekleştirmişlerdir.

Doğu Asya ülkeleri kalkınma süreçlerinin başında neden korumacılık yapmışlar ve daha sonra yavaşça dışarıya açılmışlardır?

Küreselleşme ve İktisadi Büyüme Üzerine Bazı Gözlemler

Daha önce küreselleşmenin doğrusal bir süreç olmadığı ve dalgalar hâlinde gerçekleştiği üzerinde durulmuştu. Gerçekleşen bu küreselleşme dalgaları sürecinde iktisadi büyümenin nasıl gerçekleştiği ekonomi literatüründe önemli bir tartışma konusudur (Yeldan, 2010): Dünya ekonomisindeki bu dalgalanmalar bir kenara bırakılırsa kesin olan şudur ki sanayi devriminden sonraki dönemde ve yaklaşık olarak son 250 yılda dünya ülkeleri hızlı bir şekilde büyümüştür. İktisadi büyüme oranı 19. yüzyılda % 2 iken 20. yüzyılda % 3'e kadar çıkmıştır. Büyüme oranı dünya ekonomisinin o dönemdeki rakipleri arasında önemli ölçüde farklılaşmıştı. 1580-1840 yılları arasında ekonomik lider olan Hollanda'nın ortalama büyüme oranı % 0,2 iken liderliği ondan devir alan İngiltere'nin 1840-1890 arası ortalama büyüme oranı % 1,2 olmuştur. Tablo 7.4'te görüleceği üzere Sahra-Altı Afrika, Asya, Latin Amerika ve Doğu Avrupa endüstriyel çıkış ve 19. yüzyıl küreselleşmesi döneminde dünya ortalamasının altında büyüyen bölgeler olmuşlardır. 1820'den itibaren Batılı devletler olağanüstü hızla büyümüşlerdir. 1820'den 1992'ye kadar dünya nüfusu beş katına çıkarken dünya GSYH'si 40 kat, kişi başına millî gelir 8 kat ve nüfus 5 kat artmıştır. Bu arada devletler arası ticaret ise tam 540 kat artmıştır. 1870-1913 dönemi 19. yüzyıl küreselleşmesinin zirveye ulaştığı dönemdir. 1913-1950 döneminde savaş ve buhran süreci yaşanmıştır. 1950 yılında başlayıp 1973 Petrol Krizi'ne kadar olan ve “altın çağ” olarak anılan bir dönemde dünya GSYH'si yılda ortalama % 2,9 oranında, ülkelerarası ticaret ise yılda ortalama % 7 oranında artmıştır. 1970 sonrasında günümüze yaşanan küreselleşme dönemine 20. yüzyıl küreselleşmesi denir. İlgili dönemde yaşanan petrol krizlerine dış borç krizleri eklenmiş, sanayileşme hızı kaybetmiş ve kârlılık oranları düşmüştür. Batılı ülkeler bilgi ve teknoloji temelli hizmet ekonomilerine dönüşürken sanayi tesislerini yavaşça ucuz işgücünün bulunduğu Doğu Asya ve Latin Amerika'nın bazı bölgelerine kaydırmışlardır. Bu arada sanayisizleşme yerini finansallaşmaya bırakmış, üretim ve finans sektörü arasındaki bağlar kopmuştur. Tablo 7.4'te görüldüğü gibi 1974-2004 arasındaki ortalama büyüme oranları 1950-1973 dönemi ortalama büyüme oranlarına göre düşüş göstermektedir. Bölgesel olarak bunun tek istisnası Asya'dır ve bu bölgede büyüme oranları % 3,8'den 4,1'e yükselmiştir.

Tablo 7.4
Küreselleşme
Dalgaları ve Büyüme
Aşamaları

Kaynak: Summers-
Heston, Penn
Tabloları ve
Maddison, 2006'dan
bazırlayan Yeldan
(2010: 51).

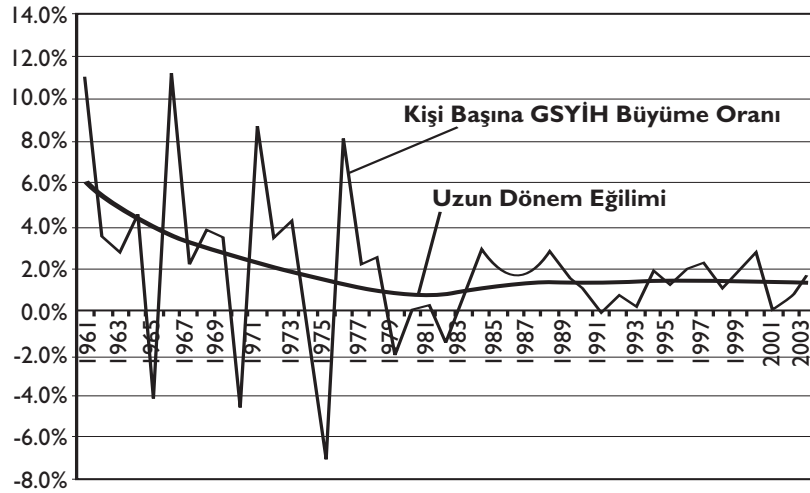
	Endüstriyel Çıkış ve 19. Yüzyıl Küreselleşmesi	Uzun Yirminci Yüzyıl 1900-1992	Altın Çağ 1950-1973	Yirminci Yüzyıl Küreselleşmesi 1974-2004
Batı Avrupa	1,1	1,9	3,9	2,1
ABD, Kanada, Avustralya	1,5	1,8	2,4	1,7
Doğu Avrupa	0,7	1,3	3,5	2,3
Güney Avrupa	0,8	1,8	4,9	1,9
Latin Amerika	0,6	1,6	2,5	1,1
Asya	0,3	1,7	3,8	4,1
Sahra-Altı Afrika	0,1	1,0	2,0	0,2
Dünya	0,8	1,5	2,9	1,9

Şekil 7.10'da küresel boyuttaki büyüme oranlarının değişimi yer almaktadır. Görüldüğü gibi büyüme oranlarında 1960'lı ve 1970'li yıllarda yüksek volatilitite (iniş ve çıkışlar) yaşanmıştır. Dünya genelinde neo-liberal düşünce akımlarının güç kazandığı 1980'li yıllardan itibaren ise büyüme oranlarında düşme eğilimi ortaya çıkmış, büyüme volatilitesinde ise azalma meydana gelmiştir. 1980'li yıllardan itibaren büyüme oranları nispi olarak istikrar kazanmış olmakla beraber önceki dönemlerle karşılaştırıldığında daha düşük seviyelere inmiştir. Uzun dönem büyüme eğilimini gösteren eğri, 1980 öncesinde % 6 civarında olan ortalama büyüme oranının 1980'li yıllar sonrasında % 0-2 bandında hareket ettiğini göstermektedir. Serbest piyasa ve küreselleşmeciler eğilimlere rağmen büyüme oranlarındaki bu düşme eğilimi, IMF'nin 2004'deki yayınlarında özellikle dikkat çekildiği gibi, G-7 ülkelerinin maliye bakanlarının ve merkez bankası başkanlarının "Gündem Büyüme" başlığı altında toplanmalarına yol açmıştır.

Şekil 7.10

Küresel Büyüme
Oranı (1961-
2003)

Kaynak: Heintz
(2006), s.5'ten
Günsoy ve Günsoy
(2009: 278)

Küresel büyüme oranlarında 1980 sonrasındaki düşme eğilimi, Çin ve Hindistan dikkate alındığında farklı bir görünüm almaktadır. Şekil 7.11'den görüleceği

üzere, Çin ve Hindistan büyüme oranlarında belirgin bir farklılık göze çarpmaktadır. Bu iki ülkenin büyüme oranı istikrarlı bir şekilde yükselmekte ve diğer ülkelerin tersine hareket etmektedir. 1980'li yıllardan itibaren bu iki ülkenin büyüme oranı % 8 gibi ulaşılması güç bir seviyeye yükselmiştir ve bu eğilim içinde bulunduğumuz dönemde de devam etmektedir. Küresel büyüme oranının gelişiminde bu ülkelerin pozitif etkisi oldukça önemlidir ve bu iki ülke hariç tutulduğunda küresel büyüme oranı daha da düşük çıkmaktadır.

Çin ve Hindistan'ın bu derece yüksek hızla büyümesinin sebebi sizce nedir?

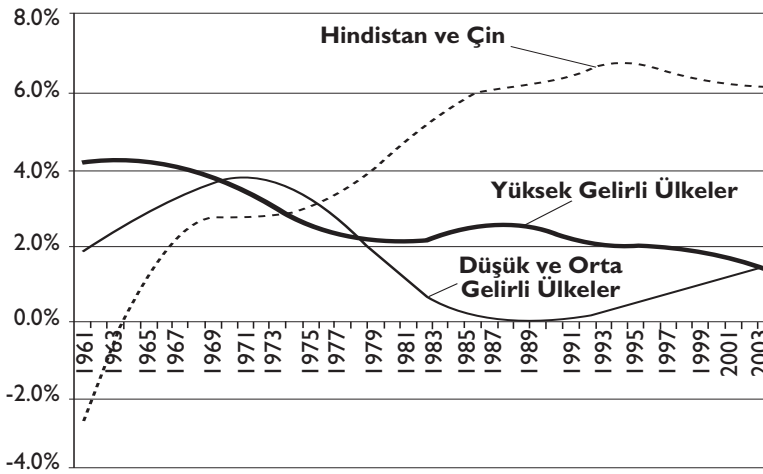

SIRA SİZDE

Şekil 7.11

Ülke Grupları İtibariyle Küresel Büyüme (1961-2003)

Kaynak: Heintz (2006), s.6'dan Günsoy ve Günsoy (2009: 280).

Dünya ülkelerinin büyüme oranlarındaki farklılığı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrımında incelersek gelişmiş ülkelerdeki hız kaybı daha çok belirginleşmektedir. IMF verilerine göre gelişmiş ülkelerin GSYH'si 1980-89 döneminde yıllık ortalama % 2,2, gelişmekte olan ülkeler ise % 1,9 büyümüşlerdir. 1990-99 döneminde gelişmiş ülkeler % 1,9, gelişmekte olan ülkeler % 3,6; 2000-2001 döneminde gelişmiş ülkeler % 1,7, gelişmekte olan ülkeler ise % 3,2 büyümüşlerdir. Gelişmekte olan ülkeler, 1990-99 ve 2000-2001 yıllarında gelişmiş ülkelerin büyüme hızının yaklaşık iki katı kadar büyüyebilmişlerdir. Ülkeler bazında incelendiğinde daha şaşırtıcı sonuçlara ulaşılabilir. Örneğin Çin aynı dönemlerde sırasıyla % 9,5, % 9,7 ve % 7,6; Çin hariç Asya Kaplanları % 7,0, % 7,4 ve % 6,1; Hindistan ise % 6,0, % 5,6 ve % 4,8 oranında büyümeyi başarmışlardır (Türel, 2003:14). Uluslararası ekonomik kuruluşların tahminlerine göre GSYH büyüklüğü açısından 2016 yılında Çin ABD'yi yakalayacak ve daha sonraki yıllarda da geçecektir.

Peki iktisadi büyüme ile küreselleşme ve özellikle dışa açıklık arasında bir ilişki var mıdır? Bu konu oldukça merak uyandırmış ve çok sayıda araştırma bu meseleye odaklanmıştır. Araştırmaların bir kısmı dış ticaret ile iktisadi büyüme, bir kısmı finansal serbestlik (uluslararası finansal bütünleşme) ile iktisadi büyüme ilişkisini sorgularken bir kısmı da her iki boyutun ve bunlar dışındaki küreselleşme boyutlarının iktisadi büyüme ile ilişkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Daha başka bir deyişle ülkelerin "ekonomik bütünleşmeleri" ile "ekonomik yakınsamaları" arasında yakın bir ilişki olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Bu araştırmalarda di-

Yakınsama: Solow modelinde aynı yapısal özelliklere ve eşit teknoloji düzeyine, aynı nüfus artış haddine, aynı yıpranma oranına sahip ülkelerden kişi başına düşen millî geliri düşük olanların kişi başına düşen geliri yüksek olanları onlardan daha hızlı büyüyerek yakalayabileceğini ileri süren öngörüdür.

şa açıklığın ölçüsü olarak çok farklı değişken kullanılmıştır. Araştırmacıların büyük çoğunluğu dışa açıklığın ölçüsü olarak ihracat ve ithalat toplamının GSYH'ye oranını kullanırken bazıları ise sadece ihracatın GSYH'ye oranını, ortalama tarife oranlarını, tarife dışı engellerin oranını, döviz kontrollerinin ölçüsü olarak karaborsa döviz kurunun resmî döviz kuruna oranını, devlet kontrollerinin oranını, dış ticaret hadlerini, sermaye hareketleri oranını kullanmış, kimi araştırmacılar ise çok sayıda değişkenden oluşan bileşik endekslerden yararlanmışlardır. Daha önce bahsedildiği üzere, Günsoy (2006)'da gösterildiği gibi küreselleşme bütüncül bir süreçtir ve bir ülke küreselleşirken tüm boyutlarıyla birlikte dışa açılmaktadır. Dolayısıyla dışa açıklığın hangi göstergesi veya göstergeleri analize dahil edilirse edilsin küreselleşme sürecini temsil etme yeteneği yüksek olacaktır. Dünya Bankası'nın 1987 yılında yapmış olduğu araştırma dışa çok açık ülkelerde iktisadi büyüme hızının diğerlerine göre yüksek olduğunu, orta derecede açık, orta derecede içe dönük ve tamamen içe dönük ülkelerde ise büyüme hızının oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Öte yandan, Sachs ve Warner'ın 1995, Sebastian Edwards'ın 1998 tarihli çalışmaları da dışa açıklık ile ekonomik gelişme arasında olumlu ilişki olduğunu göstermiştir (Karluk, 2009: 223). Bugüne kadar yapılmış olan araştırmaların sonuçlarına göre istisnalar olmakla birlikte genelde iktisadi büyüme ile dışa açıklığın, özellikle de iktisadi büyüme ile dış ticaretin birbiriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Ama bu ilişkide nedensellik konusu kesin çizgilerle belirlenememiştir (Yeldan, 2010). Yani dışa açıklığın mı iktisadi büyümeye yoksa iktisadi büyümenin mi (yani ekonomideki gelir artışı, talep artışı ve canlılığın) dışa açıklığa yani dış ticarete neden olduğu açık değildir. Burada birbirine geçmiş bağlantılar söz konusudur. Örneğin araştırmanın yapıldığı dönemde araştırmaya konu olan ülkelerde aynı anda birbiriyle ilişkili çok sayıda toplumsal ve ekonomik olay meydana gelmekte, küreselleşme süreci de bir yandan şekil ve içerik değiştirirken bazen tersine dönmekte ve etki-tepki ilişkileri karmaşık bir hâl almaktadır. Dolayısıyla ilişkinin kesin hatlarla ortaya konulması güçtür. Bazı araştırmacılar dışa açık başarılı büyüme sergilemiş ülkelerde bunun serbest bir şekilde değil planlı ve kontrollü devlet müdahalesi ile gerçekleştiğini ileri sürmektedirler.

Özet

Küreselleşme kavramı

Küreselleşme hakkında çok geniş bir tartışma zemini olmasına rağmen küreselleşmenin ne olduğu konusundaki görüşler arasında bir uzlaşma bulunmamaktadır ve bu kavramın sınırları henüz kesin değildir. Küreselleşme, ulusal (yerel) unsurların tüm dünyaya yayılması, uluslararası unsurların ise ulusal (yerel) hâle gelmesidir. Yüzyılımızın başında artık dünya ülkeleri daha fazla bütünleşmiş, aralarındaki ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel bağlar güçlenmiştir. Küreselleşme artık sadece ekonomik bir olgu değil, toplumsal yaşamın birçok ayrıntısını kapsayan bir oluşumdur. Küreselleşme bütün bunların ötesinde çok boyutlu bir kavramdır.

Küreselleşmenin farklı boyutları

Ekonomik küreselleşme; ticaretin, üretimin, yatırımın, finansal faaliyetlerin, teknolojinin, ekonomik sistem ve ideolojilerin uluslararasılaşması ve bağımlılaşması sürecidir. Siyasal küreselleşme; ulusal toplum düzeyinde geçerli olan siyasal yönetim modellerinin küresel düzeyde geçerlilik kazanması ve yaygınlaşmasıdır. Toplumsal küreselleşme; toplumların birbirine yaklaşarak homojenleşmesi ve dünya genelinde mevcut olan tüm toplumların içinde bulunulan zaman diliminde egemen olan toplum tipine benzer özellikler kazanmaya başlamasıdır. Kültürel küreselleşme; ulusal kültürlerin farklı ulusal kültürlerden etkilenmesi veya onları etkilemesi, belirli ulusal kültürlerin yaygınlaşması sürecidir. Teknolojik küreselleşme; genellikle bilim ve teknoloji de ileride olan ülkelerde ortaya çıkan yeniliklerin, üretim sistemlerinde ve iş süreçlerindeki değişikliklerin uluslararası hâle gelmesi ve dünyaya yayılmasıdır.

Küreselleşme dalgaları

Küreselleşme süreci doğrusal bir süreç değildir ve küreselleşme derecesi düzenli olarak yükselmemektedir. Dolayısıyla küreselleşme düzeyi dönemden döneme farklı düzeylerde gerçekleşmektedir. Birçok araştırmacı dünya ekonomi tarihinde tek bir küreselleşme dalgası değil çok sayıda küreselleşme dalgasının ortaya çıkmış olduğunu savunmaktadır. Birçok eserde genel kabul gören görüş ise küreselleşmenin 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda olmak üzere iki büyük dalga hâlinde dünyayı etkilediğidir.

İktisadi büyüme teorilerinde küreselleşme ve dışa açıklık

Klasik Teori'de ticaret uzmanlaşmayı sağladığı için büyümenin motorudur. Dış ticaret sayesinde üretim fazlası satılabilir. Dış ticaretin teknoloji ve bilgi transferi gibi dinamik kaynakları teoriye dahil edilmemiştir. Neo klasik Teori'de dış ticaret üretim faktörlerinin etkin kullanımını sağlar. Keynesyen Teori ekonominin talep yönünü ön plana çıkarmış, arz yönüne odaklanmamıştır. Post Keynesyen Teori'de Post Keynesyenler iktisadi büyümede toplam talebin önemine dikkat çekerek, İçsel Büyüme Modelleri'nde ise küreselleşme, dışa açıklık ve uluslararası ticaret büyüme oranı üzerinde sürekli bir etkiye sahiptir.

Kalkınma stratejilerinde küreselleşme, dışa açıklık ve büyüme ilişkisi

1980'li yıllara kadar ve özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda, kalkınma yolunda çaba gösteren ülkelerin uyguladıkları stratejilerde "ithal ikamesine dayalı kalkınma stratejisinin" ağırlıklı olduğu görülmüştür. İthalat ikamesi önceleri ithalatla karşılanan yurtiçi piyasa talebinin, devletin yoğun ve yaygın müdahalesi altında, koruyucu ve teşvik edici önlemler uygulanarak yerli üretimle doyurulmasını öngören bir kalkınma stratejisidir. 1980'li yıllardan itibaren, gelişmekte olan ülkelerin kalkınabilmek amacıyla dışa açık (dışa dönük) politikalara daha çok ağırlık vermeye başladıkları görülmüştür. Bu yönelimde çok sayıda faktör etkili olmuştur.

Küreselleşme ve iktisadi büyüme ilişkisi

Bugüne kadar yapılmış olan araştırmaların sonuçlarına göre istisnalar olmakla birlikte genelde iktisadi büyüme ile dışa açıklığın, özellikle de iktisadi büyüme ile dış ticaretin birbiriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Ama bu ilişkide nedensellik konusu kesin çizgilerle belirlenememiştir. Yani dışa açıklığın mı iktisadi büyümeye yoksa iktisadi büyümenin mi (yani ekonomideki gelir artışı, talep artışı ve canlılığın) dışa açıklığa yani dış ticarete neden olduğu açık değildir. Burada birbirine geçmiş bağlantılar söz konusudur ve tartışmalar hâlen devam etmektedir.

Kendimizi Sınayalım

1. Ulusal unsurların tüm dünyaya yayılması, uluslararası unsurların ise ulusal hâle gelmesine ne ad verilir?

- Küreselleşme
- Bölgeselleşme
- Gelişme
- Kalkınma
- Difüzyon

2. Aşağıdakilerden hangisi ticari küreselleşmenin göstergelerinden biridir?

- Enflasyon oranı
- Deflasyon oranı
- Devalüasyon oranı
- Spekülasyon oranı
- İhracatın GSYH'ye oranı

3. Ülkeler arasındaki sermaye hareketleri ve her türlü finansal işlemin önündeki engellerin giderek azalmakta oluşu hangi küreselleşme türüne işaret eder?

- Ticarî küreselleşme
- Teknolojik küreselleşme
- Finansal küreselleşme
- Siyasal küreselleşme
- Üretimin küreselleşmesi

4. Aşağıdakilerden hangisi uluslararası işgücü göçlerine neden olan bir faktör **değildir**?

- Savaşlar
- Doğal afetler
- Devletin politik düzeni ile ters düşmek
- Gezi ve macera tutkusu
- Gümrük tarifelerinin azalması

5. Genel kabul gören görüşe göre dünya üzerinde gerçekleşen kaç büyük küreselleşme dalgası vardır?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

6. Aşağıdakilerden hangisi küreselleşme derecesini azaltıcı faktörlerden biridir?

- Kapitalizm
- Siyasi liberalizm
- İletişim maliyetlerinde düşmeler
- Pozitif göçmen politikaları
- Korsanlıklar

7. Aşağıdakilerden hangisi küreselleşme derecesini artırıcı faktörlerden biridir?

- Dışa kapanma
- Uluslararası soğuk savaş
- İhracata dönük sanayileşme stratejisi
- İthal ikameci sanayileşme
- Uluslararası monopoller

8. Dış ticareti, "uzmanlaşmayı sağladığı için büyümenin motoru olarak gören" teorik yaklaşım aşağıdakilerden hangisidir ?

- Klasik büyüme teorisi
- Neo-klasik büyüme teorisi
- Keynesyen büyüme modelleri
- İçsel büyüme modelleri
- Post-Keynesyen büyüme modelleri

9. Adam Smith'in serbest ticaret ve uluslararası uzmanlaşmanın yararlarını açıkladığı teorisi aşağıdakilerden hangisidir?

- İçsel büyüme teorisi
- Azalan verimler kanunu
- Faktör donatımı teorisi
- Mutlak üstünlük teorisi
- Karşılaştırmalı üstünlük teorisi

10. Bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, üretimi o faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde edeceğini, o malları ucuza üreteceğini ve o alanlarda uzmanlaşacağını ileri süren teori aşağıdakilerden hangisidir?

- Mutlak üstünlük teorisi
- İkiz açık teorisi
- Heckscher-Ohlin teorisi
- Solow dış ticaret teorisi
- Genç endüstriler tezi

Yaşamın İçinden

Çin'de Reel Büyüme Son Dokuz Yılda Rekor Kırdı CRI (Çin Uluslararası Radyosu) 15.08.2012

Çin'in 2003-2011 yıllarında ortalama % 10,7 reel büyüme kaydettiği açıklandı.

Çin Ulusal İstatistik Bürosu, bugün (15 Ağustos) yayımladığı rapora göre, ülke ekonomisi söz konusu dönemde kaydettiği büyüme oranıyla % 3,9'luk dünya ortalamasını geride bırakmakla kalmadı, aynı zamanda reform ve dışa açılma politikasının uygulanmasından bu yana % 9,9 ortalamanın da üstüne çıktı.

Öte yandan, küresel hasılanın 2002 yılında % 4,4'ünü yaratan Çin ekonomisi, 2011 yılında payını % 10'a yükseltti. Aynı dönemde, Çin'in küresel büyümeye katkısı % 20 düzeyinde olurken, kişi başı milli gelir 1135 dolar-dan 5432 dolara çıktı.

Rapora göre ayrıca, Çin ekonomisinin hızla geliştiği son 10 yılda, yapısal alanda büyük ilerlemeler kaydedildi. Ekonomik gelişmede esneklik ve rekabet gücü belirgin biçimde arttı. Talep yapısında büyük iyileşme göze çarparken, kentleşme giderek hız kazandı ve ülkenin orta ve batı kesimlerinde kalkınma hızlandı.

Bu arada, Çin'de kentsel ve kırsal nüfusun gelir artış hızında da son 10 yılda hızlı genişleme gerçekleşti. Kent-sel kesimde ortalama kişi başı harcanabilir gelir, mevsimsel etkilerden arındırıldığında reel olarak % 9,2 arttı. Kırsal kesimde ise aynı ortalama % 8,1'le tarihin en hızlı büyüme oranlarından birini yakaladı. Bunun yanı sıra, ülke çapında sosyal güvenlik sisteminin kurulması konusunda son derece büyük adımlar atıldı ve böylece temel sağlık sistemi oluşturuldu.

Raporda son olarak, iktisadi büyümenin dengeli, eşgüdümlü ve sürdürülebilir olmaması sorununun mevcudiyetini koruduğu belirtilerek, büyümenin dayanaklarının gücünü zayıflaması, doğal kaynak ortamının büyümeyi sınırlayıcı etki yapması, gelir dağılımı farklılığının giderek ağırlaşması, bilimsel inovasyon alanında yeterli seviyeye erişilmemesi gibi bilimsel kalkınmanın önündeki engellerin hâlen varlıklarını koruduğuna dikkat çekildi.

Kaynak: CRI, <http://turkish.cri.cn/781/2012/08/15/1s142387.htm> (17.08.2012)

Okuma Parçası

Küreselleşme Zor Dönemekte

Bütün dünya ABD ekonomisine odaklanmış beklerken asıl bozulmanın Avrupa'da olduğu uzun süre gözden kaçtı. İngiltere'de gayrimenkul piyasasında başlayan bozulmanın ekonominin öteki alanlarına da atlayacağı ama bunun Avrupa'nın geri kalan ülkelerini pek etkilemeyeceği düşünülüyordu. Hatta pek çok yorumcu ABD ekonomisinde resesyona doğru giden gerilemeyi gelişme yolundaki ülkeler arasında yer alan BRIC ülkeleriyle (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) birlikte Avrupa Birliği'nin dengeleyeceği yolunda görüş belirtiyordu.

Bu tartışmaların ardından üç gelişme ortaya çıktı: (1) ABD ekonomisi resesyona girmedi. Hazine ve Fed'in parasal temele dayalı destekleri ABD ekonomisinin resesyona girmesini ve dolayısıyla küresel çapta sistemik bir kriz çıkmasını önledi. En azından şimdiye kadar başarılı oldu ki ABD ekonomisi potansiyelinin ötesinde (% 3.3 oranında) büyüdü. (2) Avrupa ekonomileri, başta İngiltere olmak üzere küresel daralmadan giderek daha fazla etkilenmeye başladılar. Avro bölgesinde 2008 için Avrupa Komisyonu'nca yapılan son büyüme tahmini % 1.3'e, İngiltere için büyüme tahmini de % 1.1'e düşürülmüş durumda. AB'nin tamamına bakarsak büyüme tahmininin % 1.4'e revize edildiğini görüyoruz. Komisyonun enflasyon tahminleri de bozulma beklentisinin arttığını gösteriyor. Avro bölgesi için enflasyon beklentisi % 3.6'ya, AB'nin tümü için ise % 3.8'e yükseltilmiş bulunuyor. (3) Gelişme yolundaki ülkeler de küresel daralmadan etkilenmeye başladılar. Bu ülkelerin ihracat sıkıntıları ve dolayısıyla büyüme ve enflasyon sorunları ortaya çıkmaya başladı. Büyümenin gerilediği Çin'de enflasyon % 6.3'ü, Rusya'da % 14'ü, Brezilya'da % 6.4'ü, Hindistan'da % 8.3'ü gösteriyor.

Dikkatler tam Avrupa'ya ve gelişme yolundaki ekonomilere yoğunlaşmışken bu kez LehmanBrothers'ın iflası, Merrill Lynch'in Bank of America tarafından alınması ve son olarak da AIG'in zor durumda olduğuna dair söylentilerin gerçeğe dönüşmesiyle birlikte yeniden ABD gündemin ilk sırasına oturdu. Fed ve ABD Hazinesi ABD ekonomisindeki bozulmayı parasal destekler kullanarak çözmeye çalışıyorlar. Fed, faizleri etkin biçimde kullanarak ve negatif faiz verme riskini üstlenerek, Hazine'de bütçe açığını büyütmeyi göze alarak parasal desteği sürdürüyor. 2007 yılında GSYH'nın % 1.2'sine gerilemiş olan bütçe açığı Bütçe Ofisi'nin (OMB) tahminlerine göre yılsonunda yeniden % 3'e tırmanmış olacak. Fed da-

ha dün piyasaya yeniden 70 milyar dolar likidite enjekte etmeye başladı. Sistemik krizi önlemek için yapılan bu müdahalelerin ahlaki çöküntü yaratıp yaratmayacağına bakılmadığı gibi enflasyonist olmasına da çok aldırmadı. Çünkü bu aşamada asıl olan krizi önleyip ekonomiyi ayakta tutabilmektir. ABD yetkilileri uyguladıkları Keynesyen para ve maliye politikasıyla bunu en azından şimdilik başarmış görünüyorlar.

Bu aşamadaki en kritik soru şu: Acaba Avrupa da ABD'nin uyguladığına benzer bir para ve maliye politikası uygulasa bu hızlı çöküşü durdurup tersine çevirebilir mi? Ben bunun oldukça zor olduğunu düşünürüm. Bu düşüncemi destekleyen iki temel dayanağım var: (1) Avro bölgesinde yetki ve yetkili karmaşası var. Her ne kadar para politikasını uygulayacak kurum Avrupa Merkez Bankası (ECB) olarak görünse de bu kurum para politikası uygulamasında Fed kadar rahat değil. Fed, faizi indirirken de çıkarırken de çok fazla itirazla karşılaşmıyor. Oysa ECB'nin atacağı her adımda her kafadan bir ses çıkıyor, eleştiriler artıyor. Öte yandan ABD'de maliye politikasını tek elden uygulamak mümkün. Oysa Avrupa'da Maastricht kriterlerine dayanan bir çerçeve olsa da her ülke kendine göre bir maliye politikası uygulamasına giriyor. (2) Avro bölgesindeki farklılıklar ABD'nin içsel farklılıklarından çok daha büyük. Yani örneğin Almanya ile Slovenya ya da Fransa ile Yunanistan arasındaki farklılıklar uygulanacak maliye politikasını bütünlükten uzaklaştırabilirdiği gibi para politikasının etkinliğini de bozabiliyor.

Özetle şunu söylemek gerekiyor: ABD krizi önleyebilirse küresel sistem ayakta durmaya devam edecek, ama ABD kendi krizini önleyemezse küresel sistemin geri kalanının bırakın ABD'yi dengelemesini ayakta durması bile söz konusu olamayacak.

Kaynak: Mahfi Eğilmez, Radikal Gazetesi, 18.09.2008
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=899256&Yazar=MAHF%DD%20E%D0%DDLMEZ&CategoryID=101> (10.08.2012)

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız yanlış ise “Küreselleşme Kavramı ve Boyutları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise “Ticaretin Küreselleşmesi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. c	Yanıtınız yanlış ise “Finansal Küreselleşme” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise “İşgücünün Küreselleşmesi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız yanlış ise “Küreselleşme Dalgaları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise “Küreselleşme Dalgaları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise “Küreselleşme Dalgaları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyüme Teorilerinde Küreselleşme ve Dış Açıklık” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız yanlış ise “Serbest Ticaretin Yararları ve Karşılaştırmalı Üstünlükler” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız yanlış ise “Serbest Ticaretin Yararları ve Karşılaştırmalı Üstünlükler” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Öncelikle dışa açıklık tek başına bir gelişmişlik göstergisi değildir. Sadece dış ticaret hacminin GSYH'deki payına bakılarak bir ülkenin gelişmişlik düzeyini ölçemeyiz. Öte yandan gelişmiş ülkelerin GSYH'si gelişmekte olan ülkelere hayli yüksektir. Dolayısıyla dış ticaret hacimleri ne kadar büyük olursa olsun GSYH'ye oranı düşük kalmaktadır. Örneğin ABD'nin sadece dış ticaret açığı, yani ihracat ve ithalat arasındaki fark çok sayıda ülkenin toplam GSYH'si kadardır. Oysa yaklaşık olarak 15 trilyon dolar olan ABD'nin GSYH'sine oranlandığında bu rakam oldukça düşük görülmektedir. Bir başka neden de gelişmekte olan ülkelerin dışarıya daha çok sanayi malı dışındaki ürünleri, hammaddeleri ve tarımsal ürünleri satmaları, bunun karşılığında da başta tüketim malları ve ara mallar olmak üzere büyük miktarda ithalat yapmalarıdır. Dolayısıyla bu ülkelerin dış ticaret hacimleri hızlı bir şekilde artmaktadır.

Sıra Sizde 2

Bazı hammaddeler için geçerli olan yoksullaştırıcı büyümenin petrol gibi bir hammadde için geçerli olması belirli şartların varlığına bağlıdır. Petrol dünya piyasalarında çok talep edilen bir maldır ve talebinin fiyat esnekliği de çok yüksek değildir. Yani dünya petrol talebi fiyat yükselmelerine karşı çok duyarlı değildir. Diğer yandan Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) kendi kotaları dışında ülkelerin üretimlerini diledikleri gibi artırmalarına izin vermemektedir. Dolayısıyla bir ülkenin arzı artırarak fiyatı düşürme imkânı azdır. Benzer durumlar altın, gümüş, elmas vb. değerli madenler için de geçerlidir.

Sıra Sizde 3

Serbest ticaretin varlığı ülkenin döviz sıkıntısı çekmeyeceği anlamına gelmez. Eğer ülkenin ithalatı ihracatından daha hızlı artıyorsa dış ticaret açığının finansmanı sorun olmaya başlar. Ülke hizmetler dengesi fazlası, turizm gelirleri, işçi dövizleri gibi kalemler ile bu açığı kapatamıyorsa sermaye hareketleri ile (doğrudan yabancı yatırım, borçlanma, sıcak para vb.) kapatmaya çalışır. Eğer ödemeler bilançosunun bu kalemleri de dış ticaret açığını kapatamıyorsa IMF gibi uluslararası kuruluşlara başvurulur. Dış ticaret açığı son çare olarak döviz fiyatındaki ayarlama ile çözümlenebilir. Ülkede sabit kur sistemi uygulanıyorsa devalüasyon yapılır ve ithalat basıktı altına alınır. Ülkede esnek kur sistemi uygulanıyorsa döviz kuru artan talebe paralel olarak yükselir ve ihracat teşvik edilirken ithalat azalır.

Sıra Sizde 4

Gelişme yolundaki bir ülkede firmaların ölçekleri henüz küçük olduğu için parça başına yüksek maliyetle üretim yaparlar. Oysa gelişmiş ülkelerde firma ölçekleri büyüktür ve ortalama maliyetleri düşüktür. Bu nedenle yerli sanayiler belirli bir ölçeğe ulaşmadan dışarıya açılırlarsa dış rekabete dayanamaz ve kısa sürede kapanırlar. Eğer üretim ölçeği büyüyene ve rekabet gücü sağlayana kadar gümrük tarifesi ve benzeri ticari engellerle korunursa ve daha sonra serbest ticarete açılırsa ülke kazançlı çıkacaktır. Gelişmekte olan ülkelere sanayilerin belirli bir olgunluğa ulaşana kadar korunmasına "genç endüstriler tezi" veya "bebek endüstriler tezi" adı verilir.

Sıra Sizde 5

Bu konu son dönemlerin en çok tartışılan konularının başında gelmektedir. Akla gelen ilk mantıklı açıklama bu ülkelerdeki düşük ücretlerin rekabet gücü sağlaması ve yabancı sermayeyi ülkeye çekmesidir. Ama yalnızca düşük ücretler bu süreci açıklamaya yetmez. Zira Çin ve Hindistan'dan daha düşük ortalama ücretlere sahip olan ülkeler aynı başarıyı gösterememektedir. Yabancı sermayenin bu ülkelere gitmesinin önemli sebepleri arasında bu ülkelerde ekonomik ve siyasi istikrarın varlığı, beşerî sermayesinin gücü, hukuki mevzuatın teşvik ediciliği ve altyapının gelişmişliği gelmektedir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Adda, Jacques (2002) **Ekonominin Küreselleşmesi**, Çev. Sevgi İnceci, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Akinci, A.,(1996) **İktisadi Büyüme Politikaları, Piyasalar ve Kalkınma Bankaları**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Araştırma, Planlama ve Organizasyon Müdürlüğü, Ankara, Ekim 1996.
- Başoğlu, Ufuk ve Nalan Ölmezogulları, İlker Parasız (2001) **Dünya Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, 2.B., Bursa.
- Dean Mark ve Maria Sebastia-Barriel (2004) **“Why has world trade grown faster than world output”**, Bank of England, Quartely Bulletin Trade Articles, Autumn 2004.
- DPT (2000) **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 8. Beş yıllık Kalkınma Plânı, Yayın No: DPT:2544-ÖİK:560, Ankara.
- ECLAC (2002) **Globalization and Development**, Twenty-ninth Session, Brazil, 6-10 May 2002, LC/G.2157 (SES.29/3), United Nations.
- Ertürk, Emin (2001) **Uluslararası İktisat**, Alfa Yayınları, 2.B., İstanbul.
- Gerber, James (2005) **International Economics**, Second Edition, AddisonWesley.
- Günsoy, Bülent (2006a) **Küreselleşme, Bir Varoluş Çözümlemesi**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Günsoy, Bülent (2006b) **Küreselleşmenin Ölçülmesinde Sistemik Yaklaşımlar**, Karşılaştırmalı Bir İnceleme, İmaj Kitap Evi, Ankara.
- Günsoy, Bülent (2006c) **Küreselleşme Bütüncül Bir Süreç midir?**, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı 246, Eylül 2006.
- Günsoy, Bülent ve Güler Günsoy (2009) **Yapısal Reformların Ekonomik Başarısı**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Günsoy, Bülent ve Muhsin Kar (2008) **Küreselleşme ve Kalkınma**, 2. B., Ed. Sami Taban ve Muhsin Kar, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Han, Ergül ve A. Ayşen Kaya (2006) **Kalkınma Ekonomisi, Teori ve Politika**, 5.B. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Hatton, Timothy J. ve Jeffrey G. Williamson (2004) **“International Migration in the Long Run: Positive Selection, Negative Selection and Policy”** NBER WorkingPaper, No: 10529, May.
- Heintz, James (2006) **“Globalization, economic policy and employment: Poverty and gender implications”**, ILO, Employment Strategy Papers, 2006/3, Geneva.
- IMF (2007) **Global Economic Prospects 2007**, Washington D.C.
- Karluk, S. Rıdvan (2009) **Uluslararası Ekonomi, Teori-Politika**, 9.B., Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- Kazgan, Gülten (1985) **Ekonomide Dış Açık Büyüme**, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Kurtulmuş, Numan (2001) **Sanayi Ötesi Dönüşüm**, 2.B., İz Yayıncılık, İstanbul.
- O'Rourke, Kevin H. (2002) **“Europe and the Causes of Globalization, 1790 to 2000”**, Department of Economics and IIS Trinity College, Dublin.
- Perkins, Dwight H., Steven Radelet ve David L. Lindaver (2006) **Economics of Development**, W.W. Norton _ Company, New York-London.
- Stiglitz, J.E.,(1996) **“Some Lessons from the East Asian Miracle”**, Research Observer, Vol.II-2, The World Bank, 1996, s.151-77
- Seyidoğlu, Halil (2007) **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama**, 16. B.,Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Solimano, Andres (2001) **“International Migration and the Global Economic Order: An Overview”**, World Bank, Macroeconomics and Growth Development Economics Research Group, November.
- Somel, Cem (1996) **“Üretimde Küreselleşme ve Kalkınma”**, Toplum ve Bilim Dergisi, S.69, Bahar 1996.
- Tezel, Yahya Sezai (2004) **“Kararsız ve Topal Bir Küresel Dönüşüm Sürecinde Dünya Konjonktürü: 2004, Ekonomi ve Siyaset”**, Türkiye Günlüğü, S.78, Güz 2004, ss. 5-34.
- Thirlwall, A. P., (2006) **Growth and Development**, Eighth Edition, Palgrave-Macmillan.
- Todaro, Michael P. (2000) **Economic Development**, Seventh Edition, Addison-Wesley.
- Türel, Oktay (2003) **“Dünyada Sanayileşme Deneyimi: Geçmiş Çeyrek Yüzyıl (1975-2000) ve Gelecek İçin Beklentiler”**, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar (Korkut Boratav'a Armağan) içinde, Ed. A. H. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 11-47.

- Türker, Munise Tuba (2007) **Dışa Açık Büyüme: Türkiye Örneği**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1782, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi yayınları, No:204, Eskişehir.
- Ünsal, Erdal (2007) **İktisadi Büyüme**, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Williamson, Jeffrey G. (2004) **“The Political Economy of World Mass Migration: Comparing Two Global Centures”**, American Enterprise Institute, TheWendt Distinguished Lecture, May 11, Marchdraft.
- Willis, Katie (2005) **Theories and Practices of Development**, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.
- Yeldan, Erinç (2010) **İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri**, Efil Yayınevi, Ankara.
- Yeldan, Erinç (2001) **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İletişim Yayınları, İstanbul.

8

Amaçlarımız

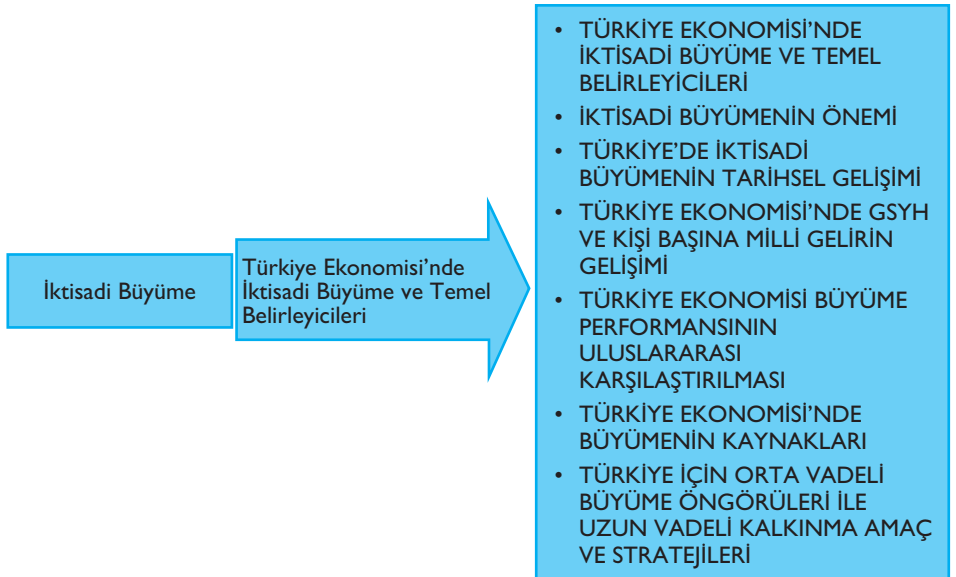
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- İktisadi büyümenin önemini açıklayabilecek,
- Türkiye’de iktisadi büyümenin tarihsel gelişimini açıklayabilecek,
- Dünya ekonomisi içinde Türkiye’nin büyüme performansını değerlendirebilecek,
- Türkiye ekonomisinde arz yanlı büyümenin kaynaklarını değerlendirebilecek,
- Türkiye ekonomisinde talep yanlı büyümenin kaynaklarını değerlendirebilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Arz Kaynaklı Büyüme
- Talep Kaynaklı Büyüme
- Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
- Sermaye Stoku
- Toplam Faktör Verimliliği

İçindekiler

Türkiye Ekonomisi'nde İktisadi Büyüme ve Temel Belirleyicileri

TÜRKİYE EKONOMİSİ'NDE İKTİSADİ BÜYÜME VE TEMEL BELİRLEYİCİLERİ

Millî gelir artışı başka bir deyişle iktisadi büyüme, ülkelerin refah düzeylerinin en önemli belirleyicisidir. İktisadi büyüme nedeniyle geliri yükselen bireyler daha fazla mal ve hizmet tüketim olanağına kavuşacakları için bireysel ve toplumsal yaşam standardı yükselecektir. Ayrıca artan gelirle birlikte mal ve hizmetlere yönelik talep artışları üreticilerin kapasite kullanım oranlarını arttırmalarına yol açacaktır. Ekonominde kapasite sınırına ulaşıldıktan sonra ise gerçekleştirilecek yeni yatırımlar istihdam düzeyini yükseltecektir. Bu doğrultuda iktisadi büyümenin istikrarlı ve yüksek düzeyde gerçekleştirilmesi ülkelerin temel amaçları arasında yer almaktadır. Kitabımızın bu ünitesinde ülkemiz için de oldukça önemli bir konu olan iktisadi büyümenin Türkiye açısından analizi yapılacaktır. Bu çerçevede öncelikle ülkeler açısından iktisadi büyümenin önemi değerlendirilmiş, daha sonra ise Türkiye'de büyümenin tarihsel gelişimi incelenerek büyüme performansının uluslararası karşılaştırılması yapılmıştır. Ayrıca büyümenin arz ve talep kaynakları, Türkiye için orta vadeli büyüme öngörülleri ile uzun vadeli kalkınma amaç ve stratejileri açıklanmıştır.

İKTİSADİ BÜYÜMENİN ÖNEMİ

İktisadi büyüme temel olarak bir ülkede, belli bir dönemde genellikle bir yılda üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin parasal ifadesi olan GSYH'de ya da kişi başına düşen gelirden meydana gelen artış olarak tanımlanır. Bir ülkenin iktisadi büyümesi iki şekilde ortaya çıkar. Birincisi, tam istihdamın altında bulunan ekonominin iktisadi kaynaklarını daha etkin kullanmasıyla büyüme gerçekleşebilir. İkinci olarak büyüme, tam istihdamda kullanılan kaynak miktarına yeni kaynakların eklenmesi sonucunda meydana gelir(Kaynak, 2007:51).

Dünya üzerindeki tüm ülkeler iktisadi büyümelerini sürekli olarak artırma amacındadırlar. Özellikle üretim imkânları eğrisinin altında bulunan ve üretim faktörlerini tam olarak kullanamayan gelişmekte olan ülkeler için iktisadi büyümenin artırılması ve istikrarlı bir çizgiye oturtulması önemlidir. İktisadi büyüme ekonominin üretim kapasitesinde artış anlamına geldiği için bunun sonucunda üretilen mal ve hizmet miktarı artar. Böylece erişilebilir mal ve hizmet miktarıyla ölçülen yaşam standardı yükselir. Ülkelerin yüksek ve istikrarlı büyüme hızına sahip olması bireylerin ve toplumların iktisadi refah düzeylerini yükseltecektir. İktisadi büyümede 70 kuralı çerçevesinde büyüme oranında meydana gelen küçük farklılıklar kişi başına düşen gelirden önemli farklılıklar yaratmaktadır. Örneğin eğer bir eko-

70 Kuralı: Lucas tarafından kullanılan temel kurala göre, yılda g oranında büyüyen bir ülke, her 70/g yılda kişi başına gelirini iki katına çıkaracaktır. Başka bir ifadeyle 70 rakamını ülkenin yıllık büyüme hızına bölerek bir ülkenin kaç yıl sonra gelirini ikiye katlayacağını bulabilirsiniz.

nomi % 4'lük bir büyüme oranını 17.5 yıl boyunca sürdürürse yaşam standardı ikiye katlanacaktır. Oysa % 2'lik bir büyüme oranı ile yaşam standardının ikiye katlanabilmesi için 35 yıl geçmesi gerekir.

İktisadi büyüme artışlarının istihdam düzeyini arttıracığı beklenebilir. Çalışma istek ve kabiliyetinde olan bireyler iktisadi büyümenin arttığı konjonktürel genişleme dönemlerinde daha kolay iş bulabilirler ve bu durum özellikle büyük ölçüde genç nüfusa sahip ülkeler için daha büyük önem arz etmektedir. İstihdamın iktisadi olduğu kadar sosyal yanı da düşünüldüğünde istihdamdaki yükselişin toplumdaki istikrar ve huzuru arttıracığı söylenebilir. Ayrıca iktisadi büyüme artışlarının yoksulluğun azaltılmasına dolaylı olarak olumlu yönde etkisi söz konusudur. İktisadi büyüme sonucunda eğitim, sağlık hizmetlerinin artması beklenebilir, böylece yoksul kesimin bu hizmetlere ulaşması kolaylaşmaktadır. Daha sağlıklı ve eğitilmiş kişilerin işgücü verimliliği artacak ve bireysel gelir düzeyleri yükselecektir.

İktisadi büyüme ekonominin birçok alanında değişime yol açmakta ve bu değişimi hızlandırmaktadır. Büyüme üretimin sektörel kompozisyonunu, istihdamı, finansal sistemi, gelir ve servetin dağılımını, demografik yapıyı, çevreyi etkilemekte aynı zamanda bu değişimler iktisadi büyüme sürecinden etkilenmektedir. Ekonomi büyüdükçe üretimin; tarım, hayvancılık, madencilik gibi faaliyet alanlarından verimlilik düzeyinin daha yüksek olduğu imalat, inşaat gibi ikincil sektörlerle daha sonra ise üçüncü sektör, hizmetler sektörüne kaydığı görülür. İktisadi büyümeye bu tür bir yapısal değişimin eşlik etmesinin birtakım nedenleri bulunmaktadır. İktisadi büyüme başka bir deyişle üretilen mal ve hizmet miktarındaki artış zamanla uzmanlaşmanın yükselmesine, maliyetlerin düşmesine ve üretimde etkinliğin artmasına yol açmaktadır. İçsel büyüme modellerinde de belirtildiği gibi kâr amacıyla firmaların giriştikleri ar-ge faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkarılan teknolojik gelişmelerin yanında üretim sürecinde fiziksel ürün ile birlikte üretim faaliyetlerindeki deneyimin bir çıktısı olarak teknik bilgide üretilir. Teknik bilgi yeni üretim süreçlerinde herhangi bir maliyete katlanılmadan kullanılmakta böylece üretim hem daha düşük maliyetle hem de daha yüksek kaliteyle gerçekleştirilmektedir. Gelişmiş üretim yöntemleri, teknolojik gelişmeler üretken faaliyetlerin verimliliklerini artırır. Ayrıca teknik bilgi yayılarak diğer firmalara pozitif dışsallık sağlar(Berber, 2006:177).

İktisadi büyüme süreciyle birlikte yalnızca üretim yapısı değişmemekte ayrıca tüketim yapısı da değişmektedir. Yoksul ülkelerde bireysel ihtiyaçların asgari düzeyde karşılanması söz konusu olmakta, gelir; gıda, barınma, giyim gibi ihtiyaçların karşılanmasına ancak yetmekte ya da gelir düzeyi temel ihtiyaçların karşılanmasında dahi yetersiz kalmaktadır. Eğlence, seyahat, dayanıklı tüketim malları gibi harcamalar için ise düşük gelirli ülke vatandaşlarının bütçelerinden ayrılacak pay kalmamakta ya da çok az kalmaktadır. Zengin ülkelerde yaşayan bireyler ise hem temel ihtiyaçlarını nicelik ve niteliksel açıdan tam olarak karşılamakta hem de gelir artışıyla sosyokültürel ihtiyaçlarına harcanabilir gelirlerinden daha fazla pay ayırabilmektedirler. Böylece farklı gelişmişlik ve gelir düzeyine sahip ülke vatandaşlarının talep yapısı farklılaşmaktadır. İktisadi büyüme mal ve hizmetlere yönelik talebi etkileyen ve değiştiren önemli bir unsurdur. Teknolojik gelişme ve yenilikler sonucunda ortaya çıkan verimlilik artışlarının meydana gelmesinde ar-ge faaliyetlerine kaynak aktarılması, insan gücünün yetiştirilebilmesi için gerekli bireysel ve kamusal beşerî sermaye yatırımlarının yapılabilmesi ülke millî gelirinin artırılmasına bağlıdır. Bu başarılabılırsa iktisadi büyüme ve kalkınma beşerî sermayedeki gelişime paralel olarak hızlanacaktır.

Wagner Yasası'nın da belirttiği gibi iktisadi büyüme ile birlikte kamu harcamaları artma yönünde değişecektir. Kamunun sosyal yatırım harcamalarını arttırması insan gücünün niteliğini arttıracak gibi gelir dengesizliklerinin hafifletilmesinde de rol oynayacaktır. Kamu yatırım ve altyapı harcamalarında meydana gelecek artışlar pozitif dışsallıklar yaratarak özel firmaların verimliliklerini arttırıcı, maliyetlerini düşürücü etkide bulunduğu gibi istihdamı arttırır. Ayrıca iktisadi büyümenin hızlandığı dönemlerde gelir dağılımını düzeltici politikaların izlenmesi kolaylaşmaktadır.

İktisadi büyümeyi etkileyen faktörler nelerdir?

SIRA SİZDE

TÜRKİYE'DE İKTİSADİ BÜYÜMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye ekonomisinin tarihsel süreç içinde yapısal dönüşüm geçirdiği dönemler ve bu dönemlere ilişkin büyüme oranları Tablo 8. 1 yardımıyla açıklanabilir. Burada Türkiye'nin, cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan zaman diliminde geçirdiği yapısal değişim dönemleri dikkate alınarak çeşitli alt dönemler oluşturulmuş ve büyümenin tarihsel gelişimi incelenmiştir.

Dönem	Büyüme Hızı (%)	Kişi Başına Büyüme Hızı (%)	Değişim Dönemleri	Kalkınma Stratejisi
1923-1938	7.9 (1924-1938)	5.8 (1924-1938)	Kuruluş ve ilk sanayileşme yılları ve tek partili dönem	İthal ikameci kalkınma dönemi
1939-1946	0.1	-1.7	II. Dünya Savaşı yılları	
1947-1960	6.3	3.6	Savaş sonrası ve liberal gelişmeler çok partili döneme geçiş	
1961-1977	5.8	3.3	Planlı dönem	
1978-1980	-0.7	-2.7	Kriz	
1981-1989	4.8	2.4	Dışa açılma: Ticari Serbestleşme	Dışa açık kalkınma dönemi
1990-1998	5.0	3.4	Finansal serbestleşme ve Kriz	
1999-2001	-3.1	-5.7	Kriz	
2002-2007	6.8	5.5	Konjonktürel Genişleme	
2008-2009	-2.5	-6.7	Küresel kriz	
2010-2012	8.75 (2010-2011)	7.4 (2010-2011)	Küresel kriz sonrası dönem	

Tablo 8.1

Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Değişim Dönemleri ve Büyüme Oranları

Kaynak: Doğruel Fatma, Doğruel A. Suut, (2006). s.123; Ay, Ahmet. (2007). s. 16 ve DİE, İstatistiki Göstergeler 1923-2002, Ankara, s.615 ve 616'daki Sabit fiyatlarla Gayrisafi Millî Hasıla ve Kişi Başına GSMH büyüme hızları verilerine dayalı olarak söz konusu dönemler için hesaplanmıştır. 1923-47 dönemi 1948 fiyatlarıyla, 1948-1967 dönemi 1968 fiyatlarıyla, 1968-2006 dönemi 1987 fiyatlarıyla hesaplanmıştır. 2002-2011 yıllarına ait söz konusu veriler T.C. Kalkınma Bakanlığı, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010)** TÜİK verilerine göre uyumlaştırılmış Gayrisafi Yurtiçi Hasıla ve Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (1998 fiyatlarıyla) tablolarından yararlanılarak hesaplanmıştır.

DİKKAT

Türkiye ekonomisine yönelik farklı dönemsel ayrımlar da yapılmaktadır. Pamuk(2003), 1880-1913, 1913-50, 1950-80 ve 1989-2000 dönemlerini dikkate almaktadır. Taymaz ve Suiçmez(2005) büyüme hızlarındaki gelişmeye bağlı olarak 1923 sonrası gelişimi dört döneme ayırmaktadır. Bunlar; 1923-40 tek parti dönemi, 1945-1960 çok partili döneme geçiş, 1960-80 ithal ikameci kalkınma dönemi, 1980-2001 dışa açık büyüme dönemidir.

1923-38 Dönemi

Bu dönemde iktisadi anlamda en önemli gelişmeler yeni Türk devletinin dünya içindeki konumunu belirleyen Lozan Anlaşması ile 1929 yılında ortaya çıkan ve dünya ekonomilerini derinden etkileyen Büyük Buhran'dır. 1923-1929 dönemini açık ekonomi koşullarında yeniden inşa dönemi olarak adlandırılabilir (Boratav, 2004:43-49). Bu dönemde devletin dış ekonomik ilişkilerini özgürce yürütmesi mümkün olamamıştır. Çünkü Lozan Antlaşması'na bağlı "Ticaret Sözleşmesi"ne göre 1929 dönemine kadar Türkiye'nin gümrük tarifelerini değiştirme hakkı söz konusu değildi. Ayrıca bu dönemde ortaya çıkan 1929 Büyük Buhranı Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Özellikle tarım ürünleri fiyatlarının hızla düşmesi tarımsal faaliyetlerin egemen olduğu ve dolayısıyla tarım ürünleri ihracatçısı Türkiye'nin döviz gelirlerinin hızla gerilemesine yol açmıştır (Tokgöz, 2001:5).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ulusal ekonomiye geçiş yılları olarak da nitelendirilen 1923-1930 döneminde hükûmet demir yollarına öncelik vermiş, yabancı şirketlerin millileştirilmesine başlanmıştır. Ayrıca hükûmetin, 1927 yılında eski 1913 tarihli Osmanlı Devleti'nde sanayi sektörünü teşvik etmeye yönelik yasa gözden geçirilerek ve genişletilerek yeni Teşvik-i Sanayi Kanunu imalat ve madencilik kuruluşlarına yönelik kolaylıklar 15 yıl süreliğine sağlamıştır (Karluk, 2007:212).

1930'lu yıllarda Türkiye'de dışa kapalı, devlet öncülüğünde sanayileşme hamlesi başlatılmıştır. Bu dönemde iç pazara yönelik sanayileşmeye ağırlık verilmiş ve korumacılık önlemleri uygulanmıştır. 1930'lu yıllar devletçiliğin gereği olan yasa ve kurumların hayata geçirildiği yıllar olmuştur. T.C. Merkez Bankası 1931 yılında, Sümerbank, Etibank, Maden Tetkik Arama Enstitüsü ve Halkbank kurulmuştur. Devlet öncülüğünde planlı sanayileşme amacıyla Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) 1934-1938 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. BBYSP'nin başlıca amaçları aşağıdaki gibidir:

1. Temel hammaddeyi yurtiçinde üretilen veya üretilecek olan sanayi tesislerinin kurulması,
2. Özellikle ithalat konusu olan temel tüketim mallarının yerli üretimine (özellikle dokuma sanayine) öncelik verilmesi,
3. Sanayi işletmelerinin kuruluş yerlerinin hammadde ve işgücü kaynaklarına yakın olması.

BBYSP ile kurulması planlanan sanayi beş ana grupta toplanmaktaydı. Bunlar: Dokuma (pamuk, yün), maden işleme (demir, çelik, bakır), kâğıt, kimya, taş, toprak (cam, çimento). Temelde özkaynaklara dayalı olarak kurulan bu tesisler, Türkiye'nin sanayileşme hareketine yön veren temel kuruluşlar niteliğinde olmuştur. Bu kurumlardan yetişen yöneticiler, işçiler sonraki yıllarda özel sektörün kurduğu ilk sanayi işletmelerinin başarıya ulaşmasında rol oynamıştır. Ayrıca bu dönemde uygulanan antienflasyonist para ve maliye politikası sonucunda fiyat istikrarı sağlanmıştır (Tokgöz, 2001:7-8 ve Kepenek ve Yentürk, 2000:68). 1924-1938 döneminde yıllık ortalama %7.9 büyüme hızı ve %5.8 kişi başına büyüme hızı gerçekleştirilmiştir.

1936'dan sonra İkinci Sanayi Planı hazırlanmış ancak II.Dünya Savaşı nedeniyle söz konusu Plandan vazgeçilerek İktisadi savunma Planı yürürlüğe konulmuştur.

DİKKAT

1939-46 Dönemi

II.Dünya Savaşı yıllarına kadar 1927 ve 1932 yılları dışında sabit fiyatlarla GSMH'nın sürekli arttığı görülmektedir. Yıllık ortalama yaklaşık % 8'lik bu hızlı büyüme, özellikle sanayi sektöründeki gelişmeden kaynaklanmıştır. Ancak savaş yıllarında savaş koşullarının etkisiyle ve dönem süresinde dış ticaret hacmindeki daralma sonucunda 1942 yılı dışında Türkiye'de sabit fiyatlarla GSMH sürekli ve önemli ölçüde azalmıştır(1940 %-4.9, 1941 %-10.3, 1943'de %-9.8, 1944'de %-5.1 ve 1945'de %-15.3). Büyük ölçüde tarım ve sanayideki üretimin ve verimliliğin azalmasının bir sonucu olan bu durum, savaş döneminde insan gücü kaynaklarının üretimde tutulmaması, üretken sektörler kredi olanaklarının sağlanamaması gibi faktörlere bağlanabilir. Ayrıca savaş döneminde yaşanan hızlı fiyat artışları kaynakların üretken faaliyetler yerine kısa dönemde kâr getiren hizmet kesiminde kullanılmasının da önemli etkisi olduğu söylenebilir(Kepenek ve Yentürk, 2000:78).

Bu dönemde Türkiye ekonomisinin ilk devalüasyonu 7 Eylül 1946 yılında yapılmıştır. Bir ABD dolarının ₺ fiyatı, ₺1.30'den ₺2.80'ye çıkarılmış, ₺ % 115.4 oranında devalüe edilmiş başka bir deyişle değer yitirmiştir(Kepenek ve Yentürk, 2000:118).

DİKKAT

1939-46 yılları arasında büyüme oranı ortalama % 0.1 olmuştur. Bu dönemin sonu olan 1946 yılında siyasi açıdan önemli bir gelişme gerçekleşmiş, tek partili rejimden çok partili rejime geçilmiştir.

Türkiye'nin 1929 Bunalımı ve İkinci Dünya Savaşı nedeniyle yaşadığı çok olumsuz koşullara rağmen, 1924-1946 yılları arasında gerçekleşen % 5.1 oranındaki büyüme hızı ve % 3,2 oranındaki kişi başına büyüme hızına ulaşması başarılı bir büyüme performansı gösterildiği anlamını taşımaktadır

DİKKAT

1947-1960 Dönemi

Bu dönemde iktisadi açıdan korumacı, içe dönük iktisat politikalarının gevşetilecek, ithalatın serbestleştirildiği, dış açıkların kronikleşmeye başladığı dolayısıyla dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarına dayalı bir iktisadi yapının geliştiği bir dönem olmuştur(Boratav, 2003:93-94). 1950'lerin ilk yarısında sabit fiyatlarla GSMH artışı ortalama % 8.4 ile oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Sabit fiyatlarla kişi başına gelir ise % 5.6 oranında artmıştır. Bu dönemde 1946-53 yılları temel olarak tarımsal gelişme yılları olmuş, tarımın ortalama büyüme hızı sanayinin büyüme oranını belirgin bir biçimde aşmıştır. Ekonomi 1950'li yılların ortalarına kadar elde ettiği yüksek büyüme performansını sürdürmemiş sonraki yıllarda bütçe ve ödemeler bilançosu açıklarına karşı yeterli tedbir alınamaması, dış talepteki gerileme gibi nedenlerle ekonomide sıkıntılar başlamış ve hükümet 1954 yılından itibaren ortaya çıkan döviz darboğazını aşmak için ithalatta sınırlamalara giderek ithal ikamesi izlenmiştir(Hiç, 2010:33). Bu dönemde büyüme hızı artarak ortalama % 6.3, kişi başına büyüme oranı da % 3.6'ya ulaşmıştır.

1961-1980 Dönemi: 1980 Öncesi Planlı Dönem

Türkiye, 1960'lı yıllarla birlikte planlı bir iktisat politikası anlayışına dayalı olarak ekonomisini yeniden büyüyen bir çizgiye getirme çabasına girmiştir. Böylece planlı kalkınma dönemi başlamıştır. Bu dönemde büyüme hızı önceki dönemden daha düşük düzeyde % 5.8 olarak gerçekleşmiş, kişi başına büyüme hızı % 3.3 olmuştur. 1962 sonrasında iktisat politikaları planlama tabanına oluşturulmuş, ilk olarak 1962 yılında hazırlanan beşer yıllık kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967 yıllarını kapsamış bu plan döneminde istikrar içinde hızlı büyüme sağlanmış, enflasyon oranı % 5.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu plan döneminde % 7 büyüme oranı hedeflenmiş, gerçekleşme % 6.6 olmuştur. 1968-1972 dönemini kapsayan II. Beş Yıllık Kalkınma Planının (1968-1972) hedefleri arasında büyüme oranının ortalama % 7 olması ve ekonomide sanayi sektörünün sürükleyici olması yer almıştır. II. Plan döneminde hedeflenen büyüme oranına yaklaşılmış ancak % 7'ye ulaşamamış büyüme % 6.3 oranında gerçekleşmiştir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-77) hızlı sanayileşme ve tüketim malları yerine ara ve yatırım malları üretiminin ağırlık kazandığı bir sanayi yapısına ulaşmak amaçlanmıştır. Hedeflenen ortalama % 7.9'luk büyüme oranına ulaşamamış, bu dönemde % 5.2'lik bir büyüme oranı elde edilmiştir (Tokgöz, 2001: 23 ve T.C. Kalkınma Bakanlığı 1950-2010 Ekonomik ve Sosyal Göstergeler).

DİKKAT

Dördüncü (1979-83), Beşinci (1985-89), Altıncı (1990-94), Yedinci (1996-2000) ve Sekizinci Kalkınma Planı (2000-2005) dönemlerinde hedeflenen büyüme oranlarına ulaşamamıştır. Dördüncü plan dışında (hedeflenen büyüme oranı %8 gerçekleşen % 1.7) söz konusu planlarda hedeflenen büyüme oranının yarısına ya da yarısından biraz daha fazlasına ulaşılmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) yıllarını kapsamaktadır (T.C.Kalkınma Bakanlığı, 1950-2010 Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Plan Dönemlerinde Hedeflenen ve Gerçekleşen Büyüme Oranları Tablosu).

İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinde temelde iki aşama izlenmelidir. İthal ikamesinin ilk aşamasında (kolay aşama) tamamlanmış tüketim mallarının üretilmesi söz konusu olmuş Türkiye 1950'li yılların ortalarından 1960'lı yılların başlarına kadar ki dönemde gıda, tekstil sanayinde yerli üretimi gerçekleştirmiştir. İkinci aşamada (zor aşama) ara ve yatırım mallarının üretimine geçilir. Türkiye'de 1970'li yıllar ithal ikamesi stratejisine dayalı sanayileşmeyi derinleştirme dönemi olarak da tanımlanabilir. Bu dönemde, reel GSYH artışı yıllık ortalama % 4.1 oranında gerçekleşmiştir. 1960'lı yıllarla karşılaştırıldığında (% 5.4) çok önemli bir iktisadi performans göstergesi olmamasına rağmen, 1970'li yılların ağır imalat sanayi ve sermaye mallarında yerli üretim kapasitesinin artırılması amacıyla güçlü kamu yatırım programının yapıldığı yıllar olmuştur (İsmihan ve Özcan, 2006:77). 1970'lerin ortasından itibaren izlenen ithal ikamesine dayalı kalkınma stratejisi, artan petrol fiyatlarının da baskısıyla ciddi ödemeler dengesi sorununun yaşanmasına yol açmıştır. Ödemeler dengesi sorunu ve döviz darboğazının, üretim için gerekli ara ve yatırım mallarının ithalatını engellemeye başlaması ve bu süreçte sosyopolitik istikrarsızlığın eklenmesi sonucunda 1970'lerin sonunda Türkiye iktisadi krize girmiş, GSMH düşmeye başlamıştır (Doğruel ve Doğruel, 2006:127 aktaran Ay 2007:21).

DİKKAT

Türkiye 1980 yılından itibaren dışa açık büyüme stratejisini benimsemesine rağmen planlama yaklaşımını tamamen terk etmemiştir. Uzun vadeli stratejik plan, buna bağlı beş yıllık kalkınma planları ve kalkınma planlarının uygulamasına yönelik olarak yıllık uygulama programları yapılmaktadır. Planların amacı, yol gösterici olmak ve hükûmetlere yatırım ve harcamalarında doğru karar vermesine yardımcı olmaktır.

1981-2001 Dönemi

1980, sonrasında ithal ikamesine dayalı kalkınma modelinden ihracata dayalı, dış açık kalkınma modeline geçilmiştir. İç piyasanın daralması, ücretlerin baskı altında tutulması, gerçekleştirilen devalüasyon ve ihracata yönelik teşvik tedbirleri sonucunda ihracatta önemli ölçüde artış gerçekleştirilmiş ve büyüme oranı tekrar yükselmiştir (Taymaz ve Suiçmez, 2005:4). Bu dönem ülke ekonomisinin gösterdiği gelişimlere paralel olarak 1981-89, 1990-98 ve 1999-01 alt dönemler itibarıyla incelenebilir. 1981-89 döneminde büyüme oranı % 4.8; kişi başına büyüme oranı % 2.4 olmuştur. Bu büyümenin gerçekleştirilmesinde dış açılma, ihracatın teşviki yanında iç ve dış talep genişlemesi, dış konjonktürde meydana gelen olumlu gelişmeler, sermaye birikimi ve verimlilik artışları etkili olmuştur (Ay, 2007:23). Ayrıca 1989 yılında dış finansal serbestliğe geçilmiş böylece ülkeye yönelik yabancı sermaye artış göstermiştir. 1990'lı yıllar içte ve dışta önemli askeri, siyasal ve iktisadi değişimlerin ve gelişmelerin yaşandığı ve Türkiye ekonomisi üzerinde etkilerinin büyük ölçüde hissedildiği yıllar olmuştur. 1990'larda Doğu Bloku ülkelerinde sistem değişimi başlamıştır. Komşumuz Irak'ın Kuveyt'e girmesi (1. Körfez Savaşı), 1997 Asya ve 1998 Rusya Krizleri ülkemize iktisadi açıdan olumsuzluklar doğurmuştur. Ülke içinde görülen politik ve iktisadi istikrarsızlık, 1994 Ekonomi Krizi, terörün tırmanması, 1999 Depremi Türkiye'nin büyüme performansını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu faktörlerin etkisi ile finansal sistemdeki aksaklıklar birleşince Türkiye 2001 yılında yeni bir krize girmiş, 2001 yılında sabit fiyatlarla GSMH % 9.5 oranında daralmıştır. Mali piyasalarda başlayan iktisadi krizle birlikte hızlı sermaye çıkışları yaşanmış, ekonomide artan belirsizlikler, ekonomiye yönelik güven kaybı iç talebin daralmasına ve iktisadi küçülmeye yol açmıştır.

2002-2007 Dönemi ve Sonrası

2002 yılının ilk çeyreğinden itibaren hızlı büyüyen Türkiye ekonomisinde, 2002-2007 dönemi yıllık ortalama % 6.8 büyüme oranıyla nispeten yüksek büyüme performansının gösterildiği bir dönem olmuştur. Büyüme konusunda bu başarılı performansın gerçekleştirilmesinde, temelde Türkiye'de uygulanan yapısal reformlar ve makroekonomik politikalara paralel olarak ekonomide güven ortamının yaratılmasının yanında, önemli ölçüde sermaye girişine olanak sağlayan uluslararası piyasalarda olumlu koşullar etkili olmuştur. Ayrıca uygulanan sıkı para ve maliye politikalarının büyümeyi sınırlandırıcı bir rolü olmamış, tersine kamu dengelerinde iyileşme ve fiyat istikrarını sağlama yönündeki gelişmeler, büyüme sürecine önemli katkı sağlamıştır (Şiriner, 2008: 207). 2008 yılında ilk olarak ABD'de ortaya çıkan ve daha sonra tüm dünya ülkelerine yayılarak etkisi altına alan küresel krizin Türkiye ekonomisine de olumsuz yansımaları olmuş, 2008 yılında % 0,7 oranında gerçekleşen büyüme oranı dış piyasalarda ortaya çıkan olumsuz gelişmelerle birlikte etkisini reel sektörü de kapsayacak şekilde daha yoğun hissettirmeye başlamış ve Türkiye ekonomisi 2009 yılında % 4,8 oranında küçülmüştür. Kriz sonrası uygulanan politikaların etkisiyle Türkiye 2010 yılında % 9 oranında ve 2011 yılında % 8.5 oranında yüksek bir büyüme performansı yakalanmıştır T.C. Kalkınma Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010) ve Ekonomik Gelişmeler, Mayıs 2012).

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GSYH VE KİŞİ BAŞINA MİLLÎ GELİRİN GELİŞİMİ

Türkiye'de cari fiyatlarla GSYH ve Kişi Başına GSYH'nın gelişimi 1998-2011 dönemi için Tablo 8.2'de verilmiştir. Türkiye'de cari fiyatlarla GSYH'nın 1998 yılında

₺70.2 milyar'den 1.295 trilyon ₺'ye yükseldiği görülmektedir. GSYH'da meydana gelen gerçek artışı fiyat artışlarının etkisini de içeren cari gelirdeki gelişime bakarak değerlendiremeyiz. Bu çerçevede sabit fiyatlarla (1998 yılı) GSYH'nın 1998 yılında ₺70.2 milyar'den 2011 yılında ₺114.9 milyar'ye yükseldiği görülmektedir. Kişi başına gelir cari fiyatlarla 1998 yılında ₺1.124 iken, 2011 yılında ₺15.000'yi geçmiştir. Gerçek anlamda kişi başına gelirdeki gelişimi değerlendirebilmek için sabit fiyatlarla kişi başına düşen GSYH değerlerine bakmak gerekir. Bu çerçevede Türkiye'de 1998 yılı fiyatlarıyla ₺1.124 olan KBDGSYH büyüklüğü 13 yıl sonra ancak ₺1.553'ye yükselebilmiştir. Kişi başına düşen gelir 2010 yılında 10.067 dolar olarak gerçekleşmiş, aynı yıl SGP'ye göre ise 15.287 dolar olmuştur.

DİKKAT

Tablo 8.2'de sabit fiyatlarla millî gelir ve KBGSYH hesaplamalarında 1998 yılı fiyatları dikkate alındığı için 1998 yılının cari ve sabit fiyatlarla millî gelir değerleri aynı olmaktadır.

Tablo 8.2

GSYH ve Kişi Başına GSYH (1998-2011)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010), *Fert Başına GSYH (1975-2010) ve TÜİK Verilerinden Yararlanılarak Hesaplanmıştır*

Satınalma Gücü Paritesi (SGP): Ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak, farklı para birimlerinin satınalma gücünü eşitleyen bir değişim oranıdır. SGP, belirli bir mal ve hizmet sepetinin satın alınabilmesi için gereken ulusal para tutarlarının oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Bu oran kullanılarak farklı para birimlerine dönüştürülen harcamalar, satın alınan mal ve hizmet hacmindeki farklılıkları yansıtarak, ülkeler arasında karşılaştırmaların daha güvenilir bir biçimde yapılmasına olanak sağlayan veriler sunmaktadır (TÜİK, 2008: 1)

Yıllar	Yıl Ortası Nüfus (Bin Kişi)	Cari Fiyatlarla			Sabit Fiyatlarla (1998 Fiyatlarıyla)		
		GSYH (Milyon ₺)	KBD GSYH (ABD Doları)	KBD GSYH (₺)	SGP'ye Göre Kişi Başı GSYH (ABD Doları)	KBD GSYH (₺)	GSYH (Milyon ₺)
1998	62.464	70.203	4.338	1.124	8.573	1.124	70.203
1999	63.364	104.596	3.907	1.651	8.171	1.071	67.841
2000	64.252	166.658	4.130	2.594	9.170	1.127	72.436
2001	65.133	240.224	3.021	3.688	8.613	1.049	68.309
2002	66.008	350.476	3.492	5.310	8.667	1.099	72.520
2003	66.873	454.781	4.559	6.801	8.790	1.142	76.338
2004	67.723	559.033	5.764	8.255	10.166	1.233	83.486
2005	68.566	648.932	7.022	9.464	11.391	1.320	90.500
2006	69.395	758.391	7.586	10.929	12.887	1.394	96.738
2007	70.215	843.178	9.240	12.009	13.897	1.442	101.255
2008	71.095	950.534	10.438	13.370	14.962	1.434	101.922
2009	72.050	952.559	8.559	13.221	14.218	1.346	97.003
2010	73.003	1.098.799	10.067	15.051	15.287	1.450	105.886
2011	73.950	1.294.893	-	17.510	-	1.553	114.874

DİKKAT

Kişi başına gelirin yüksek olması ülkenin iktisadi ve sosyal yönden kalkınmış olduğunu göstermez. Petrol ihraç eden ülkelerde kişi başına gelir düzeyi yüksek olmasına rağmen düşük kalkınma düzeyine sahiptir. Bu nedenle uluslararası karşılaştırmalarda millî gelir ya da kişi başına düşen gelir düzeyi yanında ülkelerin okullaşma oranları, çocuk ölüm oranları, doğumda yaşam beklentisi, araştırma ve geliştirme harcamaları, sosyal güvenlik harcamaları, İnternet'e erişim, okunan gazete kitap sayısı, işgücünün sektörel dağılımı, elektrik tüketimi, gelir dağılımı gibi iktisadi ve sosyal göstergeler de dikkate alınır (Karluk, 2005:44).

TÜRKİYE EKONOMİSİ BÜYÜME PERFORMANSININ ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye'nin büyüme performansının değerlendirilebilmesi için dünyanın, gelişmiş ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranları ile Türkiye'nin büyüme oranları 1990-2017 dönemi için Tablo 8.3'te karşılaştırılmıştır. 1990-2011 arasında gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre daha hızlı büyüdüğü Tablo 8.3 yardımıyla görülmektedir. 1990-2011 yılları arasında dünya ortalama yıllık büyüme oranı yaklaşık % 3'tür. Gelişmiş ülkeler, söz konusu dönemde % 2 büyürken gelişmekte olan ülkeler yıllık yaklaşık % 7 büyüme oranını gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin büyüme oranı aynı dönemde yıllık % 4.4 olmuştur ve dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye daha düşük büyüme performansı göstermiştir. 1991, 1994, 1999, 2001 ve 2008 ve 2009 kriz yılları göz ardı edildiğinde Türkiye'nin dünya ve gelişmekte olan ülkelere kıyasla çok daha yüksek yaklaşık % 14 oranında büyüme performansı gösterdiği görülmektedir. Bu çerçevede ekonomik istikrarın sağlanmasının yüksek düzeyde büyümenin gerçekleştirilmesinde ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle iktisadi krizler belli bir dönemdeki ortalama büyüme hızını düşürmekte ve bireylerin ve toplumların daha yüksek yaşam standardına ulaşmalarını engellemekte ve geciktirmektedir.

Yıllar	Büyüme Oranı (%)			
	Dünya	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Türkiye
1990	2.0	2.1	3.7	9.4
1991	0.6	0.2	4.2	0.3
1992	1.8	1.5	6.1	6.4
1993	2.2	1.4	6.3	8.1
1994	3.7	3.4	6.7	-6.1
1995	3.7	2.7	6.2	8.0
1996	4.0	2.9	6.6	7.1
1997	4.2	3.5	5.8	8.3
1998	2.8	2.7	3.5	3.9
1999	3.6	3.4	3.9	-3.4
2000	4.7	3.8	5.8	6.8
2001	2.3	1.4	3.8	-5.7
2002	2.9	1.7	4.8	6.2
2003	3.6	1.9	6.2	5.3
2004	4.9	3.1	7.5	9.4
2005	4.5	2.6	7.3	8.4
2006	5.2	3.0	8.2	6.9
2007	5.4	2.8	8.7	4.7
2008	2.8	0.0	6.0	0.7
2009	-0.6	-3.6	2.8	-4.8
2010	5.3	3.2	7.5	9.0
2011	3.9	1.6	6.2	8.5
2012*	3.5	1.4	5.7	2.3
2013*	4.1	2.0	6.0	3.2
2017*	4.7	2.7	6.3	4.6

Tablo 8.3

Türkiye ve Dünya İktisadi Büyüme Karşılaştırmaları 1990-2011

Kaynak:

World Economic Outlook 2012, 2011, 2010, 2009, 2008 ve World Economic Outlook 1990-2001 aktaran Gürlesel ve Alkin, 2010:53.

**2012, 2013 ve 2017 büyüme oranları tahmini değerlerdir.*

Neden gelişmiş ülkelerin büyüme oranları gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarına göre daha düşük düzeyde gerçekleşmektedir? Açıklayınız.

Tablo 8.3'e göre 1990-2011 dönemi dikkate alındığında Türkiye ekonomisinin bazı yıllarda yüksek oranda büyüdüğünü, bazı yıllar ise negatif büyüme oranlarına sahip olduğunu başka bir deyişle küçüldüğünü ya da çok düşük oranda büyüdüğünü görmekteyiz. Bu durum Türkiye'nin büyüme performansının istikrarsız bir seyir izlediğini göstermektedir. Ancak genel olarak pozitif büyüme oranının gerçekleştiği yıllar negatif büyümenin gerçekleştiği yıllardan daha fazla olduğu için uzun dönem itibarıyla büyümede trendin yukarı doğru olduğunu, 1990'lı yıllardan bu yana toplumsal ve bireysel refahın artış gösterdiğini söyleyebiliriz.

Türkiye'nin 2011 yılı için dünya GSYH sıralamasındaki yeri Tablo 8.4'te verilmektedir.

Tablo 8.4

Gayrisafi Yurtiçi
Hasıla Sıralaması
Cari Fiyatlarla
(Milyar ABD Doları)
(2011 Tahmini)

Kaynak: T.C.
Kalkınma Bakanlığı,
Uluslararası
Ekonomik
Göstergeler, 2011,
s.12.

Sıralama (Ranking)	ÜLKELER - COUNTRIES	GSYİH, Milyar ABD Cari Doları (GDP, Billions of Current US Dollars)	Dünya GSYH Payı (%) (Shares World GDP) (%)
1	ABD-USA	15.064.80	21.52
2	Çin-China	6.988.47	9.98
3	Japonya -Japan	5.855.38	8.36
4	Almanya-Germany	3.628.62	5.18
5	Fransa-France	2.808.27	4.01
6	Brezilya-Brazil	2.517.93	3.60
7	İngiltere-UK	2.480.98	3.54
8	İtalya-Italy	2.245.71	3.21
9	Rusya-Russia	1.884.90	2.69
10	Hindistan-India	1.843.38	2.63
11	Kanada-Canada	1.758.68	2.51
12	İspanya-Spain	1.536.48	2.19
13	Avustralya-Australia	1.507.40	2.15
14	Meksika-Mexico	1.185.22	1.69
15	G. Kore-S. Korea	1.163.85	1.66
16	Hollanda-Netherlands	858.28	1.23
17	Endonezya-Indonesia	834.34	1.19
18	TÜRKİYE-TURKEY	763.10	1.09
19	İsviçre-Switzerland	665.90	0.95
20	İsveç-Sweden	571.57	0.82

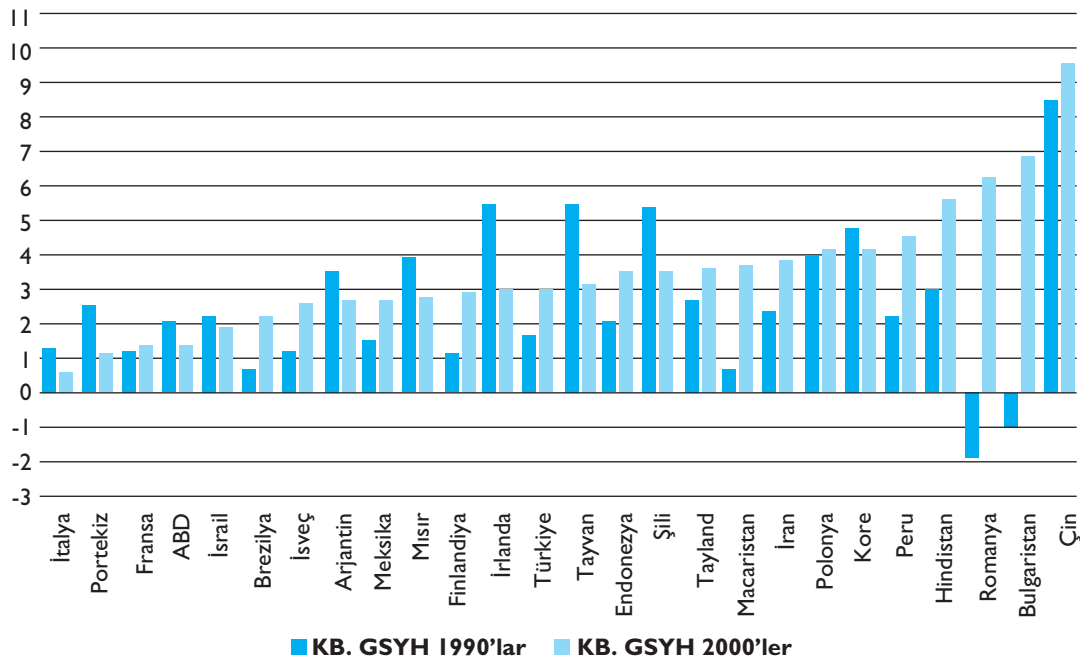
Türkiye'nin GSYH'sının Dünya GSYH'sı içindeki payı 2010 yılında % 1.17 olarak gerçekleşmiş, Türkiye 17. sırada yer almıştır(T.Kalkınma Bakanlığı, 2011:13). Tablo 8.4'e göre 2011 yılında Türkiye'nin dünya GSYH'daki payı % 1.09 olacağı tahmin edilmekte ve ülke sıralamasında 18. sırada yer almaktadır.

Şekil 8. 1'de Türkiye'de kişi başına GSYH'nın artış düzeyinin değerlendirilebilmesi için diğer ülkelerle karşılaştırılması yapılmıştır. Türkiye'de kişi başına GSYH artış oranı 2000-2008 döneminde ortalama olarak % 3'e yakın gerçekleşmiştir. Kişi

başına GSYH artış oranının 2000'li yıllarda 1990'lı yıllara göre daha yüksek olduğu Şekil 8.1'de görülebilir. 2000'li yıllarda makroekonomik istikrar sağlanmış, kronik enflasyon sorunu ortadan kaldırılmış, kamu net borç stoku ve kamu kesimi borçlanma gereği önemli ölçüde azalmıştır. Ancak diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin kişi başına GSYH artışı bağlamında ortalama bir performans gösterdiği ifade edilebilir. 2000'li yıllarda Polonya, Macaristan, Kore, Romanya, Bulgaristan, Tayland, Şili, Peru, Çin gibi ülkelerin kişi başına GSYH'nın büyüme oranı Türkiye'den daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Şekil 8.1

Kişi Başına GSYH Ortalama Büyüme Hızları*

Kaynak: Penn World Tables'dan aktaran İzak Atıyas, Ozan Bakış (2011), *Türkiye'de Büyüme Kısıtları: Bir Önceliklendirme Çalışması*, TÜSİAD, Yayın No. TÜSİAD-T/2011/11/519.

*Satınalma Gücü Paritesi'ne (SGP) göre düzeltilmiş 2005 yılı sabit fiyatları ile 1990'lar: 1990-1999, 2000'ler: 2000-2008

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÜYÜMENİN KAYNAKLARI

Büyüme olgusu arz ve talep veya harcamalar kaynaklı olmak üzere iki şekilde incelenebilir. İktisadi büyüme talep kaynaklı olduğunda başka bir deyişle talep veya harcamalardaki artışlar yoluyla ortaya çıkan büyümenin ekonomi üzerinde kısa dönemli etkileri olacaktır. Ülkelerin uzun vadeli büyüme potansiyeli ve performansında belirleyici olan ekonominin arz kaynaklı unsurları yani üretim faktörleridir. Üretim faktörlerinin miktar ve verimliliklerindeki artışlar ile teknolojik değişim iktisadi büyümenin temel belirleyicileridir. Bununla birlikte ekonomide talep kaynaklı bileşenler de büyüme üzerinde etkilidir. Özellikle iç ve dış talep, bunların nispi büyüklükleri ülkenin büyümesinin iç talebe ya da dış talebe(ihracat) bağlı olarak gerçekleştiğini göstermesi bakımından önemlidir. Böylece talep kaynaklı büyümenin görünümü ülkenin izlemiş olduğu iktisadi büyüme modeli konusunda

Üretim faktörleri: Toprak, doğal kaynaklar, sermaye donanımı ve teknoloji düzeyi büyümeyi belirleyen temel üretim faktörleridir.

bilgi verir. Gelişmekte olan ülkelerin piyasa darlığı ve dolayısıyla sınırlı iç talep sorununu ortadan kaldırabilmek, kriz dönemlerinde daralan iç talebin olumsuz etkilerini hafifletmek amacıyla dış talep odaklı üretim yaptıkları görülmektedir. Öncelikle, arz ve talep kaynaklı büyüme arasındaki farklılık ortaya konulduktan sonra, Türkiye'nin iktisadi büyümesi üretim faktörlerinin büyümeye katkılarını da göz önünde bulundurularak hem arz hem de talep kaynaklı olarak aşağıdaki başlıklarda ele alınacaktır.

SIRA SİZDE

3

Büyümenin arz yanlı kaynakları dikkate alınarak nasıl bir büyüme tanımı yapılabilir? Açıklayınız.

DİKKAT

Üretim faktörlerindeki artışlar uzun dönemde gerçekleştirilebileceğinden iktisadi büyüme analiz ve değerlendirmeleri çoğunlukla arz kaynaklı yapılmaktadır.

SIRA SİZDE

4

Dışa açık büyümenin sağlayacağı yararlar neler olabilir? Açıklayınız.

Üretim faktörleri: Toprak, doğal kaynaklar, işgücü, sermaye donanımı ve teknoloji büyümeyi belirleyen temel üretim faktörleridir.

Türkiye Ekonomisi'nde Arz Yanlı Büyümenin Kaynakları

Bu başlık altında öncelikle tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin üretime katkılarını incelenerek Türkiye ekonomisinde büyümenin arz yönlü kaynakları açıklanmıştır. Tablo 8.5'te sabit fiyatlarla sektörlerin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla(GSYH) içindeki payları görülmektedir. Türkiye'de tarımın payı 1998 yılında % 12.5'ten 2011'de % 9.2'ye gerilemiştir. Sanayinin payı ise 1998-2011 döneminde önemli bir değişim göstermemiş 1998 yılında % 26.8'den % 27.2'ye yükselmiştir. GSYH'ya katkısı en yüksek düzeyde olan hizmetlerin payı 1998 yılında % 57.6'dan % 63.3'e yükselmiştir.

Hizmet sektörünün dünyada artan payına paralel olarak Türkiye'de de hizmetler sektörünün GSYH içindeki payının arttığı görülmektedir. Bu yapısal değişim ülke ekonomisinin gelişmişlik düzeyi arttıkça hizmetler sektörünün payının yükselmesi, buna karşılık tarımın ve sanayinin payının azalması ile açıklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde tarımın payı % 5'in altında seyrederken, sanayinin payı % 20'lerde, hizmetlerin payı ise % 70'ler düzeyindedir(Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O, 2007: 2).

Tablo 8.5
1998 Yılı Fiyatlarıyla
Sektörlerin GSYH
İçindeki Payları (%)

Kaynak: TÜİK, 1998
Yılı Fiyatlarıyla
Sektörler İtibariyle
GSYH (1998-2010)
ve TCMB, EVDS,
verilerinden
derlenmiştir.

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSYH(Bin ₺)
1998	12.5	26.8	57.6	70.203.147
1999	12.2	26.4	58.7	67.840.570
2000	12.2	26.3	58.5	72.436.399
2001	11.9	25.9	60.5	68.309.352
2002	12.2	25.1	60.1	72.519.831
2003	11.4	25.7	59.6	76.338.193
2004	10.7	26.1	60.0	83.485.591
2005	10.6	26.2	60.2	90.499.731
2006	10.0	26.5	61.0	96.738.320
2007	8.9	26.8	61.9	101.254.625
2008	9.3	26.7	62.3	101.921.730
2009	10.1	26.1	63.4	97.003.114
2010	9.5	27.0	63.1	105.738.813
2011	9.2	27.2	63.3	114.873.930

İktisadi büyümenin arz yönlü kaynakları üretim faktörlerinde niceliksel ve niteliksel artışlar dikkate alınarak da değerlendirilebilir. Bu çerçevede sermaye stoku artışı, istihdam artışı ve toplam faktör verimliliğindeki artışa bakılarak, iktisadi büyümenin temel belirleyicileri görülebilir. Bu kapsamda Türkiye ekonomisi için üretim faktörlerinin iktisadi büyümeye katkıları Saygılı ve Cihan'ın(2008) çalışmaları ile DPT(Devlet Planlama Teşkilatı)'nin (2011) Katılım Öncesi Ekonomik Program 2012-2014'e dayalı olarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Türkiye ekonomisinde büyümenin kaynakları konusunda başka çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalardan bir diğeri İsmihan M. ve Özcan, K., M.(2006), tarafından 1960-2004 dönemine ilişkin yapılmıştır. Çalışma bulguları sermaye birikimi ve toplam faktör verimliliğinin söz konusu dönemde büyümenin önemli kaynakları olduğunu göstermekte ancak toplam faktör verimliliğinin zaman içinde önemli değişkenlik sergilediğini ifade etmektedir.

DİKKAT

Türkiye ekonomisi için Saygılı ve Cihan'ın(2008) yapmış oldukları çalışma bulgularına göre 1988-2007 döneminde büyümenin temel belirleyicisi sermaye birikimidir. Ekonomide yaşanan kısa dönemli dalgalanmalar, içsel-dışsal şokların etkisi ve sermayenin yaşında meydana gelen değişimler dikkate alınmadan yapılan tahmin sonuçlarına göre 1988-2007 dönemindeki yıllık ortalama % 4.32 oranındaki büyümenin % 15.3'ü işgücü artışından, % 54.5'i sermaye birikiminden, % 30.2'si ise verimlilik artışından kaynaklanmaktadır.

Ancak ekonomideki kısa dönemli dalgalanmaları temsil eden işgücünün ortalama çalışma saatindeki ve kapasite kullanım oranındaki gelişmeleri yansıtan değişkenler dikkate alındığında işgücü, sermaye ve toplam faktör verimliliğinin katkıları önemli ölçüde değişmektedir. Böyle bir durumda 1988-2007 dönemi için iktisadi büyümeye işgücünün katkısı % 12.5 sermayenin katkısı % 70.0 ve toplam faktör verimliliğinin katkısı % 17.4 olarak hesaplanmıştır(Saygılı ve Cihan, 2008:80-81).

DİKKAT

1988-2007 döneminde düşük düzeydeki (% 4.32) büyüme oranı dikkate alınmaz ise söz konusu büyüme yapısının oldukça sağlıklı olduğu, % 30 dolayındaki verimlilik artışı payının sürdürülebilir büyüme açısından önemli bir düzey olduğu söylenebilir. Yıllık ortalama % 6.76'lık büyüme oranının gerçekleştiği 2002-2007 döneminde ise % 58.7 ile büyümenin sürükleyici faktörünün verimlilik artışı olduğu ancak ekonominin istihdam yaratmada başarılı olamadığı sonucuna ulaşılabilir (Saygılı ve Cihan, 2008:80).

Dönem	GSYH Artışı	Sermaye Stoku	İşgücü	Toplam Faktör Verimliliği (TFV)
1988-2001	3.19	73.4	24.3	2.3
2001-2007	4.98	43.3	6.7	50.0
2002-2007	6.76	35.2	6.1	58.7
1988-2007	4.32	54.5	15.3	30.2

Tablo 8.6
Üretim Faktörlerinin
Büyümeye Katkıları
(%)

Kaynak: Saygılı Şeref,
Cihan Cengiz (2008)

DPT verilerine dayalı olarak üretim faktörlerinin büyümeye katkıları incelendiğinde temel olarak yatırımların, dolayısıyla sermaye stokunun büyümenin sürükleyici gücü olduğu, TFV'nin ise dönemsel farklılıklar göstermekle birlikte büyümeye katkısının 2001-2010 dönemi dışında düşük düzeyde kaldığı Tablo 8.7 yardımıyla görülmektedir.

Tablo 8.7
Üretim Faktörlerinin
Büyümeye Katkıları
(%)

Kaynak: DPT (2011),
s.25

Dönem	Sermaye Stoku	İşgücü	TFV
1985-2000	67.5	25.0	7.5
2001-2010	45.9	23.3	30.8
1985-2010	59.7	24.4	15.8
2012-2014	59.2	24.6	16.2

1990'lı yıllarda yaşanan makroekonomik istikrarsızlıkların da etkisiyle 1985-2000 döneminde TFV'nin büyümeye katkısı % 7.5 ile oldukça düşük düzeyde gerçekleşmiştir. İstihdamın büyümeye katkısı ise 1985'den günümüze istikrarlı bir yapı göstererek % 20'ler düzeyinde gerçekleşmiştir. 2001 krizi nedeniyle yaşanan küçülme dolayısıyla yıllık ortalama % 3.9 ile düşük büyüme oranının gerçekleştiği 2001-2010 döneminde, TFV'nin yıllık % 1.2 oranında artış gösterdiği ve büyümeye katkısının % 30.8 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2012-2014 döneminde büyüme oranının ortalama % 4.7 olacağı beklenmektedir. Bu dönemde % 6.8 oranında artacağı öngörülen sermaye stokunun büyümenin temel belirleyicisi olmaya devam edeceği ve büyümeye % 59.2 oranında katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu dönemde istihdamın yaklaşık % 2 oranında artış göstermesi ve büyümenin yaklaşık % 25'inin istihdam artışından kaynaklanması beklenmektedir. TFV'nin ise önceki dönemlere benzer şekilde % 0.8 oranında artış göstererek büyümeye % 16.2 oranında katkı sağlayacağı öngörülmektedir (DPT:2011: 24-25).

Tablo 8.8
Üretim Faktörleri Artışı

Kaynak: DPT (2011),
s.25.

Dönem	Hasıla Artışı	Sermaye Stoku Artışı	İşgücü Artışı	TFV Artışı
1985-2000	4.3	7.7	1.7	0.3
2001-2010	3.9	5.2	1.4	1.2
1985-2010	4.1	6.7	1.6	0.7
2012-2014	4.7	6.8	1.8	0.8

DİKKAT

GSYH serisinin 1998 tabanlı değiştirilmesi nedeniyle büyümenin talep kaynaklarına ilişkin göstergeler 1998-2012 dönemi dikkate alınarak değerlendirilmektedir.

Türkiye Ekonomisi'nde Talep Yanlı Büyümenin Kaynakları

Önceki başlıkta Türkiye ekonomisinin arz yanlı büyüme kaynaklarını gördük. Daha önce ifade ettiğimiz gibi iktisadi büyüme talep unsurlarındaki değişimler göz önünde bulundurularak da açıklanabilir. Burada Türkiye ekonomisinde büyümenin talep kaynakları incelenecektir. Büyümenin talep bileşenleri Tablo 8.9'da gösterilmiştir. Bu çerçevede büyümenin talep açısından en önemli belirleyicisi tüketim, özellikle özel tüketim ve yatırımlardan oluşan nihai yurtiçi taleptir. 1998 yılında GSYH'nin % 81.1'ini oluşturan tüketim harcamaları 2012 yılında % 80.7 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 8.9' da görüldüğü gibi tüketim harcamalarının çok büyük bir kısmı özel tüketim harcamalarından oluşmaktadır. 2000 yılında GSYH'nin % 83.8'ini oluşturan tüketim harcamalarının % 72.9'u özel tüketim harcamalarından, % 7.9'u ise kamu tüketim harcamalarından oluşmaktadır. 2012 yılında toplam tüketim harcamalarının yaklaşık % 10'u kamu tüketim harcamalarından, % 70'i ise özel tüketim harcamalarından meydana gelmiştir. Nihai yurtiçi talebin diğer bileşeni olan yatırım harcamaları 1999, 2001, 2008 ve 2009 kriz yılları dışında artış eğilimi göstermektedir. Tablodan da görüldüğü gibi yatırım harcamalarının büyük kısmı özel yatırım harcamalarından oluşmaktadır. 1998-2012 döneminde toplam yatırım harcamalarının yaklaşık % 80'i özel, % 20'si ise kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir. Kamu yatırım

harcamalarının GSYH'daki payı 1998-2012 döneminde ortalama olarak % 3.9 iken, özel yatırım harcamaları % 18.2 olmuştur. Stok değişimlerinin GSYH'ya katkısı bazı yıllar negatif olmakta genel olarak istikrarsız bir eğilim göstermektedir. Stok değişimlerinin GSYH'ya katkısı 2002 yılında % 1.4 olarak gerçekleşmiş, 2009'da % -2.2 ve 2012'de ise % -1.2 olmuştur. 1998-2012 döneminde net ihracat çoğunlukla negatif değerler almıştır. Bunun nedeni mal ve hizmet ithalatının mal ve hizmet ihracatından daha yüksek düzeyde gerçekleşmesidir. İthalat büyümeyi iki yoldan etkilemektedir. İlki ithalatın büyük ölçüde ara ve yatırım mallarından oluşması üretimin artırılmasını olanaklı kılmaktadır. Diğeri ise finansal küreselleşme ortamında ülkeye yönelen sermaye ve dış tasarruflardan yararlanma olanağı yurtiçi tüketimin artarak büyümenin temel belirleyicisi olmasını sağlamıştır. Mal ve hizmet ithalatındaki artışlar GSYH'ya en büyük katkıyı yapan tüketim artışlarının ortaya çıkmasında rol oynamaktadır (Ay, 2011:38; Şiriner ve Doğru, 2008:211)

Yıllar	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Tüketim	81.1	83	83.8	84.6	83.6	85.5	85.6	84.5
*Özel Tüketim Harcamaları (1)	70.8	72.0	72.9	73.1	72.2	74.9	75.4	74.8
*Kamu Tüketim Harcamaları	10.3	11.0	10.9	11.5	11.4	10.6	10.2	9.7
Yatırımlar	22.9	19.8	21.8	16.2	17.5	19.0	22.3	24.1
* Özel Yatırım Harcamaları	18.3	15.3	16.8	12.0	13.2	15.5	19.3	20.7
* Kamu Yatırım Harcamaları	4.6	4.5	5.0	4.2	4.3	3.5	2.9	3.4
Stok Değişimleri	-0.7	0.7	0.5	-0.6	1.4	1.0	-0.9	-0.8
Mal ve Hizmet İhracatı	21.3	19.7	21.4	23.6	23.8	24.1	24.5	24.4
Mal ve Hizmet İthalatı	20.2	20.1	22.9	18.3	20.8	24.4	27.0	27.9
Net İhracat	1.1	-0.4	-1.5	5.3	3.0	-0.3	-2.5	-3.5

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Tüketim	83	83.2	82.5	86	83.1	81.9	80.7
*Özel Tüketim Harcamaları (1)	73.2	73.2	72.4	74.6	72.4	71.6	70.1
*Kamu Tüketim Harcamaları	9.8	10.0	10.1	11.4	10.7	10.3	10.6
Yatırımlar	25.5	25.2	23.5	20.0	23.9	25.9	24.7
* Özel Yatırım Harcamaları	22.3	21.9	19.8	16.1	19.7	22.1	20.7
* Kamu Yatırım Harcamaları	3.3	3.3	3.7	3.9	4.2	3.8	4.0
Stok Değişimleri	-0.8	-0.1	0.2	-2.2	0.3	0.0	-1.2
Mal ve Hizmet İhracatı	24.4	25.0	25.5	25.4	24.1	23.9	27.4
Mal ve Hizmet İthalatı	27.9	29.5	28.1	25.3	28.0	28.5	27.9
Net İhracat	-3.5	-4.5	-2.6	0.1	-3.9	-4.6	-0.5

Not: Tablodaki rakamlar 1998 fiyatlarıyla harcamalar yöntemiyle GSYH içindeki talep unsurlarının paylarını belirtmektedir. İlgili yıllarda GSYH değerleri 100 kabul edilmektedir.

(1) Özel tüketim harcamaları olarak yerleşik ve yerleşik olmayan hane halklarının tüketimi dikkate alınmıştır.

Tablo 8.9

Büyümenin Talep Kaynakları (%)

Kaynak: TÜİK,
<http://www.tuik.gov.tr/ulusalbesapapp/byontemgshy.zul>

TÜRKİYE İÇİN ORTA VADELİ BÜYÜME ÖNGÖRÜLERİ İLE UZUN VADELİ KALKINMA AMAÇ VE STRATEJİLERİ

Bu başlık altında Türkiye'nin orta vadeli büyüme stratejisi ile uzun vadeli kalkınma amaç ve stratejileri değerlendirilecektir.

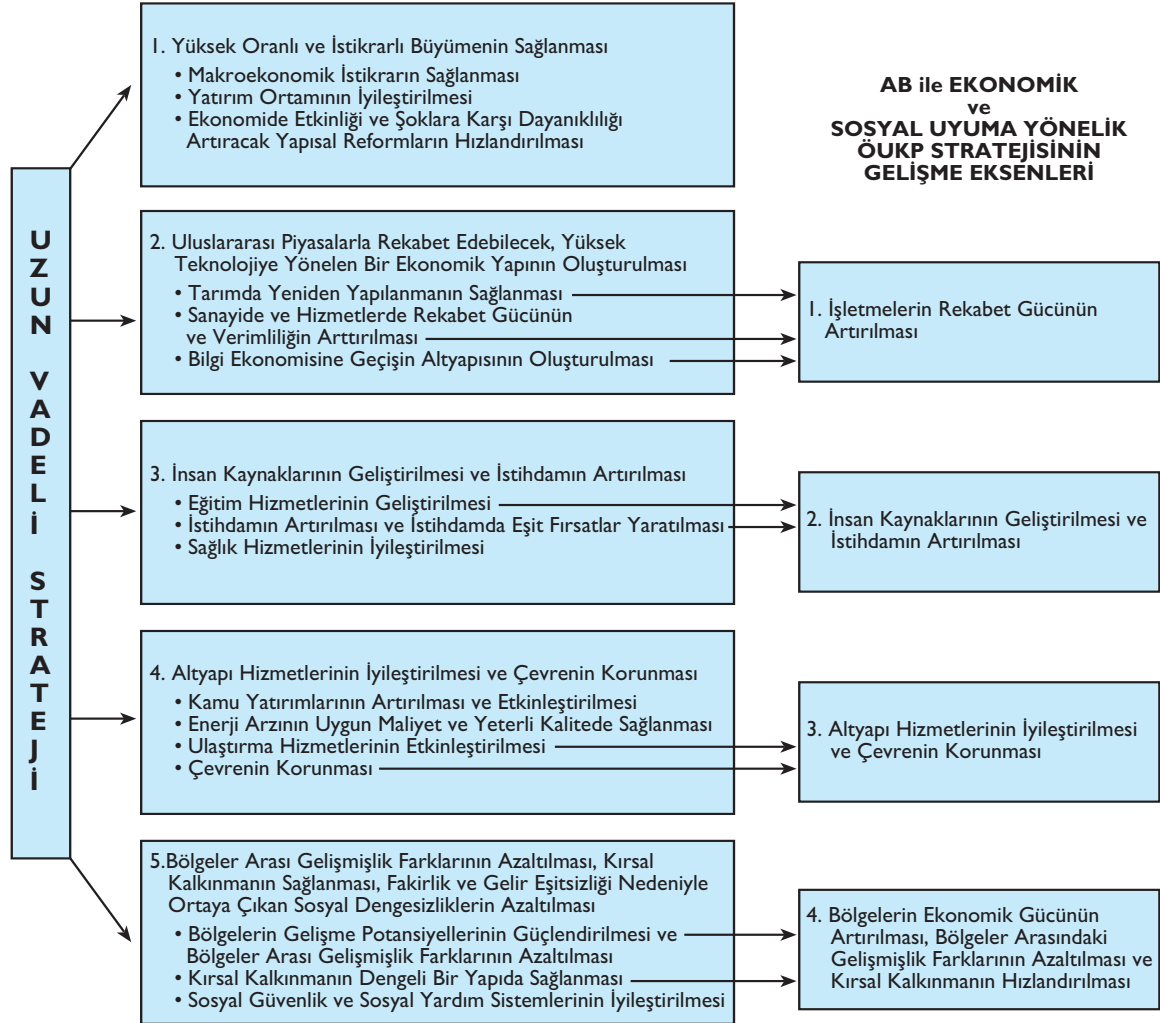
Türkiye'nin kalkınma stratejisinin genel çerçevesi Uzun Vadeli Strateji, Orta vadeli stratejinin beş temel amacı ve öncelikleri ve AB ile Ekonomik ve Sosyal Uyumla yönelik ÖUKP(Ön Ulusal Kalkınma Programı) Stratejisinin gelişme eksenleri başlıkları altında Şekil 8.2'de gösterilmektedir. Orta vadeli program ÖUKP stratejisini de kapsamaktadır.

Şekil 8.2

Türkiye'nin Kalkınma Stratejisi

ORTA VADELİ STRATEJİNİN AMAÇLARI ve ÖNCELİKLERİ

AB ile EKONOMİK ve SOSYAL UYUMA YÖNELİK ÖUKP STRATEJİSİNİN GELİŞME EKSENLERİ

Kaynak: DPT (2003a), ÖUKP, s.iv.

Türkiye'nin orta vadeli amaçları ve öncelikleri ile ilişkili olarak oluşturulan Ön Ulusal Kalkınma Planı(ÖÜKP)'nin gelişme eksenleri aşağıda yer almaktadır:

Gelişme Eksen 1: İşletmelerin rekabet gücünün artırılması

Gelişme Eksen 2: İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılması

Gelişme Eksen 3: Altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve çevrenin korunması

Gelişme Eksen 4: Bölgelerin iktisadi gücünün artırılması, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kalkınmanın hızlandırılmasıdır(DPT, 2003a: s.v-vi).

2012-2014 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program (OVP)'de, ülkemizin refah seviyesinin artırılması nihai hedefi doğrultusunda istikrarlı bir büyüme sürecinde istihdamı artırmak, mali disiplini sürdürmek, yurtdışı tasarrufları artırmak, cari açığı azaltmak ve böylece makroekonomik istikrarı güçlendirmek temel amaç olarak belirtilmektedir. Programın makroekonomik çerçevesi oluşturulurken; dönem içerisinde, küresel büyümenin giderek artacağı, ticaret ortaklarımızın ise daha ılımlı büyüyeceği, yükselen piyasa ekonomilerine sermaye girişinin devam edeceği, uluslararası mal ve ham petrol fiyatlarının yatay bir seyir izleyeceği varsayılmıştır.

Küresel büyümeye ve bazı Avrupa ülkelerindeki kamu borçlarının sürdürülebilirliğine ilişkin endişelerin artması 2012 yılında küresel ekonomide yeni bir yavaşlama riskini artırmıştır. Bu çerçevede ülkemizde GSYH büyümesinin 2012 yılında % 4 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2013 ve 2014 yıllarında ise büyümenin % 5 düzeyine ulaşması hedeflenmektedir. 2011 yılının tamamında Türkiye ekonomisinin % 7.5 oranında büyümesi beklenmektedir. Büyümenin özel tüketim ve özel yatırım kaynaklı olması öngörülmektedir(T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2011:8-14).

Türkiye'nin 2011 yılında büyüme hızı % 8,5 olarak gerçekleşmiştir. Yukarıda da belirtil- diği gibi OVP'nin (2012-2014) 2011 yılı için öngördüğü büyüme oranı % 7,5'tir (T.C. Kal- kınma Bakanlığı, Ekonomik Gelişmeler, Mayıs 2012).

DİKKAT

Program döneminde, reel olarak yıllık ortalamada, özel tüketim harcamalarının % 3,3, özel sabit sermaye yatırımlarının % 8,7, kamu tüketim harcamalarının % 2,9, kamu sabit sermaye yatırımlarının ise % 3,6 artması öngörülmektedir. İktisadi büyümenin yanı sıra, işgücü piyasasını daha esnek hâle getirecek politikaların da uygulanmasıyla Program döneminde, tarım dışında 1,5 milyon kişi ilave istihdam yaratılması beklenmektedir. Bu dönemde tarım istihdamında beklenen gerilemenin sınırlı düzeyde kalması nedeniyle toplam istihdam artışının 1,3 milyon kişi olacağı tahmin edilmektedir. Dönem sonunda istihdam oranının % 44,8, işsizlik oranının ise % 9,9 olması beklenmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2011: 14,15).

Uzun Vadeli Kalkınma Amaç ve Stratejileri

Türkiye'de 2001-2023 yılları arasında geçerli olacak uzun vadeli gelişme stratejisi- nin temel amacı; Türkiye'nin dünya standardında üretim yapan, gelirini daha adil paylaşan, insan hak ve sorumluluklarını güvence altına alan, hukukun üstünlüğünü, katılımcı demokrasiyi, laikliği, din ve vicdan özgürlüğünü en üst düzeyde gerçekleştiren, küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olmasıdır. Bilgi toplumuna dönüşümün sağlanarak dünya hasılasından daha yüksek oranda pay alınması, toplu- mun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, evrensel bilim ve kültüre katkı ile bölgesel ve küresel düzeylerdeki kararlarda etkin söz sahipliği uzun dönemli gelişme strateji- sinin önemli amaçları arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, toplumun eğitim ve

sağlık düzeyinin yükseltilmesi, gelir dağılımının düzeltilmesi, bilim ve teknoloji yeteneğinin güçlendirilmesi, yeni teknolojilerin geliştirilmesi, altyapı hizmetlerinde etkinliğin artırılması ve çevrenin korunması sağlanarak iktisadi ve sosyal yapıda dönüşümün gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. İhracata dönük, teknoloji yoğun, katma değeri yüksek, uluslararası standartlara uygun ve yerel kaynakları harekete geçiren bir üretim yapısı hedeflenmektedir. Uzun vadeli stratejide Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyelik süreci içinde olmasının, uluslararası norm ve standartlara uyum ve bilgi toplumunun gerektirdiği koşulları yerine getirme yönünden önemli bir fırsat yarattığı belirtilmektedir. Türkiye'nin gerekli yapısal dönüşümleri gerçekleştirmesi durumunda, 2001-2023 döneminde yıllık ortalama % 7 dolayında büyüme hızı sağlaması ve büyümenin yaklaşık % 30'unun toplam faktör verimliliğinden kaynaklanması, böylece 1998 yılında 3.200 dolar olan kişi başına gelirini 2023 yılında Avrupa Birliği ülkeleri düzeyine yakınsaması beklenmektedir. Türkiye'nin, dönem sonunda ulaşacağı 1.9 trilyon dolar civarında GSMH düzeyi ile dünyanın ilk on ekonomisi arasına girmesi öngörülmektedir. 2023 yılında tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin toplam katma değer içindeki paylarının % olarak sırasıyla 5, 30 ve 65 olması beklenmektedir. İstihdamın yapısındaki temel değişimin tarım ve hizmet sektörlerinde gerçekleşmesi ve dönem sonunda tarımın payının % 10'lara gerilemesi öngörülmektedir. Uzun dönemde nüfus artış hızının yavaşlayarak, ortalama yıllık % 1.1'e ve 2020 yılından sonra % 1'in altına düşeceği tahmin edilmektedir. Okullaşma oranının, 2023 yılında ilköğretimde ve ortaöğretimde % 100, yükseköğretimde % 50 düzeyine ulaşacağı öngörülmektedir. Yoksulluk sınırının altında bulunan nüfusun 2010 yılına kadar önemli ölçüde yoksulluktan kurtarılması hedeflenmektedir. 2000 yılında % 22 dolayında gerçekleşmesi beklenen toplam yatırım harcamalarının GSMH içindeki payının, artarak 2023 yılında % 27 dolaylarında gerçekleşeceği öngörülmektedir. 2000 yılında yaklaşık % 30 olan kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payının dönem sonunda yaklaşık % 10 düzeyine gerilemesi öngörülmektedir. Kamu yatırımlarının 2001-2023 döneminde büyük ölçüde eğitim, sağlık ve Ar-Ge alanlarında yoğunlaştırılması, enerji, ulaştırma ve haberleşme sektörlerinin yatırım paylarının 2010 yılına kadar düzeylerini koruması ve 2010 yılından itibaren giderek düşürülmesi öngörülmüştür. Toplam özel sektör yatırımları içinde eğitim, sağlık, haberleşme ve enerji yatırımlarının payının dönem boyunca, özellikle 2010 yılı sonrasında artacağı, imalat sanayii yatırımlarının payında ise önemli bir değişme olmayacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2000:23-25).

Türkiye'de 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı ise "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde hazırlanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde iktisadi büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi yolunda aşağıda belirtilen stratejik amaçlar, gelişme eksenleri olarak belirlenmiştir. Bunlar:

- Rekabet Gücünün Artırılması,
- İstihdamın Artırılması,
- Beşerî Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi,
- Bölgesel Gelişimin Sağlanması,
- Kamu Hizmetlerinde Kalitenin ve Etkinliğin Artırılmasıdır(DPT, 2006:1-2).

Özet

İktisadi büyümenin önemini açıklamak

Kişi başına gelir ve üretim miktarının yüksek ve istikrarlı olması durumunda ülke vatandaşları için yüksek bir yaşam standardını sürdürmek ve geliştirmek mümkün olacaktır. İktisadi büyüme, temel olarak istihdam düzeyini arttırmakta, yapısal değişimi hızlandırmakta ve ulusal gelir dağılımı çerçevesinde alt gelir gruplarının gelir düzeyinde iyileşme meydana getirmektedir. Ayrıca iktisadi büyümeyle artan kamu harcamaları hem eğitim, sağlık hizmetlerinin artırılmasına ve dolayısıyla beşerî sermaye birikimine yol açmakta hem de düşük gelirli bireylerin bu hizmetlere erişimini kolaylaştırarak yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. İktisadi büyümenin beslediği beşerî sermaye birikimi aynı zamanda iktisadi büyümenin temel bir belirleyicisi olarak büyüme üzerinde arttırıcı etkiye sahiptir.

Türkiye'de İktisadi Büyümenin Tarihsel Gelişimini değerlendirmek

Türkiye ekonomisinin tarihsel süreç içinde yapısal dönüşüm geçirdiği dönemler ve bu dönemlere ilişkin büyüme oranları dikkate alınarak çeşitli alt dönemler itibarıyla iktisadi büyümenin gelişimi incelenebilir. Bu çerçevede kuruluş ve ilk sanayi yılları ve tek partili dönem olan 1923-38 döneminin iktisadi büyüme oranı % 7.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemi savaş yıllarını kapsayan 1939-45 dönemi takip etmiştir. 1946-60 dönemi çok partili döneme geçiş ve liberal gelişmelerin yaşandığı iktisadi genişleme dönemidir. 1961-77'de planlı döneme girilmiştir. 1980-1998 döneminde önce ticari ve daha sonra finansal serbestleştirme gerçekleştirilerek dışa açık kalkınma stratejisi izlenmiştir. Türkiye temel olarak 1980 öncesi dönemde ithal ikamesine dayalı kalkınma stratejisini benimserken, 1980 sonrasında dışa açık, ihracata dayalı kalkınma stratejisini benimsemiştir. Temel olarak 1923- 1979 döneminde ortalama büyüme oranı % 5.4 iken 1980-2011 döneminde ortalama büyüme oranı % 4.11 olarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede 1980 öncesi dönemde ortalama büyüme oranı 1980 sonrası döneme göre daha yüksek oranda gerçekleşmiştir.

Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye'nin Büyüme Performansını değerlendirmek

Dünya üzerinde farklı büyüklükte ve farklı iktisadi yapıda ekonomiler bulunmaktadır. Çok yüksek millî gelir düzeylerine sahip zengin ülkeler yanında çok düşük millî gelir düzeylerine sahip ülkeler vardır. Bazı ülkeler yüksek düzeyde büyürken, bazıları hiç büyümemekte düşük düzeyde büyümekte ya da küçülmektedir. Türkiye ile dünya ekonomisinin büyüme performanslarının karşılaştırılmasında büyüme oranı kullanılmaktadır. Türkiye'nin büyüme performansı gelişen ülkelerin büyüme performansı ile yakınlık göstermektedir. Ancak Türkiye ekonomisi 1994, 1999, 2001 kriz yıllarında yüksek düzeyde gerçekleşen küçülme oranları ile dünyadan ayrılmaktadır. Gelişmekte olan bir ülke konumunda olan Türkiye genel olarak dünya ve gelişmiş ülkelerden daha yüksek bir iktisadi büyüme performansına sahip olmasına rağmen, iktisadi büyümesinin istikrarlı bir çizgide gerçekleştiğini söylemek güçtür.

Türkiye ekonomisinde arz yanlı büyümenin bileşenlerini değerlendirmek

Ülkelerin uzun vadeli büyüme potansiyeli ve performansında belirleyici olan ekonominin arz kaynaklı unsurları yani üretim faktörleridir. Üretim faktörlerinin miktar ve verimliliklerindeki artışlar ile teknolojik değişim, iktisadi büyümenin temel belirleyicileridir. Türkiye ekonomisinde büyümenin arz yönlü kaynakları tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla(GSYH) içindeki paylarına bakılarak ortaya koyulabilir. Bu çerçevede Türkiye'de tarımın payı 2011'de % 9.2, sanayinin payı % 27.2 hizmetlerin payı ise % 63.3 olarak gerçekleşmiştir. İktisadi büyümenin arz yönlü kaynakları üretim faktörlerinde niceliksel ve niteliksel artışlar dikkate alınarak da değerlendirilebilir. Bu çerçevede sermaye stoku artışı, istihdam artışı ve toplam faktör verimliliğindeki artışa bakılarak, iktisadi büyümenin temel belirleyicileri görülebilir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisi için Saygılı ve Cihan'ın yapmış oldukları çalışma bulguları ve DPT hesaplamaları büyümenin temel belirleyicisi olarak sermaye birikimini göstermektedir.

Türkiye ekonomisinde talep yanlı büyümenin bileşenlerini değerlendirmek

Ekonomide talep kaynaklı bileşenler de büyüme üzerinde etkilidir. Özellikle iç ve dış talep, bunların nispi büyüklükleri ülke büyümesinin iç talebe ya da ihracata başka bir deyişle dış talebe bağlı olarak gerçekleştiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Türkiye ekonomisinde büyümenin talep açısından en önemli belirleyicileri tüketim, özellikle özel tüketim ve ağırlıklı olarak özel yatırımlardan oluşan nihai yurtiçi taleptir. 1998 yılında GSYH'nın % 56.9'unu oluşturan tüketim harcamaları zaman içinde artarak 2011 yılında GSYH'nın % 94'üne ulaşmıştır. Tüketim harcamalarının çok büyük bir kısmı özel tüketim harcamalarından oluşmaktadır. Kamu ve özel sektör yatırım harcamalarının GSYH'daki payı 2011 yılında yaklaşık % 30 olarak gerçekleşmiş, bu yatırım harcamalarının % 25.6'sı özel yatırımlar % 4.3'ü kamu yatırımlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda talep yanlı büyümenin sürükleyicileri olarak özel tüketim ve yatırım harcamaları görülebilir.

Kendimizi Sınyalım

1. Aşağıdakilerden hangisi talep yanlı büyümenin bileşenlerinden biri **değildir**?
 - a. Yerleşik hanehalklarının tüketim harcamaları
 - b. Mal ve hizmet ihracatı
 - c. Mal ve hizmet ithalatı
 - d. Devletin nihai tüketim harcamaları
 - e. Sanayi üretimi
2. Türkiye'nin uzun vadeli gelişme stratejisi hangi dönemi kapsamaktadır?
 - a. 2001-2023
 - b. 2000-2010
 - c. 2005-2015
 - d. 2002-2012
 - e. 1998-2015
3. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de iktisadi büyüme oranının negatif olduğu başka deyişle küçülmenin yaşandığı yıllar arasında **değildir**?
 - a. 1994
 - b. 1999
 - c. 2001
 - d. 2004
 - e. 2009
4. Türkiye'de 1923-1938 dönemiyle ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Türkiye Büyük Buhran'dan olumsuz yönde etkilendirilmiştir.
 - b. 1930'lu yıllarda Türkiye'de devlet öncülüğünde sanayileşme hamlesi başlatılmıştır
 - c. I. Sanayi Planı hazırlanmış ve uygulanmıştır.
 - d. Yabancı sermayeye ayrıcalıklar tanınmıştır.
 - e. Demiryolları başta olmak üzere yaygın kamulaştırma işlemlerine başlanmıştır.
5. Büyüyen bir ekonomide aşağıdakilerden hangisinin gerçekleşmesi **beklenmez**?
 - a. Refah düzeyinin artması
 - b. İşsizliğin artması
 - c. Yaşam koşullarının iyileşmesi
 - d. Yapısal değişimin hızlanması
 - e. Yoksulluğun azalması
6. Günümüzde Türkiye'nin GSYH'sına en yüksek katkıyı hangi temel sektör yapmaktadır?
 - a. Tarım
 - b. Sanayi
 - c. Hizmetler
 - d. Enerji
 - e. Madencilik
7. 1980-2006 döneminde reel olarak ortalama yıllık %4.4 büyüyen Türkiye'de millî gelir yaklaşık kaç yıl sonra ikiye katlanır?
 - a. 4
 - b. 10
 - c. 16
 - d. 22
 - e. 44
8. 2001-2010 döneminde aşağıdakilerden hangi üretim faktörünün büyümeye katkısı en fazladır?
 - a. İşgücü
 - b. Sermaye stoku
 - c. Toplam faktör verimliliği
 - d. Beşerî sermaye
 - e. Doğal kaynaklar
9. Wagner Yasası'na göre aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
 - a. İktisadi büyüme ile birlikte yaşam standardı yükselir
 - b. İktisadi büyüme ile birlikte kamu harcamaları artar
 - c. İktisadi büyüme ile birlikte cari açık artar
 - d. İktisadi büyüme ile birlikte istihdam düzeyi artar
 - e. İktisadi büyüme ile birlikte gelir dağılımı adaleti artar.
10. Aşağıdakilerden hangisi iktisadi büyümenin arz kaynakları arasında **yer almaz**?
 - a. Devletin yatırım harcamaları
 - b. Sermaye birikimi
 - c. İşgücünün verimliliği
 - d. Sermayenin verimliliği
 - e. İşgücü

Yaşamın İçinden

Türkiye'deki büyüme sürdürülebilir mi?

Financial Times'da yapılan analizde Türkiye ekonomisini bekleyen en büyük tehlikenin cari açık sorunu olduğu belirtildi

Financial Times gazetesi, Türkiye ekonomisini konu alan bir analizinde, "Türkiye, hızlı büyüme oranı ve yük-

selen hayat standartlarıyla komşuları ve yatırımcılara umut verirken, bu performansın sürdürülebilirliği konusundaki şüpheler artıyor" diyor.

Yazıda, Türkiye ekonomisinin yılın ilk altı ayında 10,2 oranında büyüdüğü, otomobil ve beyaz eşya satışlarının arttığı, İstanbul'un silüetini vinçlerin kapladığı belirtilerek bu tablonun, Amerika Birleşik Devletleri ve euro bölgesindeki vasat büyüme karşısında alternatifler arayan yatırımcılar, AKP ve Ankara'nın dünya siyaset sahnesindeki ağırlığı açısından önemli sonuçları olduğu kaydediliyor.

'Cari açık tehlikesi'

Ancak yazıda, cari açığın büyüdüğü ve Türk lirasının zayıfladığı belirtilerek enflasyon artarken faizlerin düşürülmesinin ekonominin bazı alanlarının çok hızlı büyüdüğüne ilişkin kaygıları yansıttığına dikkat çekiliyor. Analizde, "Avrupa Birliği'nin yaşadığı ekonomik ve mali sancıların iktidardaki bazı çevreleri sevindirdiği" öne sürülerek euro bölgesindeki keskin bir düşüşün Türk ekonomisini ağır bir şekilde etkileyeceği vurgulanıyor.

Yazıda şöyle deniyor:

"Ama buna rağmen şimdi yabancı siyasetçiler ve işadamları, dünya ekonomisindeki kasvet havasına rağmen parlak bir başarı öyküsü olan Ankara'yla ilişkilerini güçlendirme çabası içinde. Bununla birlikte, geçen ay IMF'nin yayımladığı bir raporda gelecek yıl büyüme oranının sadece % 2,5 olacağı belirtiliyor. Bu tahmini gerçekçi bulmayan Merkez Bankası bile büyümenin yavaşlamaya başladığına dair işaretlerden söz ediyor. IMF'yi alarma geçiren şey, Türk ekonomisindeki en büyük leke olan ve giderek büyüyen cari açık. Yıllık 75 milyar dolar olan cari açık, şimdi gayrisafi yurtiçi hasılanın neredeyse % 10'una ulaştı. "

"Maliye Bakanı Mehmet Şimşek de cari açığın artan iç talep ve düşük tasarruf oranının istenmeyen bir yan ürünü olduğunu kabul ediyor ve 'Türkiye'nin tasarruf oranı göreceli olarak bu kadar düşük olmasaydı, Çin'in büyüme

oranını kolaylıkla geçebilirdik' diyor. Ancak bu tasarruf olmadan iktisadi büyüme daha fazla ithalata kapı açar ve ülke artan bir şekilde dış fonlara bağımlı hale gelir. Türkiye'nin gelecek yıl içinde 200 milyar dolar dış finansmana ihtiyacı olacak. Ama bunu sağlamak kolay değil."

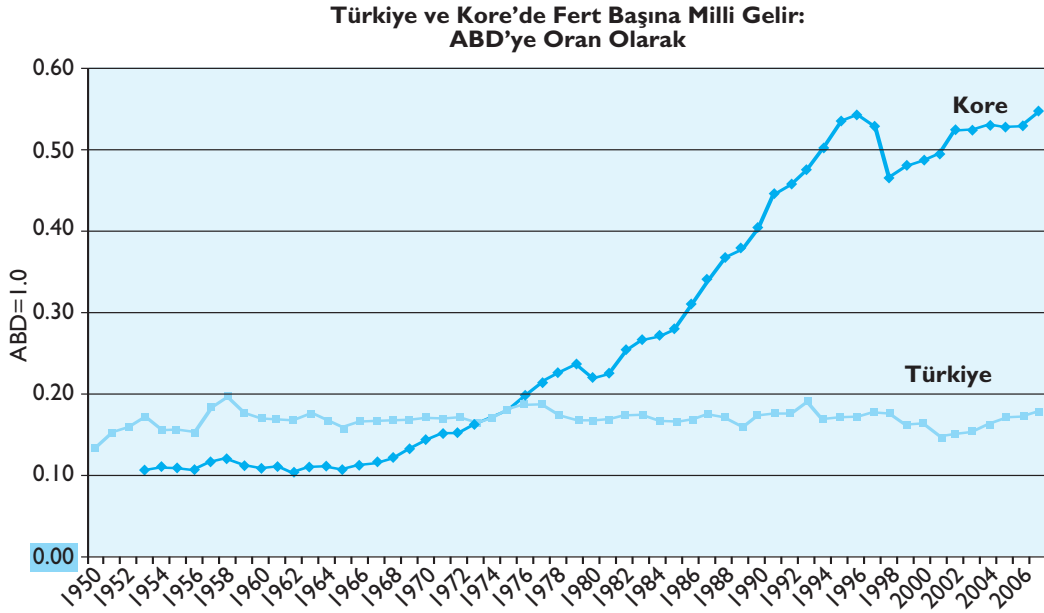
"Bir yıl içinde Türk lirası dolar ve euro karşısında % 20 değer kaybetti. Başlangıçta, Türk lirasının düşüşünü iyi karşılayan Merkez Bankası düşüşü durdurmak için bazı günler yüz milyonlarca dolar harcıyor. Enflasyonun yanında bir diğer sorun da kredi artışı. IMF kredi patlamasının mali istikrara tehdit oluşturabileceğine dikkat çekiyor. IMF'nin raporundaki bir grafikte lider 20 ekonomi arasında Türkiye mali kriz riski en yüksek ülke olarak görülüyor."

Kaynak: Vatan Gazetesi, 11 Ağustos 2012, <http://haber.gazetevatan.com/turkiyedeki-buyume-surdurulebilir-mi/405901/2/Haber>

Okuma Parçası

Orta Gelir Tuzağı

Uluslararası işbölümü içerisinde Türkiye nerede yer alıyor? Doksan seneye yaklaşan tarihinde Türkiye ekonomisinin uluslararası göreceli konumunu izleyebilmek için aşağıda sergilediğimiz grafiğe bir göz atmak yeterli. Grafikte, Türkiye'de fert başına millî gelir düzeyi ABD'ye görece olarak çizilmiş. Grafikteki veriler 1950'den bu yana 2007'ye kadar geliyor. Verilerin kaynağı Summer-Heston, Penn World Tables veri sitesi. Grafikten Türkiye'de fert başına gelir düzeyinin ABD'ye görece 1950'den bu yana % 17 ile % 20 arasında seyrettiğini ve hemen hemen hiç bir değişiklik göstermediğini anlıyoruz. Yani Türkiye, kapitalizmin hegemonik merkezi (ABD) ile olan göreceli uzaklığını geçmiş 60 yıla yakın süredir hiç değiştirmeden sürdürmüş gözüküyor. Arada 1958, 1979/80, 1994 ve 2001 gibi kriz dalgalanları yaşanmış; 1963- 67; 1973-77; ve 2003-2007 gibi konjonktürel gelişme dönemlerinden geçilmiş. Ama bir bütün olarak baktığımızda, Türkiye'nin "merkez"e olan mesafesi hep % 80 dolaylarında "ırak" kalmış... Grafikte ayrıca Kore ekonomisine ait veriler de sergileniyor. Kore 1960'ların ortasına değin Türkiye'ye benzer konumda, fert başına millî gelir düzeyi ABD'den sabit bir uzaklıkta görünüyor. Ama, 1965 sonrasında Kore ekonomisi aniden ivmeleniyor.

Grafikte ayrıca Kore ekonomisine ait veriler de sergileniyor. Kore 1960'ların ortasına değin Türkiye'ye benzer konumda, fert başına millî gelir düzeyi ABD'den sabit bir uzaklıkta görünüyor. Ama, 1965 sonrasında Kore ekonomisi aniden ivmeleniyor. Önce Türkiye ile olan farkını 1970'lerde kapatıyor; 1990'ların başında ise fert başına geliri ABD yarısına ulaşıyor. 1997 krizinin etkileri grafikte net. Ancak, kriz sonrası toparlanma sürecine çabuk giren Kore'de, ABD'ye görece yakınsama sürecinin aynı tempoda devam ettiği anlaşıyor.

“İktisadi büyüme” ve “büyümenin kaynakları” iktisatçıların çok iyi açıklayamadıkları olgular. Ülkelerin tarihçelerinden elde edilen ve genel kabul gören yorumlara göre, iktisadi büyümenin ilk evreleri görece hızlı ve kolay aşılmakta. Geleneksel tarımdan hafif tüketim malı sanayilerine geçiş göreceli olarak hızlı büyüme sağlanarak geçilebiliyor. Bu süreçte kırsal ekonomideki “işgücü fazlası”, kent ekonomisine neredeyse “sınırsız” bir kaynak transferi anlamına geliyor. Kent ekonomisinin yüksek karları sermaye birikimini özendiriyor; sermaye yoğunlaştıkça büyüme temposu ivmeleniyor.

Ancak, ekonomiler “orta gelir” düzeyine yaklaştıkça, artık tarımdan kente işgücü transferine ve sermaye yatırımlarının uyardığı yüksek karlara dayanan görece “kolay” büyüme kaynakları uyarıcı gücünü yitiriyor; teknolojiler olgunlaşıyor, giderek eskiyor. Sermayenin karlılığı düşüyor; işgücü ve doğal kaynakların sömürülmesine dayanan ilkel sermaye birikimi ivme kaybediyor. Bu noktadan sonra büyümenin kaynakları artık sermayenin yeni yatırımlarından değil, üretkenlik kazanımlarından gelmek zorunda. Üretkenliğin artırılması

ise beşerî sermayeye eğitim ve araştırmageliştirme (Ar-Ge) yatırımlarıyla ve kurumsal reformlarla olası. İktisatçılar, orta gelir düzeyinde yaşanan bu tikanıklığı aşmanın kolay olmadığını vurguluyor ve bu noktayı “orta gelir tuzağı” olarak yorumluyor. İktisat tarihi sanayi devriminin ilk öncüleri olan kıta Avrupası ve “yavruları” olan ABD, Kanada ve Avustralya dışında geç sanayileşen ülkelerden sadece Japonya ve Kore'yi orta gelir tuzağından çıkabilen ülkeler olarak değerlendirmekte. Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley ekonomi profesörü Barry Eichengreen ve arkadaşları (*) orta gelir tuzağını üç ana kıstas aracılığıyla değerlendiriyor: (1) fert başına gelir düzeyinin (2005 sabit fiyatlarıyla) 16,000 dolara yükselmesi; (2) fert başına gelirin ABD düzeyinin % 58'ine ulaşması; ve (3) ülke içinde imalat sanayinin toplam millî gelirin % 23'üne ulaşması.

Türkiye bu üç kıstastan ilk ikisinde daha hala tuzağın gerisinde gözüküyor. Örnek olarak Çin Halk Cumhuriyeti daha ABD'ye görece % 16 düzeyinde fert başına gelire sahip ve gideceği çok uzun bir yol var. Kore'nin 2010 lu yıllarda büyüme hamlesini koruyup koruyamayacağını izleyeceğiz.

(*) Barry Eichengreen, Donghyun Park ve Kwanho Sin (2011) “When Fast Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China” NBER Economic papers, No 16919, Mart.

Kaynak: Yeldan, Erinç. EKONOMİ POLİTİK 11 Temmuz 2012 http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Yeldan369_11Tem12.pdf.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise “Türkiye Ekonomisi’nde Büyümenin Kaynakları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız yanlış ise “Uzun Vadeli Kalkınma Amaç ve Stratejileri” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız yanlış ise “Türkiye Ekonomisi Büyüme Performansının Uluslararası Karşılaştırması” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de İktisadi Büyümenin Tarihsel Gelişimi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
5. b Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Önemi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “Türkiye Ekonomisi’nde Arz Yanlı Büyümenin Kaynakları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Önemi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız yanlış ise “Türkiye Ekonomisi’nde Arz Yanlı Büyümenin Kaynakları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise “İktisadi Büyümenin Önemi” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
10. a Yanıtınız yanlış ise “Türkiye Ekonomisi’nde Büyümenin Kaynakları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Büyümeyi etkileyen faktörler sadece doğal kaynaklar, sermaye, işgücü ve teknolojik gelişmeler değildir. Ayrıca uygulanan iktisat politikaları, iktisadi ve siyasal istikrar, kurumsal ve kültürel altyapı vb. faktörler büyüme üzerinde etkilidir.

Büyümeyi etkileyen “diğer” önemli unsurları şöyle sıralayabiliriz:

1. Kurumsal altyapı (yönetim, kurumların yapısı, mevzuat, uygulama vb.).
2. Kültürel altyapı (girişimcilik kültürü, gelenekler, beklentiler vb.).
3. Adil rekabet koşulları sağlayan yerel ve küresel çerçeve.
4. İktisadi ve siyasal istikrar.
5. Finansal kaynaklar.

Sıra Sizde 2

Mevcut teknoloji düzeyinde büyük ölçüde üretim kapasitesi sınırına ulaşmış gelişmiş ülkelerin üretim düzeylerini önemli ölçüde arttırmaları mümkün olmamaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkeler, tam istihdam üretim düzeyine ulaşamamış dolayısıyla daha yüksek büyüme potansiyeline sahip gelişmekte olan ülkelerden daha düşük büyüme oranlarına sahiptirler. Ancak inovasyon, teknolojik gelişmeler gelişmiş ülkelerin üretim olanakları eğrisinin dışarıya doğru kaymasına yol açarak daha yüksek büyüme oranlarının elde edilmesini olanaklı kılar.

Sıra Sizde 3

İktisadi büyüme, yıldan yıla reel millî gelir artışı artışı sağlayacak biçimde insan gücü, sermaye donanımı, doğal kaynaklar ve teknoloji ile bilgi gibi kıt kaynakların sürekli artışı olarak tanımlanır. Bu çerçevede bir ülkenin iktisadi büyümesi üretim kapasitesi artışlarına yol açan üretim faktörleriyle ilişkilidir. Üretim faktörlerinin nitelik ve niceliğindeki artışlar ile teknolojik ilerlemeler iktisadi büyümeyi belirleyen temel faktörlerdir (Kaynak, 2007:51).

Sıra Sizde 4

Dışa açık büyümenin ülke ekonomilerine sağlayacağı yararlar arasında ölçek ekonomilerinden faydalanma, iktisadi dinamizmin artması, rekabet yapısının iyileşmesi, teknoloji ve bilgi transferinin sağlanması, kaynak dağılımının küresel düzeyde optimizasyonu sayılabilir. Ülke ekonomilerinin dış pazarlara açılması, daha büyük piyasalar için üretim yapılmasına dolayısıyla üretim artışı sonucunda ölçek ekonomilerinden yararlanma olanağını ortaya çıkarmaktadır. Dışa açıklık ülkelerin birbirleriyle etkileşimini arttırmakta böylelikle ülkeler farklı yaşam tarzları, tüketim kalıpları, giyim tarzları, kullanılan mal ve hizmetler konusunda bilgi sahibi olmaktadır. Böylece farklı nitelikte mallar talep edilmekte ve bu ekonominin yapılanmasında değişikliklere yol açmaktadır. Dışa açık büyüme yerli firmaları dış piyasalarda rekabetle karşı karşıya getirmekte bu da üretimde etkinliği ve teknolojik gelişmeyi hızlandırmaktadır. Dışa açık büyüme ithal mallarında içerilmiş teknoloji ve bilgi transferini olanaklı kılarak teknoloji düzeyini arttırmaktadır. Dışa açık büyüme uluslararası iş bağlantıları ve ağlarının gelişimini desteklemektedir. Ayrıca dışa açık büyümeyi benimseyen ülkelerde üretimde kaynak dağılımının, yurtiçi fırsat maliyetleri yerine küresel maliyetlerinin göz önüne alınarak gerçekleştirilmesi ve küresel rekabet baskısı üretimde etkinliği arttırıcı rol oynamaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Atiyas, İzak ve Bakış, Ozan. (2011). **Türkiye'de Büyüme Kısıtları: Bir Önceliklendirme Çalışması**, TÜSİAD, Yayın No. TÜSİAD-T/2011/11/519.
- Ay, Ahmet (Ed.). (2007). Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye'de Büyüme, **Türkiye Ekonomisi Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, içinde, (Ed.) Ay, Ahmet. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Barry Eichengreen, Donghyun Park ve Kwanho Sin (2011) "When Fast Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China" **NBER Economic Papers**, No 16919, Mart.
- Berber, Metin(2006). İktisadi Büyüme ve Kalkınma, Der-ya Kitabevi,3. Baskı, Trabzon.
- Doğruel Fatma, Doğruel A. Suut(2006). **Bıçak Sırtında Büyüme ve İstikrar Arjantin, Brezilya, Meksika, İsrail, Türkiye Deneyimleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 134, İstanbul.
- DPT(2000), **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Baş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**.
- DPT(2003a), **Ön Ulusal Kalkınma Planı:2004-2006**, Ankara.
- DPT(2003b). **2003 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı**, Ankara.
- DPT(2005). **2005 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı**, Ankara.
- DPT(2006), **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı(2007-2013)**.
- DPT(2006). **2006 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı**, Ankara.
- DPT(2011), Katılım Öncesi Ekonomik Program 2012-2014, Ankara.
- Gürlesel, C. Fuat, Alkin Kerem(2010), **Türkiye İçin Yeni Bir Büyüme Modeli**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2010:21, İstanbul.
- Han Ergül, Kaya A.Ayşen, **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, Eskişehir.
- Hiç, Mürkerrem(2010). "Türkiye'nin Ekonomik Dönüşüm Süreci Ve Dünyadaki Gelişmelerle İlgisi", **Türkiye'nin İktisadi Dönüşüm Süreci**, içinde Ed.Kök Recep, İzmir İktisat Kongresi Anısına, II.Ulusal İktisat Kongresi, Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, 2010.
- İsmihan, Mustafa ve Özcan, Kılıncım Metin. (2006). "Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları: 1960-2004, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl 21, Sayı 241, Nisan 2006.
- Karluk, s. Rıdvan(2005). **Türkiye Ekonomisi**, Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, 9.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Kaynak, Muhteşem (2007). **Kalkınma İktisadi**, 2 Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kepenek, Yakup ve Yentürk Nurhan. (2000). **Türkiye Ekonomisi**, 10. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Pamuk, Şevket(2003), "Karşılaştırmalı Açından Türkiye'de İktisadi Büyüme, 1880-2000", **Küresel Düzen: Birlik, Devlet ve Sınıflar, İktisat Üzerine Yazılar 1**, Korkut Boratav'a Armağan, Der. A.H.Köse, F. Şenses, E. Yeldan, İletişim Yayınları.
- Pamuk, Şevket. (2003). "Karşılaştırmalı Açından Türkiye'de İktisadi Büyüme 1880-2000", **Küresel Düzen: Birlik, Devlet ve Sınıflar, İktisat Üzerine Yazılar 1**, Korkut Boratav'a Armağan, Der. A.H.Köse, F.Şenses, E.Yeldan, İletişim Yayınları.
- Saygılı, Şeref ve Cihan, Cengiz.(2008). **Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamikleri, 1987-2007 Döneminde Büyümenin Kaynakları, Temel Sorunlar ve Potansiyel Büyüme Oranı, Haziran 2008**. (Yayın No. TÜSİAD-T/2008-06/462.
- Şiriner, İsmail ve Doğru, Yılmaz.(2008). **Türkiye'de Büyümenin Ekonomi Politikası 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme**, Dipnot Yayınları, Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı(2012), **Ekonomik Gelişmeler**, Mayıs.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2011). **Orta Vadeli Program 2012-2014**.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. **Uluslararası Ekonomik Göstergeleri**, 2011
- Taymaz, Erol ve Suicmez, Halit. (2005). "Türkiye'de Verimlilik, Büyüme ve Kriz, **Türkiye Ekonomi Kurumu**, Tartışma Metni 2005/4.
- Tokgöz, Erdinç. (2001). "Türkiye İktisadi Gelişme Tarihinin Ana Çizgileri (1923-2000)", **Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz**, içinde, Hazr. Şahinöz Ahmet, İmaj Yayınevi, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.
- TÜİK(2008). **Satınalma Gücü Paritesi, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-4**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, Nisan.
- Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.(2007). Hazine Başkanlığı (Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğü) Sektör Araştırmaları, **Küreselleşme Sürecinde Dünya Ve Türkiye Ekonomisinde Sektörel Yapıdaki Dönüşüm Üzerine Bir İnceleme**
- World Economic Outlook 2012.
- Vatan Gazetesi, 11 Ağustos 2012, <http://haber.gazetevatan.com/turkiyedeki-buyume-surdurulebilir-mi/405901/2/Haber>.
- Yeldan, Erinç. EKONOMİ POLİTİK 11 Temmuz 2012http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Yeldan369_11Tem12.pdf.